

త ప ప్ప వి

కర్ణాటక

రామ అం ద కో.

భిష్మ పాఠం

సంతోష తరంగితమయ్యెను. పడవ యొడ్డునకు రాగానే
 యామె యుత్సాహముతో నెక్కబోయెను పడవ వాడు
 “ఇందు నీకు చోటు లేద” నను. ఆమె పడవ నోటి నెంతో
 బ్రతిమాలుకొనెను. కాళ్ళ వేళ్ళబడెను. నీళ్ళి మొత్తుకొనెను.
 కాని యారెడు చోటు లేదని మాత్రమే చెప్పెను పడవ తిరిగి
 బయలుదేఱెను అమె యెలుగెత్తి యేడ్చుచు కోరినట్టెను.
 రాత్రి యంతయు నిర్దవకు పడవీకమున నెట్లుండునని గుండెలు
 బద్దలగుచుండు పదిహే నురికి పడవను పట్టుకొనబోయెను.
 ఇంతలో నెటుండియో “ఆగు మాగుమా. పండు నది మునిగి
 పోయెనవు అపడవ నీకొట్ట రాదు. ఇదిగో, నేనా నచ్చు
 చున్నాను. నాపడవ యెక్కువగా ఆనలి యొడ్డునకు చేర్చె
 దను.” అని ధ్వని వినుబడెను. ఆమె భీత భీతయై మెచటి
 నుండి శబ్దము నచ్చెగా యని నిల్చిక్కల కలయజూచెను.
 కొంచెమాగిని తరువాత నొక చిన్నడింగీ వచ్చుట కనిపించెను.
 అపడవకు తెచ్చులేవు. తెరచాప లేదు. చుక్కానులేదు. అక్క
 డ్కూడ నది తూట్లు పడియుండెను. ప్రక్క చెక్కలు విరిగి
 యుండెను. లోన నీరు తట్టాడుచుండెను. ఒకఁడా నీరుతోడి
 పారజోయుచుండెను. ఆమె యారనిని “ఇది చిల్లిపడవ గదా
 యెట్లావలి యొడ్డునకు చేరగల”దని ప్రశ్నించెను. “నీకొర
 కిదే పంపబడినది. వచ్చి యెక్కు”నుని పడవవాడనెను. ఆమె
 యొక యామునీవు యుండెక్కుటయేనా యని మాలోచించెను.
 చివర కెక్కుటకే నిశ్చయించెను. “ఒంటరిగ పడవ నిర్దవ
 ప్రదేశమున నేడ్చుచు పడియుండుటకన్న చిల్లిపడవ మాత్రము

మేలుకాదా" యనుకొనెను. ఏభయంకర జంతువు వాతనో పడుటకంటె నదిలో మునిగి ప్రాణములు విడుచుట మంచిది కదా. పడవ యొడ్డుచేర్చునేమో యెనరికెఱుక? ఆమె గుండె గుప్పిట నిడుకొని పడవ యెక్కెను. పడవ కొంతసేపటి వఱకు నూగుచు నల్లలాడుచు పోవుచుండెను. అంతకంతకు నీకులోన నెక్కువగుచుండెను. ఆమెకూడ పడవ వానితోపాటు నీరుతోడి పారబోయసాగెను. కాని యిద్దరికిని వశములేదెను. చివరకు పడవ గిరిగింతలుకొట్టసాగెను. ఇదిగోమునిగె నదిగోమునిగె నను స్థితివచ్చెను. ఇరువురును చేతులెత్తి యజ్ఞాతశక్తిని సాయమునకై ప్రార్థించిరి. పడవ కాళ్ళకిందనుండి తొలగెను. ఆమెగుండె గుభేలుమనెను. బిగ్గరగానఱచెను. అరుచుటతో పాటు కన్నులు తెరచెను. ఎదుటనిలిచి భుజముపైతట్టి తల్లి తన్ను మేల్కొల్పుచుండెను.

ద్వి తీ యోగ ప్ర క రణ ము

అనంతరామయ్యగారి యిల్లు బజారుదగ్గఱనుండెను. వసారాలో స్వర్ణకారుని సుత్తినడచుచుండెను. గదిలో దర్జీవాని గుట్టుయంతము రొదచేయుచుండెను. ఇంటియెదుట వేపచెట్టు క్రింద వడంగి మంచములు చేయుచుండెను. పెంకుటింటి వసారాలో పిండివంటలు తయారుచేయుటకు గాడిపొయ్యి

త్రవ్వబడియుండెను. అతిథులకు వేటొకయిల్లేర్పాటు చేయబడెను. అతిథుల కొక్కొక్కరి కొక్కొక్కమంచము, ఒకకుర్చీ, ఒకబల్ల, అమర్చను దేశించిరి. ముగ్గురతిథుల కొక్కొక్క పని వాని నుంపడలచిరి. పెండ్లివారు మఱొక్క నెలకు వచ్చెదరు. కాని యిప్పటినుండియే పెండ్లిపనులు పూర్తియగుచుండెను. పెండ్లి వారు పెదవివిటచుటకు వీలులేకుండ మర్యాదలు జరుగవలెను. ఫలానావారింటికి పెండ్లికిపోయితిమిని వారందరికి నేనాటికై న గుర్తుండవలెను. ఒకయిల్లంతయు వంటపాత్రలతో నిండియుండెను - పాన పాత్రలు, పల్లెములు, గ్లాసులు, గంగాళములు. నిత్యము మంచములపై బడి దొడ్లువారు శార్యతత్పరులై యొడలుపంచి పనిచేయుచుండిరి. తమయువయోగితను ప్రదర్శించుట కింతకంటె సుంచియుదను దొరకదు. ఒకడు వెళ్ళి చేయదగుపని కేవునకుగెత్తుచుండి. “అగుపని తక్కువ, ఆర్భాటమెక్కువ” గానుండెను. ఎల్ల చిన్నివిషయములకును గంటలతరబడి చర్చజరుగుచుండెను తానగా యజమాని వచ్చినగాని చర్చతెగకుండెను. ఈనెయ్యి నుంచిదికాదని యొకడనును. ఇంతకన్న నుంచిది బజారునాభించుచో నీ కాలికింద దూరిపోవుదునని మరియొకడనును. నీముక్కు మరిగినదని యింకొకడనును. నెయ్యియన నీకేయి తెలియును. వీరింటికి వచ్చినపిమ్మట గదా చేతికిజడ్డైనదని వేటొక్కడనును. అంతతో సంఘర్షణపెరుగును. అనంత రామయ్యవచ్చి జగడము తీర్చవలెను.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలయ్యెను. ఆనంతరామయ్యలోపల కూర్చుండిపెండ్లి ఖర్చులయంచనా వేయుచుండెను. ఆయంచనా వ్రతదిసము వేయుచునే యుండెను. కాని యేనాటి కానాడే కొన్ని మార్పులు నుఱిగొన్ని చేర్పులు తప్పకుండెను. ఎదుట ననంతలక్ష్మమ్మ కనబామలు ముడిచికొని నిలిచియుండెను. చాలసేపటికి తలయెత్తి యనంతరామయ్య-పదివేలకు తక్కువ కాదు. అపైమాట-అనెను. “పదిరోజులలో నైదువేలు పది వేలైనవి. నెలరోజుల కొక లక్షయైన కాకుండునా” యని యనంతలక్ష్మమ్మ యీసడించుకొనెను.

అనంత :—ఏమిచేయుదును? ఏదైనలోటు జరిగిన లోకులే మందురు? వారు రాగిదమ్మిడి కల్పమైన తీసికొన నప్పుడు మర్యాదలైన సరిగ జరుగవలదా?

లక్ష్మమ్మ :—సృష్ట్యాదినుండి నేటివఱకు పెండ్లి వారిని మెప్పించినవారు పృథ్విలో లేరు. వారికి నెరనులెన్ను నవకాశము లేకుండ చేయుట యసంభవము. పొట్ట కూటికి గతిలేనివాడును పెండ్లివారితో వచ్చి రాచ పోకడలు పోవును. నూనె నువానసగా లేదు. సబ్బు నేగానికి కొన్నట్లున్నది. పనివారు చెప్పిన మాట వినరు. దీపములు పొగవట్టి వెలుగనే వెలుగవు. కర్పీలనిండ నల్లులే. మంచములన్ని కుక్కులే. విడిది యింట గాలియేరాదు. ఇట్లు వేనవేలు లోబ్బెన్నదరు. వారినెంత వఱకు తృప్తిపఱుపగలము. ఈ లోపముల నెన్ను నవకాశము లేనపుడు మఱొకరీతి విమర్శింతురు.

మేము సాదా నూనె వాడుకొనువారమే గాని ఈ బోగము నూనెను పనికిరావనెడు వారును, ఏమి నబ్బు పంపెయరా! తన హోదానంత నిందే చూపెనే! ఎంత యున్నవారికైన నింత తగదు వీరు సేవకులు గారు, యమదూతలు ఏమి కావలె నేమికావలె నని నెత్తిపై కూర్చుందురు. ఇవి లెల్లు కాపు వెలుగు సూదులను కనులలో గ్రుచ్చు యంత్రములు ఇట్లే యీ వెలుగున నాలుగు దినములున్న కన్నులుపోవును. విడిది యాగు బయలే, గాలి తాకుడుకు తాళలే ముందురు. అందువలన పెండ్లివారి మర్యాదల విషయము మీరు యోచించనే కూడదని నా యభిప్రాయము.

అనంత :—ఇంతకు నన్నేమి చేయుమందువు?

లక్ష్మమ్మ :—నేను చేయునునుటేమి? అనుదువేలకు మించి ఖర్చుచేయకూడదని నిశ్చయించుకొనుదు. చేత నర కాసైన లేదుకదా! జీతముంతయు తీర్చలేని యప్పులు చేసి వెచ్చించిన మిగిలిన పిల్లలేనుగుదురు? వారికి మాత్రము వలనా?

అనంత :—అయిన నీ కిదియే పాటయా?

లక్ష్మమ్మ :—ఇందేమి దోషము కలదు. ఏనాడో అందఱము పోవలసినవారమే. ఎల్లకాల ముట్టిగట్టికొని యూరేగు వారు లేరు. కన్నులు మూసికొన్నంత మాత్రమున కాగలవని కాకమానదు. తండ్రిపోయిన పెరుక దరి

ద్రులై యిల్లు తిగుగువారి నెందఱిని చూడ లేదు.
మూరెడుపోయి బారెడు కుంగ నేల?

అనంతరామయ్య కొడిలు ముందెను. “అయిన నామరణ
మాసన్నమైనదా? ఇది కిజ్జోతివము కాబోలును. ముత్తెను
వులకు మంగళసూతము బరువగు టింతకు ముందెఱుంగను.
అవును వైధవ్యమునందు మాత్రము సుఖము లేదా?” యనెను.

లక్ష్మమ్మ :—లోకముతీరు చెప్పినను మీరు నిప్పులు గ్రక్కె
దరు. నాకెక్కడను వెరవు లేదనిగదా ఈ యీనడింపు,
మీ మీద తిండికాధారపడితి ననియేకదా? రివంత
మాట కిగ్గియగుదురు. నేనీయింటి దాసిని. తెక్కలు
నిఱుగ చాకిరి చేయుదునేమో నాలుగు మెతుకులు
తినుచుంటిని. నాకు కూడు-గుడ్డ సంబంధమేకదా. అణ
గిన కొలది సణచెదరు. ఇంటిబడి యెవరెంత తిన్నను
నోగు మెదల్పరాదు. విందులకు మందులకు వేలు
ఖర్చైనను ఆదేమని యనరాదు. ఇదంతయు నాపిల్ల
సొమ్ముకాదా?

అనంత :—ఆడువారి యదుపాజ్జలకు లొంగు పురుషులు
వేఱు. నేనాజాతివాడను గాను.

లక్ష్మమ్మ :—మగవారి చెప్పదెబ్బలు సహించు స్త్రీలువేఱు.
నేనా జాతిదానను గాను.

అనంత :—నేను సంపాదించినది నామిష్టము వచ్చినట్లు
వెచ్చించుకొందును.

లక్ష్మమ్మ :—అయిన మీయిల్లు మీరే చక్క దిద్దుకొనుడు.
నాయూసులేని ఈ యింటికొకదండము. ఇంట మీ
కెంతగలదో నాకు సంత యధికారమున్నది. మీకు
మీరు రాజగుచో నాకు నేషరాణిసి. మీధర్మమా
యని నాకింత కూడు దొరకకపోదు. మీబిడ్డలు-చంపు
కొన్నను సరే, బతికించు కొన్నను సరే కంటికో
చూడకున్న నాకా బాధ లేదు. కన్నులు పోయిన
కథయే మాయను.

అనంత :—నీవు లేకున్న నాయిల్లు గడవదనియా నీ తలంపు?
నేనిట్టివి పదిండ్లు చక్క పెట్టుగలను.

లక్ష్మమ్మ :—మీరా! నెల తిరుగునప్పటి కిల్లు వల్ల కాదు
గాకున్నచో నన్నీ పేరున పిలువవలదు.

అనంతలక్ష్మమ్మ మొగమెట్టవారెను. ఒక్కయంగలో
నామె గదినుండి యావలికిపోయెను. స్త్రీడరుగారు వ్యాజ్యముల
విచారణ నెఱుంగుదులేగాని స్త్రీ స్వభావాభిజ్ఞులుగాను. ఎంత
వయసు వచ్చియు పురుషుడు నేర్వలేని విద్యయిదొక్కటే.
ఇప్పటికైనను పిలిచి లాలించుచో లక్ష్మమ్మ మేరమీరదు.
కాని యాయనకిది చేతకాలేదు. పైగా పుట్టినింటిగర్వము
కాఁబోలునని యెత్తిపొడిచెను. లక్ష్మమ్మ ద్వారము నొద్దనాగి
కోవదృక్కలతో భర్తనువీక్షించి “నాకర్మమునకు పుట్టినింటి
వారేమిచేయుదురు? నారిమెతుకులు కాశించిపోవునంత నీచు
రాలనుగా”నని పలికెను.

అనంత :—అయిన నెచ్చటి కేగదవు?

లక్ష్మణుడు :—అడుగుటకు మీరెవరు ? ఈశ్వరస్పృష్టియందెన్ని
 కొట్లజీవులకు వెరవులేదు. నాకొక్కతెకే కొడువ
 యగునా ?

ఇట్లని లక్ష్మణుడు బతుటికి వెడలిపోయెను. ఆకనమున
 నున్న సత్కృతములవంశజుడైనను. తానా యింటినుండి యెంత
 నిర్దయముగా వెడలగొట్టబడుచున్నదో తారాగణము సాక్షి
 భూతమై వరికించుచున్నదని యామెతలంపు. గృహము నిశ్శబ్ద
 ముగనుండెను. ఇద్దరుకూమారుల శయ్యయు తనగది యంద
 మర్చబడుచుండెడిది సూర్యుడు నిద్రించుచుండెను. కడసారి
 వాడు చంద్రుడు ప్రక్కమీద లేచి కూర్చుండెను. తల్లిని
 చూడగనే “యెక్కడికేగితివే, అమ్మా!” యనెను. ఎక్క
 డికిని లేదునాయనా! మీనాన్నగారియొద్ద కేగితినిని లక్ష్మణుడు
 యనెను.

చంద్రుడు :—నీవు నన్ను వదలివెళ్ళిపోతివి. నాకొక్కనికి
 భయమువేయును నన్ను వదలి యెందుకు పోతివి? చెప్పు

చంద్రుడు రెండుచేతులుచూచి యొడిలోనికి రానిచ్చు
 గించెను. లక్ష్మణుడు యింక నాగజాలకపోయెను. మార్త
 ప్రేమ యమృతప్రవాహమువలె నామె సంతప్తహృదయమును
 పరిస్థావితమొనరించెను. క్రోధతాపమున వాడినహృదయవల్ల
 వము స్నిహార్ద్రతచే నవనవోన్మేషమందెను. ఆమెనేత్రములు
 నజలములయ్యెను. పిల్లవానిని రొమ్ముకద్దుకొని “భయము
 వేసిన నన్నేలపిలువకుంటివి నాయనా?” యని ముద్దుపెట్టు
 కొనెను.

చంద్రుడు :—మరి నేనుపిలిచినను పలుకవైతిని. ఇకముందెన్న
డును విడిచి వెళ్ళవుకదా ?

లక్ష్మమ్మ :—లేదునాయనా? ఎన్నడును విడిచి వెళ్ళను.

లక్ష్మమ్మ చంద్రునిపట్టుకొని మంచముమీద పడు
కొనెను. తల్లినికాగిలించుకొని పిల్లలు నిశ్చంక మైనిద్రపోయెను.
లక్ష్మమ్మ మనమున సంకల్ప వికల్పములు జనింపసాగెను. భర్త
మాటలు స్మరణకువచ్చి “యాయీంటికి తీరాంజలినిత్తురా”
యని తలంచును. పిల్లలమోముజూచి వాత్సల్యమున గద్గద
కంఠియగును వీరినెవరు నాకెవరు ? ఎవరన్నముపెట్టి నీళ్ళు
పోయుదురు ? ఎవరు పక్కపైని పండుకొనబెట్టెదరు. తాను
లేకున్న పాపము “చెట్టునకొకరు వుట్టుకునొక” రయ్యెదరు.
అమ్మా ! తాను వారిని వీడిపోజాలదు. వారికై తానన్నియు
సహింపగలదు. తిట్లు, తిమ్మలు, విదలింపులు, ఈసడింపులు,
చివాట్లు, చెంపదెబ్బలు తానన్నియు నోర్చుకొనగలదు.

లక్ష్మమ్మ పిల్లలనితొకూడ నిద్రించెను. అనంత
రామయ్యకు నిద్రపట్టలేదు. ఆయనమాట తేలికగామఱచు
వాడుకాదు. ఎంతనిర్లక్ష్యము ! తానేయామెకు భార్య
యైనట్లు గద్దించెనే ! నోటమాటయనుతడవు. నేను వీరికిట
బానిసనై యుండవలెనుకాబోలు. తనకు గాని వారందఱును
గృహమువీడిపోవలసినదే? ఎందుకంతముంట ఎట్టైన నితఁడు
చచ్చిన హాయిగ్రబతీకెదమనికాబోలు. ఎంతదాచినను లోని
మాట నోటబయట పడకమానను. ఇన్నిళ్ళనుంచి చూతును
గదా; ఎప్పటికప్పుడే విదలించుకొనుట నేడందఱును బంధు

వులే. ఇల్లుపట్టినప్పుడుగాని వారికిగింజలధర గుర్తురాదు. ఈ యిల్లంతయు తానేనడపుచుంటినని యేమియహంభావము ! నాల్గువాళ్ళపాటెక్కటికైన పోయిన తెలిసివచ్చును. అన్నియహంభావములనగారును. ఒకవర్తివైధవ్యము రుచిచూపించినగాని తిక్కకుదురదు నన్నింతతిట్టుతిట్టు కీమకీసాహసమేమో బోధపడదు. ఈమెకు ప్రేమ గునునది తెలియనే తెలియదా ? ఎంత కసరికొట్టినను వీడునహించినశియుండువను మనోక్షయా ? అంతియేకానోపును. కాని ప్రవంచమును పట్టుకొనిపాకులాడు ప్రాణికాదిది. ఈసంపాదనాకిన్ని సరకముమేలు ఇల్లావల్లకాడా యిది బైటనుండి యులకి సాలసినచ్చి నింట రవంత విశ్రాంతి లభించును. ఇచ్చట విశ్రాంతి లేకపోగా నిసుగు విరామము లేని తిట్లు నాచావునకై ప్రళయము పట్టుచుండురు. పాతిక సంవత్సరము గార్హస్థ్య జీవితము నేటికొసరి. ఇంక దీని తిక్క కుదిరినగాని యింటికి రాను. ఎంతకావలెను నాల్గుగురురోజులలో పెడతప్పిన బుద్ధి కుదుటపడును. నేనెవడనో నాడుగాని తెలిసిరాదు.

ఈ తలంపులతో ననంతరానుయ్య లేచి పట్టుకాలువు పైని వేసికొనెను. కొన్నిగూపాయలు, తన చిరునామా కార్డులు చొక్కాజేబున నుంచుకొనెను. చేతికట్ట ధరించి గుట్టు చప్పుడు కాకుండ బయటపడెను. అలికిడికి కుక్క లేచి యాతని వెంట పోసాగెను.

ఇది యంతయును విధివిరచితమగు లీలయని యెవ్వరెఱుంగుదురు? జీవితరంగమున నిర్దయఁడగు నూత్రధారు

డెచటనో యగమ్య స్థానమున కూర్చుండి ఈ హృరనాటకము నాడించుచుండెను. ఈ నాటకము వాస్తవికమగు ననియును, అభినయము సత్యరూపము దాల్చుననియు నెవరికి తెలియును?

అంధకారము చంద్రుని జయించి నల్లిక్కుల నలము కొనెను. దాని పైశాచిక సేన ప్రవృత్తిని నిస్తబ్ధమొనరించెను. సద్వృత్తులు మోమువంచి యొకమూల నొదిగి యుండెను. దుర్వృత్తులు వీరవిహార మొనర్చి సాగెను. అడవులయందు క్యూరజంతువులు సంచించునట్లు పట్టణములందు నరపిశాచములు త్రిమ్మర సాగెను.

అనంతరామయ్య గోదావరి వైపునకు సాగిపోవుచుండెను. చొక్కా నొడ్డున ఎదలి యాయన నాల్గుగైదు రోజులపాటు బ్రాహ్మరామము పోదలంచెను. చొక్కా చూచి జరుల కాయన మురణించెనని యాధియగును. జేబులో చిరునామా తెల్పు కార్డునున్నదిగా; నిముసములో పట్టణ మంతయు గగ్గోలగును. ఎనిమిది గంటలు కొట్టకముందే ఇంటి ముందు జనము మూగెదరు. అప్పుడు తెలియు నమ్మగారివని!

అనంతరామయ్య నందు వెంటబడి మనమున నాలోచించుకొనుచు పోవుచుండెను. వెనుక నెవ్వరో వెంట డించుచున్న యలికిడి తోచెను. ఎవరో యనుకొని యాతఁడు ముందుకు సాగెను. తా నేనందు తిరిగిన నాతఁడా నందునకే తిరుగును. ఈతఁడు తన్నే వెంటడించు చుండెనని అనంతరామయ్య నిశ్చయించుకొనెను. ఏదో దురుద్దేశము

తోనే వెన్నంటుచున్నట్లు గోచరించెను. వెంటనే జేబుదివ్వ వెలిగించి యామనుష్యుని పరీకించెను. ఒకబలిష్ఠుడు భుజమున నొక బడితనుంచుకొని వచ్చుచుండెను. అతనిని చూచిఁ తోడనే యనంతరామయ్య ప్రాణములు పై కెగిరిపోయెను. నాఁడు పట్టణమున పేరుపడ్డపోకిరి. మూఁడేండ్లక్రిందట నతనిపై దొంగతన మారోపింపఁబడినపుడు తాను సర్కారుతరపున వాదించియుండెను. నేఁమును నిరూపించి తానాతనికి మూఁడు సంవత్సరములు శిక్ష వేయించియుండెను. నాఁడినుండి యాతఁడనంతరామయ్య ప్రాణములతీయ నఁకల్పించియుండెను. అతఁడు నిన్ననే విడుదలయై వచ్చియుండెను. దైవవశమున నొంటరిగ నాతఁడు కన్పించఁగనే యాతఁడు సదవకాశములభించి నదని నంతసింపెను. ఇట్టివీలిక ముందు చిక్కనో చిక్కదో. వెంటఁబడి యాతనిచంప నుంకించియుండెను. ఇంతలో ననంతరామయ్య దివ్యవెలిగించెను. పోకిరి యట్టేనర్దుకొని నిలబడి “ఏమిబాబూ! నన్ను గుర్తించితిరిగదా. నేను భీమన్న” ననెను. బాబుగారు గద్దించి యయిన నావెంటవత్తువేలయని ప్రశ్నించెను. “త్రోవ మీయబ్బసామ్మా. మేము దారివెంట నడవరాదా” యని భీమన్నయనెను.

బాబుగారు చిన్నతనమునందు కుస్తీలుపట్టి కసరత్తు చేసిన వస్తాడు. పిటికి వాఁడుకూడా కాఁడు. కట్టినవరించుకొని “అయిన నింకను మనసుతీరలేదుకాబోలు ఈసారి యేడేండ్లు బోయెదవు జాగ్రత్త” యనెను.

భీమన్న :—నేనేడేండ్లుపోయినను, పదునాలుగేండ్లుపోయినను

నిన్ను మాత్రము బ్రతుకనీయను. నాకాశ్వమీదవడి
యింకెవ్వరికిని శిక్షవేయింపనని వేడుకొన్నచో విడు
తును. ఇష్టమేనా ? చెప్పు.

అనంత :—నీ చావుకాలము నమీపించినది.

భీమన్న :—చావు నాకుఁగాదు. నీకువచ్చినది. చెప్పుము,
కాశ్వపైపడెదవా, లేదా ?—ఒకటి...

అనంత :—నీవు తొలఁగెదవా, రక్షక భటుని పిలువనా ?

భీమన్న :—రెండు.

అనంత :—ఛీ శుంథా - తొలగుము.

భీమన్న :—మూఁడు.

మూఁడన్నమాటతోఁగూడ ననంతరామయ్యగారి
తలపైబలమైన కట్ట వేటుపడెను. ఆయన మూర్ఛిల్లినేలకొరిగెను.
“చంపితివిరా” యనిమాత్రము నోటనుండిమాటవచ్చెను.
భీమన్నదగ్గర కేగిచూచెను. తలబద్దలై నెత్తురువరదలుగ పాటు
చుండెను. నాడిదొరక లేదు. పనిముగిసినదని తెలిసికొనెను.
జేబునుండి బంగారుగడియారము, బంగారుబొత్తాములు వ్రేలి
యుంగరము తీసికొని యాతఁడేమియు జరుగనట్లు తనదారిని
పోయెను. దయతో శవమునుమాత్రము శ్రోవలోనుండి
యావలికిలాగెను. పాపమాయన యేమనుకొని యిల్లుగదలెను.
ఏమయ్యెను ? జీవితమా ! ప్రపంచమునందు నీకన్నక్షణభంగుర
మగునదింకొక్కటికలదా ? గాలితాకుడున టువ్వననారిపోవు
దీపమువలెనేగదా ! నీటిబుడగ మాయమగుటకుకూడ కొంత
తడవుకట్టును జీవితమున కాపాటికూడ నవసరములేదు. ఊపిరి

యెపుడాగునో ! ఈనశ్వరత్వముతోనే కోరికల గాలిమీడల నిర్మించుచుందుము. నిడిచినయూపిరి తిరిగి పీల్చుకొనగలమో లేదో తెలియదు. కాని యునురులనలె భవిష్యత్తు నాలోదించు చుందుము.

తృ తీ య ప్ర క రణ ము

బిడ్డలగోడును విశంతునిలాపమును వర్ణించి సాతకులను విసిగింపఁదలఁచుకొనలేదు. తప్పక వచ్చినపుడేడ్డక మొత్తు కొనక చేయునదేమికలదు? ఇదికొత్తవిషయముగనుకనా ? కాని తనభర్త ప్రాణములుతీసినది తానేగదాయని లక్ష్మమ్మ పడుమానసిక బాధ యూహాతీతమైయుండెను. నోరుజారి భర్త నన్నమాటలామెను హృదయశల్యములై బాధించుచుండెను. ఆయన జరావ్యాధిపీడితుడై సేవలఁజేయించుకొని తనచేతుల మీఁదుగా వెళ్ళిపోయియుండినచో నామెకు తనకర్తవ్యము నిర్వహించితీసను తృప్తియండెడిది. శోకతప్తహృదయముల కింతకన్న మఱొండాశ్వసనములేదు. ఆమరణము తనభర్త మన సార తన్నుప్రేమించుచుండెననియును, ప్రసన్నతతో కాల వశమున ఓధిలేక మృత్యువు వాతఃబడెననియు ననుకొనటకన్న వేతేమి శృప్తికావలెను? ఆమెకాతృప్తిలేకుండెను. ఆమె సాతిక సంవత్సరముల గృహస్థజీవితము వ్యర్థమైపోయెను. చిట్టచివర

కామ భర్తృ పేనువంచితమై పోవలసివచ్చెను. అంత
దుడుకు మాటలాడనిచో నతఁడా రా నిశీధసమయమున నిల్లు
కదలియుండఁడు ఏనునుకొని యెంత బాధఁజెందెనో యేమో
తలపోసినకొలది నామెదోషము బృహదాకృతి దాల్చు
చుండెను. తలఁచుకొని తలఁచుకొని లోలోనక్షత్రభ్రమపుట
యామె నిత్యకృత్యమయ్యెను. ప్రాణసమానులగు బిడ్డలన్న
నేవగింపు జనించెను. ఏరే నాశత్రువులు. ఏరికొఱకే భర్తతో
జగడమాడవలసివచ్చెను. కలకలలాడు గృహమెడారియైనది.
ఇంటిలోని జనమెవోదారిని వారుపోయిరి. పెట్టువారు లేనిచోట
తినునా లేలయుందురు? అవసరమైచో ప్రాణములనైన నిత్తు
మని బింకములు పలుకు బంధువు లందఱును నెల తిరుగకయే
నెమ్మదిగ జారిపోయిరి. ప్రపంచము తీరుమాటినది. మున్ను
బిడ్డలను జూచిన ముద్దువచ్చుచుండెను. ఇప్పుడు వారిమొగమున
నీగలు మునురుచుండెను. వారిమొగములు కళదప్పినవి.

శోకాతురక తగ్గగనే లక్ష్మమ్మకు కుచారై వివాహపు
చింతవట్టెను. కొంతమంది యీ సంవత్సరమున కాపురుని
సలహాఁబ్బిరి. ఇన్నియేర్పాట్లు చేసికొనినతరువాత నిప్పుడే
చేయకన్న మరనంవత్సరము చేయక క్తియేయుండదు. వివా
హముచేసివేయుటయే యుక్తము. కట్నములు కానుకలు
లేవుగదా పెండ్లివారిమర్యాదలకు తగినయేర్పాట్లన్నియు జరు
గనే జరిగినవి ఆలసించిన కొలదిహానియేయగును. అందుచే
రామకృష్ణయ్యగారికి దాఖవా ర్తతోపాటు పెండ్లివిషయము
కూడ కబురంపబడెను. లక్ష్మమ్మ స్వయముగ నొకజాటు

ప్రవాసెను. — “ ఈ యనాధను రక్షించుభారముమీది. ఈ యోటిపడక నొడ్డెక్కించుటకు మీరేసనుద్ధులు. నారేమేమో చేయుదలించి. ఈశ్వరేచ్ఛ వేలునుండెను. పిల్లమీది మాగారవాగారనములు మీచేతునున్నవి పెండ్లివానికి తగు రీతి మర్యాదచేయుట నా మహాభాగ్యమని తలంతును. కాని యేవేదిలోట్లు జరిగినచో నాయనాధస్థితిని గుర్తించి మన్నింపుడు. ఈ నిస్సహాయుని లోకవిందముండి కాపాడెదరని విశ్వసించుచున్నాను ”...

లక్ష్మన్నుజాబు తపాలాద్వారా వంపలేదు. పురోహితుని పిలిపించి, వినయముగ నాజాబు స్వయముగ రామకృష్ణయ్యగారికిచ్చి పెండ్లికి వీలైనంత తక్కువమంది రావలయునని తనప్రార్థనగా తెల్పుడనెను. ఎ-తోమందివచ్చిన నిచట తగు రీతి మర్యాదలు చేయువారేరి ? కొండిభాట్లు సందేశముతో మూడవ నాటికి విజయవాడచేరెను.

సాయం సమయము. రామకృష్ణయ్య ముందు వసారాలో పడక కుర్చీపై సంగవస్త్రము ధరించి ధరింపక నిశ్చమించి చుట్టకాల్పుకొను చుండెను. దీర్ఘకాయుడు, వల్లని స్థూలదేహము యనుధర్మరాజును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండెను. ఆపాదమస్తక మొక్కటే రంగు-నలుపు. పై మొగ మొక్కటి వజ్రకో శిరోభాగ మొక్క డకుండి ప్రారంభమో తెలియనంత వల్లని మొగము. ఆయనను కదలుచున్న రాక్షసిబొగ్గు ముద్దయనవచ్చును. ఆయనకు సూర్యాతప బాధ మెందు ఘర్మ బిందువులు కాలువలై పాలుచుండెను. ఇద్దగు సేవకులు దిరి

యొక ప్రక్కను నిలిచి వినరుచునే యుంసిరి. ఆయన
యాబ్బారీ శాఖయందొక యున్నతోద్యోగి. నెలకైదువందల
రూప్యముల వేతనము. కల్లు పాటగార్లుడయొద్ద గట్టిగ లంచ
ములు గుంజుచుండెను. వాగు కల్లుచేర నీళ్ళమ్మినను సరియే.
ఇరువది నాలుగుగంటలు దుకాణములు తెరచియుంచిననుసరే.
తన ముదుపా చెల్లించినచో నాయన కేయభ్యంతరము లేదు.
చట్టమంతయు నాయన చిత్తమునబట్టి యుండును. వెన్నెల
రాత్రి యాతని జూచువారు భయముతో కంపించిపోవుదురు.
స్త్రీలు, పిల్లలేకాదు. పురుషులైన నందియే. వెన్నెల రాత్రి
యనుటకు కారణము చీకటిరాత్రి యాతనికి కన్పింపకుండు
టయే. నలుపు నలుపులో కలసి పోవుచుండెను. పిష్టగల తురు
మ్ముడైదుసార్లు నమాజుచేసి పట్టాశయి రోజు కైదుసార్లు సారా
యమును సేవించును. ఉచితముగ దొరకునపుడెన్ని సార్లు
త్రాగిననేమి? తానే పైయుద్యోగికూడ, అదేనుచు వారు లేరు
దాహమువేసి నప్పుడెల్ల త్రాగుచునేయుండును. అందుచే
మొగము కందగడ్డపలే నెఱ్ఱవారి యుండును. కొన్నిరంగుల
నమ్మేళనము ముచ్చటగా నుండునట్లు మఱికొన్ని రంగుల కల
యిక భయంకరముగ నుండును. ఎరువుతో కూడిన నలుపు
మఱియు విక్కిలి భయంకరము.

పురోహితుని చూచుటయే తడవుగ రామకృష్ణయ్య
కర్చినండి లేచెను. ఒహో! తమరా! దయచేయుడు. దయ
చేయుడు. అరే, ఎవరురా? అక్కడ. యెవ్వడను లేడే
మిరా! రాముడూ, భీముడూ వీరయ్యా. వెంకయ్యా...

అందఱును చచ్చిపోయి నారేమిటిరా? ఒకే రాముఁడూ, భీముఁడూ.....వీర య్యూ... ..వెంక య్యూ ... .. ఎవఁడును వలుకఁడు. అందఱునుచచ్చిరి. లెక్కకువదినుంది నాకర్లు. అవసరమునకొక్కఁడుకూడ నగువడఁడు. ఎక్కడఁడు పోయెదరో; ఏమో ? ఏరికి వచ్చికుర్చివేయుఁడు.

రామశృష్టయ్య ప్లిన్నింటి నెన్నోసార్లు కేకలుపు పెట్టెనుగాని తనకువినరు వారినిమాత్రముపోయి కుర్చీతెమ్ముని చెప్పిన పాపమునపో లేదు. నాలుగై దునిమువములకొకఁడు దగ్గుకొనుచు వచ్చి “అయ్యా ! ఈనాఁరి నేనుచేయలేను. ఎన్నాళ్ళని యప్పుతెచ్చుకొనితివఁగలను ఎన్నాళ్ళని, యెవరిత్తు” ర నెను.

రామశృష్టయ్య:—వాగ్ధి పోయి కుర్చీతెమ్ము పనిచెప్పటమే తడవుగ నేడ్పులు, మొత్తునొడ్పు ప్రారంభింతురు.

అయ్యా! కాస్తులుగారూ! అచ్చటన దగు కుశలమా? కొండిభొట్లు:—ఏమికుశలము బాబూ ! ఇల్లువల్ల కాడై పోయి నది. ఇంకేమికుశలము.

ఇంతలోనాకరు విఠిగినజాజికాయ చెక్కలపెట్టెతెచ్చి బాబూ ! కుర్చీలు బల్లలు నేను మాయలేనని యెదుటపెట్టి పోయెను. అది విఱుగదుగదాయని భయమందుచు కొండిభొట్లు పెట్టెపై నాసీనుఁడై లక్ష్మమ్మజాబు నాయన కందిచ్చెను

రామ :—ఇప్పుడింకేమికాఁగలదు ? ఇంతకంటె చెడునదే ముందున ? అనంతరామయ్యగారు నాపూర్వస్నేహితుఁడు. మానవుఁడుకాఁడు. దేవత. ఏమిహృదయము? ఏమియాదార్యము ! (కన్నులుతుడుచుకొని) నాకుడి

చేయి నిజమై నది నమ్ముడు నమ్మకుండుడు. నాకు జగముశూన్యమైపోయినట్లున్నది. ఈకబురు వినినప్పటి నుండి మెతుకు లోనికిపోదు అయినచూపమే కంటి యెదుట ప్రత్యక్షమగును ఎంగిలిపడిమాత్రము లేచు చున్నాను. ఏపనికిని మనస్సుచాలోచు. సోదరమరణముకూడ నింతదుఃఖదాయకముకాదు. నిజముగా నాయనయొక యనర్థరక్షము.

కొండి:—బాబూ ! పట్టణముననుభవ మతొక పెద్దమనుష్యుడే లేకుండపోయెను.

రామ:—నేనందయు నెఱు గుచును. అట్టిమనుష్యులు లక్ష కొక్క ముగూడినను దే. నేనెఱిగినంతగా నాయన నొరులెఱుంగకు. రెండుముగడుపార్లు చూచుటతోడనే ముగియసభిక్తు డనై తీసి ఇది నాజన్మమంత యుట్టె యుండగలను నాహృదయము క్షోభించుచున్నదని అగ్నిగారితో చెప్పెను.

కొండి:—చూచును తనునుండి యిదేయూశించిరి. తమను బోలు నజనులజూడఁగోము. లేకున్న సీరోజులలో కట్నములేక పెండ్లి చేసికొను నారెవరు ?

రామ:—అయ్యా ! యిట్టి పెద్దమనుష్యులతో కట్నములు మాట్లాడుదుమా ! వారితో సాబంధమే లక్షరూప్యములపాటిది. నాకేదే బియ్యవేలు. ఆహా యెంత యుదారహృదయము ! ఎన్నడైన డబ్బును లక్ష్య

పెట్టెనా ! ఈకట్నముల దురాచారము చాలా సరిగరికము. నామాటయే సాగుచో కట్నములనిచ్చువారిని పుచ్చుకొనువారిని ప్రేల్చివేయదును. నా కురిశిక్షయైననుసరియే. ఇది పెండ్లియా, పిల్లవాసినమ్మకొనుటయా ? పిల్లవాని పెండ్లికి చేయివిడిచి ఖర్చుపెట్టుకోరేయన్న స్వయాధనము వచ్చించుకొనుదు. ఏకన్యదాతనో పిడించుటేమిప్రశ్న ? ఇంతకన్న బుద్ధిహీనత వేఱు లేదు.

కొండి :—ధన్యాత్ములు బాబూ ! భగవదనుగ్రహమువలన మీకు సమృద్ధిలభించినది. ఇది మీ సదాచారి ఫలితము. వివాహముహూర్తము మూతలుదేయుంచునునిరి. మిగిలిన విషయములన్నియు జాబునందు విసరింపబడినవి. ఇంక మీ దయయున్నచో యద్ధరింపబడుట. పెండ్లికివచ్చు పెద్దలకు గౌరవించుట మావిధి. కాని స్త్రీడరుగారులేరు. పరిస్థితులన్నియు తాముమార్చెనవి. చనిపోయిన మిత్రుని ప్రతిష్ఠకు భంగము గాకుండ కాపాడుభారము మీయది.

రామ :—కన్నలుమూసికొని యొక్కనము సేసారోచించెను. ఇంతకు నాలక్ష్మి మాయింటికివచ్చగీత లేదు. ఈశ్వరేచ్ఛ యన్యథాగాకన్న సంతటిపడుగుపడునా ? ఆశలన్నియు వమ్మైపోయినవి. శుభముహూర్తము సమీపించుచున్నకొలది నుప్పొంగుచుంటిని. ఇంత దురదృష్టపుదినములు సంప్రాప్తించునని భావించియుండ

లేదు. గతించిన మిత్రునిస్మృతియే నిరంతరదుఃఖ హేతునైయుండ నామెచు ప్రతిదినము దర్శించుచు నేను ప్రాణములు నిలుపుకొనలేను. మంచుచూడు, చెడ్డచూడు. బాసా సేహమా కుదిరినపిమ్మట మాటనలేని బహిమండము. ఇప్పుడైన నాతని రూపము మూతమే చేడ సమ్మూఖమున నర్తించుచున్నది కేపా బిడ్డ నాయుని కనుదెంచుచో సరిరథముగ విలపింప నలసి నచ్చును ఏడ్చి మొత్తుకొని ప్రయోజనము లేదని వెలియకపోలేదు. కబ్బరము వహించుట కన్న నస్య మార్గము లేదని యెఱుఁగుదును. కాని యేమి చేయగలము? ఆ మునాథ బాలికను చూచుచు జీవింపఁ జాలను.

కొండి :—బాబూ! అట్లనకుండు. స్త్రీడకుగారు లేకున్న వేమాయె మీరే యామె పితృ సమానులు. లోకము మీ హృదయము నెఱుంగజాలునా? స్త్రీడకు గారు గతించినంతచే మీరు మాట తిరిగిపోయితిరని నిందించును. ఇది మీ ప్రతిష్ఠ. ఏదో నిధమగ మన స్తును సమాధానపఱచుకొని యామూడు ముఠ్ఠు నేయింపుడు. చాప చెడి ను చదగంత. అమ్మగారు మీ గౌరవమునకు లోటు రానియదు.

కొండిబాబూ కేవలము ఛాందస బ్రాహ్మణుడు కాడ నియు వ్యతహా వినుడనియు రామకృష్ణయ్య గుర్తించెను. “అయ్యా! నీకు ననకు నాకుమార్తెపై కూడ నాపిల్లపై

నున్నంత ప్రేమ నాకు లేదు. కాని భగవచ్చకు వ్యతిరేక్తముగ నెట్లు సంచరింపఁగలను? నావశమా- ఈ యకాల మరణము విధి నూచితముగు శుభశకునము. అగామి కష్టపరంపరిలను దెలుపు నశరీరవాణి వివాహము శుభ పదము కాజాలదని విధి స్పష్టముగ చెప్పివెచెను. కార్యచారంధమే యిట్లుండ కార్యము శుభాంతముగు ననుకొనుటయెట్లు? తెలిసి తెలిసి గుండమున నురకుదుమా? వారియాజ్ఞాను పరణమునకు నేను సిద్ధమేగాని పరిణామము శుభంశరము కాజాలదని యక్కఱికి నచ్చచెప్పఁడు స్వార్థవశుడనై నాపరమ మిత్రుని కింత ద్రోహమాచరింపజాలను.

ఈ తత్కము పురోహితుని నిగుత్తునని జేసెను. ఈ బాణమున కెదురు బాణమాతని యొద్దలేకొండెను. తనచేతితో తననే కొట్టించినట్లయ్యెను. ఆలోచించుకొని నచూధాన మీయబోవు సంతలోనే యాయన మరల నొకర్లను పేగు పేరున పిలువ సాగెను. రామాఁడూ.....భీముఁడూ..... వీరయ్యా..... పేరయ్యా..... ఎవరును పలుకరు, అందఱును చచ్చిపోయిరి. శాస్త్రులుగానికి నీళ్ళే కావలెనో పాలే కావలెనో చూచు వారొక్కరును లేరు. ఎవరికెంతని చెప్పఁగలను. మట్టిబుట్టలు పొరుగుారి పెద్దనునుష్యుఁ డెంతదూరము నుండి యలసిసాలసి వచ్చెనో యెవరికిని పట్టదు. నిళ్ళు తీసికొని రారా! బాబూ! మీకు పానకము చేయింతునా? ఫలహారము తెప్పింతునా? మిఠాయి తెమ్మొదనా?

కొండిభొట్లుగానికి మిఠాయియన్న ప్రాణన మునమే

తద్విషయమున నాయన యంటుసొంటన్న నంతగాపాటింపఁడు. ఘృశపక్ష్యములఁ బయు పవిత్రములని వారిసిద్ధాంతము. పాన కము వారికట్టగుచివను. కాని పాయసము, జిలేబి, లడ్డులన్న తగఁగ్రీతి. నీటితో పొట్టనింపుకొనుట వారికి నయమవిరుద్ధము సందేహించును “పానకము నాకలఁబడులేదు. మిఠాయి తిందా” ననెను.

రామ:—మీరు ఫలాహారులుగనా?

కొండి:—నాకంతగ వట్టింపులేదు.

రామ:—అవునంతయే. అంటు సొంటు లాడంబరములు మాత్రమే. నేనెన్నఁడును పాటింపను. అలే, ఎవఁడును రాలేదే! ఓరీ రాముఁడా..... భీముఁడా..... ఎవఁడును లేడా?

ఇప్పుడునుదగ్గుచు నామునలిగ్గజేవచ్చెను. అయ్యా నాలెక్క తేల్చివేయుఁడు. ఈనాకరీనేనుచేయలేను. ఎంతని పరుగెత్తగలను నాతోమ్ములు పగులుచున్నవి.

రామ:—చని చేసినను లేకున్నను లెక్కమాత్రముకావలెను. రోజంతయు దగ్గుచుముక్కుచునుండువు. లెక్కమాత్ర మెప్పటికప్పుడే చూచుచుండవలెను. బజారుకుపోయి యొక అణా మిఠాయి తెమ్ము పరుగెత్తుకొనిరమ్ము.

నాకరీనాజ్ఞాపించి లోనికీగి రామకృష్ణయ్య భార్యతో పురోహిత బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చెను. ఇదిగో కమ్మ చదువు కొమ్మనెను

భార్య పేరు రాధమ్మ. స్వర్ణకాంతులనీను ప్రపన్నవదనము. రూపమకావశములు తొలగిపోవుచున్నను మాప్పది వత్సరముల సాహచర్యము నంజను భయుగ వీడజాలక యంటి పెట్టుకొనియుండెను. ఆమె తాంబూలము నకులుచుండెను. మేనూనాబంధము చేసికొనకని చెప్పలేకపోతిగా—యనెను. రామ:—చెప్పలేదామరి కాని చెప్పటకు సిగ్గు కని మాటరాగ పోయినది. నీ ప్రాచుర్యద్ధము, నుబ్బములు వాగ వలసినచేసెను

రాధమ్మ:—ఉన్నవిషయము స్పష్టముగ చెప్పి వేముటకు నంకోచ మేల నునయిష్టము. నానముచేసికొనము. మఱొక చోట కది కేలు భించుచుండ నునకీదర్శిదసంబంధ మేల ? వారిపిల్ల బంగారపుముద్ద కాదుగదా ! స్త్రీదగు గాదు జీవించియుండినచో నంజలేదనకొన్నను వది వదునైదువేలు ముట్టజెప్పెడివాడు ఇప్పుడొకన నేమున్నది ?

రామ :—మాటలచచ్చి తప్పుట నుంచిది కాదు. మొగము నుండెనరును తిట్టకుగాని యవధివ్యమాతము తప్పుడు. నీవట్టదగ గాని... లేకున్న...

రాధమ్మ తమలపాకులు నోటచంచుకొని జాబుచదువ సాగెను. రామకృష్ణయ్యకు తెలుగు చదువు నలగాటలేదు. రాధమ్మ యంతచదువుకొన్నది కాదుగాని జాబులుచదువనేర్చును. ప్రథమవంక్తి చదువునకామె నేతములు సజలములయ్యెను. పతనము ముగియునప్పుటికి శుభాక ప్రవహించుచుండెను. ప్రతి

శబ్దమును కరుణారూర్ధ్రమైయుండెను. ప్రశస్యక్షరమునుండియు దైశ్యముప్రవహించుచుండెను రాధమ్మ శాశ్వతము పాపాణశాశ్వతము కాదు. లాక్షాక్షరశత్యము మాత్రమే మొదటివేడికే కరగిపోయినది. లక్ష్యమ్మ కరుణగాధ యామెహృదయమును ద్రవించి జేసెను. గర్భదస్వరముతో “ఇంకను నా బ్రాహ్మణుడున్నాడు గదా” యనెను.

రామకృష్ణయ్య భార్య కన్నరుచూచి నిర్జీవుడగు చుండెను. ఈమెకీజాబు నీలయిచ్చితినియని పరిపరివిధముల గుందుచుండెను చూపవలసిన యనసరముమాత్రమేమి కలదు? ఇంత పెద్దశిప్పిదమాకడెందు నాచరించియుండిలేదు సందగ్ధముగా—ఆ! ఉండియేయుండును. నీనుమానము వెళ్ళు మనియే చెప్పితిని నను. రాధమ్మ కిటికీనుండి తొంగిచూచెను. కొండిభొట్లు కొంగజువముచేయుచు బజారువంక తిదేకధ్యానముగఁ జూచుచుండెను ఉపాయమేమాయని యోచించుకొనుచుండెను. అణామిరాయి వారి యాశలకింతకుమున్నే నిళ్ళు తోడెను. దానికొఱకు పైలనుంకి తడవువేదియుండుట దుస్సహమయ్యెను. వారినిజూచి రాధమ్మ ఆ! ఆ! ఉన్నాను. పోయి పిల్లను చేసికొందునుని చెప్పెడు పాపకూయిల్లాలు నట్టేటనున్నది.

రామ :—పివప్పుడప్పుడు పిల్లలకన్న హీనముగా చూట్టాడు చుండువు. ఇప్పుడేకదా వారితో సంబంధము వలదని చెప్పినచ్చితిని. ఎంతో వీరిక నల్లవలసినచ్చెను. ఇప్పుడి చూటచెప్పిన నేమనునో సుంత యోజింపుము. ఇది

వివాహ విషయము కాని కూరగాయల బేరముకాదు. ఇప్పుడొకమాట చెప్పి యింక కొంతసేపటికి మఱొక మాట యనిన పరిహాసము గునుగాని పెద్దగునుష్యుని తరహాకాదు.

రాధమ్మ :—సరే. మీరు మీనోటచండి చెప్పలేకున్న బ్రాహ్మణుని నాయొద్దకుఁ బంపుదు. మీ మాట పోకుండునట్లును నామాట జెల్లునట్లును జెప్పెదను. ఇట్లయిన మీకే శుభ్యంతరము లేదుగదా.

రామ :—నీవుతప్ప లోకమంతయు వెట్టికవి యనుకొందువు. నీవు చెప్పినను నేను చెప్పినను మాట మొక్కటే అయిన నిర్ణయమేమో అయినది. దానికి తిరుగుండరాదు. నేనాపిల్లను చేసికొనగలిగినవేకదా మాటిమాటి కనుచుంటివి. నీవలననే నేనుమాట పొగొట్టుకొనవలసినదైనది. నీవిప్పుడు క్రొత్తపాఠము వల్లింప మొదలిడితివి. ఇది నన్నడకత్తెరలో నొక్కట సుమా! నాకు మాత్రము గౌరవపతిష్ఠలు లేవనుకొంటివా?

రాధ :—చావమామె స్థితి యింతదుర్భరముగ నుండెనని నా కేమి తెలియును? భర్త యాస్తి వంతను దాచివైచి కవటనాటక మాడుచున్నదని మీరేగదా చెప్పితిరి. అంతగడుసు మానిసి యామె మాత్రమేయని గదా యంటిరి. నేనంతయు నిజమనుకొంటిని. అయినను నీలు చేసి కీడుచేయఁ జంకఁనగునుగాని కీడుచేసి మేలుచేయఁ దలపెట్టుట బాధాకరము కాదుగదా. మీ రానన్న

దానికి నేను కాదనవలసివచ్చినచో చిక్కుగా నుండే
డిది. మొదట కాదని యిప్పుడొననుటలో మనకే గౌర
వము లభించును.

రామ:— నీకు గౌరవముగనున్నదేమో. అయినను అప్పుడు
నమ్మినదాని విప్పుడేల నామాట అనత్యమనిభావించి
తివి ? ఈజాబు చూచియేనా ? సేవెంతపిచ్చిదానవో
లోకమంతయు సంతియే యనుకొందువు.

రాధ:— ఈజాబుమాత్రము నటనకాదు. నటనయే ముగించో
మనస్సునాటదు. కృత్రిమతదాగునా ?

రామ:— అసలుమాటకన్న నబద్ధమే యెక్కుడుగ మనస్సున
నాటును. ఈకథలు నవలలు చదివి చదివి యేడ్చు
చుందువుగదా. వీరందఱు నిజములే చాచుచుందు
రనుకొంటివా ? అంశయు నబద్ధమే. ఇదొకచాతుర్యము

రాధమ్మ:— ఓహో! మీతోగూడ లోకమేనా ? అమ్మపుట్టి
నిల్లు మేమిమానుకొనడనా ? మీమాటలోప్పుకొన్న
సముషములో మధ్యపరిచితినిని తృప్తిపందెనరు
కాబోలు. నాకు మీప్రత్యణులును తెలియును. ఈ
నేరము నానెత్తినిరదొడ్డి తప్పుకొనఁజూచుచుండిరిపాపము.
కపటమివీడి నిజమాపలుకుఁడు. ప్రిడరుగారు బ్రతికి
యున్నపుడు కట్నముడుగకయే పదివదునైదువేలు
లభించునని యాదార్యముఁ జూపితిరి. నేడాయాకలు
వృధాయైనవి. కాగా కల్లబొల్లిమాటలతో తప్పుకొనఁ

జూచుచుంటిరి. నిజమా ? కాదా ? ఇదియేనా పెద్ద
మనుష్యనిరతి ? ఇంతకన్న కొంచెపుబుద్ధి మఱే
ముందును? ఈ నేరమంతయు మీదే. నేనావివాహము
జోలికిరాను. మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుడు.
కపటరాట! మన్న నాకు తగనిమంట. మంచిగాని చెడు
గాని చేయుదలపెట్టి నవం బహిరంగముగఁ జేయవలెను.
చెప్పనదొకటి చేయునదొకటియైన యుద్రతను జెలుపును.
అపిల్లను చేసికొందమా వలదా యిప్పుడైన తేల్చి
చెప్పుడు.

రామ:—నేను కపటిని. యుద్రమఁడను. విశ్వానఘాతుకుఁడ
నైనప్పుడు నాతో సంపదించనేల! అహ! యేమినివరేం
గితిజ్ఞానము! నీ తెలివిని జెప్పి మఱొకరిది చెప్పవలె !

రాధమ్మ:—ఈమాటలకేమి ? ఇప్పుటికైన లోనిభావము
స్పష్టముగఁ జెప్పుడు. నేను మీయాంతర్యమును వెల్ల
డించితిని లేదా !

రామ:—అబ్బో ! పురుషులయాంతర్యమెఱుంగు స్త్రీలులేరని
నేనననుగాని వారువేఱు. ఇంతవఱకును స్త్రీలుసూక్ష్మ
గ్రాహులనుకొనుచుంటిని. నేటికాభమతొలంగినది.
స్త్రీబుద్ధినిగూర్చి శాస్త్రకారులు వచించినమాట విశ్వ
సింపక తప్పదయ్యెను.

రాధ:—ఒక్కరవ్వపోయి యద్దమున మొగమును జూచికొని
రారాదా ! సిగ్గుచే నెంతచిన్నవోయినదో.

రామ:—ఏమి అంతగా చిన్నవ్రాయునదా ?

రాధమ్మ :—దొంగతనము బైటపడిన పిమ్మట పెద్దమనుష్యుడు చిన్నవ్రాయినంత.

రామ :—సరే. నేను చిన్నపోతినేయనుకొనుము. ఆసంబాధము చేసికొనుట మాత్రము వట్టిది.

రాధ :—మియిప్పము వచ్చినచోట చేసికొనుడు. కాదేమి పోవును? ఒకసారి చలవతి నడిగి చూడరాదా?

రామ :—సరే వానియిప్పము ప్రకారము చేయుదము.

రాధ :—ముందుగా మాట నందియకుండు.

రామ :—అబ్బే, వానివంకనైన చూడను.

సరిగా నమయమునకు చలవతి వచ్చెను. అంత యంద మగు పుష్టిగల యువకులు సాధారణముగ విద్యాలయములందు కానరాదు. అచ్చముగా తల్లిపోలిక. అదేవచ్చని రంగు. అదే కనుముక్కు తీరు. ఎట్టని గులాబులవంటి పెదవులు విశాలమైన నుదురు, పెద్దకన్నలు, ఒడ్డుపోడుగు లందాతడు తండ్రిని పోలి యుండెను. కోటు, దొరటోపీ బూట్లు అతనికి శోభకరముగ నుండెను. చేతిలో హాకీ కట్టయుండెను నడకలో యశావన గర్వ ముట్టివడుచుండె. కన్నుల నాత్మగౌరవము తేజరిల్లుచుండెను.

రాధమ్మ :—నేడు చాల నాలస్యమైనదే- చూచితివా. మీ యత్తవారి యింటనుండి బాబు వచ్చినది. ఇదుగో! మీ యత్తగారు వ్రాసినది. ఆపిల్లను చేసికొందుకో లేదో స్పష్టముగఁ జెప్పివేయుము

చలవతి .—పెండ్లి అయితే చేసికొనవలెను. కాని నేను చేసికొనను.

రాధ :—ఎందుకని?

చలవతి :—పుష్క-లఘుగ ధనము లభించు పెండ్లి యెట్లైన జూచి చేయరాదా? కనిస మొక లక్ష గూప్యములైన గిట్టకున్న నేమిప్రయోజనము? ఇప్పుడక్కడ నేమున్నది? స్త్రీపరుగాను లేనేలేరు. ఆముసలమ్మయొద్ద నేనుండకు?

రాధ—నీకిట్లు మాటలాడుటకు సిగ్గువేయదా?

చలవతి :—సిగ్గుపడుట కిందేమి దోషము కలదు? యాపాయ లెవరికిచేదు? లక్షరూపాయలు నేను లక్షజన్మలకైనను సంపాదించగలనా? ఈసంవత్సరము భగవదనుగ్రహముననుత్తీర్ణుడనైనచో నింక నైదువత్సరములకుగాని చిల్లిగవ్వ కన్నింపనుకదా. అప్పుడైనను నెలకే యే(బ)ప్రయో వందో సంపాదించునేమో. రెండుమూడునందలు సంపాదించగలుగునప్పటికి ముప్పాతిక జీవితము ముగిసి పోవును. డబ్బుకూడ పెట్టునవకాశమేడ? ఆసంగము భవములేక జన్మించిన ప్రయోజనమేమి! డబ్బులేక యానందములేదుగదా. ఏధనికుని కుమార్తెనో చేసి కొన్న కష్టములు తీరిపోవును. నాకెంతో యక్కట లేదు. ఒక్కలక్షరూపాయలు మాత్రము చాలును. లేక యీమాత్రమాస్థిగల విరంతువు కూతురైనను సరే. ఆమె యేకైకపుత్రికయై యుండవలెను జుమా!

రాధమ్మ :—పిల్లయెట్టిదైనను సరియేనా?

చలవతి :—ఆడబ్బన్నలోపములను తీర్చివేయును. ఆమె నన్ను తిట్టిపోసిననుసరే. పాడి గొడ్డుతన్నులెవరు లెక్క

చేసెదరు ? తండ్రి సంతోషపూర్వకముగా “మాకు
వారన్న సానుభూతి లేకపోలేదు. భగవంతుడు వారిని
వివత్సరమున శ్రోసిండులకు మేమెంతయో
విచారమందెనము. కాని కార్యనిర్ణయనమయమునఁ
గేవలము హృదయమునకేగాక బుట్టకుపైతము పని
చెప్పవలెను. మనమొంత బీదవారమైనను ఇంకొకచోట
నచో వైభవముగఁ బెండ్లిజరుగును. అచట తినఁతిండికి
గతిలేదు. ఆ ! లోకులు నవ్వెదరు ! నవ్విననేమాయో
అనుభవించునది వారా మనమా ?

రాధమ్మ :—తండ్రికొమరులిరువురు నొక్కతానులోని గుడ్డలే.
ఆ యనాధగొంతుకోయుట కిరువురును పెద్దమనుష్యులే.

చలపతి :—లేనివారు లేనివారినోనే సంబంధము చేసికొన
వలెను తమహోదానిమించి మనతో...

రాధమ్మ :—నోరు మూయుము వాగక ఆహా ! ఎంత హోదా
కలవాడవు ? లక్షాధికార్లనుమించి డంబములు వలుకు
చుంటివే. మూడవనిస్తరి వేయటకు మూలమూలల
చూచెదరు. నాయెదుటనా డంబములు ? నీయింట
నెన్నడైన గుక్కెడు మంచితీర్థమెవ్వడైన పుచ్చు
కొనునా ?

రాధమ్మ చివాలున పంటయింటిలోనికి వెడలిపోయెను.
చలపతి నవ్వుచు తనగదిలోనికిగెను. రామకృష్ణయ్య మీస
ములు దువ్వుకొనుచు ముంగిటిలోనికిగి పురోహితుని కంటిను

నిర్ణయము చెప్పివేయఁదలంచుకొనెను. పోయి చూచు
వరకాతఁడొక్కడలేడు.

కొండిభొట్లు కొంతతడవు నాకరురాకకై వేచి
యుండిను చివరకు విసిగిశూర్పుండ లేకపోయెను ప్రయత్నము
చేయనిదే ఫలితములేదని తలంచెను. అదృష్టముపై నాధారపడి
కూర్పున్న నాతనికి ప్రాణము పోవుననిశోచెను. ఇచట తన
పప్పులుడుకవని యాతఁడు గుర్తించెను. గుట్టుచప్పుకు కాకుండ
లేచి చేతికట్టతీసికొని నాకరుపోయిన దిక్కునకు పయన
మయ్యెను ఒకారు కొంచెముదూరముననేయుండిను. పోయి
చూచెనుగదా నాకరు మిఠాయినుకాణముమీఁదకూర్పుండి
చుట్టపీల్చుచుండిను. చూడగనే మర్యాదగా వీచుబీబీ! ఇంకను
తయారుకాలేదా? మీయజమాని “ఏడుపనిమీఁదఁబోయెనా
త్రాగి తందనాలాడుచుండిరా” యని చిందులుత్రొక్కు
చున్నాడనెను. వచ్చుచునేయుండును. వచ్చుచునేయుండును.
ముసలివాఁడు గదాయని నేనంటిని. ఈయనగారిలో నెట్లు
నిర్వహించుచుంటివ్రా యేమోగాని మఱొకడైనచో.....

నాకరు :—వీరియొద్ద నేనుతప్ప మఱొకరు నిలువలేదు. నిలవ
బోదు. సంవత్సరమైనది జీతమిచ్చి. ఎవ్వరికిని జీత
మియ్యరు. అడిగినగద్దించి కనరికొట్టెదను. నాకర్లుభయ
పడి పారిపోయెదరు. అవిసగుచున్న యిగువురును
సర్కారువారి జవానులు, జీతముపుచ్చుకొనుచున్న
వారు విధి లేక పడియుందురు బాబూ! సారోజులు

గడచిపోయినవి. మఱిరెండుమూడేండ్లలో నాఘటము వెల్లిపోవును.

కొండి:—అయిన నీవాక్కడవేనా నేవకుడవు ? అన్నిపేర్లు పెట్టిపిలిచెనే ?

నాకరు:—వారందఱు నీరెండుమూడు నెలలలోవచ్చి వెల్లిపోయినవారు. తనుదర్జాచూపించుకొనుటకు వారి పేర్లన్నింటిని వల్లించుచుందురు. బాబూ! ఎక్కడనైన నాకరీచూపింపుడు. మీ పేరుచెప్పకొని మాయగ జీవింతును.

కొండి:—ఓ. చేసికొనువానికి నాకరీకొడువలేదు. వెనకి గాలించిన నాకర్లుదొరకుటలేదీ కోజులలో పైగా నీవు పూర్వపువాడవు. అనుభవశాలివి. నీ కేమి కొడువ ? ఏమిసెట్టిగానూ, క్రొత్తపచార్ధములేమైన నున్నవా ? అన్నిమువంతుకొందురా, కూరలువంతు కొందురాయని ననుచు వాగు బలవంతపెట్టిరి. అయ్యా! ఈరాత్రిపూట ఆమానలివాని నేమిచంపుదును. పోయి మిఠాయినే తినివత్తునని చెప్పివచ్చితిని ! అయినసరే. నాకరు నొక దుకాణమునొద్దనే దొరకునని చెప్పి పంపిరి. ఏమిసెట్టిగానూ ! తాజాసరకేనా ? లడ్డిప్పుడే కట్టుచుంటిరనుకొందును. ఏదీ ఒక యావీసెడుతూచి యిండు. దుకాణముపైకివత్తునా ?

అనుచునే కొండిభొట్టు దుకాణముపైకెక్కిను. ఇష్టమవచ్చినదెల్ల మెక్కుచుండెను. మూడరవీసెలసరకు

మాయమయ్యెను. ఆహా! పెట్టిగానూ ! మీదుకాణమునుగూర్చి విన్నదంతయు అక్షరమైన పొల్లుపోకయే నిజమైనదని పొగడుచునేయుండె. పొగడుచున్నకొలది పెట్టి యిదితినిచూచుఁ డిది తినిచూచుఁడని తూచియిచ్చుచుండెను. ఆహా! బందరుమిఠాయి కంటె వనందుగానున్నది. జలేబియించిపాశమున వడినది. హైదరాబాదునకూడ నిట్టిహల్వా తినలేదని కొండిభొట్లు లొట్టలు వేయుచుండెను. ఇంతకు నరకుననేమున్నది. చేతిలోవిద్య యుండవలయునుగాని.

పెట్టి: — చూటికొంతపుచ్చికొనఁచు బాబూ ! నరకుశ్రేష్ఠ మైనది. మఱొకసవనాసేరు తూచియిత్తునా ?

కడుపుపెట్టినంతతిని యిష్టమువచ్చినట్లు తిరిగి తొమ్మిది గంటలకు కొండిభొట్టలుచేరెను. ఇల్లునిశ్శబ్దముగనుండెను. ఒక లాంతరు వెలుగుచుండెను. అరుగుపై నాతఁడు ప్రక్కవేసికొని పండుకొనేను. ఉదయమున తనయింటవాటు ప్రకార మెనిమిది గంటలకు లేచి చూచునరికి రామకృష్ణయ్య వచ్చారు వేయుచుండెను. ఈయనలేచుట చూచి నమస్కరించి బాబూ రాత్రి యెక్కడికి పోయితిగని రామకృష్ణయ్య యడిగెను. ఎంత తడవో మీకై వేదియుంటిమి వంటసామానంతయు సిద్ధముగ నుంచితిమి వేదియుండి యుండి చివరకింట నుంచితిమి. ఇంతకు రాత్రియేమైన భుజించితిరా?

కొండి:—మిఠాయి దుకాణముననే కొంచెము తినివచ్చితిని.

రామ:—ఆ అన్నము తిన్న తృప్తి యన్యమున లభించునా?

ఒకటి రెండురూపాయలు ఖర్చుపెట్టినను పొట్టనిండదు.

మీరు మా యశస్సులు. తిండికైన సాము మా నుండి
పుచ్చుకొని తీరవలెను.

కొండి :—అదుగో! యామూలనున్న దుకాణము నొద్దనే
పుచ్చుకొంటిని.

రామ :—ఎంత సాముయ్యెను?

కొండి :—ఎంతయైన నంతయు మీపద్దులోనే వ్రాయించితిని.

రామ :—ఏమేమి పుచ్చుకొంటిరో నాకు చెప్పుడు. మఱొక
దానికి కాదు గాని వాడు పచ్చిదొంగ తినినవి తిననివి
కలిపి తడిపి మోపెను చేయును అంతయు మోసమే.

కొండి :—అరవీసెను లడ్లు కాణాలును తీసికొంటిని. శేరు
నెర జలేబీ, శేరు వాల్యా, శేరు పాలపేణీ..

ఒక యవూర్వ చిత్రము వీనినట్లు కన్నులు చించుకొని
రామశృష్టియ్య కొండిభొట్లు వంక చూచెను. నెలమొత్తము
మీదఁగూడ మూఁడు నాలుగు శేర్ల మిఠాయి తినముగదా.
ఈయన యొక్కఁడే నాలుగైదు రూపాయల సరకు నూది పార
వేసెనే ! ఇంక నొకటి రెండు దినము లీతఁడిచట నుండుచో
కొంప గుండమై స్తోవును. కడుపా? కళ్ళేపల్లి చెఱువా? గాబరా
పడి లోనికేగి భార్యతో—ఈ బ్రాహ్మణుడు రాత్రి యైదు
శేర్ల మిఠాయి పొట్టపెట్టుకొనినాడు. ఖరాగా నైదు శేర్ల నెను.
రాధమ్మ విస్మయముతో ఆ వట్టిది. ఐదుశేర్లే! మనుష్యుఁడా
దున్నపోతా!

రామ :—ఎదు శ్వేత్తిని తన నోటితో తానే చెప్పుచున్నాడు.
కనీస మాత్రేను శ్వేత్తిని తినియుండకపోడు.

రాధమ్మ :—కడుపులో దయ్యములేదుగదా !

రామ :— ఇంకను నేడున్నచో పది శ్వేత్తి కు తక్కువ మ్రింగడు.

రాధమ్మ :—అసలు నేడేలయుండవలెను? ఈయవలసిన నమా
ధానమిచ్చి వెంటనే పంపివేయరాదా? ఒక వేళనుండ
వలసియేవచ్చుచో మాను, మితాయిలు తేరగా
రావని చెప్పివేయుడు. వంట వండుకొనెనా నరేనా,
లేకున్న వచ్చినదారి నడపుచునుడు. ఈ తిండిపోతులను
మేపుట మాకుచేతగాదు. తేరగా పోసికొని కూర్చు
న్నవారెవరైన నున్న వారియొద్ద కేగుచునుడు.

కొండిబొట్టు తానే పోదలంచియుండెను. రామకృ
ష్ణయ్య తనతాక్యము చూపునవసరము లేకపోయెను.

రామ :—శాస్త్రులుగారూ—ఏమి ప్రయాణనన్నాహమే?

కొండి :—అవును బాబూ. ఇంకపోయెదను. తొమ్మిదిగంటల
బండి యుండునుకదా !

రామ :—ఆమాత్రము నేటికుండరాదా?

అనుచు నేకొంపతీసి యా బాహ్మణుడుండి పోడుగదా
యని భయపడి నగముమాటలోనే 'అవును పాపము మీకొక
కక్కడ నెదురుచూచుచుందుర'ని పూర్తిచేసెను.

కొండిబొట్టు :—రెండుమూడు దినములలో నంశమునిగిపోవు
వనులేమి కలవులెండు. పైగా నిచట మనసార కృష్ణా
స్నానమునైత మాచరింపనెంచియే వచ్చితిని. కాని

నేనంటినని యనుకొనకుఁడు మీకు బ్రాహ్మణులపై శ్రద్ధాభక్తులులేవు. మాయజమానులన్న వారిపేరు చెప్పకొనిగాని మఱొకరిని తలఁపరాదు. బ్రాహ్మణుని నోటనుండి యెప్పుడేమివచ్చునా, యేమిచేయుదుమాయని యెదురుచూచుచుందురు. ఇంతకేగిననే తమ మహాభాగ్యముని తలంచి యింటిపొరంద రాబాల గోపాలమును సేవాశుశూషణు చేయుదురు. మర్యాద లేనిచోట తగమాగరాదు. బ్రాహ్మణగౌరవము లేని చోట పాడుబీడ్డపోవును.

తామ :—మావలన నేయపరాధమును జరిగియుండ లేదుకదా!

కొండి :—అపరాధము జరుగలేదా? అపరాధమని యింక దేనినందురు? ఇప్పుడేకదా తమరింటిలోనికిగిరి బ్రాహ్మణుఁడు పొట్టవిరుగునట్లు తినెనని వాపోయితిరి. ఖరాగా నైదుశేల్లుతినెనని గోలపెట్టితిరే, తిండివిషయము మీ కేమి తెలియును? ఒకసారితినిపించిన గ్రుడ్లువెళ్ళుకొని వచ్చును. ఒక్కొక్కమహానుభావుఁడు ప్రభేవుమని ప్రతేవ కుండనలువదిలరిసెల ఫలహారము చేయును. పందెము వైచి మిఠాయితినుటకై మమ్ము బతిమాలుకొందురు. పదులు పాతికలునిచ్చి సత్కరింతురు. మేము ముష్టి చెంబువుచ్చుకొని మీగడవ్రతొక్కిన చచ్చు బ్రాహ్మణులముఠాము. మీఘనమైనపేరు వినివచ్చితినేకాని యిక్కడతిండికే వాదియండిరని యెఱుంగను. నోనిండు నివరి పాపపుణ్యములు పొరిని.

రామకృష్ణయ్యకు నోటమాటరా లేదు. మొగము ముడుచుకొని నిలబడెను. బ్రతికి బట్టగట్టినిది మొదలాతఁడింత తిట్టు పడియెఱుంగడు. ఎన్నో అబద్ధము లాడి తప్పించుకొనఁ జూచెను. అయ్యా! మీఁదయము గాదు ఎ రిషయమోవచ్చి మాట్లాడుకొనుచుంటిమని యేమేమో అనెను. బ్రాహ్మణుని కోపము చల్లార లేదు. ఆతఁడన్నియు సహించఁగలుగును అని తన కక్షిసిందను భరింపలేదు. స్త్రీలు తమరూపనిందను సహించఁజాలనట్లు పురుషులు తమయుదరనింద నోర్వఁజాలరు. గాను కృష్ణయ్య బ్రతిమాలుకొనుచుండేనేకాని కర్మమజాలక యుండి పోడుకదాలని భయపడుచునేయుండెను. నాని పినారితనము బట్టబయల్తె పోయెను. ఎంతో దాచివేయఁ ప్రయత్నించియు విఫలుడయ్యెను. ఇంటిలోనిదిరిగి యెలుగెత్తియేమిమాట్లాడి తినా అని వశ్చత్తాపనడఁజొచ్చెను. ఈగుఱ్ఱుఁడు చెవులునిగ్గి పొడిచికొని వినెను. ఇప్పుడు చింతించి ప్రయోజనమేమి ? ప్రొద్దున నెవరిమొగము చూచెనో మాచాతకము వెంటపడినది. ఈతఁడుకోపములో నింటనుండియేగినా నాగుట్టునంతను బజారునఁబెట్టును. నాలౌక్యమంతయు బట్టబయలుగును. ఎత్తిన నీని నోరుకట్టి సంపవలయును.

రామకృష్ణయ్యలోని కేగి రాధమ్మతో ఈగుఱ్ఱుఁడు మన మాటలన్నియువినెను అలిగివెళ్లుచున్నాఁడు ఇంకామనఁపతిష మట్టిపాలుగావించు ననెను.

రాధః—ఆతఁడు ద్వారమునొద్దనుండెనని తెలిసియు బిగరగ నేల యుటచితిరి?

రాను:—అపద లొంటరిగ రావు వాడు నోడకు చెవులానించి
వినుచుండెని అనుకొంటిరా ?

రాధమ్మ :—ఎవరి మొగము చూచితిమో యేమో !

రాను :—ప్రొద్దున వాని మొగమే చూచితిని. ఇట్లని తెలిసిన
చూడఁదే యుండును ఇప్పుడేమై నిచ్చియెవరు వీనిని
సమాధానపఱుపనలెను

రాధమ్మ :—ఱు ! పోనిండు. మనముగడ పెండ్లియే చేసికొన
నిది యీతఁడేమనుకొనెన మనకేమి ? ఇష్టమువచ్చి
నట్లు చెప్పుకొనిండు.

రాను :- అంతమాత్రముగ పోదు. తెమ్ము బహుమానముగానైన
పదిరూపాయలు కట్టిపెట్టెదను. భగవంతుని దయవలన
నీతఁడు తోగి మొగము చూపింపకున్న నంతియేచాలును.

రాధమ్మ యిష్టమి లేదే పదిరూపాయలు తీసి
యీయఁగా రానుకృష్ణయ్య తీసికొనిపోయి పాదవందన మాచ
రించి బ్రాహ్మణునికి నమస్కరించెను. బ్రాహ్మణుడు మనమున
నంతరించి “రోగమా బాగుగా కదిర్చితిని. బ్రతికినన్నాళ్ళు
మఱల మఱనలేదు పది రూపాయలిచ్చివలెంత మాత్రమున
ధర్మదాతయందు ననుకొని యుండును. వీనినాడి నాకు తెలి
యదా ?” యనుకొనెను. పదిరూపాయలను పదిలముగ బొడ్డున
నుంచుకొని యాశీర్వదించి పయనమయ్యెను.

ఈతఁడింకను నన్ను కృపణుడనియే తలంచునా ? పది
రూపాయలు చూచుచు గంగలో పోయి నీదుగదా యని రాను
కృష్ణయ్య నిశ్చేష్టుడై యోచించుచుండెను.

చ తు ర్థ ప్ర క రణ ము

అనంతలక్ష్మమ్మకు కుమార్తెవివాహము విషమనయస్య అయ్యెను. భర్తగతించినపిమ్మట, తెలిసివచ్చిన తొలినంకటమిది. దర్శింపరాని వితంతువునకు పెరిగిన పెద్దపిల్ల నెత్తి నుండుటకన్న చేమనివత్తు సాభవింపగలదు! పిల్లలుపట్టికాళ్ళతో నడచి బడికిపోయెనను. ఇంటిలోని చాకిరీఅంతయుతానే చేసికొనవచ్చును. కలియో గంజియో తాగి రోజులు గడవవచ్చును. ఏగుడి సెలలోనో కాపురము చేయవచ్చును. కాని యీమధ్యవచ్చిన పిల్లకు పెండ్లి చేయకండుటెట్లు? ఆమెకు న్యాయముగాపోయి రామకృష్ణయ్య సమగవలసిన నాలుగుమాటలు మొగముమీఁద నడిగివత్తమన్నంతకొపమువచ్చెను. మాటతప్పినచో నీవునీఅబ్బ కడుపున పుట్టినవాడవు కావందు ననుకొనెను. కొండిభొట్లు ద్వారా యామె వారివిషయములన్నియు వివరముగ, దెలిసికొనియుండెను.

ఈకోపములో ననంతలక్ష్మమ్మ మండిపడుచున్నంతలో విమల వరుగెత్తికొనివచ్చి “అమ్మా! పెండ్లివారెప్పుడువత్తురే! బాహ్మణుడువచ్చెను కాదట” అనెను.

లక్ష్మమ్మ:—అవును. పెండ్లివారుసిద్ధముగ కూర్చున్నారు.
 విమల:—అదే, సూరీడు రెండుమూడు రోజులలో వత్తురన్నాడే. నిజమేనా ?

లక్ష్మి:—నీకుఁగాదూ చెప్పట. పెండ్లివారును రాదు. గొండ్లి వారును రాదు.

విమ:—అందఱియిండ్లకువచ్చు పెండ్లివారు మనయింటికేల రాదు ?

లక్ష్మి:—నీయింటికి వచ్చు పెండ్లివారి యిల్లు ప్రేలిపోయినది.

విమ:—నిజమేనా అమ్మా ! ఆయిన ఇల్లంతయు తగులబడి యుండును. ఎక్కడనుండెదరోపాపము ! అక్కవెళ్ళి యెచటనుండును ?

లక్ష్మి:—ఓసి పిచ్చికొఱవీ ! యిల్లు తగులబడలేదే. వారికీపిల్ల యిష్టములేదు.

విమ:—ఎందుచేత ? మొదట చేసికొందుననిలే ?

లక్ష్మి:—వేలు లక్షలు కావలెనట నాయొద్ద. పోగుపూసికొని కూర్చుంటినా ?

విమల:—అంత పీనాసివాళ్ళు ?

లక్ష్మి:—పీనాసివాళ్ళుకాక మఱేమి ? కఱకు కసాయివారు. దగాఱోరులు.

వి:—అట్లైన వారియింట అక్క పెండ్లి కాకుండుటే మేలైనది. అక్క యెట్లుండఁగలిగెడిది ? అయిననిది సంతోషింపఁ దగిన విషయమేగదా, నీవు దుఃఖింతువేల ?

లక్ష్మిమ్మ కుమార్తెవంక జాలిగాఁ జూచెను ఆమెతెలియని మాటలలో నంత నిగూఢ సత్యముండెను ? నిజముగ పట్టి యపాత్రుల యింట పెండ్లి జరుగకుండుటయే వాంఛనీయము. అందుకు విచారింపవలసిన యగత్యమావంతయులేదు

ఆకుమ్మల చేతులలో పాపము భృశముల యేమై పోయెడిదో !
తన కర్మకు జన్మకుంతయు నేడ్వలసి వచ్చెడిది నాలుగు
వప్పుబద్ధ లెక్కువవండిన కొంపమునిగిపోవును. వట్టెను మెతు
కులు మిగిలిపోయి. అత్తగారు నెత్తి బాదుకొనును. పిల్లవాడు
కూడ తగినట్లు పినారివాడే. వారియింట పెండ్లి కాకుండుటచే
నిజమునకు సాధ్యము లేకున్న పిల్లబతుకు పాడైపోయి
యుండును. అనంత కృష్ణుని హృదయము బరువు తగ్గెను.

ఎట్లున కయెడే విహవము జేయును చేసికొన్న
యేర్పాటులన్నియు సృధామైపోవును తిరిగి అన్నిటినీ చేయఁ
గలుగుట అసంధ్యము. ఇది గొప్ప యిల్లకలలేదు. అపు
రూపమైన వరుడనరములేదు నిర్భాగ్యుల గొప్పయిండ్లలో
లభించును? గొప్పయిండ్లలో లభించు? ఇప్పుడెట్లొ నెత్తిబరువు
దించుకొనుట జరుగవలసినది. ఏమాతినోనో గోతినోనో
త్రోసికొని పంశవత్స నిలవదు. ఆమె రూపవతి, గుణవతి,
చతుర, కులీన, అయిన గుణగోత కట్నములేని గుణము
లన్నియు దోషములే. ప్రాణికి విలువలేదు. కట్నమునకే విలువ.
ఎంత విచిత్రము !

అనంతమ్మ నేరము సైతము కొంత లేక పోలేదు. అబ
లయు విశంతువు నైనంత మాత్రమున నామె దోషవిదూర
కాజాలదు. ఆమెకు అమపిల్లలన్న మగపిల్లలన్న మక్కువ
యొక్కవ. మగపిల్లలు కోడలిత్తలు. ఆమెపిల్లలు పెళ్ళులు.
గిత్తలు కొటికివెచిన తుంపులు తుండెములు తక్కినవి
మేయును. అవును. మేడ యున్నది. కొంత రొక్కమున్నది.

కొన్ని వేల రూపాయల యలంకారములున్నవి. కాని యిద్దరు మగపిల్లలెదుగుచున్నారు. వారికి చదువుసంధ్యలు చెప్పించి పెద్దవారిని జేయవలెను. నాలుగైదేండ్లలో రెండవపిల్ల సైతము పెండ్లి యాడునకు వచ్చును. అందుచే నామె కట్టుమీయఁ జాలదు. మగపిల్లలేమై పోయెదరు ! మాతండ్రియను వాఁడొక డుండెనని వారను కొనవలదా !

కొండిభొట్లు విజయవాడకుండి తిరిగివచ్చి యిప్పటి కప్పుడే పదునైదుదినములయ్యెను. తిరిగివచ్చిన మరునటిదినము నుండి వరాన్వేషణ చేయుచునేయుండెను. ప్రథమమున మీరే కాదు. మీవంటివారు వేలు లక్షలున్నారని విజయవాడ వారికి చూపింతునని యాతఁడు : పరినామనను. లక్ష్మమ్మ రోజులు లెక్కపెట్టుచుండెను. నేడు వారికి జాబు వాయదమని కలము కాగితములను దీసికొని వచ్చునంతలో నాయ : యే తెలిచెను.

లక్ష్మమ్మ :—శాస్త్రులుగారూ ! దయచేయుఁడు. ఇప్పుడే మీకు జాబు వాయబోవుచుంటిని. ఎప్పుడువచ్చితిరి ?

కొండిభొట్లు :—వచ్చుటకుదయముననే వచ్చితిని. కాని యొక సెట్టికబురంపఁగా నింతవఱకక్కడ నుండిపోవలసివచ్చెను. మృష్టాన్నము లభించి యెన్నోయుగములై నట్లుండి పోనిమ్మోపట్టు చూడవచ్చునని యేగితిని. అక్కడ నుండి సరానరి యిటువచ్చితిని. ఐదువందల బ్రాహ్మణ్యమునకు సంతర్పణ జరిగినది.

లక్ష్మణుడు :— ఏమైనదని నెరవేరినదా! కాళ్ళ త్రిప్పటయే యయ్యెనా!

కొండి :— పని నెఱవేరినదా? ఎక్కడిమాట! ఐదు సంబంధములు చూచినచ్చితిని. అయిదుగురి ఛామూచిత్రములు తెచ్చితిని. మీకు సచ్చినదాని నెన్నుకొనుడు. ఇదుగో! యీ పిల్లవాని తండ్రికి తపాలాశాఖలో నెలకు వంద రూపాయల వేతనము. పిల్లవాడికి ను కా లేజిలో చదువుచున్నాడు. కాని యుద్యోగమే యాధారము. ఆ స్త్రీపాస్త్రులులేవు. పిల్లవాడు చుట్టుకై నవాడు. వంశముకూడ మంచిదే. రెండువేలకు సిద్ధపడిన ఖాయము చేసికొనవచ్చును. అడుగుటకు వారు మూడువేలదిగిరి.

లక్ష్మణుడు :— పిల్లవాని కన్నదమ్ములున్నారా?

కొండి :— లేరు. ముగ్గురు చెల్లెండుకలరు. ముగ్గురును పెండ్లి కానివారే. తల్లిబతికియున్నది. ఇక రెండవవాని జూడుడు. ఇతనికి రైల్వే శాఖయందు నెలకేబదిరూపాయల వేతనము. తల్లిదండ్రులులేరు. మంచి నూప వంతుడు, బలశాలి, గుణవంతుడు. కాని వంశము మాత్రమంత శ్రేష్ఠమైనదికాదు. తల్లినుంగలిదని కొందఱునిరి. కాదు గొల్లదనికొందఱునిరి. తండ్రియేదో జమీందారీలో నుద్యోగముచేసెను. కొంచెమాస్తి కలదు గాని దానిపై వెయ్యిరూపాయల అప్పుకలదు. అక్కడ నిచ్చివుచ్చుకొను మాటలేదు. వయస్సు నుమూరిరువది సంవత్సరములు.

లక్ష్మి:—వంశమున మచ్చలేకున్న బాగుగా నుండెడిది
చూచుచు చూచుచు సంకరున కియ్యవచ్చును.

గొండి:—మూడవవాని జూడుడు. ఇతడొక భూస్వామి
కూమారుడు. సంవత్సరమునకు సుమారు వెయ్యిరూపా
యలువచ్చును. సొంత సేద్యము. పిల్లవాడంత విద్యా
వంతుడు కాడు. కాని వ్యవహార, రెండవ పెండ్లి భార్య
పోయి రెండు సంవత్సరములైనది. సంతానము లేదు.
కాని కుటుంబము మోటు. అంట్లు, చెంబులు, దంపు
శృంగియు నింటనే.

లక్ష్మి:—కట్నము కావలెనా ?

గొండి:—ఆమాట అడుగకుడు. నాలుగు వేల పాట. సరే, ఈ
నాల్గవవాని జూడుడు. ఇతడు నకిలు వయసు సుమారు
ముప్పదియైదు సంవత్సరములు. రాబడి నెలకు నాలు
గైదు వందలు. ప్రధమ భార్య గతించినది. ముగ్గురు మగ
పిల్లలు. స్వగృహము కలదు. ఆస్తి సామ్రాజ్య కూడ కలవు.
కట్నము పన్నెక్కి యిచ్చటలేదు.

లక్ష్మి:—వంశ మెట్టిది ?

గొండి:—మిక్కిలి యుత్తమమైనది ఈనాందారులు. సరే
యైదవవాని జూడుడు. తండ్రికి ముద్రణ కాలయున్నది.
పిల్లవాడు బి. యే. వఱకు చదివినను ముద్రణ కాల
యందే పని చేయుచున్నాడు. వయస్సు పదునెనిమిది
సంవత్సరములు. వ్యాపారమేగాని యాస్తిలేదు. అప్పులు
మాత్రము లేవు వంశముంత ముంచిదియు కాదు. చెడ్డని

యునుగాదు. పిల్లవాడుమాత్ర మందగాడు. గుణవంతుడు. వెయ్యిరూపాయలకు తక్కువలో రాడు. అనుగుటకు నారు మూడు వేలమగుచున్నాడు. నరేయికమీఁ బభిప్రాయము తెలుపుడు.

లక్ష్మ:—అందఱిలోను మీకెవరు నచ్చిరి?

కొండి:—నాకిద్దరిపై చూపుచున్నది. రైల్వేలో పనిచేయువాడును, ముద్రణశాలవాడును.

లక్ష్మ:—మొదటివాని వంశము మంచిదికాదంటిరిగదా?

కొండి:—అవును ఆదోషమున్నది పోనీ ముద్రణశాల వానినే చూడుడు.

లక్ష్మ:—వెయ్యిరూపాయల కిట్లుమెక్కడ నోడితేగలము? ఇంకను అధి:ము కోరుదురేమో? మీరు మాగతి చూచుచుంటిరిగదా! తిండి జరుగుట కష్టమగుచున్నది. భూస్వామికి నాలుగువేలు కావలెను. తపాలా శాఖ వానికి రెండువేలు. వారిని విడిచిపుచ్చుడు. ఇక స్త్రీడరుగారు కలగు. ముప్పదియైదు వత్సరము లేమంత మించిన వయస్సు? ఏరినే యేల స్థిరపఱుచు కొనరాదు?

కొండి:—మీరు బాగుగ యోచించికొనుడు. నేను మీ యిష్టప్రకారము చేయువాడను. మీకు నచ్చినచోట పోయి స్థిరపఱిచెదను. వెయ్యి రూపాయలకు లోభింపకుడు. ఈముద్రణశాలవాడు రత్నమువంటి వాడు. పిల్ల సుఖపడును. ఈమె యెంత అంగతైయో, గుణవంతురాలో యాతడు అంతయే.

లక్ష్మ:—నాకుమాత్ర మది యిష్టములేకా? రూపాయ లెట్లు
వచ్చును? ఇచ్చునాత కలఁడేని చూపింపుఁడు. ఇంట
బడి తినినవారు కాలికి బుద్ధిచెప్పిరి. ఇప్పుడు మొగ
మైన చూపరు. మే మేమో వెడలఁ గొట్టితిమని
పైఁగా విరుచుకొని పడెదరు. వశముగాని దానికిఁ
దూగి ప్రయోజన మేమి? కన్నకడు పెవరికి
ప్రీతికాదు. పిల్లలు నుఖపడ వలెనని యెవ
రనుకొనరు? చేతగాని దానికేమిచేయుదుము? దయ
యించి స్త్రీడరు నంబంధమునే స్థిరపఱుపుఁడు. వయసు
కొంచెనుధికమే. కాని చావుబతుకులు దైవాధీనములు.
ముప్పదియైదేండ్లవాఁడు మునలివాఁడుకాఁడు. దానికి
నుఖమే వ్రాసిపెట్టియుండిన నెచటికేగిన నెచటనే నుఖ
పడును. దుఃఖపడవలసివచ్చుచో నానము తప్పింపలేము.
మా శ్యామలకు పిల్లలన్నప్రేమ. ఆయనపిల్లలను తన
పిల్లలనుకొనును. ముహూర్తము పెట్టింపుఁడు.

పంచమ ప్రకరణము

శ్యామల వివాహమై యత్తింటికివచ్చెను. భర్తపేరు
శివరావు. గుండని చామనచాయ మొగము. వయసు నలువ
దికి మించదు. కాని స్త్రీడరువృత్తితో తలవెందుకలు నెరసినవి.

అయినకు వ్యాయామము చేయు సవకాశము లేకుండెను. బయటికి పి.కారుపోవు ఏలుకూడ లేకుండుటచే కొలదిగ బొట్ట యేర్పడెను. నిగ్రహము నిండుగనున్నను ప్రతిదినమేదో యస్వస్థతయే. మందాగ్ని యిల్లుకిట్టుకొని కాపురముచేయుచుండెను. అక్కడికిని తూచితూచి తినుచుండెడివాడు అయినకు ముగ్గురు కుమారులు. పెద్దవాడు భార్గవునకు పదునాతేండ్లు. రెండవవాడగు కేశవునకు పంజెండు. కడగొట్టు మాధవున కేడేండ్లు ముగ్గురును నింగ్లీషు చదువుచుండిరి. ఇంటియందు స్త్రీడరుగారి వితంతుసోదరి తప్ప వేతెవ్వరునులేరు. ఆమెయే గృహాయజమానురాలి. పేరు వియ్యమ్మ. వయస్సు యేబదియేండ్లు. అత్తింటి నారెవరునులేరు. శాశ్వతముగ నిచటనే యుండును.

శివరావు దాంపత్యపిజ్జానమున కుశలుడు. శ్యామలను నంతోపపెట్టుటకై స్వభావసిద్ధములగు తనలోపములను వస్తువాహనములతో తీర్చజూచెడివాడు. తానుమితవ్యయి యయ్యు శ్యామలకు ప్రతిదినమేదో కానుకఁ గొంపోవువాడు. నమయమువచ్చినప్పుడు డబ్బును లక్ష్యపెట్టెడు. పిల్లలకుకొంచెము పాశేతెప్పించినను శ్యామలకు పండ్లు పాయసములకు కొదువ లేదు నిజమున కేవలపు నామెకు లేకపోలేదు. తనజీవితము నందెన్నడు నాతడు వినోదములకేగకున్నను శ్యామలకై యిప్పుడు సినిమాలు, సర్క్సులు, నాటకములు చూడఁబోవుచుండెను. బహుమూల్యముగు శివసమయమున కొంతభాగ మామెతో కలిసి గ్రామఫోను పెట్టుటకుండు వెచ్చించుచుండెను.

శ్యామలకు శివరావు పక్క కూర్చుండుటకును, నవ్వుచు మనలుచుండుటకు నేలతో సంకోచము. ఇంతవఱకిట్టివాడొక డామెకు తండ్రియైయుండుట కారణమైయుండవచ్చును. తండ్రి యొద్ద నామె శిగమువంచి శరీరము కుంచించుకొని తిరుగుచుండెడిది. నేడదేవయస్సు వాడామెకు భర్తలయ్యెను అభర్త తనకు గారనాన్ననుడయ్యెనే గాని ప్రేమాన్నదుఁడుకా లేదు. ఆయననుంచి తప్పించుకొని తిరిగెడిది. చూడఁగ నే యుల్లాస మంతయు చల్లబడెడిది.

ప్రీడరుగారికి తన దాంపత్యవిజ్ఞానము యుపతులయెదుట ప్రేమ సంభాషణయు జరుపవలెననియు మనస్సువిప్పి మాట్లాడ వలెననియు బోధించెను ఇదే వశీకరణ మంతనుని యాతని యూహ. ఆయన తనప్రేమ ప్రదర్శనమున నేలొవమును రాని యలేదు. కాని శ్యామలకివినున్న రోత జరించెను. ఏయుప కుని నోటనో వినినచో తన్ను ప్రేమాన్మత్తన చేయు మాట లాతనినోట ములుగులువలె హృదయమున గ్రుచ్చుకొను చుండెను. వానిలో రసము లేదు. ఉల్లాసము లేదు ఉన్మాదము లేదు. హృదయము లేదు కేవలము కృత్రిమములు, కుష్కములు, నీరసములు అంతయు శబ్దాడంబరమే. ఆమెకు సుగంధ తైలములు సచ్చక పోలేదు. వాహ్యాభిరు, వినోదములు, వేష భూషణ సచ్చక పోలేదు. సచ్చనిది శివరావు పక్కను కూర్చుండుట మాత్రమే. ఆమె తన రూప యశావసముల నాతనికిఁ జూప నిచ్చగింపకుండెను. ఏలయన నాతనికా కన్నులులేవు. ఆయన తద్రూపస్వాదన యోగ్యుఁడు కాదని

యామెతలంపు: ప్రాభాత నరూరస్సగ్గవలనఁగాని ముఖము వికసింపదు. శ్యామలకావభాత నరూరమిచటలేదు.

నల గడువకయే శివరావు శ్యామలను కోశాధికారిఁ జేసెను. క చేరినుండి వచ్చి నాటి నంపాదననంతను నామెకిచ్చు చుండెను అధనముఁజూచి యామె యుహ్సాంగునని యాతని యూహ. శ్యామల యుత్సాహమున వద్దులు నాయుచుండెను. పై న పై సకులులెక్క జెప్పుచుండెను ఏనాడైన తక్కువ రూప్యములు లభించిన నేడేలతగ్గివని ప్రశ్నించును. కుటుంబ వ్యవహారమంతయు నాతనితో ముచ్చటించెడిది. ఈమాటలకే యాతఁడు తగునని యామెభావన. ఆశనినోటినుండి యే నరసమో వెల్వడిన నామెముఖము చిన్నఁపోవుచుండెను.

శ్యామల యలంఘించుకొని దర్పణమున తన రూపము తర్కించుకొనినప్పుడు హృదయము తీరనికోర్కెలతో నిండి పోయెడిది. హృదయమున నొకజ్వాల ప్రజ్వరిల్లెడిది అయింట నిప్పు పెట్టవలెనని యామెకుఁ దోచుచుండెను. తల్లిపై నంతు లేని కోపమువచ్చుచుండెను అన్నిటికన్నమించి సాపము శివరావుపై మంటపుట్టుచుండెను అతని మాటలెలచిన నామెకు చిరచిర. ఆతేరిన యాశ్వికుఁడు తట్టుగుట్టము దరికి పోవునా? లేననాడు కాలినడకనై న నిచ్చగించును. ఆమెస్థితి యీ యాశ్వికునిఁ బోలియుండెను. ఆమె యాశనమున నెగుర దలంచును. విద్యుద్గతునమున నుల్లాసముగ విహరింప నిశ్చయించును. మునలిగుట్టము నకిలింపు లామెనహింపలేదు. పిల్ల వాంఛతో కాలక్షేపముచేయుచో కొంత మానసికకాంతి

లభించియుండెడిదేమో కాని వియ్యమ్మ పిల్లల నామెదరికిఁ బోసెను. దయ్యమో భూతమోయన్నట్లు దూర దూరమున నుంచును. ఆమె స్వభావము కడు విచిత్రమైనది. ఆమెకే పని వలన నెప్పుడెట్టి సంతనము కలుగునో యెప్పుడెట్టి కోపము వచ్చునో బ్రహ్మకుకూడ తెలియదు. శ్యామల గదిలోనున్న “నీమిఘాషా! నంగనాచి మనసిచ్చి చూటాడదను” ఒకింత పైకివచ్చి మనలిన తొమ్ములుబాదుకొని “సిగ్గు లజ్జయులేవు పరువు మర్యాదలు విడిచిన”దని గోలపెట్టును. ఇంక నేమి కొన్ని దినములలో నడువీధిని నాట్యము చేయుననును. భర్త యామె చేతికి సొమ్మియ మొదలిడినగాది వియ్యమ్మచేయు విమర్శల కంతు లేకుండెను. ఇంక వ్రథయునూ వచ్చుట కెడములేదని యామె భావించెను. పిల్లలకు చూటి మాటికి డబ్బు. కావలసి యుండెను. తనచేత నున్నంతవఱకు వారిని బుజ్జగించెడిది. ఇప్పుడు సూటిగ శ్యామలయొద్దకు పంప మొదలిడెను. పిల్లలకు ధనాశ కల్పించుట శ్యామలకు గిట్టదు. అప్పుడప్పు డీయనని కోపపడెడిది. వియ్యమ్మ కదేయదను. వాగ్భాణముల సంధించి యామెను వేధించెడిది. “అవును, నీవు యజమానురాలనైతివి. పిల్లలేల బ్రతికెదరు? తల్లిలేని పిల్లలకు దిక్కెవ్వరు? ఉన్ననాఁడు రూపాయలకొలది మిఠాయితిసిరి. ఇప్పుడు చిల్లిగవ్వకు గతిలేదు.” ఏనాఁడైన నడుగఁగనే శ్యామల డబ్బిచ్చునో నామె విమర్శ మతొక మార్గము పట్టును. “పిల్లలు బ్రతికిననేమి, చచ్చిననేమి? నీదేమి పోయినది. తల్లిలేని పిల్లలకు చిరుతిండ్లు తినఁగూడదని బోధించువారెవరు? కాఁగా పోగా నేనొక్కతెను. ఇంతకు

నాకంతను న గురి వచ్చినది.” ఇంతమాత్రముతో నాగిన శ్యామల సహింపఁగల్గును. కాని వియ్యమ్మ గూఢచారిణియై యామె వెన్నంటుచుండెను. ఆమె వాకిట నిలచుచో నెవరి పైననో కన్నువైచినదనును. పనిదానితో మాట్లాడిన తన్ను నిందించినదనియే. బహునుండి యేమైన తెప్పించినది తప్పక విలాసవస్తువనియే యామె నిశ్చయము. నిరంతర మామె జాబులను చదువ యత్నించును. దాగిదాగి మాటల విన నిచ్చగించును. ఆమె కత్తికి రెండువైపుల పదును శ్యామల కామె యన్న భయమేర్పడినది. చివరికామె భర్తతో “వదిన నన్ను వెంటాడి వేధించుచున్నది. రవంత నచ్చఁజెప్పు.”డని చెప్పెను శివరావు ఆవేశముతో “నిన్నేమైన నన్నదా!” యని ప్రశ్నించెను.

“ప్రతిదినము నన్నాడి సోసికొనును. నోటినుండి మాట వచ్చుట తడవు. సొమ్ము వాడుచుంటినని యామెకు కష్టమైన నామెనే వాడనిండు. నాకీ యాజమాన్యము వలదు. నన్ను తిట్టి దెప్పకున్న నాకు చాలును.”

శ్యామలకు కన్నుల నీరుతిరిగెను. శివరావునకు తన ప్రేమను చూపింప మంచి యదనుదొరికెను. “ఆమెకు నేడే చెప్పివేయుదును. ఈ యాగడము లిక్కడ పనికిరావు. ఉండిన నోరుమూసికొని యుండవలెను. లేదా బయటికి నడవవలయును. ఇంటియజమానురాలు నీవు. ఆమెయెవ్వరు? నీకు సాయము చేయవలసినదేగాని నీ నెత్తినెక్కుటకుఁగాదు. అధికారము చెలాయింపనెంచిన నా యాటలుసాగవు. పోనియ్యు తల చెడి

నదిగదా. దిక్కులేనిది. ఇంకతిని యింటపడియుండునని తలంచి తిని. ఎందఱు నొకర్లు చాకర్లు తినుటలేదు? తోడఁబుట్టినది. పిల్లల సంబాళించుట కెట్లును నొక్కతె యవసరమేయని యింటనుంచుకొన్నందులకు నిన్నే రాపిడిపెట్టసాగినదా?”

శ్యామల మఱలనిట్లనెను—“పిల్లలకు పోయియుమ్మను డబ్బడుగుఁడనియు, అదియునిదియు కోరుడనియు బోధించును. పిల్లలువచ్చి న్నాపాణములుతీయుదురు. క్షణము తెఱపిగా కూర్చుండనీరు. కోపపడిన నామె కన్నులెఱ్ఱచేసికొనివచ్చి పైఁ బడును. నాకు పిల్లలన్నవిరోధమని యామెతలంచును. పిల్లలను నేనెంత్ర పేమింతునో భగవంతునికెఱుక. అయినను వారు నా వారుదా. వారన్న నాకేల మింటయుండును?”

శివరావు కోపమునఁ గంపించిపోయెను. “నిన్ను వేధించిన పిల్లవానినిఁ జంపివేయుము. నేనును చూచుచుంటినిగదా. వీరు నానాటికి ముండివారై పోవుచున్నారు. భార్యవుని ఛాతాలము మునందుఁ జేర్చివైతును. మిగిలినయిద్దరకు నేడే రోగము కుదిర్చెదను.”

శివరావు కచేరీకివెళ్ళుచుండెను. సోదరిని మందలించు సమయములేకుండెను. రాఁగానే వియ్యమ్మయొద్దకే “అయితే యమ్మయీ! నీవింటనుండఁదలఁచితివా, లేదా? ఉండ దలంచిన శాంతముగ పడియుండుము. మఱొకరుండుట యనంభవమొనరింతు విదియేమి?”

మఱఁదలు వుల్లలెక్కించినదని వియ్యమ్మ గ్రహించు కొనెను. అంతమాత్రమున కామి యాఁగికూర్చుండు దేబె

కాదు. వయస్సునకు బెద్ద. పైగా నాయుంటి చాకిరీయందే జీవిత మంతయుఁ గడపినది. ఆమె యాజమాన్యము నెవరు కాదన గలరు? సోదరుని యీత్యుద్రత కామె కాశ్చర్యము కలిగెను. అయిన దానినై పడియుండ మనెదవా? ఎవ్వరో కొంపకునిప్పు టించుచున్నఁ జూచి యూరకొనుచుందువా. ఎవరైన కుమార్త మున సంచరించుచున్న కనులప్పగించి మట్టిబొమ్మవలె చూచు చుండు మందువా? ఎవరియిష్టము వచ్చినట్లు వారు చేయు చుండ చేతులు ముడిచికొని కూర్చుండుమందువా? నాచేతఁ గాని పనులివి. నీవెంతకోపగించు కొనుటకేమైన దివును? సిబ్బద్ధి యెంతలో మాయమై పోయినది. నిన్న కన్నులు తెరిచినది నీపిలకపట్టుకొని యాడించుచున్నదా? కొంచె మడుఁగుటయు, పెట్టుటయు లేదు కాబోలును. ఆమె మీట నొక్కినది. నీవు బొమ్మ సిపాయివలె తుపాకి గురిపెట్టుచుంటివి "

శివరావు:—నీవు మాటికి మాటికి నేరము లెన్నెదవటకదా. ఊణఊణము దెప్పిపొడుపులేనా? ఏమైనఁజెప్పి నేర్పవలె నన్న ప్రేమతో నచ్చఁజెప్పవలెను. ఎత్తిపొడుపులచే మంచి యలవడుటకు బదు లొడలు మండసాగును

వియ్యమ్మ:—అయిన నేవిషయమునను నేను కల్పించుకొనఁ గూడదనియేనా నీయభిప్రాయము? సరే అట్లేకానిమ్ము నీవింటనుండియే చూచుచు నేల నలహా నీయవైతివని యనవుగదా? నామాటలు విషమై తోచునప్పుడు నాకేడు పోవుకాలము దాపురించినది నోరెత్తుటకు?

చెప్పనే చెప్పిరి. తరుణుల కాపురము తాటియాకుల
మంట యని, నేనును చూచెద నేమగునో?

ఇంతలో కేశవుడు, మాధవుడు బడినుండి వచ్చిరి.
రాగానే మనస్తయోద్ధకేగి తిసటకేమైనఁ బెట్టునుని వేధింప
సాగిరి. పోయి మీసనతితల్లి నడుగరాదా. ఇంటనాపెత్తనమేమి
కలదని యామె వినుగొనెను.

శివరావు:—మీరాయంటఁ గాలిడినచో కాళ్ళు విఱుగఁ
గొట్టెదను. నానాటికి రెద్దిపోవుచున్న దాగడము!

కేశవుడు గడుసువాడు. 'మీరును మమ్మే యందురు.
ఆమె నేమియు ననరు. మాకామె యెన్నఁడును కాని డబ్బెన
నీయద' నెను.

మాధవుడవు నని అన్నచూట ననుమోదించి 'నన్ను
వేధించిన చెవులు కోయుదు ననుచుండును కాదటరా కేశవా?'
యని కలికెను.

శ్యామల గడిలోనుండి 'చెవులు కోసెదనని నేనెప్పు
డంటినిరా? ఇప్పటినుండియు అబద్ధములా' యనెను.

అంతలో శివరావు కేశవుని రెండుచెవులు పట్టుకొని
పైకెత్తెను. పిల్లవాడు గొల్లున నేడ్వసాగెను.

వియ్యమ్మ పరుగెత్తికొనిపోయి పోదరునిచేతినుండి పిల్ల
వానిని లాగికొనెను. చాలునురావ్రజ్జు. పిల్లవానిని చంపివేయు
దువాయేమి? అయ్యో చెవులు నెత్తురు చిమ్మినవి ప్రొత్త
భార్యవచ్చిన గ్రుడ్డియగుదురని యూరకచెప్పలేదు. ఇప్పటి
కన్నడే యిట్లున ముందీయింటిగతి యింక భగవంతుని కింక.

శ్యామల తనవిజయమునకు లోలోన సంతసించు చుండెను. కాని పిల్లవాని చెవులెట్టవడుటచూచి సహింపజాలక పోయెను. వెంటనే విడిపింపవరునెత్తెను. ముందుగనే వియ్యమ్మ పిల్లవానిని జేరుకొనెను. వియ్యమ్మ అవును నిప్పుపెట్టి నీళ్ళు వేయుటన నట్లుండవలెను. నీబిడ్డలైననాఁడుగాని నీకు తెలిసి రాదు. వేఱొకతె కన్నబిడ్డలు ఏమయి పోయిననేమాయె !

శ్యామల :—చూచుచుంటిగదా. నేనేమినిప్పుపెట్టితినిో యగు గరేడు ? పిల్లలు మాటిమాటికి డబ్బుకై నన్ను వేధించుచున్నారనియేనా యింక నేమైనయంటినా ? ఇంతకన్న నింకొకమాటనానోటవచ్చినచో నాకన్నులు పోవును.

శివరావు :—నేనుమాత్ర మివెధవల యాగడము చూచుట లేదా ? గ్రుడ్డివాడనుగాను. ముగ్గురును ముగ్గురే. మొండివారు. పెద్దవానిని నేడే హస్తలుకు వంపి వేయుదును.

వియ్యమ్మ :—ఈనాటివఱకు నీకు ధవడని యల్లరి నేడేల హఠాత్తుగ తెలిసివచ్చినది ?

శివరావు :—నీవలననే వీరికి గన్నులు నెత్తివచ్చినవి.

వియ్యమ్మ :—అవును. నేనేపానకములోని పుడకను. నావల ననే నీయిల్లు పాడై పోవుచున్నది. ఇదుగో! నేను తెల్లు చున్నాను. వీరు నీపిల్లలు. కొట్టుకొనుము. చంపు కొనుము. నీ యిష్టము.

అని యామె వెళ్ళిపోయెను. పిల్లవాడేడ్చుటఁజూచి
 శ్యామల హృదయము క్షోభించెను. ఆమె యాతనినిఁ గ్రుచ్చి
 మొత్తి గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి ముద్దాడసాగెను. పిల్లవాఁ
 డంతకంతకు వెక్కిరియింపఁజూపసాగెను. అతనికాముద్దులలో
 బుజ్జగింపులో దైవము తననుండి లాగికొనిన మాతృసేవ మను
 భూతము కా లేదు. అది వాత్సల్యము కాదు. కేవలము దయ,
 జాలిమాత్రమే. అతని కధికారము లేనివస్తువాతనికి భిక్షమువలె
 పెట్టఁబడినట్లుండెను. తల్లి బ్రతికియున్నప్పుడు కూడ తండ్రి
 తన్నొకటి రెండుసార్లు కొట్టెను. కాని తల్లి యాతనిని కాగి
 లించికొని యేడ్వలేదు. ఆమె కోపగించుకొని కొంత సేపాత
 నితో పలుకుట మానివేసెడిది. అంతలో నాతఁడే కొంతసేప
 టికంతయు మఱచి తల్లియొద్ద కేగెడివాఁడు. గోలచేసి. దెబ్బలు
 తినుట యాతఁడెఱుఁగును. కాని దెబ్బలు తినిన తరువాత
 ముద్దుపెట్టుకొనఁ బడుట యేమో యెఱుఁగఁడు. మాతృప్రేమ
 యందు కాతన్యముండెను. కాని అది మార్దవముతో కలిసి
 యుండెను. ఈ ప్రేమయందు జాలియుండెను. ఆత్మీయతా
 సూచకమగు నాకరోరత యందులేదు. సాధారణముగ మూక
 వ్రేలికెవరు కట్టుకట్టెదరు? ఎదురుదెబ్బ తగిలిన పిమ్మట కట్లు
 కట్టి కాపులు కాయుదురు. ఇంకను దెబ్బలు తగులకుండ
 కాపాడెదరు శ్యామల కరుణారోదనము పిల్లవానికి తన అనాధ
 స్థితిని తెలుపుచుండెను. చాలసేపటి వఱకాతడు శ్యామల
 యొడియందేడ్చుచుండి యల్లే నిద్రించెను. నిద్రించిన పిమ్మట
 నామె యాతనిని మంచముపై పరుండ బెట్టిపోయెను. పిల్ల

వాడు గట్టిగా కాగిలిండుకుని విడువలేదు. తన్నెవరో గోనిగో
పారవేయించుండి నట్లాతఁ డతుకుకొని పోయెను. సందేహ
భయములతో నాతని ముఖము నిశ్చలరూపము దాల్చెను.
శ్యామల బాలకుని మఱల నొడిలోనికిఁ దీసికొనెను. మంచ
ముపై పరుండఁబెట్టలేక పోయెను. పిల్లవాని నప్పు డెత్తుకొను
టలో నామెకొక యపూర్వతృప్తి లభించెను. ఒక యవనుభూ
తానందము లభించెను. ఆమె యాత్మ యందొకానొక వేదన
జనించెను. ఇట్టి వేదనలేక కన్నులు తెరువఁబడవు కర్తవ్య
మార్గము గోచరింపదు. నేడామె కా మార్గము గోచరింప
సాగెను.

షష్ఠ ప్రకరణము

నాడు తన ప్రేమనంత గట్టిగా నిరూపించుకొన్న తగు
వాత నిక శ్యామలకు తనపై ప్రగాఢానురాగము జనించునని
శివరావు ఆశించెను. అతనియాశ గగనకుసుమమయ్యెను. ఇంతకు
పూర్వమెన్నఁడైన కన్యచునొక మాటయైన పలుకుచుండెడిది.
నాటినుండి పిల్లలాలన పాలనలలో నామె మునిగితేలు
చుండెను. ఇంటికివచ్చి చూచుసరికి పిల్లలామెకడనుందురు. ఒక
వృషదన్నము పెట్టుచుండును. మఱొకప్పుడు దున్నులుతొడుగు
చుండును. ఒకప్పుడు ఆటలాడించుచుండును. వేతొక్కప్పుడు

కథలు చెప్పుచుండును. ప్రణయమువైపునుండి నిరాశచెందిన యామె తృప్తిక హృదయమున కిదియొక అవలంబనమయ్యెను. పిల్లలతో నవ్వచు మెదలుచు నుండుటచే నామె మూహా కల్పితమాతృకల్పన తృప్తిపొందుచుండెను. భర్తతో సంభాషించుటయందు జనించిన యప్రీతి, సందేహము, అరుచి, వెగటు పిల్లలతో అమాత్యముగ నాటలాడుకొనుటతో నుపశమన మగుచుండెను. భర్తనుండి యెంతదూరము పరుగిడనిచ్చిగించునో యామెపిల్లలవైపు కంఠయెక్కువగ నావృప్తయయ్యెను. మొదట భర్తవృండామెయొద్దకుగా జంకుచుండెను. కాని అవ్వడవ్వడతఁడుచచ్చి కూర్చుండసాగెను అతఁడు శ్యామలయూడు వాఁడే. కాని మానసిక ఏకాసమునందై గు వత్సరములుచిన్న. ఆటసాటలే యాతనిప్రపంచము. ఆతని మధురకల్పనలకెల్ల లివియే. పచ్చని బలిష్ఠమగు శరీరము. అందమైన నగుమొగము. బాలకుఁడు. లజ్జాశీలుఁడు. అతనికి నింటికి భోజముమాత్రమే సంబంధము. రోజెల్ల నెచటతిరుగునో ! శ్యామల యాతనికి డా వార్తలువిని కొంతనీపైనను తనచింత ముఱచుచుండెడిది. మరలబొమ్మలుచేసి వానికివైభవముగ పెండ్లి నీయుభాగ్యము తనకు లభించదుగదాఅని చింతించెడిది. బొమ్మలాటలువదలి కొలఁదిరోజులేయైనను ఆమెకు యుగములు గడచినట్లుండెను.

శివరావు ప్రయోజనశూన్యమగుపనిని చేయఁజాలఁడు. కొన్నాళ్ళు శ్యామల నటు నిటుఁ గొంపోయి యుద్యాన వనములు, వినోదములు చూపుచుండెను. వానివలన

ప్రయోజనము లేదని తెలియగనే తిరిగి తన యేకాంత
 సేవనే యారంభించెను. దినమంతయు సలసి సాలసిన
 యాతని మన మామోదప్రయోదములకై యుద్విగ్న
 మగును. అతడు తన వినోద వాటికి ప్రవేశించి మామనుగనా
 పూవులు ముకుళించుటయు, మొక్కలెండి పాదులలో దుమా
 రము లేచుటయు కనిపించును. ఏల యీ వాటికను సర్వనాశన
 మొనర్పరాదని యాశంకనుకొని చుండెను. శ్యామలకు తన
 పట్ల విరక్తి యేలొనోయతని కర్థముకా లేదు. నాంపత్యశాస్త్ర
 ముతోని మంత్రములన్నియు పఠించెను. అతని మనోరథ
 మీదేర లేదు. ముందేమి చేయవలెనో యశంకి దిక్కు
 తోచలేదు.

ఒక దినమున నిద్రోతనో కూర్చుండియుండ నహాపాతి
 యగు కామానందశాస్త్రీ కుడుదెంచెను. చిరునవ్వు మోమున
 వెల్లివిరియ “ఓహో! క్రొత్త భార్య మగడవు కాబోలు,
 నవోధయాలింగనమున ననయువకుడవై తివి. ముచియదృష్ట
 వంతుడవు. అగ్నిపారిగోవు యశావనమును లాలించి తెచ్చు
 కొనుటకు యశావనవతిని పెండ్లాడుటకన్న వేటొందుపాయము
 లేదు. నాజీవితము శుష్కముగ నున్నది. ఇంటి యిల్లాలు
 గయ్యాలి. వలదన్నను నట్టుకొని వదలదు. నా కెచటనైన
 రెండవ పెండ్లి చేయించు మహాప్రభూ! ఆ వచ్చిన యామెచే
 వండించి నీకు మృష్టాన్నము పెట్టింతు” ననెను.

శివరా “వంత బుద్ధితక్కువపనిమాత్రము చేయుటయు.
 లేకున్న పశ్చాత్తాపపడెదవు. యశావనవతులకు యువకుల

మీదనే దృష్టియుండును. పునము పనికిరాము. నమ్మ నమ్మక పొమ్ము, పెట్టిగూడి నేను పరితాపముచుచుంటిని. ఏదో నాలుగైదువత్సరము లానందమునుభవించ వలెననుకొంటిని అట్లు కాకపోగా కంఠమున కురియైనది.

కామా :—ఏమిమాటలోయి ! పిల్లవానిని వశముచేసికొనుట మంతకష్టము? నాలుగుసినిమాలు చూపింపుము. మీకారు నకుఁ గొంపోయి వినోదములఁ జూపింపుము. ఆమె రూపము నభినందింపుము. ఏలోంకదో యప్పుడు చూడుము.

శివ :—అన్నియును చేయుటయైనది.

కామా :—అలాగుననా? అత్తల్లు, నూనెలు, పూవులు, బుక్కలు, పగలు, నానెలు నెరచూపితివా?

శివ :—అయ్యా! అన్నియునైనవి. దాంపత్య శాస్త్రములోని మండలిమాలన్నియు వల్లించితిని. అవి వట్టిమాటలు.

కామా :—అట్లైన నాసలహా యొకటి వికము. ఈదాపునందే ముసలితనమును బాపు విద్యుత్ప్రీతిగనుఁ దొరఁడుకలఁడు. నాచే నీరూపము మార్పించుకొనుము. ఒక్క నెరసిన వెల్లిడుకగాని, మొగముపై నొక్క ముకుతగాని మిగిలిననొట్టె. ఏమిచూచు చేయునో యేమో చూపనుం తయు నిట్టే మాటును.

శివ :—సామెంత ఛచ్చుకొనును?

కామా :—సామెక్కటే తీసికొనును. అయిదు వందలను కొందుము.

శివ:—పోనిమ్మార డావరో మాయలమారిమై యుండును. మాఘలను కొల్లగొట్టుచున్నాడు. ఏవో రంగులు మెత్తి నాలుగైదురోజులు మొగము నున్నగచేసి మురిపించును. పోటన మందులపై నాకు నమ్మకము లేదు. పది పదునైదై న సల్ల గావించియుండును. అమ్మో. ఐదువంద లే.

కామా:—అయిదువందలన నీకెంత? ఒక్కనెల రాబడి. నా యొద్దనే మైదువందలున్న మొట్టమొదటనే యీపని చేసియుండును. ఒక గంట చూచిన మైదువందల నన్న వేయిరెట్లెక్కువ.

శివ:—ఏదేని చట్టా వైద్యము చెప్పుము. మన కాకులో వ్రేళ్ళో తగిన వైద్యము. ఈ విద్యుత్తు రేడియము లొడలు బలిసినవి లికి.

కామా:—అయిన శృంగార పురుషునివలె నటింపుము. ఈ చినిగిన ప్రాతకొట్టును పారవేయుము. నుంచి బిగువైన సిల్కుకొట్టు పాము కుబుసమువంటి పంచెలు, పేటంచు త్రోయములు మెడలో బంగారు గొలుసు కన్నులకు విలువగల ఆద్యములు ధరింపుము. పొట్ట కూడ తగ్గవలెను. నడుమున పరుసగా రెండు పటకాలు ధరింపుము. కొంచెము కప్పనుగునేమోకాని దోవతి అతిక్రియించును. పది పదునైదు జావళీలు నేర్చుకొనుము. అప్పుడప్పుడు గొంతువిప్పి పాడుచుండుము. మాటలు సరసము నుండవలెను. ప్రవచించుచు నీకు చీకు చింత లేనట్లు

కనఁబడవలెను. ఉన్నదంతయు నొక్కటే ప్రియురాలు. ధైర్యసాహసముల ప్రకటించు నదను వెలకుచుండుము. గాత్రులందేదోగలభా న్వయముగచేసి దొంగదొంగ అని కత్తిరిసికొని యొంటరిగ బయటి కురుకుము. నిజముగ దొంగయందునేమో జాగరూకతతో మెలఁగుము. లేకున్న గుట్టు బయటపడును. ఒక నెలరోజులు నామాట పరీక్షింపుము. ఆమె నీకు లొంగి రాకున్న నాకు జల్మానా విధింపుము.

శివరావామాటలకు నవ్వియూరకుండెను. వ్యవహార కుశలుఁడగువాడంతకన్న నేమిచేయును ? కాని యాతఁడు చెప్పినమాటలలో కొన్ని శివరావునకునచ్చెను. అవి తప్పక పని చేసితిరును. ఎబ్బేరికములేకుండుటకై నెమ్మది నెమ్మదిగ తన యాపురేఖలు మార్చుకొనజొచ్చెను. శిరోజములతో ప్రారంభించెను సుస్థావరకేతెంచెను నెలతిరుగునప్పటికి యాపము మాటిపోయెను జావళిలు నేర్చుకొనుట నగుబాటుచేటు. ధైర్య సాహసములు చూపించుట ప్రమాదము లేనివని.

నాటినుండి ప్రతిదినము నాతఁడేదో తనధైర్యసాహసముల ప్రకటించు గాథ నుగ్గడించును. ఉన్నాదము పట్టనేమో అని శ్యామలకు సందేహముకలుగజొచ్చెను. గట్టిగ రెండు ముద్దలుతిని హరించుకొనలేని యాతనినోట వీరగాధలు పిచ్చి తనముగ తోచుటలో నాశ్చర్యములేదు. వీనివలన శ్యామల మనస్సున రాదగు సరిణామము వచ్చినది. ఆమె కాలనిపై జాలి పోచ్చెను. క్రోధద్వేషము లుపశమించెను ఒడలు బెరిగిన

వానిపై క్రోధ ద్వేషములు తగ్గును. ఉస్మత్తులు దయాపాత్రులు. అమె మాటి మాటికాతని గేలిచేయును. రెచ్చకొట్టును. అశమ తెలిసికొనకుండునట్లు మాత్రము సంచరించును. తనపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తమునొందుకొనుచుండె ననుకొనును. పాపమీనటన యంతయు నాదుఃఖోపశమనమునకు గదా ! విధిచాసిన వ్రాలు నేను తప్పించుకొనలేను. ఈతని కేల కుఃఖపెట్టవలెను ?

ఒకరోజున శివరావు శృంగారవేషమునవచ్చి శ్యామలతో కేడు ముగ్గురు దొంగలనెదుర్కొంటి ననెను. నేను గొల్ల సాలెమువైపునకు పోతిని. చిన్నచీకటి నైలుకట్ట యెక్కు నప్పటికెక్కడినుండి వచ్చిరో ముగ్గురు కృపాణపాణులై యెదుర్కొనిరి. వారు యుగమాతలవలె నుండిరి. నేనొంటరివాడను. చేతనబెత్తము మాతముండెను. ఎగుట మూడుకత్తులు. పై ప్రాణములు పై నెగిరిపోయినవి. ఇంక చావుశప్పదని నిశ్చయించుకొంటిని మరణమెట్లునెప్పుడు గాన వీరునివలె మణింపవలెనని తలచితి. ఇంకలో నొకడు గద్దించి ఏయొద్ద నున్నదేనో యిక్కడనుంచి గుట్టుచప్పుకు కాకుండా పొమ్మనెను నేను కట్ట పర్చుకొని “నాయొద్ద ఏకట్ట మాత్రమున్నది. దీని నిలువ యొక మనుష్యుని తల” యంటిని.

ఈమాట యగుట తడవుగ మువ్వరును కత్తులు దూసి పైకరికిరి నేను కట్టతో నెదుర్కొనుచుంటిని వారు ప్రాణములకు తెగించి పోరాడుచుండిరి. ఖంకు ఖంకుమని శబ్దముగుచుండెను. నొకట్ట ప్రజామాధమువలె పనిచేయుచుండెను ఈ రీతిని వారు కత్తుల పరాకమమును చూపిరి. నాపై నీగచాల

లేదు. ఇంకకు నాచేతిలో కత్తిలేకుండాకూ కత్తిసో యున్న నొక్కరినైన ప్రాణములతో విడిచెడివాడను గాను. ఎంతని పర్ణింపను? ఆక్షణమున నన్ను చూచి తీవలసిందే నాకింత బల మెక్కడనుండి వచ్చినదని నాకే యాశ్చర్యమయ్యెను. ఇంక తను పప్పు లుడికివని గ్రహించి కత్తు నొకలంకుంచి బాబూ, మిమ్ముబోలు వీరును నేటివరకు చూడలేదు. ముగ్గురము మూడువలనల వండికి జవాబు చెప్పవారము. ఊహార చాటించి దోచుకొనుచుంటిమి నేటికి మాకు బుద్ధిచెప్పితిరి. మేము మీ పాదములకు నానులమైతి మనీ పాద పలాయనమైరి.

శ్యామల గంభీరము చిట్టువృత్తో మా కట్టపై నెన్నో కత్తిదెబ్బలుండుననునెను. శివరావున కీ నందేహము కలుగలేదు. ఏదో జవాబు చెప్పవలసియుండెను కత్తి. దెబ్బ లన్నియు దూసికొని పోయి వనెను. మూడు నాబాగు దెబ్బలు కట్టపై పడినను నోరగా పడి రాచుకొని పోయి. ని అందుచేత గుర్తులు లేవు.

మాటపూర్తియైనకా లేదు. ఇంకలోవియ్యమ్మరొన్నిచు పరుగెత్తుకొనివచ్చి “అయ్యో, శివుడూ శివుడూ గదిలో పామురా” అని యెఱచెను. “నామంచముక్రిందనున్నది. ఉరికి వచ్చితిని. నుమూరు రెండుబారలున్నది. పడగవిప్పి బున్నకొట్టు చున్నది. త్వరగా కట్టితీసికొనిరమ్మ”ని తొందరపెట్టెను

శివరావుమొగమున నెత్తుకుచుక్కలేదు. కాని మనో భావమునుదాచి “పాముకాదు. నీమొగము. కన్నుచెదరి యుండును. త్రాజేమోకనిపెట్టిచూడుము. పొమ్మ” నను.

వియ్యమ్మ:—అరే. కన్నులార నేనుచూడలేదా? నవంతునచ్చి
చూడరాదా? మగవాడవై భయమందుచుంటివే!

శివరావింటినుండి బయటికివచ్చెను వసారాలోనాగి
పోయెను. ముందడుగు పడకుండెను. గుండెలు గుబగుబ కొట్టు
కొనసాగెను. “పాము చాల పగజుతువు నిలువెల్లవిషము.
కర్మముజాలక కాటువేసిన పరలోకయాత్రయే.” గొంతునవ
రించుకొని “నాకేమిభయము” పామగాని సింహముకాదు
గదా! పాముపై కిట్టినూటిగడదను. ఇదేపిదగిక్కు. నేనువెళ్ళి
యెవరినైన పంపుదును. ఎవరింటనైన బల్లెయిక్కులదేమీ చూచి
వచ్చెదను. ఈలోన పామును బయటికి పోనికుడు ”

శివరావొక్కగంతులో బైటపడెను. భార్గవుడు గోన
భోజనముచేయుచుండెను. శివరావు బైటికిపోగానే అతడన్న
మువదలి తన హాకీకట్టతీసికొని గదిలోజొరబడెను. చొరబడు
టయే తడవుగ మంచమునీపలికి లాగివైచెను. పామునత్తుగా
నుండెను. పరుగెత్తక పడగవిప్పి నిలబడెను. భార్గవుడుపెంటనే
మంచముమీది దుప్పటిలాగి దానిమీదవినరి పైకుండిగబగబ
కట్టతోబాడెను. పాముదుప్పటిలో నజ్జనజ్జయ్యెను అతడు
దానిని కర్రపై వైచికొని ఏధిలోనికి గొంపోయెను శివరా
పెంతోమందిని వెంటబెట్టుకొని వచ్చుచుండెను. భార్గవుడు
పామును వ్రేలవైచి తీసికొనిపోవుటచూడగనే యాతడ
ప్రయత్నముగనొనరించెను. సంభాళించుకొని “నేనువచ్చుచుంటిని
గదా ఇంతలోనేలర్పరపడితివి! ఇమ్మొవరైన పాఠపైచివత్తు”
రనెను.

పిమ్మట నాతఁడు ధైర్యముగ వియ్యమ్మ గదిలోని కేగి నలువైపుల కిలయఁదిగి మీనములు మెలివెట్టుచు శ్యామల యొద్ద కేగి “నేనువచ్చునరకే భార్గవుఁడు చంపివైచెను. తెలివి తక్కువ పిల్లవాడు కట్టతో పాముపై కురికెను. పామును బల్లెముతో మ్మాతమీ చంపవలెను. ఇదే పిల్లల తొందరపాటు. నేనిట్టి పాముల నెన్నింటి చంపలేదు, పామునాకించి యాడించి చంపెడివాఁడను. ఎన్నిటికో గుప్పిట పలిపివైచితిని.”

వియ్యమ్మ:—చాలు. “సిశౌర్యమును కట్టిపెట్టుము. ఇప్పుడే చూచితిమిగదా !” శివరావుపతిభుడై “పోవియ్య! నేను పిరికివాఁడను. నీనుండి బహుముతులు కోర లేదుగదా ? పోయి సంతవాసి నన్నము వడ్డింను మనుము.”

శివరావుభోజనమున పరిగెను. శ్యామల మండిగముపై నిలిచి “ఈయన కేదో పెద్దజబ్బుపట్టుకొన్నది భగవంతుఁడా ! నాకీదుర్గతిచాలదా? నీయింకు నేవచేసుఁగలను. గారవింపఁ గలను. నాజీవిత మొకటి చరణముల కర్పింపగలను. కాని నాచేత కానివని మ్మాతము చేయజేసు. వయోభేదము నేనుతొలఁ గించిన తొలగునదికాదు. అయ్యో ! నాకీమాట మొదటనే తెలియకపోయెనే. ఈయన యింత కడుటనాటక మాడవలసి యుండెడిది కాదుగదా.”

న ప్రమ ప్రకరణము

నాటినుండి శ్యామల తీరు మారెను. ఆమె తన కర్తవ్యము నై ప్రాణమర్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఇంతవరకు నైరాశ్య సంతాపములవలన ఆమె తనకర్తవ్యము నాలోచించినదికాదు. ఆమెహృదయమున ప్రజ్వరిల్లుచున్న విప్లవాగ్ని యనన్యవేదనా జ్వలమై యామెను నిశ్చేష్టురాలి నొనర్చెను. ఇప్పుడా దుఃఖవేగము తగ్గినది జీవితమునందానందముక లేదని యామెకు స్పష్టమయ్యెను. కలలు గనుటేల? నిరాశనందుటేల? ప్రపంచమున నందఱు నుభవకుచుండిరా? దురదృష్టజీవులలో నేనొకతెను. నన్నీదుఃఖపుకూట మోయునుని విధి లిఖించెను. ఈబరువు దింపినదిగదా. పారవేయఁజూచినను పారవేయఁజాలను కనుల చీకట్లు గ్రమ్మినను, మెడ విఱుగనున్నను, మందఁగువడకున్నను నీమూటమోయకతప్పదు. ఆమరణ కారాగారవాసి మొంతనియేడ్చి యేమి ఫలము? ఏడ్చిన నెవరువిందురు? ఏడ్చిన కొలఁది జరుగవలసినపనులు జరుగక మఱింత యాతనకలుగును.

మఱునాఁడు శివరావు కచేరీనుండి వచ్చి చూచునప్పటికి శ్యామల నవ్వుచు తనగది వాకిట పలిచి యుండెను. ఆ యపూర్వ శోభను జూచి యాతని కన్నులు తృప్తిపడెను. నాటికి నేడే పద్మము ప్రఫుల్లమై కనిపించెను. గదిలో నొక పెద్ద అద్దము గోడకు ప్రేలాడుచుండెను. దానిపై పరదా యుండెడిది. నాఁడో పరదా తొలగివేయఁజెను. గదిలో నడు

గిడగనే శివరావు దృష్టి అద్దముపై బడెను. తన రూపము ముమ్మాత్తుల కనిపించెను. హృదయమునకు తీవ్రాఘాతము కలిగెను. దినమెల్ల పరిశ్రమ చేసియుంటచే మొగము వాడి యుండెను ఎన్ని బలవర్ధక పదార్థములు తిన్నను బుగ్గలు ముడుశలు పారియుండెను. ఎంతనొక్కి కట్టినను బొట్ట తొంగి చూచుచుండెను. అద్దము ముందరనే మఱొక వైపునకు చూచుచు శ్యామల నిలబడి యుండెను. రెండు రూపముల కెక్కడి కెక్కడి ఒకటి రత్నఘటిత విశాల సాధము. రెండవది విరిగి కూలనున్న పూరిగుడిసె అతడద్దము వైపిక చూడ లేకపోయెను తన హీనదశ యారని కనవచ్చుచున్నది. అద్దము ముందునుండి అతడు తొలగెను. తన రూపమున్న తనకే రోతపుట్టెను. సౌందర్యరాశి యగు నామువతికి రోత పుట్టుటలో నే యాశ్చర్యము కలదు? అతడు సాహసించి శ్యామల వైపు చూడలేక పోయెను. ఆయను యపురూపమైన సౌందర్య మాతఃకి హృదయశల్య మాయెను.

శ్యా:—నేడింత యాలస్యమైనదేమి? దినమెల్ల నెదురు చూచి చూచి కన్నులు కానులు కాచింది ?

శివరావు కిటికీవంక చూచుచు “వ్యాజ్యముల వలన రవంత తీగితేదు. మఱొక వ్యాజ్యమింకను మిగిలియుండెను. కాని తలనొప్పి పుట్టినదని సాకు చెప్పి తప్పించుకొని వచ్చితిని.”

శ్యా:—ఇన్ని వ్యాజ్యములేల పట్టవలెను. విశ్రాంతిగ చేయఁ దగినంత పనిమాత్రమే పెట్టుకొనవలెను. ఆయావును పనులకు బలిపెట్టుదురా? వ్యాజ్యము లెక్కవ నెత్తి

పెట్టుకొనకఁడు. నాకు ధనాశలేదు. మీరు బాగుగ నున్న నేలొట్టును రాదు.

శివరావు:—గడపకు వచ్చు లక్ష్మిని కాళ్ళదన్నుకొనఁగలమా?

శ్యా:—లక్ష్మి రక్తమాంసముల బలికొనుచో గడవత్రింకఁగలదుటే మేలు.

ఇంతలో భార్గవుఁడు బడినుండి తిరిగివచ్చెను. పొడపడి వచ్చుటచే మొగముపై చిరుచెనుటలు గ్రమ్మియుండెను. పసిడి కాంతులనీనుముఖము రక్తాంగమైయుండెను. కన్నులుజ్యోతులవలె ప్రకాశించుచుండెను. వాకిటసిలిచి “అమ్మా! తినుట కేమైన పెట్టుము. వెంటనే యామకొన పోవలె” ననెను.

శ్యామల పోయి యొక గ్లాసుతో నీరును పళ్ళెరమున ఫలహారమును తెచ్చి భార్గవునకిచ్చెను. అతఁడు ఫలహారము ముగించిపో. బోవ నెప్పటికి తిరిగి వత్తునని శ్యామల ప్రశ్నించెను. భార్గ:—చెప్పలేను. తెల్ల పారిలో హాకికండెము. మైదానము చాలదూరము.

శ్యా:—త్వరగా రావలెను జనమా. అన్నము చల్లారిన నాకలి లేదందువు.

భార్గవుఁడు స్నేహపూర్వకముగ శ్యామలనంజఁజూచి “వచ్చుటయాలస్యమగుచో వచ్చుటనే మింటి ననుకొనుఁడు. నాకొఱకు వేచియుండవనిలే” ననెను.

అతఁడు వెళ్ళఁగనే శ్యామల భర్తతో “మొదట పాప మింటిలోనికి సైతము వచ్చెనువాఁడుకాదు. నాతోమాట్లాడుటకే సిగ్గు పడుచుండెను. ఏదస్తువైన నవసరమగుచో బజారునుండి

తెప్పించుకొను నాడు నేనుదగ్గటకు పిలిచినప్పటినుండి రాసాగె” ననెను. శివరావు మొగము చిట్లించుకొని యితఁడు తినుబండా రములకై మేనత్తయొద్ద కరుగఁగ నీడ కేల యేతెంచునని ప్రశ్నించెను.

శ్యామల తాను ప్రశంసా పాత్రురాలగుట కామాటచెప్పి యుండెను. ఆమె యాతని సొకి నము నెంత ప్రేమించు చున్నదో చూపఁదలంచి యిట్లు చేసినది. నిజమున కామె ప్రేమ స్ఫురిమమైకది కాదు. పిల్లలన్ననామెకెంతయోప్రీతి. ఆమె నింకను బాల్యచాపల్యము వీడలేదు. అదేయశాస్త్రుశ్యము, అదే చంచలత, అదే విరోధప్రియత్వము. ఆమె ప్రతిచేష్టనుండి బాల్య భావము ప్రస్ఫుటమగుచుండెను. స్త్రీసహజమగు నీర్వ్యయింఃను రామయందంకురింపలేదు. భర్త సంతోషగుటకు బదులేల గోపగించుకొనెనో యామిశ్కము కాతేను “మేనత్తనేల యడు గఁడో నాకేమి తెలియును, నాయొద్దకు నచ్చిన రావలదు వెళ్ళు యందునా? ఒకవేళ వెళ్ళునునిన పిల్లలన్న నిమే మిన్నలలో విషములు పోసికొను ననకుందురా?

శివరావు దీనికి జవాబు చెప్పలేదు. ఆనాఁడాయన పార్టీలతో సంఘాపింపలేదు. సూటిగ భార్గవుని దరికేగి వానిని పరీక్షింపసాగెను. ఏకుట్టవాని విద్యాబుద్ధులను గాని ప్రత్యేక ముగ భార్గవుని తెలిపి తేటలను గాని పరీక్షించుట యందా నక్తిచూపుట యాతనికిదే ప్రపథమును. ఆయన తన పని నుండి తొలున్నెన విముక్తి నెఱుఁగకుండెను. విద్యాబుద్ధుల చదువు చదివి యాతఁడు కష్టపడే ముప్పది సంవత్సరములు పైదాటినవి.

అప్పటినుండి కన్నెత్తియైన వానివంక చూడలేదు. న్యాయ శాస్త్ర గ్రంథములు, ప్రతిఃలు తప్ప వేతొక ప్రసక్తి యాతనికి లేదు. తీరిక యెక్కడ? నాటికి నే దావిషయములలో భార్గవుని పరీక్షింపసాగెను. భార్గవుడు చుట్టుకొన వాడేగాక కష్టపడి చదువువాడైయుండెను. ఆటలలో “బి” టీమునకు నాయకుడైనను తరిగితియందు ప్రథముడుగ నుండెను పాత మొక్కసారి చూచిన మనమున నాత్తుకొని పోవుచుండెను. తొందరలో శివ రావునకు తెలివిగల విద్యార్థులు సైతము యోచించి జవాబీయై దగు ప్రశ్నలు తట్ట లేదు. పైపై ప్రశ్నలకు భార్గవు డిట్టే జవాబు చెప్పెను. శత్రువుపై ప్రయోగింపబడిన శస్త్రప్రహారములు వృధాయైన సైనికుడు విసిగి వేసారి యదేవనిగ సూటి తప్పి ప్రేటు వేయనట్లాయన కూడ అడ్డదిడ్డవు ప్రశ్నలు వేయ సాగెను. భార్గవుడు జవాబీయలేని ప్రశ్న యేదైన వేయవలె నని యాతని తలంపు. ఆశ్చర్యకర చిక్కునా యని యోచించు చుండెను. భార్గవుడేమిచేయ లేడో చూడవలెనని యాతని యాహ. అలవాటుపడిన పరీక్షకు డెవడైనను భార్గవుని బల హీనత నిట్టే పసివట్టగలిగి యుండును, కాని దాదావర్ధ శతాబ్దినుండి మొదలైన చదువు నాధారము చేసికొని యాపనిచేయుట శివరావు తరమా? చివర కాతనికి తన కోపము తీర్చుకొను నుపాయము గోచరింపక “నేనిదే గట్టిగ పరీక్షించు చున్నాను. నీవు దినమెల్ల కాళ్ళకుగఁ దిగుచుండువు. నాకు నీ తెలివి తేటలకన్న నీప్రవర్తన ముఖ్యము. నీవిట్లు ఘోర్తుడవై తిరుగుట నాకు రవంతయు నిష్ప్రములేదు. భార్గవుడు నిర్భయముగ-

నేను సాయంకాలము మాత్రమొక గంట నేపాడుకొనుటకు పోవుచుందును. మరెప్పుడు నెచ్చటికిని పోను. నామాట నమ్మకున్న నమ్మనుగాని అత్తనుగాని యడిగి చూడఁడు. ఆటకు వచ్చి తీరవలెనని ప్రధానాధ్యాపకుఁడు నొక్క చెప్పుటచే విధి లేక వెళ్లుచుంటిని. నే నాటల కేగుట దూకిష్టములేనిచో రేపటి నుండియే మాసివై చెదను.

మాటలు మఱొక మార్గమువట్టుట చూచి శివరావు తీవ్రముగ-నీవాటలకే యేగుచుంటివనియును మఱెచ్చటికిని పోవనియును నాకేమి నమ్మకము. నేననేక కర్యాయములు నిన్ను గూర్చిన విమర్శల వింటిని. భార్గవుఁడు కోవగించుకొని-నన్ను విమర్శించిన ప్రబుద్ధు లెవ్వరో చెప్పుఁడు-పేరైన విందు-ననెను. శివ:—ఎవరైన నేమి! వారితో నీకేమిపని! వారు నిన్నుఁ గూర్చి అబద్ధము వల్కరని మాత్రము నీవు విశ్వసించ వలెను.

భార్గ:—నాయెదుటికి వచ్చి నీవు ఫలానాచోట తిరుగుచుండఁగ చూచితినని చెప్పుమనుఁడు. తిరిగి నా మొగమును వీధికి చూపను

శివ:—నీయెదుటికి వచ్చి నిన్ను విమర్శించునంత అవసరమెవ్వరికో యేల కలుగును? ఎవరు నీతో విరోధము కొని తెచ్చుకొందురు? నీవు నీజట్టుతో వాని కొంపఁగూర్చిన వాఁడేమి చేయఁగలుగును? నాతో నిట్టి విమర్శ లొక్కరుగాదు వందమంది చెప్పియున్నారు. నేను నా మిత్రులమాటను విశ్వసించ కుండుటకు తగిన కారణము లేదు. నీవు విద్యాలయమునందే నివసించిన టాగుగా

నుండునని నా యభిప్రాయము. భార్గవుడు మొగము
వంచుకొని-నా కేమియు సభ్యంశరము లేదు. ఈక్షణ
మున పొమ్మన్న పోయెదను.

శివరావు:—నీవు మొగము వేల్చివెడితివేమి? నీకిక్కడ నుండుట
యిష్టము కాదా? నీకొంపమున్ని సత్తేడ్చెదవేమి? అయి
నను నీకచట కట్లు కట్ట మీమున్నది?

భార్గవునకు ఛాత్రాలయమున నుండుట కీష్టము లేదు.
శివరావు నొక్క ముసంగము బెదరు వీడి నున్నచిత్తునిసలె-నా
కేమికిష్టము? నాకీట్లును ఛాత్రాలయము నొక్కటే. నా
కేమియు కిష్టములేదు ఉన్నయి సహంప గలను. నేను శేష
బెల్లెదను కాని గది దొరక కున్నచో నా వశమగుదు.

శివరావు పక్కావకీలు. వెళ్ళకుంటు కేనోనాకువెదకు
చుండెననియు తాను పోకున్నను నేరముగూతము లేకుండు
నట్లు యత్నించుచుండెను. యును దలంచెను. “ఘంతమంది
పిల్లలకు గదులుదొరకగ నీ కొక్కనికే దొరకకుండునా?”
యనెను.

భార్గవుడు:—ఎంతోమందికి గదులుదొరకగ బయట సద్దెల
కున్నారు మున్నచే యొకపిల్ల వాడు ఛాత్రాలయము
నుండి వెళ్ళిపోగా నాశినిస్థానమున కేబదియార్జీలు
వచ్చినవి.

శివరావు చర్చించి పయోజనములేదని తలంచెను. శేష
సిద్ధముగ నుండునుని భార్గవునకుచెప్పి బండిపై నెక్కి పికారుకు
పోయెను. ఆతడు కొన్నదినములనుండి తఱచుగ సాయంకాల

మీస పికారుకు పోవుచుండెను ఆయర్వృద్ధి కదే మూలమంత్ర
మని యనభవజ్ఞులు చెప్పిరి. శివరావు వెళ్ళగనే భార్గవుడు
వియ్యమ్మయొద్దకేగి - అత్తా! నాన్నగారు రేపటినుండి నన్ను
విద్యాలయమునందే యుండుమని రనెను. వియ్యమ్మ విస్తయము
నంది యేలయని ప్రశ్నించెను.

భార్గ :—నా కేమి తెలియును? నివు ధూర్తునివలె ద్రిమ్మరు
చుంటివని నాన్నయనెను.

వియ్యమ్మ :—నేనక్కడను తిరుగుట లేదని నివు చెప్పలేదా?

భార్గ :—ఎందుకు చెప్పలేదు? నాగు నమ్మినదా?

వియ్యమ్మ :—ఇది నీసంతతిల్లి యనుగవామి

భార్గ :—లేదత్తా! నాకామెవై సంజేహములేదు. పాప
మామె పొరపాటున కూడ నట్లుచెప్పను. ఏవస్తువై న
నడుగుటయే తడవుగ తీసియిచ్చును.

వియ్యమ్మ :—పాపము నీకు శ్రీస్వభావమేమి తెలియును!
ఈ సప్తమె ముట్టించినదియే. నియమటనే తేల్చెదను
చూడుము.

వియ్యమ్మ గగ్గోలు పెట్టుచు శ్యామల కడ కేగెను.
ఆమెను తిట్టుటకును దెప్పటకును రంగమున కీడ్చి పల్లెలు
కొట్టించుటకును దొరకిన నదవకాశమునెల్ల జాతి విడువక యావ
యోగించు కొనుచుండెను. శ్యామల యామెను గౌరవించు
చుండెను. అణగి మణగి యుండెను. అన్నమాటలకు జవాబు
సైత మీయకుండెను. ఆమె తనకు బుద్ధులు గలిపవలెనని తన

పొరపాట్లను నవరించవలెనని తన పనిపాటల బరీక్షింపవలెనని శ్యామల యనుకొనుచుండెను. కాని వియ్యమ్మ కెప్పుడును నామె యన్న మంటయే. శ్యామల 'మంచము దిగిరండు, వదినే!' అనెను.

వియ్యమ్మ అక్కడనే నిలబడి- నాకు తెలియ కదిగదను. ఇంటినుండి అందఱిని దఱిమివైచి నీవొక్క-తెవే కులు కుదమను కొంటివా?-అనెను. శ్యామల భయకంపితమై 'నేనెవ్వరిని నేమియు ననలేదే! ఏమైనది వదినే!' అనెను.

వియ్యమ్మ:—ఒక వంక భార్గవుని యింటినుండి వెళ్ళగొట్టుచుంటివి. పైగా నాకేమియును తెలి కుదనుచుంటివి. నీవీపాటి కూడ చూచి నహింపలేవా?

శ్యామల:—వదినే! నీపాదసాక్షిగ నే నేమియు నెఱుంగను అతని విషయమున పల్లెత్తుమాట యనిన నాకనులు కాలి పోవును.

వియ్యమ్మ:—ఎందుకు వ్యర్థముగ నొట్లు? కేళివఱకు శివరావు పిల్లల నేమియు ననియెఱుంగదు. భార్గవుడొక్క వారము ముత్తవ్వయింటికి పోగా గబరాపడి తాను స్వయముగ నేగి బెంట పెట్టుకొని వచ్చెను. ఇప్పుడా భార్గవునే ఇంటినుండి వెడలగొట్టి చాతాలయమున పెట్ట నున్నాడు. పిల్లవానికేమి యొంపు తొంపు వచ్చినను నీయనుగ్రహమే. వాడెన్నడును బైట నున్నవాడు కాదు. తిండి తిప్పలు వానికి జ్ఞప్తి యుండవు. కూర్చున్న చోటనే పడి నిద్రించును. అగుటకు

యుపకుఁడే యైనను బాలక స్వభావ మాతని
వీడలేదు. భాతాలయమున నతఁ డొక్క యణ
మైన జీవించెను. అచట వీడు తినెనో తినకుండెనో
యెవరికివల్లము? ఇంటనే యడుగుచాగు లేనపు డితరుల
కడుగవలసినంత పనియేమి? ఇరుగో, నీమంచికి చెప్పు
చున్నాను. పిచ్చుట నీయివ్వుము. నీమగనియివ్వుము.
వియ్యమ్మ చచ్చర వెళ్ళిపోయెను.

శివరావు పికాయనుండి తిరిగి రాగానే శ్యామల యీ
విషయమెత్తెను. ఆమె భర్తవునియొద్ద కొలఁదిదినములనుండి
యింగ్లీషు నేర్చుకొనుచుండెను. అతఁడు వెళ్ళిపోయినచో తన
చదువేమగును? ఇంకొకరెవరు చదువు చెప్పెదరు? శివరా
వున కీవిషయమింతవఱకు తెలియదు. కొంచెనులవాటైన పిదప
నొక్కసారిగ నింగ్లీషున పఠకరించి భర్తను విస్మయపఱచుగావింప
వలెనని యామె తలఁచెను. తన పోదరులయొద్దనే యామెకు
కొంచెనాంగ్లభాషా జ్ఞానములవడియుండెను. ఇపుడామె నియను
బద్ధముగ చదువుచున్నది. శివరావునకిది బల్లెపుపోటయ్యెను.
కనుబొమలుముడిచి - ఎప్పుటినుండి చదివించుచుండెను? నా
కన్నాడును నీవు చెప్పలేదే?

శ్యామల యాతని యీరూపము నిదివఱకొక్క పర్యా
యమే చూచియుండెను. నాఁడుకేళవుని చీల్చి చెండాడినపుడు
ఆ రూపమే నేడునురింత భయంకరముగ నామెయెదుట ప్రత్య
క్షమయ్యెను. భయపడుచు అతఁడు చదువుచెప్పిన నిందేమి
గ్రహ్యముగలదు? తన పాపము లభించినపుడునూతనమే నాకు

చెప్పుచుండును. నీకు తీరిక లేకున్న వద్దనియే చెప్పుచుంటిని. ఆతఁడాటలకేను సమమున నాసి యేవదిసిముసముల నేర్పు కొనుచుంటిని ఆతనికి నష్టము కలుగ కుండటయే నాకును నిష్టము.

ఇందు వివరితమీమియు లేకున్నను శివరావుమాత్రము హతాశుడై మంచముపై కూలెను. నెత్తిపై చేయినిడుకొని చింతాసిమిగులుడై యోచింపసాగెను. తానుతలచినదంతయు నక్షరముల నిజమైంది. విషయమంతకన్న నెక్కుడేముదిరినది. ఇదివఱకే తానెరిగి ఛాతాలముమున పెట్టకునికి తనదోషమని వగచెను. తనసాధ్యముగ వెళ్ళబోయు సంతసమునకుఁగల మూల కారణమారనికి స్పష్టమయ్యెను. మున్నెన్నఁడును గది నలంకరించియుంచలేదు. కగలు నాణెములు ధరింపలేదు. నేడంతయును మార్చే. అపుడేరొయి భర్గవుని పంపివేయవలెనని బుద్ధి పుట్టెను. కాని వ్యవహారకుళలత ప్రోధమున కది సమయము కాదని బోధించెను. అతఁడు గ్రహించినచో కథ యడ్డము తిరుగును. కాని యామె మనోభావమును తెలిసి కొనుట మాత్రము యుక్తము. శ్యామలతో - “నిజమే. నీకు పది సిముసములపాటు చదువు చెప్పినంత మాత్రమున నాతనికి పోవున దేమియు లేదు. కాని యతడనలే త్రిమ్మరి. తనపని చేయకుండుట కాతనికి మఱొక సాకు దొరకును గదా ? లేవునా. డను తీర్పుడగుచో రోజంతయు నీకు నేర్పుచుంటిని నెవము వైచును. నేను నీకు చదువు చెప్పట గొక యాచార్యుని సుంతదను. నీవంత విద్యకాదు. నాకు

మొదటనే చెప్పవలెను. నీని మొగము, నీదేమి చెప్పగలడు. ఏవో రెండు మాటలు చెప్పి కాలక్షేపము చేయుచుండియుండును. ఇట్లైన నీకేమియును రాదు.” శ్యామల వెంటనే యాతని మాటలు ఖండించెను - “లేదు లేదు నా కాలము నచ్చునట్లు చెప్పను. అతనినైతి యదేమోగాని చదువుపై మక్కువ కలిగించును. ఒకరోజున మీరు స్వయముగ నాశని బోధనము చూచుడు. ఉపాధ్యాయి యింత శ్రద్ధగా బోధింపదని నాయూహ.

శివరావు తన బుద్ధికుశలతకు సంతసింది మీనములు మెలిపెట్టికొని నకిలించెను. రోజున కొక్క పర్యాయమే బోధించునా?

శ్యామల కింకను నాశని యాశయము బోధపడలేదు - ‘మొదట సాయంకాల మొక్కసారి మాత్రమే చెప్పచుండెను. కొన్నాళ్ళనుండి మఱియొకసారి వ్రాయుట కూడ నేర్పుచున్నాడు అతడు తన క్లాసునందు ప్రథముడుగ నుండునని చెప్పను మొన్న నేకదా పరీక్షలో ప్రథమ శ్రేణియందు తీర్ణుడయ్యెను. అతడు చదువ డందురేమి? నేనింతగ చెప్పటకు కారణమున్నది. ఈనిప్పు నీవే పెట్టితివని యరుమురిసి మంగలముపై బడినట్లు వదిన నన్ను దెప్పిపొడుచును. ఇప్పుడే విదిలించి నోయినది.’

శివరావు లోలోన సంశయ అవగాహన చేసికొనుచుండెను సుద్ధువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించు చున్నది. నిన్నువుట్టి పన్నా దింప నెంచు చున్నది. కష్టము

చాటున తన పనులు వెళ్ళదీసికొన నెంచు చున్నది.
 “ఛాతాలయము పేరెత్తిన వానికొంప యేమి మునుగునో
 నాకును నర్థముకాదు. ఇతర బాలురు స్నేహితులతో కలిసి
 యుండవచ్చునని గంతులువేయుదురు. వీడు మొగము మూడుచు
 కొనును. మొన్న మొన్నటివఱకు వీడు శ్రద్ధగానే చదువు
 చుండెను. తరగతిలో ప్రథముఁడుగ నుండుట కదియే కారణము.
 చదువుపై మోజు వీనికితగ్గినది. మొక్కయై వంగక మానై
 వంగదు. ఇది వీని నుపేక్షించుటతగదు. నీకొక యుసాభ్యామి
 నేర్పాటుకేయుదును

మరునాడు శివరావు ప్రాతఃకాలమున దుస్తులధరించి
 బయటికి వెడలెను. కచేరిసావడిలో పార్టీలు కూర్చుండి
 యుండిరి. అందులో నొక జమీందారుండెను. శివరావున
 కతనినుండి సాలుసరి వెయ్యిరూప్యముల రాబడివచ్చును. కాని
 శివరావు వాసినచ్చటనే విడిచి యిదే-పదినిముసములో వత్తు
 నని చెప్పి బండినోక్కి తిన్నగా విద్యాలయ ప్రధానాధ్యాపకుని
 యొద్దకేగెను. అధ్యాపకుఁడు మిక్కిలి సజ్జనుఁడు. శివరావును
 కడుంగడు గౌరవించెను. కాని ఛాతాలయమున నొక్కపిల్ల
 వానికి సైతము స్థానములేకుండెను. గదులన్నియు నిండి
 యుండెను. ఊరిపిల్లలను వదలి పైనుండి వచ్చినవారికిమాత్రమే
 స్థానమియవలెనని పరీక్షాధికారి నొక్కిచెప్పియుండెను. కాన
 నొకవేళ నేదేనిస్థానము వచ్చినను భార్గవునకు మాత్రమిచ్చు
 టకు వీలులేదు. ఎంతోనుండి బయటివారే వేచియుండిరి.
 శివరావు వీలుకదా; అతనికి మానవప్రవృత్తి యామూలా

గ్రముగ తెలియును. అనంభవమును సంభవముగను అసాధ్యమును సాధ్యముగను లోభవశమున నందఱుచేయుదురని యాతని దృఢనిశ్చయము. ఏమైన రాల్చిన పని జరుగునని భావించెను. గుమాస్తా యొద్దకేగి సంభాషణలో నావిషయ మెత్తెను. అతఁడునవ్వి “బాబూ ! యిది కచేరి కాదు. బడి” యనెను. ఈమాట యధ్యాపకుని చెవిని బడెనా-క్షణములో భార్గవుని పేరు బడినుండి తీసివేయుదురు. పైయుద్యోగులకు కూడ తెలియఁజేయుట యసంభవముకాదు” సావము శివ రావు మొగము చిన్నచోయెను. నుమారు పదిగంటలకు వినుగుకొనుచు నింటికివచ్చెను. భార్గవుఁడప్పుడే బడి కేగుచుండెను. శివరా వాతనిని శత్రువును చూచినట్లు కఠోరముగ చూచి యింటిలోనికేగెను.

అప్పట్లో పదివండ్లెండు దినములు వఱకు నుదయ సాయం నమయములందు ప్రతి పాఠశాలకు నేగి ప్రధానాధ్యాపకుని ఛాత్రాలయమున తనకుమారునకు చోటిమ్ముని ప్రార్థించుట శివ రావునకుని సుమిత కావ్యకమమయ్యెను. అన్ని తావుల నుండియు లేవనియే ప్రత్యుత్తరములు వచ్చెను ఇక భార్గవు నద్దెయింటి యందుంచుటో మారియొక మూరి బడికి పంపించుటో తప్ప వేఱు మార్గము లేకుండెను. ఈరెండు విషయములును సులభములే. పట్టణ సమీపములందుండు పాఠశాలలోఁ గొన్ని స్థానముల నాకమితముగ నుండవచ్చును. కాని అప్పటికి శివరావు వృద్ధయమునందలి సందేహ తీవ్రత కొంత మందగించెను. నాటినుండి యాతఁడు భార్గవుఁడింట కాలిడుట చూడ

లేను. భార్గవుఁ డాటలకు సైతము బయటి కరుగకుండెను. అతని దెబ్బతిన్న యాత్మాభిమానము పునఃప్రతిష్ఠకై యుద్విగ్నిమగుచుండెను. పాతకాల కరుగుటకు ముందుగాని తిరిగి వచ్చిన పిమ్మటఁగాని క్షణమైన నాతడు గదివీడి యావలికి పోకుండెను. మందు వేనవికాలము. ఆరుబయట కూడ చెమ్మటలు కాలువగట్టు నానమయమందు సైత మారఁడు గదియందే కదలక కూర్చుండును. అతఁడు తన సత్త్వవర్తన బలమున తనపై నారోపింపబడిన కలంకము సత్యవిమారమని నిరూపింప నెంచుచుండెను.

ఒక రోజున శివరావు భోజనమున కరుదెంచు సమయమునకే భార్గవుఁడును స్నానమాచరించి భుజింపవచ్చెను. కొన్ని నెలలుగ శివరావతని దుస్తులు విడిచిన యొడలు చూచి యుండ లేదు. నేడు చూడఁగనే వృద్ధుఁడయి తరుగుకొని పోయెను. ఒక యస్త్రీవంజర మెదుట నిలుపఁ బడినట్లుండెను. ముఖముపై బ్రహ్మచర్యతేజము ప్రకాశించుచుండెను కాని శరీరము చిక్కి శల్యమైపోయెను. “ని యారోగ్యము బాగుండుటలేదా యేమి! ఇంత చిక్కిపోయితివేమి!”

భార్గవుఁడు భోవతి కప్పుకొనుచు — ‘ఆరోగ్యమునకేమి! బాగుగనే యున్న’ దనెను.

శివ:—అయిన నింత దుర్బలముగ నుంటివేమి?

భార్గ:—నేను దుర్బలముగ నుండుటేమి! ఇంతకన్న బలిసి యెప్పుడుంటిని!

శివ:—ఇదివఱకున్న శరీరములో సగమైనలేదు. పైగా దుర్బలముగ లేనందువు. అక్కా! పూర్వ మితఁ డిట్లే యుండెనా?

వియ్యమ్మ దొడ్డిలో తులసిచెట్టునకు నీరు పోయుచుండెను.

వియ్యమ్మ:—వలదుర్బలుండగును? ఏమిలాలన, యేమిపాలన ? నేను వల్లెటూరి మోటుదాసనగుటచే పిల్లలపోషణము నెఱుంగకుంటిని. పొట్టనిండపెట్టి వీరి యారోగ్యము చెడఁ గొట్టుచుంటిని. ఇప్పుడు చదువునేర్చిన బుద్ధికుశలయగు వనితామణి కటుంబ నిర్వహణము చేయుచున్నది. పిల్లల బలుపున కంతున్నదా ?

శివరావు :—అక్కా ! నీవుబొత్తుగ నన్యాయము చేయుచున్నావు. నీవు పిల్లలను చెడగొట్టుచుంటివని యెవరనిరి ? వరులకు చేతగానిపని నీవు న్యాయముగ చేయవలెను. ఇంటివిషయమే బొత్తుగ వట్టించుకొనకుండుట ధర్మమా ? తానే తెలియనిపిల్లకదా అది యితరుల కేమిచేయఁగలదు ? ఇది నీవని.

వియ్యమ్మ :—నా పని యనుకొని సంతకాలము యధావిధిగఁ జేసితిని. నీకు పరాయదాసనుగ కన్పించినపుడు నేనేల పూసికొనవలెను ? పాలుతాగి యెన్నాళ్ళయ్యెనో రవంత యడిగిచూడుము. పోయి గదిచూడుము. ఫల పోరమునకు పంపిన మిఠాయి మురిగిపోవుచున్నది. నేను

పెట్టితిని. తినకున్న నాదోషములేదని యజమానురాలి యభిప్రాయము. నేను బలవంతముగ నోటబెట్టలేను గదా యనుకొనును. ఎన్నడును గారాబమెఱుగని దేబె లిట్లు తిందురేమో? నీపిల్లలు కవటాకులవలె పెరిగిరి. అనాధులవలె నేడుబ్రతుకవలెనన్న వారిశక్యమా? నా కెవరేమనుకొన్నను భయములేదు. కానస్పష్టముగ చెప్పివేయుచున్నాను. పైగా వానిని పాఠశాలయందే యుంచుటకు యత్నించుచుంటివని వింటిని. పాపము వాడింటనైన కాలిడ కూడదా? వాడు నాయొద్దకే రా వెఱచును. అయినను నాయొద్దనేముందును గాన వానికి పెట్టెదను?

ఇంతలో భార్గవుడు రెండుమెతుకులు తిసిలేచెను. “అప్పుడే తిండియైనదా? అరే! కూర్చుండి నిముసమైనకాలేదే నీవు తిన్నదేమున్నది? రెండుమెతుకులేనా” యని శివరావు ప్రశ్నించెను.

భార్గవుడు నంకోచించుచు—“వప్పు, కూరయునేకదా యున్నవి. ఎక్కువతిన్నచో గొంతులో మంటమండును. పుల్లని త్రేపులువచ్చును.”

భోజనముచేసి లేచునప్పటికి శివరావు చింతామగ్నుడై యుండెను. పిల్ల వాడిట్లు దుర్బలుడగుచుండిన నేదియేని భయంకరవ్యాధి పట్టుకొనును. అతనికి వియ్యమ్మపై నమిల కోపమువచ్చెను. ఆమె ఇంటియజమానురాలిని కాదనియే యొడలుమంట. తనకాయాధికారమేల లభింపవలెనో నుంత

యోచింపదు. సరిగా రూపాయలు సైతము లెక్కింపలేని తా నెట్లంటి పెద్దయగును? సంవత్సరముపాటు పెద్దరికము వెల్లిం చె నుగదా దమ్మిడియైన మిగుల్పులేదు. ఈరాబడిలోనే శ్యామల రెండుమూడువందల రూపాయలుమిగుల్పుచుండెను. వియ్యమ్మ పెత్తనమునందీ మొత్తమే ఖర్చులకు చాలకుండెను. ఇంతకును గారాబమే యీపిల్లలను పాడుచేసినది. అంతకన్న నేమియును లేదు. ఇంత పెరిగిన పిల్లలకొరు లన్నముకలిపిపెట్ట వలయునా? ఎవరివిషయమువారికిఁ దెలియవలెను. శివరావు దిన మంతయు నిద్రే యోజించు చుండెను. ఇద్దరు ముగ్గురు స్నేహి తులను సైతమడిగిచూచెను. వారాతని యాటపాటలను నిరో ధింపవలదనియు, నిప్పటినుండియు బంధించియుంచ వలదనియు, తిరిగి చెడినకన్న గదిలో మురిగి చెడిపోవుటకెక్కువ అవ కాళము కలదనియుచెప్పిరి. చెమన్నహముపట్టకుండ చూడ వలసినదే “కాని యింటిలో మూతపెట్టియుంచుటతగదు. యావనమునం దేకాంత వానము ప్రవర్తన కెంతేని భంగకరము. శివరావునకు తనతప్పు తెలిసివచ్చెను. ఇంటికివచ్చి భార్యనుకడ కేగెను. అతడప్పుడే బడినుండివచ్చి యొకపుస్తకము తెఱచియుంచి యెదుటికిటికివంకఁదదేక ధ్యానములో చూచుచుండెను. ఇంకను దుస్తులువిప్పలేదు. బిడ్డనొడియందుంచుకొని యాచించుచున్న యొక భిక్షుకిపై నాతని దృష్టి నిలిచి యుండెను. పిల్లవాఁడు తల్లి యొడిలో సింహాసన మధిష్ఠించిన రాజకుమారునివలె నుల్లాస ముగనుండెను. భార్యఁడా బాలకునిఁ జూచి యేడ్చుచుండెను. అతఁడు తనకంటె నెన్నిమడుగులు సౌఖ్యవంతుఁడు! అతల్లి

యొడికి బదులుగ నీ విశాల ప్రపంచమున మఱియేయితరవస్తువు నంది యాతఁడంత ప్రపన్నుఁడగ నుండఁగలుగును? ఈశ్వరుఁడు కావలెననికూడ నిట్టివస్తువును సృష్టించలేడు. దైవమా ! మూలవియోగము వ్రాసిపెట్టియుండిన బాలకుల సృష్టించెద వేల స్వామీ ! నేడు నన్నుఁబోలు దురదృష్టవంతుఁడెందేని కలఁడా? నేను తింటినో, పడుకొంటినో, బ్రతికితినో, చచ్చితినో యెవరికి కావలెను? నేను నేడు నిజముగ మరణించినను దుఃఖం చువారెవ్వరు? నాన్నగారికివును నన్నేడ్చించుటయే యొక యానందము. వారు నా మొగమైన జూడనిచ్చగింపరు. నన్నింటి నుండి గెంటవేయఁ దలంచుచున్నారు. తల్లీ ! నీగారాబు కొడుకు నేడు తుంటరిగ పరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు. నీవు బ్రతికి యుండఁగ నెత్తి నిడుకొని పెంచిన తండ్రియే నేడు నన్ను మూర్ఖునిగ, దుష్టునిగ నిందించుచున్నాఁడు. నేనీ యింటనుండఁ దగినవాఁడను సైతము కాదు. భార్గవుఁడు లోలోనిట్లుతలపోయా చు కుమిలి కుమిలి యేడ్వసాగెను.

ఆసమయముననే శివరావువచ్చి వాకిటనిలచెను. భార్గ వుఁడు వెంటనేకన్నులుతుడిచికొని శిరమువంచి నిలువఁబడెను. ఆతని గదిలో కాలిడుట శివరావునకిదే ప్రథమము. భార్గవుని గుండె కొట్టుకొనసాగెను. నేఁడేమి మూడునో అని అతఁడు కంపించిపోవుచుండెను. భార్గవుఁడేడ్చుచుండుటఁ జూచినంత నే చిరనిద్రాణుమగు శివరావు వాత్సల్యమొక్కఁడణము జాగరిత మయ్యెను. 'ఏడ్చుచుంటివేమి నాయనా ! ఎవ్వరేమినిరి?'

భార్గవుఁడెంతో కష్టముతో పెల్లుబుకు కనిపియ

నాపికొని-‘లేదు. నేనేప్పుచుండుటేమి’ అనెను.

శివ:—మీయమ్మయేమియు ననలేదుకదా?

భార్గ:—లేదు. ఆమె నాతో మాట్లాడనే మాట్లాడను.

శివ:—ఏమిచేయఁగలను నాయనా? ఏదోపిల్లల సంరక్షించు నని పెండ్లియాడితిని నాయాశలనుగంటినవి. నీతోననలే మాట్లాడదా ?

భార్గ:—కొన్ని నెలలనుండి మాట్లాడ లేదు.

శివ:—ఈమెస్వభావము విచిత్రమైనది. ఆమెకేమికావలెనో బాధపడదు. ఈమె స్వభావ మిట్టిదని తెలిసియుండిన పెండ్లియాడకుందును. ప్రతిదినము నేదోమాటవై కయ్యమునకు కాలుదువ్వును. నీవు రోజంతయు నైవేయుండవని యామెయే నాతోఁ జెప్పెను. ఆమె మనమునందలి మాట నాకేమి తెలియును? నీవు చెడు స్నేహముపట్టి తిరిగి చెడుచుంటివని భావించితిని. తన పిల్లవాఁడు తుంటరియై తిరుగుచుండుట చూచి యే తండ్రి దుఃఖింపఁడు? అందులకే నిన్ను ఛాత్రాలయమునఁ జేర్చనుంకించితిని. అంతేగాని మతేమియులేదు నాయనా. నీయాటపాటలు నిరోధించవలెనని నాయుద్దేశముకాదు. నీయీస్థితిఁజూచి నాహృదయము ఖోళించుచున్నది. నేను పొరబడితివని నిన్న గుర్తించితిని. నీవుల్లాసముగ నాడుకొనుము. ఉదయమునను, సాయంకాలమునను బాగుగ తిరుగుము. స్వచ్ఛవాయువున నీ యారోగ్యము కుదుట పడును. నీగేది కావలసిన అట్లు

నన్నడుగుము. ఎవరికడ దేవురింప వలసిన పనిలేదు.
ఇంట నామె లేదనియే తలంపుము నీతల్లి పోయినను
నీతండ్రి బ్రతికియే యున్నాడు

బాలకుని నిష్కపట సుశహృదయమున పితృపేమ
యుప్పొంగెను. భగవత్సత్కార మైనట్లుండెను. తననై
రాశ్యమున తండ్రి నెన్నో మాటలన్నందు కతని హృదయము
క్షోభించెను. సవతిపై మున్నాతనికి సందేహము లేకుండెను.
దైవసమానుడగు తండ్రివట్ల తానెంతో యన్యాయ మాచ
రించెను పితృభక్తి యత్తుంగతరంగమువలె నుబికిరాగా
నాతడుతండ్రిపాదములపై శిరమునుంచియేడ్వసాగెను. శివరావు
కరుణావేశమున గద్గదకంఠుడయ్యెను. ఒక్కక్షణమైన నెవని
విరూపము తనకు దుర్భరముగఁ దోచుచుండెనో, యెవని
విషయమున జనులై క్యంకమున గుణవంతుడని, బుద్ధిమంతుడనీ
యుగ్గడించుచుండిరో యతనివట్ల తానింత కఠోరతనెట్లవలంబిం
చెను ! తాను తనప్రియపుత్రునే ఘోరశత్రువుగ వరిగణించుచుం
డెను. అతని నింటనుండి వెడలఁగొట్ట నెంచుచుండెను. శ్యామల.
తండ్రిగొడుగులమధ్య నొకగోడగా నిలిచియుండెను. ఆమెను
తనవై పాకర్పించుకొనుటకు తాను వెనుక కరుగవలసి వచ్చు
చుండెను. ఇట్లు పితాపుత్రులమధ్య దూరమధికమగుచుండెను
తత్ఫలితముగ నేడు తన ప్రియపుత్రుని యెదుట కపటనాటక
మాడవలసివచ్చినది. శ్యామలను తమమధ్యనుండి తొలగించి
యింక రెండవపక్షమును తనవైపున కాకర్పించుకొనుట కాతని
కాలోచింపఁగ నాలోచింపఁగ నొకయుపాయము గోచరించెను.

అతడా యుపాయమునవుడే అమలుసందు పెట్టసాగెను. ఇందైన సతనికభీష్ట సిద్ధియగునో కాదో యెవనికెఱుక ?

ఛాతాలయమునకు బంపవలదని బ్రతిమాలుకొన్నను భర్త తన మాటను వినక పెడచెవిని పెట్టినదాది క్షామల భర్గవునియొద్ద చదువుటమానివేసెను. అతనితో మాట్లాడుటకూడ కట్టిపెట్టెను. తనను భర్తశంకించు చుండెనని యామె యాభానమాత్రముగ గుర్తించెను. అబ్బా! ఎంతసందేహ ప్రవృత్తి ? వీప్రతిష్ఠను భగవంతుఁడుసైతము కాపాడఁజాలఁడు. ఈయన మనము ననింతటి దుర్భావనలు విండి యుండెను కాబోలును. నన్నెంత నీచురాలినిగ భావించిరి ! ఆమె యెన్నోరోజులు కుమిలి కుమిలి యేడ్చెను. ఆయనకేల సందేహము కలుగుచుండెనాయని యామె యాలోచించెను. ఆయనకు కంటగించువని తానేమిచేయుచుండెనని పరీక్షించు కొనెను. ఎంతయోచించినను తనయందట్టి దోషమామెకు గోచ రింపలేదు. అయిన భర్గవునితో మాట్లాడుట, నవ్వుట, మెడ లుట, చదువుచెప్పించుకొనుటయే యాయనకు గిట్టకుండెనా ? అదియే ఆయన సందేహ కారణమా ? అయిన నింక భర్గవుని యొద్ద చదువుట కట్టిపెట్టెదను. పొరపాటునకూడ నాతనితో మాట్లాడను. అతని మొగమైన కన్నుత్తి చూడను.

ఆమెకీ తపస్సు దుర్భరముగనుండెను. భర్గవునితో సంభాషించుటలో నామె విలాసకల్పన యుత్తేజిత మగుటయే గాక కొంతతృప్తి సైతము కలుగుచుండెను. అతనితో మాట్లాడునపుడామెకొక యపారమగు నానందము లభించుచుండెను.

ఆమె యాతనుభూతిని మాటలతో చెప్పజాలదు. ఆమె అంత రాంతరములందైనను కువానన లేకుండెను. ఆమె స్వప్నమందైనను భార్గవుని కలుషితమగు పేమ నెన్నఁడును వాంఛించి యుండలేదు. ఈమె జోడు వారలతో నవ్వుచుమాట్లాడవలెనని అందఱికున్నట్లే యామెకుపైతము ప్రకృతిసిద్ధమగు నొకకోర్కె, యొక అజ్ఞాతతృప్త్యయ్యుండెను. అదియామె తృప్తి లేకమునకు సాధనమైయుండెను. ఇపుడా అతృప్తతృప్త జ్వాలయై భగ్గునమండ సాగెను. ఊండియుండి ఏలొకో యామెయన మజ్జాతముగ వైకల్యమునందును. పోగొట్టుకొనిన యేదోవస్తువుకొఱకు తడవు కొనినట్లామె బాధపడును. ఒకప్పుడెక్కడ కూర్చుండిన నచటనే కూర్చుండిపోవును. ఏవనిపైకిని మనస్సుపోదు. శివరావు వచ్చి నవ్వుడుమూతము తన ప్రవృత్తులన్నింటిని నైరాశ్యనముద్రన నణఁగదొక్కి నవ్వుచు నాయూమాటలు మాట్లాడెడిది.

శివరావు భోజనముచేసి కచేరిపోగనే నేడు వియ్యమ్మ క్యామలనెత్తి పొడువనారంభించెను. ఇచట పిల్లలను సాకవలసినచ్చునని తెలియునుగదా. నేనాబాధపడలేను. ఎవ్వరునులేని దిక్కరిపోయిన వానికిచ్చి చేయుమని యీవారి నడుగలేకపోయితివా! వాడే నీఅందచందములనుజూచి మురిసి కొనువాఁడు. తన మహాభాగ్యమునకు నంతసించెడివాఁడు. ఇక్కడ నీముసలివగు నీవేషములుచూచి యేమిసంతసించఁగలఁడు. ఈపిల్లల సాకెదవని నిన్నారఁడు వివాహమాడెనేగాని మదనసామ్రాజ్యము నేలుటకుఁగాదు. వియ్యమ్మ గంటలతరబడి శివమొక్కించుచున్నను క్యామల నోటివైన మదనలేదు. ఆమె తన నిర్దోషిత్వమును నిరూపింపఁదలంచుచుండెను ఆమె కది

చేతగాకుండెను. తనభర్త చెప్పినట్లే తాను నడచుచుంటినని తెల్పుచో నింటిగుట్టు బజారున పడిపోవును. తన దోషము నొప్పుకొని సవరించుకొనుచో నేమి కొంప మునుఁగునో యని తగని భయము. ఆమె స్వభావసిద్ధముగ స్పష్టవాది. ఉన్న దున్నట్లు కుండ బద్దలుకొట్టి చెప్పగల సాహస మామెకుఁ గలదు. కాని పరిస్థితి విషయముగ నుండెను. కాన మానమే శరణ్యముని యూహించెను అంతకన్న మఱియొక మార్గము లేకుండెను. భర్తవుడు నానాటికి శుష్కించు చుండెనని యామె గుర్తింపకపోలేదు. అతని నిరాశా విరక్తిభావ ములా మెకు తెలియక కాదు. ఆమె చేతులకు నోటికి కూడ తాళము వేయఁబడి యుండెను. దొంగ ముంటనే దొంగతనము జరిగి నప్పుడాతని స్థితి యెట్లుండునో శ్యామల స్థితియు సంతిమో.

అష్టమ ప్రకరణము

ఏపనియైన మన మాశించిన దానికి విరుద్ధముగ జరిగి నప్పుడే దూఖము కలుగును. శ్యామల తనపై నిందారోపణము చేయునని భర్తవుడెన్నఁడును భావించియైన నుండలేదు. అందుచే నాతఁడు దుర్భరవేదన నందుచుండెను. ఆమె నన్నెల నిందించును? నన్ను నిందించిన నామెకేమి లభించును? ఏఁడు నాభర్త సంపాదన తినుచుండెను. వీని చదువు సంధ్య

లకు సొమ్ము ఖర్చుగును-వస్తువులకు సొమ్మియ వలెననియే
కదా! నేనింటియందైన నుండకుండుట యామె వాంఛితమై
యుండును. నేను లేకుండపోయిన వారికి ఖర్చుండదు. ఆమె
నాపట్ల ప్రసన్నచిత్తయై యుండును. ఆమె నోటినుండి యెన్నఁ
డును పరుషోక్తి విన్ననైన లేదు. ఇదంతయు నటనయేనా? అయి
యుండవచ్చును. పిట్టలను పట్టుకొనుటకై బోయవాడెఱ
వేయును. ఆహా! ఎఱ్ఱకింద వలయున్నదని తెలిసికొనఁ జాలక
పోతిని. ఈ కవట మార్తృప్రేమ నా నిర్వాసనమునకు భూమి
కయా!

నేనిచట నుండుట యామెకేల కంటకముగ నుండ
వలెను. తనకు భర్త యగువాఁడు నాకు తండ్రికాదా? పితా
పుత్రుల సంబంధము భార్య భర్తల సంబంధముకంటె తక్కు
వయా? అయినను నేనామె సంపూర్ణాధిపత్యమునకు వ్యతిరే
కింపలేదే. ఆమె యేమిచేసినను నోరు మెదల్చలేదు. నన్ను
పితృవాత్సల్య వంచితునిగ నేలచేయ నుంకించు చున్నది?
తన సామ్రాజ్యమున నాకు సూదిమోపు చోటైన నీయలే
కున్నది తాను రమ్యహర్ష్యముల వసించుచు నేనే చెట్టునీడనో
తల దాచుకొనుట సైతము చూచి నహింపలేకున్నది.

ఇతఁడు పెద్దయై నాభర్త యాస్తికి యజమానుడగును.
తాన నిప్పటినుండియే పెడలఁగొట్టుట మంచిదనుకొననేమో.
నాపట్ల నిట్టి నందియ మవసరము లేదని యామెకెట్లు నచ్చ
చెప్పఁగలను? ఆమె కేదైన నహితము తలపెట్టుటకు ముందు
భార్గవుఁడు విషము తిని ప్రాణములు వీడఁగలఁడని యేవకార

మామెకు తెలియఁగలదు! తానెన్ని కష్టములు నహింపవలసి
వచ్చినను నామె హృదయశల్యము మాత్రము కాఁజాలఁడు.
అందఱివలె నాకును జన్మనొసగిన తండ్రి యాయుగ. నేనన్న
వారికి మిక్కిలి యనురాగముండెను. కాని ద్వితీయ వివాహము
చేసికొనిననాఁడే మమ్ము విస్మరించెనని నాకు మాత్రము తెలి
యదా! మేమీయింట ననాధులవోలె పడియుండవలెను. మా
శ్రమయు అధికారము లేదు. పూర్వ సంస్కారమువలనఁ బెరియ
నాధులకంటె కొంచెము మెఱుఁగుగ చూడఁబడు చున్నామే
కాని నిజమునకు మేముసైత మనాధులమే నేడేమి! అప్పు చని
పోయిననాఁడే యనాధులమైతిమి. ఈరెండవ పెండ్లిలో నర్వము
సంపూర్ణమైనది. నేను మొదటినుండియు నీమిత్రో నంత. నన్ని
హితముగ మెలఁగకుంటిని. ఆదినములలోనే తండ్రి న్నాపై
నిందావోపణము చేసియుండిన బాగు గనుండి యుండును.
అప్పుడు నాకింత మనఃక్లేశము కలుగకుండెడిది. నేనాయాభూత
మునకు సంసిద్ధముగనే యుంటిని. నేనీ విశాల ప్రపంచమున
కూలినారి చేసికొనియైన బ్రతుకఁజాలనా? న్నాపై విషమ సమ
యమున అశ్రుము ప్రవహింపఁబడినది. క్రూరజంతువు లాద
మఱచిన వానిపైఁ సడిచప్పుడు లేకుండ నుఱుకుచుండును. ఇందు
లకేనా నాకెంతో యాదరసమ్మానములు జరుగుచుంచెడివి?
భోజనమునకు లేచుట రవంత యాలస్య మగుచో పిలుపుపై
పిలుపు వచ్చుచుండును. ఫలహారమునకు ప్రొద్దుప్రొద్దుననే
యుప్పుమాలు పెనరట్లు తయారగుచుండెను. సొమ్మేమైన నవ
సరమా యని మాటిమాటి కడుగఁబడుచుండెను. ఇందు కేనా

యీ వందరూప్యముల చేతిగడియారము తెప్పింపబడుట!

అయినను వీరికి మఱొక నేరమైన తోచలేదా? నన్ను తుంటరి యనిరి? నాలో నేమి తుంటరి తనము చూడగల్గిరి? పుస్తకములవంక కన్నె తియైన చూడఁడు, నిరంతరముడబ్బుకై వీడ్చించుచుండు ననవచ్చునే. ఈమాట యేలతోపవలెను? నా పైనారోపింపఁబడఁగల దోషములలోనికెల్ల నిదియే ఘోరమైన దను తలంపుతోనే కదా! ప్రపథమముననే నాపై నాగ్నేయా శ్రుమువేయఁబడినది దీని బారినుండి తప్పించుకొనుటకల్ల. తండ్రిదృష్టిలో నేను నీచుడనుకావలెననికదా. నన్ను ఛాత్రాలయమునకంపుట కేవలమొకసాకు. నానకములోని పుడకవలె నన్ను దీసిపార వేయుట ముఖ్యోద్దేశము. నాలుగైదునెలల తరువాత దమ్మిడియైన నీయకుండ కట్టుబాటగును. నేనుచచ్చిన నేరికికావలె? దీనివెనుక నీమ్రపేరణయుండెనని మొదటనే తెలిసిన నే ఛాత్రాలయమందు స్థానములేకున్నను నెట్లని సంభాదించుకొనియుందును. నాకరుల గదులలోనైన చోటు దొరక కుందునా! వసారాలలో మాత్రమేలయుండరాదు? పోనిమ్మిప్పుడుమాత్రము మించిపోయినదేమి? ప్రేమలేనిచోట పొట్ట కూట్టికై పడియుండుట సిగ్గుచేటు. ఇపుడిది నాయిల్లుకాదు. ఇచటనేపుట్టితిని ఇచటనేపెరిగి పెద్దనైతిని. కాని యిది మాత్రమిప్పుడు నాదికాదు. తండ్రికూడ నావాఁడుకాఁడు. నేనాతనిపుత్రుడనే కాని యాయనమాత్రము నాకు తండ్రి కాఁడు. బంధుత్వమునకు ప్రేమయేమూలము. ప్రేమలేనిచో నేమియులేదు. అమ్మా! నీ వెక్కడనున్నావోకదా!

భార్గవుడు విలపింపసాగెను. పూర్వస్మృతియును యిట్టి ప్రేమ పునరనుభూతమగుటతో నశ్రువులు ప్రవహింపసాగెను. ఎదురుగ తల్లి నిలిచి వినుచున్నట్లమ్మా యమ్మాయని పలు మార్లుచైస్తవమున పిలిచెను తల్లిలేనిదుఃఖము నేడతని కనుభవమయ్యెను. అలేడాత్మాభిమాని. సామానుడు కాని నేటివఱకును నుఖముగ పెరిగినవాడగుటచే నిపుడు దిక్కులేనివానిగ భావించుకొనుచుండెను

రాత్రి పదిగంటలయ్యెను శివరావెచటికో భోజనమున కేగెను. రెండుసార్లు పరిచారిక భార్గవుని భోజనమునకు పిలువ వచ్చుటయైనది. భార్గవుడు నేనురాను, నాకాకలిలేదని విదలించి చెప్పెను. నాకక్కఱలేదు బాబో యన్నను వచ్చి నెత్తి నెక్కెదవేమి యనెను. అంచుచే మూడవసారి శ్యామలపోయి పిలుచున్నను నామెపోలేదు. ఆయనగారు నేను పిలిచినను రారనెను.

శ్యామల :—ఎందుకురారు ? పోయి యన్నము చల్లారిపోవుచున్నదని చెప్పము. వచ్చి రెండే ముద్దలు తినుమనుము.

పని :—నేనన్నియుఁ జెప్పిచూచితిని ఆయనరారు.

శ్యామల :—నేనాయనకొఱకు నేచియుంటినని చెప్పితివా ?

పని :—లేదమ్మా అమాటమాత్రము చెప్పలేదు. అబద్ధమేల యాడవలెను ?

శ్యామల :—అయిన పోయి యీమాటనేచెప్పము. నేను కూర్చుండియుంటినని యతడురాకున్న చేసినవంట నట్టే యుంచి పోయి వండుకొందునని చెప్పము. మాయమ్మవు

కాదూ ! ఈసారికి పోయిరమ్ము (నవ్వి) రానిచో చంక
నెత్తుకొనిరమ్ము

పరిచారిక యీనడించుకొనుచు వెడలిపోయెను. ఈ
ములో తిరిగివచ్చి అమ్మా ! ఆయన యేప్పుచున్నారు. ఎవ్వ
రేమనిరో ! యనెను. నూతిలో పడిపోయిన బిడ్డకొఱకు నుద్వి
గ్నయగు తల్లివలె శ్యామల యాలికివడి రెండుమూడడుగులు
ముందుకువై చెను. మఱలనాగిపోయి పరిచారికతో 'ఏప్పు
చున్నారా ? ఎందుకేప్పుచుండిరో అనుగలేదా !' అనెను.

పని:—లేదమ్మా అనుగలేదు నేనేల అబద్ధమాడవలెను!

భార్గవుఁ డేప్పుచున్నాఁడు ఈనిశ్శబ్ద నిశీథమున నొంట
రిగ నాతఁడేప్పుచున్నాఁడు. తల్లి జ్ఞాపకమువచ్చియుండును.
పోయి యెట్లునచ్చచెప్పఁగలను! అయ్యో ! యెట్లుచెప్పఁగలను!
ఇది తుమ్మిన నూచుముక్తైనది. నేనాతని పొరపాటునఁగూడ
నేమియు ననలేదు. దైవమా యిందుకు నీవేసాక్షి నీవై రవంత
మాటగూడ నేనెవరినోడను జెప్పియుండలేదని యెట్లు విశ్వా
సము కల్గింపఁగలను! తండ్రితోచెప్పి యిదంతయు నీమాయే
చేయించినదను కొనుచుండును. ఇట్టి నిష్కలంకును దైవ
సమానుఁడనగు పుత్రునిపై నిందారోపణ మొనరించిన సన్ను
మించు రాక్షసి ప్రపంచమున నుండదు.

భార్గవుని యారోగ్యము నానాటికి క్షీణించుచుండుట
శ్యామల పరికించు చుండెను. నానాటికితఁడు దుర్బలుఁడగు
చుండెను. అతని ముఖకాంతి ప్రతిదినమునకు మలినమగు
చుండెను. అతని నగుమోము నుకుచిత్తము పోవుచుండెను.

కారణ మామెకు తెలియనిది కాదు. ఆమె తన భర్తతో విషయము ముచ్చటించుటకైన ఏలులేదు. ఆమె హృదయ దుదియంతయుచూచి క్షోభించిపోవుచుండెను పల్లెత్తుమాట మైన ననుటకుమాత్ర మవకాశములేకుండెను. భర్తవుడుచిన్న చిన్న మాటలకు సైతమేల నింత కించ పడవలయునని యామె నినువుకొనును. తుంటరిఅనఁగ నే యాతఁడు తుంటరి అయ్యెనా? నావిషయము వేఱు. ఏరవంత నందేవామైనను నాజీవితమును నర్వనాశ మొనరింపఁ గలదు. ఇట్టి పన్నిమాటలైనా నాతని కేమిరెక్క ?

పోయి యాతనినోచార్చి అన్నముపెట్టవలెనని యామె గుసమున ప్రబలేచ్చ జనించెను. పాపము రాత్రియంతయు నాఁకలితో వెళ్ళుచున్నది. అయ్యో! నేనుగదా యీ యుపద్రవములకు మూలకారణము. నేను రాకపూర్వమియింట శాంతి వఱలుచుండెను. తండ్రి, కొడుకులను ప్రాణసమముగ ప్రేమించుచుండెను. నేనురాఁగానే యన్నియు నడ్డంకులైనవి. వీనికంటెన్నఁదైన నుండునా? దైవమునకెఱుక. నాకు చావైన రాదు. పాపమొంటరిగ నాఁకలితో పడియున్నాఁడు. ఉదయము కూడ నెంగిలిపడిమాత్రము లేచిపోయెను ఆతని తిండిమాత్ర మాత్రమెంత ? ఒకటిరెండు సంవత్సరముల విడ్డమైనను నాతని పాటి తినును.

శ్యామల బయలుదేఱెను. భర్త యాజ్ఞకు విరుద్ధముగ బయలుదేఱెను. తనకు వుత్తుడగువానితో మాటలాడుటకు సైతమామె హృదయము కంపించి పోవుచుండెను.

ఆమె వియ్యమ్మ గదివంక తేరి పాటఁజూచెను. ఆమె మొడలు ముడిచి నిద్రించుచుండెను. బయటి గదివైపునకుఁ బోయెను. అచట సైతమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. శివరా వింతవఱకును రాలేదు. ఇది అంతయు చూచుకొని యామె బాగరూకతతో భార్గవుని గదియెనుటికి వెళ్ళెను. గది తెఱఁగ వబడి యుండెను భార్గవుఁడు బల్లపై నొకపుస్తకమును తెఱచి యుంచి తలవంచుకొని కూర్చుండెను. అతఁడు చింతాశోకముల నజీవముఁ దీవలె నుండెను. శ్యామల పిలువవలె ననుకొనెను. కంతమునుండి శబ్దము పైకి రాలేదు.

ఇంతలో భార్గవుఁడు తలయెత్తి స్వారము వంక చూచెను. శ్యామల సంధికారమున గుర్తింపఁజాలక పోయెను. ఉలికిపడి యెవరు వారినెను.

శ్యామల కంపిత స్వరముతో-“సేనీ, వచ్చి భోజనము చేయవేము! ఎంతరాత్రి యైనదో తెలియునా!”

భార్గవుఁడు మొగము ప్రక్కకుఁ ద్రిప్పికొని-‘నాకాకలి లేడ’నెను.

శ్యా:—సేనీమాట పరిచారిక నోట మూఁడుసార్లు వింటిని.

భార్గవుఁడు వ్యంగముగా నవ్వి-‘అంత యాకలి వైచుచో నక్కడినుండి వచ్చు’ ననెను.

భార్గవుఁ డిట్లునుచు గది తలుపులు మూసివేయుదమును కొనెను. కాని శ్యామల తలుపులు తెఱచుకొని లోనికి వచ్చెను. భార్గవుని రెండు చేతులు పట్టుకొని యనునయ విషయములతో సజలనేతయై- “సేను చెప్పచున్నందులకు రెండు

మెతుకులు తినుము. నీవు తినకన్న నేనుకూడ తినకయే వడు కొందును. రెండేరెండుమెతుకులు తినుము నాయనా. నన్ను రాత్రియంతయు నాకలితో మాడ్చెదవా?”

భార్గవుఁ డాలోచనలో పడెను. ఇంతవఱకీమె భోజనము చేయలేదు. నాకై వేచి కూర్చున్నది. ఈమె నేనా వాత్సల్య వినయములందిన స్త్రీకూపమా? ఈర్యద్వేషముల మాయావినీ మూర్తియా! అతనికి తల్లి జ్ఞప్తికి వచ్చెను. తా సలిగినప్పుడామె యు సెట్లు నచ్చఁజెప్పుచుండెను. తాను పచ్చ సంతదనుక నామె వీడకుండెడిది. భార్గవుఁడామె బలవంతము పెట్టిన కాదనఁజాలక సోయెను—“నా వలన మీకింతశ్రమయైనది. మీరు నాకొఱకై కూర్చుండి యుండిరని తెలిసిన నెప్పుడో భోజనమునకు వచ్చియుందును.

శ్యామల తిరస్కారపూర్వకముగ —“నీవు భోజనముచేయకయే నేను చేసి పండుకొందు నని యెట్లు తలంచితివి? నవతి నైనంత మాత్రమున సంత స్వార్థపరురాలనగుదునా?”

ఇంతలో గదినుండి శివరావు దగ్గుట వినిపించెను. ఆయన భార్గవుని గదివై పునకేవచ్చుచున్నట్లుతోచెను. శ్యామల మొగముపై నెత్తురుచుక్కలేదు. వెంటనే యామె గదినుండి బయటపడెను. కాని వెళ్ళిపోవు నయములు లేకపోవుటచే కఠోకస్వరముతో—‘ఇంతతడవు వంటయుంట వేచివడియుండుటకు నేనెవరికిని దాసినిగాను. ఇష్టములేనివారు మొదటనే చెప్పివేయవలె’ నని పలికెను.

శ్యామల యక్కడ నిలిచియుండుట శివరావు చూడెను. ఎంతఅనర్థము? ఈమె యిక్కడ నేమిచేయువచ్చినది?--'నివిచట నేమిచేయుచుంటి' వని అడిగెను.

శ్యామల కర్కశస్వరముతో—ఏమి చేయుచుంటినా? నా కర్కశేమిచుంటిని. నేనే సకలార్థములకు మూలమును. ఒకరణిగి కూర్చుందురు. మఱియొకరు ముడిచికొని పండుకొందురు. ఎవరెవరికిని నచ్చజెప్పి బ్రతిమాలు కొనఁగలను? ఎంతవఱకు?

శివరావాశ్చర్యపడి—'విషయమేమి?' నెను.

శ్యామల:—విషయమున కేమున్నది? ఆయన భోజనము చేయుడు. వదిసార్లు పరిచారికను పంపితిని. చివరకు నేను పరుగెత్తికొని వచ్చితిని. అతనికిమీ నా కాఁగలి వేయుటలేదని నులభముగఁ జెప్పివేయును. నేనింటివారి కందఱికిని దాసిని. లోకమంతయు నన్ను దుమ్మెత్తి పోయును. ఎవరికాఁగలి లేకున్ననేమి? ఈ రాక్షసి యెవరికిని తిండినైనఁ బెట్టదందురు.

శివరావు భర్తవుతో—భోజనమేల చేయవురా? ఎంతప్రాద్దుపోయినదో తెలియునా?

భర్తవుఁడు కొయ్యకాటి నిలిచియుండెను. తనకావంతయు నవగతముకాని యొక రహస్య నాటకము నాతఁడు దర్శించు చుండెను. ఊణముకిందటివఱకు వినయపూర్వకముగ నుండిన నేత్రములనుండి యీ యీర్ష్యాగ్నిజ్వాలలేమి? నుదను

వర్షించిన యధరములనుండి యీ విషవృష్టియేమి ? ఆతడర్థ చైతన్య దశయందు 'నా కాశలి లేదు' నెను.

శివరావు గద్దించి-'ఆశలి యేలలేదు. అంత యాశలి లేకుండిన సాయంకాలమే యేల చెప్పలేదు? నీకని యెవరు రాత్రి అంతయు కనిపెట్టుకొని కూర్చుండవలె? నీవింతకుపూర్వముది యెఱుంగవు. అలుగుట యెప్పటినుండి నేర్చుకొంటివి? పోయి భోజనము చేయుము.

భార్గ:—లేదు. నాకు రవ్వంతయు నాశలిలేదు.

శివరావు పండ్లు పటకట కొఱుకుచు-'సరే ఆశలి వేసి నప్పుడే తిందువు లెమ్మ'ని లోనికి వెడలిపోయెను. శ్యామలయు నాయన వెను వెంటనేగెను. శివరావు పోయి పండుకొనెను. శ్యామల వెళ్ళి పంటనర్దివైచి పుక్కిలించి యుమ్మివైచి, తనులపాకలు వైచికొని నవ్వుచు వచ్చెను. శివరావు 'భోజనము చేసితివా' యనెను.

శ్యా:—ఏమి చేయుదును? ఎవరికొఱకో తిండితిప్పలు మాని వేయుదునా?

శివరావు:—వీసికేమి పట్టినదో నుంతయు అర్థముగాదు. రోజు రోజునకు చిక్కి శల్యమై పోవుచున్నాడు దినమంతయు నాగదిలోనే పడియుండును.

శ్యామల పలుక లేదు. ఆమె చింతాసాగరమున ముక్కలు వేయుచుండెను నాలోని యీ ఆకస్మిక పరివర్తనకు భార్గవుడెనును కొనియుండును? త్రండిని చూడగనే యీమె భగ్గుని నేని మండిపోయినదని యాతని మనమున

ప్రశ్న యుదయింపరాదా? దీనికిఁగల కారణమాతఁడూహింపఁ
గలుగునా? పాపమాతఁడు భోజనము చేయవచ్చుచుండెను.
ఇంతలోన మహానుభావుఁ డెచటనుండి యూడిపడెనో ఈమర్మ
మాతనికెట్లు తెలుపఁగలను? తెలుపుట సంభవమగునా?
దైవమా! నన్నింత వివత్సముద్రమున పాటవైచితివి!

ఉదయమునలేచి యామె యింటి పనిపాటలలో నిమ
గ్నరాలయ్యెను. తొమ్మిది గంటలకు పరిచారిక వచ్చి-
'భార్గవయ్యగారు పుస్తకము లన్నియు నొక గుట్టపుబండిలో
నెక్కించుచున్నార'ని చెప్పెను.

శ్యామల స్త్రీభితయై--బండిలోనా? ఎక్కడికి పోయె
దరు?

పని:--నేనడుగఁగా బడియందే యుందుమనిరి.

భార్గవుఁ డుదయముననేయేగి ప్రధానాధ్యాపకునితో
మాట్లాడి అచట నుండుటకేర్పాటు గావించుకొని వచ్చెను.
అధ్యాపకుఁడు మొదట నిచట చోటులేదు. నీకంటె ముందు
వచ్చిన వారెందరో కలరని చెప్పెను. కాని చోటు నీయకున్న
తానింక చదువు నాపవలసి వచ్చుననియు, పరీక్షలలో కూర్చుం
డుట సైత మసంభవమనియును, జెప్పఁగ అధ్యాపకున కంగీక
రింపక తప్పలేదు.

భార్గవుఁడు ప్రథమశ్రేణికిఁ జెందినవిద్యార్థి. అతఁడు
పాఠశాలకు ప్రతిష్ఠ తెచ్చునని యధ్యాపకులనుకొనుచుండిరి. ఇట్టి
విద్యార్థిని వారెట్లు వదలుకొనఁగలరు? పాఠశాల కార్యా

లయపుగదిని భార్గవునికిచ్చిరి. అందుచే నాతఁడు పుస్తకములను బండికెత్తుచుండెను.

శివ :—అప్పుడే యేమి తొందరవచ్చినది. నాలుగైదు దినములు లేరువాత నెళ్ళవచ్చును. నీకై మంచివంటవానిని వెతకఁచున్నాను.

భార్గ :—అక్కడివంటవాఁడు బాగుగా వండును.

శివ :—అరోగ్యము జాగ్రత్త. చదువునకై స్వాస్థ్యము బలివెట్టకుము.

భార్గ :—అక్కడ నందఱును తొమ్మిదిగంటలకు చదువుట కట్టిపెట్టవలెను నియమముగ ప్రతిదినము నాటలాడవలెను.

శివ :—పఱపు దీసికొనిపోవేమి ? ఎచటవండుకొందువు ?

భార్గ :—కంటలి తీసికొనిపోవుచున్నాను. పఱవక్కరలేదు.

శివ :—నౌకరు సామానుబండిలో పెట్టులోపలపోయి భోజనము చేయుము. రాత్రిసైతమేమియు తినలేదు.

ఇంటిలో కేశవుఁడు మాధవుఁడుకూడ సోదరునితోపోవమొండిపట్టు పట్టుచుండిరి. శ్యామల వారిద్దరినూ రార్చుచుండెను. అక్కడ చిన్న పిల్లలుండరు నాయనా. అన్నివనులు స్వయముగ చేసికొనవలసియుండును.

ఇంతలో వియ్యమ్మవచ్చి నీదెంత వజ్రహృదయమే. పిల్లవాఁడు రాత్రియంతయు తిండితినకుండ వండుకొనెను ఇప్పుడు వచ్చిమంచిసీట్లుకూడఁ ద్రావకుండ పెడలిపోత్రుచున్నాడు. నీవు పిల్లతో నిచట నాటలాడుకొనుచుంటివి. వానిని

నీవెఱుగవు. వాడు పాఠశాలకుఁగాదు వెళ్లునది. వనవాసము నకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ఇంక తిరిగిరాఁడు. వాడందఱవలె నాటలలో తగిలినదెబ్బ మఱచుపిల్ల వాఁడుకాఁడు. ప్రతివిషయ మును నాతనిపృథయమున హత్తుకొనిపోవును.

శ్యామల దైన్యముగా—ఏమిచేయను వదినగారూ ! ఆయన యెవరుచెప్పినను వినకు. దయచేసి మీరువెళ్ళి పిలుచు కొని రండు మీరుపిలిచిన దప్పువత్తురు.

వియ్యమ్మ :—అసలు వాడింటినుండి వెడలిపోవుట కేమి ముంచుకొనివచ్చినది ? ఇల్లన్ననింత యనహ్యము వానికెన్నఁడును పుట్టలేదు. మఱొకచోట వానికిదివఱ కొకదినమైన తోచనేతోచకుండెను. నీవే వానినేమీ యసముందువు. వానిపై నేవో చాడిలు చెప్పి యుందువు. ఏలచేసేత నింటికి సప్పుపెట్టుకొందువు ? ఇల్లు నల్లకాడైన పిమ్మట నీ వనుభవింపఁగల్గినది నున్నయే. గుర్రెఱుంగుము.

శ్యామల యేడ్చి ముత్తుకొని—‘నేనాతని నేమైన యన్నచో నా నాలుక కోసివేయుఁడు. అవును సవతిని కాన యప్రతిష్ఠ నాకుతప్పదు. మీకు సమస్కారము. పోయి పిలిచి కొనిరండ’ నెను.

వియ్యమ్మ తీవ్రస్వరముతో—‘నీవేమేల పిలువరాదు ? నీహోదాకు నోవమైపోవునా ? నీకొడుకేమైచో నిట్లే యూర కుండువా ?

శ్యామలస్థితి కడుంగడు విచిత్రముగ నుండెను. ఎనుట నుండి సర్పమువచ్చుచుండుట కసిపెట్టియు తెక్కలు విడిగిన పక్షి యెగిరిపోలేకయు, నచటనే యుండలేకయు గిలగిలకొట్టు కొనునట్లామె బాధపడుచుండెను. ఆమెహృదయములో లోనఁ గుమిలిపోవుచుండెను. ఎవరికిని విప్పిచెప్పట కవకాశము లేకుండెను.

ఇంతలో పిద్దరుపిల్లలు నేడ్చుచు లోనికివచ్చి—‘అన్నయ్య వెళ్ళిపోయె’ నని చెప్పిరి. శ్యామల యచేతన మూర్తివలె నిలబడిపోయెను. వెళ్ళిపోయెనా? ఇంటిలోనికివచ్చి నాతో చెప్పినై నలేదు. నేనతనికికేదియు కాకపోయినను లోన మేనత్తయైన నుండెనుగదా ఆమెను కలియుటకై నను వచ్చియుండవలసింది. అవును! లోననెట్లు కలిడెదరు? నను చూచిపోదు నేమో ! ఇందుకేవచ్చియుండరు.

న వ మ ప్ర క రణ ము

భార్గవుడు వెళ్ళిపోవుటతో నిల్లు శూన్యమయ్యెను పిల్లలిద్దరును నాబడియందే చదువుకొను చుండిరి. శ్యామల ప్రతిదినము వారిని భార్గవుని స్థితిగతులఁగూర్చి అడుగుచుండెను. సెలవుదినమున నతఁడువచ్చునని యాశించెను. సెలవుగాను వచ్చెను. గతించియు పోయెను. భార్గవుడు

రాలేదు. శ్యామల హృదయము పరితపింపసాగెను. ఆమె అతనికై మినుపయుండలు తయారుచేసెను. సోమ వారమునాడు దయమున నవి పరిచారికకిచ్చి బడికిఁబంపెను. భార్గవుఁడు పంపిన వానినిఁ బంపినట్లు తిప్పివై చెను.

శ్యా:—అయిన యిదివఱకుకంటె బాగుపడిరా?

పని:—బాగు వోగు నేమి చెప్పలేను తల్లీ ! ఎండివరుగై పోయిరి.

శ్యా:—ఏమీ? ఆరోగ్యము బాగుగా లేదా?

పని:—ఈమాట నేనడుగ లేదమ్మగారూ! అబద్ధము నేనేల చెప్పవలెను? అక్కడ నాశరుమాత్రము నానుటది. మీ దొతగారు రెండుమెతుకులైన తిండిమని నన్నడిగెను. బోజనమునకు కూర్చుండి లేచెదరట ఇంకదినమెల్ల నేమియును దినరట ఎప్పుడును జదువుచునే యుందురట.

శ్యా:—మినుపయుండలనేల తిప్పివైచెనో నీవడుగ లేదా?

పని:—అమాట నడుగ లేదమ్మా. అబద్ధము నేనేల చెప్పవలెను? ఇక్కడ పెట్టుటకైనను వీలులేదు నీవెంటనే తీసికొనిపోమ్మని యాయన చెప్పగా తీసికొనివచ్చితిని.

శ్యా:—ఇంక నేమియు నన లేదా? నిన్ననేల రాలేదో యడుగ లేదా? సెలవుగదా!

పని:—అమ్మా! అబద్ధమేల చెప్పవలెను? ఈమాట యడుగుటకు నాకు జ్ఞాపక మేలేదు ఆయన మాత్రమింక నితటికి రావలదనియు, నేమియు తేవలదనియు గట్టిగ

నొక్క చెప్పినారు. నామొద్దకు జాబుగాని, చీటీగాని
ప్రాసి పంపవలదనియు, పిల్లలతో నేమియుఁ గలుగు
చేయవలదనియు మీ అమ్మగారితోఁ జెప్పమనెను.
పిమ్మట అతఁడొక కఠోరమగు మాట వలికి యేడ్వ
సాగెను. అమ్మా! ఆమాట నేను చెప్పలేను.”

శ్యాః—“ఏమి మాటేయది-చెప్పుము.”

పనిః—ఏమని చెప్పనమ్మా! నాబతుకే వ్యర్థమని యాయన
వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను.

శ్యామల చల్లని నిట్టూర్పు విడిచెను. హృదయము
స్తంభించిపోవునేమో యనిపించెను. ఆమె ప్రత్యేకమును నార్త
నాదము కావించుచుండెను ఆమె ముచట కూర్చుండియుండఁ
జాలకపోయెను. పోయి మునుగు పెట్టుకొని పడుకొని యేమవ
సాగెను. ‘ఆయనకుఁగూడ తెలిసినా?’ దైవమా! యిక నేమి
జరుగునో! ఆమెను యమభాధ పెట్టుచున్న నందేహాన్ని శత
గుణమై ప్రజ్వరిల్ల సాగెను. ఆమెకు తన విషయమై రవంతయు
చింతలేదు. ఆమె యాశలన్నియు నమగంటుటచే నింక నామెకు
విచారింపఁదగిన విషయమే లేకుండెను. తాననుభవించుచున్న
దంతయుఁ దన పూర్వకర్మ పరిపాకమని యామె మనమునకు
సమాధానముఁ జెప్పికొనెను. ఇక నిట్టి దుర్దశయందు సైతము
సిగ్గువీడి జీవించు ప్రాణులెచటనైన నుందురా? తన జీవితమును,
సర్వాభిలాషలను నామె కర్తవ్యవేదిపై బలివెట్టి యుండెను.
హృదయము విలపించుచున్నను కృత్రిమహానము ముఖముపై

తనఁబలువవలసి వచ్చుచుండెను. మొగముచూచుట సైతమిష్టములేని వారితోనే నవ్వుచు మెలఁగవలసి యుండెను. ఏ దేహస్వర్గ యామెకు నల్లతాచును ముట్టినట్లు చల్లగ భయంకరముగ శరీరమును కంపింప చేయుచుండునో యాదేహముచే నాలిగింతయై యామె అనుభవించు ననవ్యత, గూఢమైన వేదన, రోత యెవరికి తెలియఁగలదు? ఆసమయములో నామెకు భూమియేల బద్ధలైపోదాఅని యనిపించు చుండును. నేటివఱ కీవిడంబన తనకు మాత్రమే. ఇపుడా నమన్య అత్యంత భయంకర రూపము దాల్చినది.

ఆమెకనులార భార్గవుని యాత్మవేదనఁ జూడఁజాలకుండెను. భార్గవునిబోలు మనస్వి, సాహసీకుఁడునగు యువకునిపై నిట్టి నిందారోపణ మెంతటి దుష్పరిణామమునకు దారితీయునో యాహించుకొని యామెహృదయము కంపింప సాగెను. ఇపుడు తనపై నెన్నినందేహము లెవరికికలిగినను నరే. తానాత్మహత్య చేసికొనవలసివచ్చినను నింక యూరకుండఁజాలదు. భార్గవుని రక్షించుటకామె మనము పరితపించుచుండెను. భయనందేహములను, సిగ్గును వీడి కర్తవ్యపథము ననుసరింప నామె నిశ్చయించుకొనెను.

శివరావు భోజనముచేసి కచేరికి వెళ్ళుటకుముందు ప్రతిదినమూమె నవశ్యమొకవరి కలిసికొని వెళ్ళుచుండును. అతఁడు వచ్చు సమయమయ్యెను. వచ్చుచునేయుండునను తలంపుతో శ్యామల వాకిటనిలువఁబడి యాయనకై నిరీక్షించుచుండెను. కాని యిదియేమి? ఆయన బైటికి వెళ్ళిపోవుచున్నాఁడే. బండి

సిద్ధమై వాకిట నిలువబడియుండెను. బండితెమ్మని సాధారణ ముగ నిటనుండియే యాజ్ఞాపించుచుండిరి. నేడాయనరారా అటనుండియే వెళ్ళిపోయెదరా? లేదు. అట్లగుటకు ఏలులేదు. ఆమె పరిచారికను పిలిచి—పోయి బాబుగారిని పిలుచుకొనిరా! చాల ముఖ్యమైనవిషయము రవంత నిని పొమ్మని చెప్పవలసి పంపెను.

శివరావు వెళ్ళుటకు సిద్ధముగనుండెను. కబురుదిని లోసికివచ్చెను. గదిలోసికిరాకయే దూరమునుండి యామాట యేమో త్వరగాచెప్పము. నేను వెంటనే వెళ్ళిపోవలెను. ఇంతకుముందే ప్రధానోపాధ్యాయుని యొద్దనుండి భార్యచికి జ్వరమువచ్చుచున్నదనియు, నింటియొద్దనే చికిత్సచేయించుట మంచిదనియు కబురువచ్చెను. అందుచే నచటనుండియే కచేరికి వెళ్లెదను. నీదంత ముఖ్యవిషయమేమియు కాదుగదా! యనెను.

శ్యామలపై పిసుగుపడినట్లయ్యెను. అశుభేగమునకును కంతస్వరమునకును ఘోరసంగ్రామము కాజొచ్చెను. రెండును మున్నుందు బయలువెడలఁ జూచుచుండెను. ఏ యొక్కటి యును వెనుకడుగువేయ నిష్టపడకుండెను. కంతస్వరములోని దుర్బలతను, శ్రువుల సబలతను పరీక్షించిన నింక నీ సంగ్రామ మొక్కక్షణమునేపు జరుగుచో నేదిజయించునో చెప్పుట కష్టమని పించుచుండెను. చివరకు రెండును నొకమాత్రే బయల్పడలెను. బయటికిరాగానే బలవంతుడు దుర్బలునణచివైచెను. కేవలము “ఏముఖర ముఖ్యవిషయముకాద”ని మాత్రము నోటి నుండి వచ్చెను. మిగిలినదే వెళ్ళుచుంటిరగదా.

శివ:—నిన్న నేనకుగఁగా పిల్లలు కూర్చుండి చదువుకొనుచుండ నని చెప్పిరి. నేడింతలో నేమైనదో తెలియదు.

శ్యామల యావేశమున కంపించిపోవుచు—“ఇదంతయుఁ జేతులార మీరే చేయుచున్నా” రనెను.

శివరావు మొగముచిట్లించి.—“నేను చేయుచుంటినా? నేనేమి చేయుచుంటిని?”

శ్యా:—మీహృదయము నడిగికొనుఁడు.

శివ:—ఇక్కడ వానికి చదువునందానక్తి కలుగుటలేదనియు, నలుగురితో నచటనుండిన నుత్సాహముగ చదువు కొనుననియు తలంచితిని. ఇందేమిలేవ్పన్నది? ఇంత కంటే నేనేమి దోషమాచరించితిని?

శ్యా:—బాగుగ నాలోచించుకొనుఁడు. అతని నిందుకొఱకే అచటికంపివైచితిరా? మీమనమున నింక నేమియు లేకుండెనా?

శివరావు సంకోచమున వదెను. తనబలహీనతను దాచు కొనుటకై చిఱునవ్వు నవ్వయత్నించి—“అయిన నింతకన్న నేముండునో నీవే యోచించుకొనుము” నెను.

శ్యా:—నరే. అట్లే కానిండు. దయచేసి వానినీరోజుననే తీసి కొనిరండు. అచటనేయుండిన రోగమంతకంతకు వశముఁ దప్పిపోవును. ఇక్కడ వదిలెగాదు చేసినంత పరిచర్య నెవ్వరుఁ జేయఁజాలరు.

ఒకక్షణమాగి నూమె శిరమువంచుకొని — “నావలన తీసికొని రాకుందులేని నన్ను మాయుంటికింపివేయుడు. నే నచటనే నిశ్చింతగ నుండఁగలను.

శివరావిందుకేమియు జవాబుచెప్పకయే బయటికివెడలి పోయెను. క్షణములో బండి పాఠశాలవైపున కరిగెను.

మనమా! నీ నడక విచిత్రమైనది. ఎంతో రహస్యమయ మైనది. దుర్భేద్యమైనది. నీరంగులెంతలో మాడ్చుకొందువు. ఈకళయందు నీవునిపుణువు. పూవత్తులలోని రంగులు మాటుటకు సైతము కొంత సమయము పట్టును. కాని నీరంగు మాటుట కందులోని లక్షాంశమైన పట్టదు. అప్పుడే పాత్ర ల్యమంతయు క్షణములో నందేహముగ మాటిపోయినది.

“వాడు జబ్బుచేసినదను నెవముతో నాటకమాడు చుండుట లేదుగదా” అని యాలోచించుచు శివరావేగు చుండెను.

ద శ మ ప్ర క ర ణ ము

భార్గవుడు రెండుదినముల వలకు ఘోరచింతాను గుండై యుండెను. మాటిమాటికిని నాతనికి తల్లిమాట జ్ఞాప కము వచ్చును, అన్నము రుచింపదు. చదువుపై మనసుపోదు. అతని దివ్యమగుదశయు తీర్చిండ్లైనది రెండు రోజులగుండి

ఛాత్రాలయములోనుండు విద్యార్థియై యథ్యావకు లింటియొద్ద చేసికొని వచ్చునిన వసిస్తేత మాతఁడు చేయకుండెను అందుచే నాతఁడు తరగతియందు బల్లయొక్క నిలువలసి వచ్చెను. ఎన్నఁ దును జరుగని పని నాఁడు జరిగినది. ఈ ఘోరావమానము కూడ నాతఁడు భరింపవలసివచ్చెను

మూడవ దినమున నీచింతలలోనే తేలియాడుచు నాతఁడు మనమునఁ దలపోయి చుండెను. — 'ప్రపంచమున నాయొక్కని తల్లియే మరణించెనా? సవతి తల్లులందరు నిశ్చే యుండుగు ప్రత్యేకముగ నాపాపమే యిట్లు పండలేదు. నేను పురుష ప్రయత్న మొనర్చి లక్ష్యమును సాధింపవలెను. తల్లి దండ్రులెట్లుండఁదలఁచిన నట్లుందురుగాక. అహర్నిశలు కృషి చేసి ఈ సంవత్సరము ఛాత్రవృత్తి సంపాదించఁగల్గితినా యితఁ వారి సొమ్ము నాకవసరములేదు. ఎంతనుంది పిల్లలు న్యాయం కృషితో గొప్పగొప్ప యుపాధుల బడయలేదు? ననుయూను కూలముగ నడచుకొనుట, కష్టములకోర్చి అతిక్రమించుట యనునవే పురుషలక్షణములు అదృష్టమును నిందించుకొనుచు నేడ్చుచుండిన ప్రయోజన మావంతయు లేదు.

ఇంతలో కేశవుఁడు వచ్చి యెదుట నిలిచెను.

భార్గ:— కేశనా! ఇంటియొద్ద పరిస్థితులేమి? క్రొత్త అమ్మకు చాలా నంతోషముగ నున్నది గదా?

కేశ:— అమె మనస్సులో నేమున్నదో నేనెఱుంగను. కాని నీవు వచ్చిఁ వుంటినుండి యామె యొక్క పూజైన అన్నము తినలేదు. ఎప్పుడు కూచినను నేడ్చుచునే యుండును.

నాన్న వచ్చినపుడు మాత్రము సవ్యచు మెదలుచు నుండును. నీవు వచ్చివేయఁగనే సాయంకాలము నేనుకూడ పుస్తకములు చుస్తులు నద్దకొంటిని. సీయొద్ద నిక్కడనే యుండఁ దలచితిని. అరాక్షసి పనిముండ పోయి అమ్మకుఁ జెప్పినది. నాన్న యచటనే కూర్చుండెను. ఆయన ముఁదరనే అమ్మ వచ్చి పుస్తకముల లాగికొనినది. ఏడ్చుచు-‘నీవుకూడ వెళ్ళిపోయెదనా! ఇఁక నీయింట నెవరుందురు? నావలన మీరంఁజు నిల్లు విడిచి వెళ్ళిపోవుచున్నచో నేనే వెళ్ళిపోయెదఁ న’నను. నేను మండి పోవుచుంటిని. నాన్నకూడ అక్కడలేరు. విదలించి- మీరేల నచటికో వెళ్ళిపోయెదరు! మీ యిల్లుకదా! సుఖముగ నుండుఁడు. పరాయివారము మేమీకదా. మేము లేనినాఁడు మీకంతయు నుఖమే నుఖము.

భార్గ :—నీవు బాగుగనంటిని. చాల బాగుగనంటిచితివి ?
అవును మఱింత గగ్గోలుచేసి నాన్నతో చెప్పియుండు నంతయేనా ?

కేశ :—లేకట్లు జరుగలేదు. నాపము క్రిందపడి యేడ్వసాగినది. నాకుఁగూడ జాలికిలిగినది. నేనుగూడ నేడ్చితిని. ఆమెకొంగుతో నా కన్నీరుతుడిచి “కేశనా! నేనీశ్వర సాక్షిగ మీ యన్ననుగూర్చి యొక్కమాటైన మీ నాన్నగారితోఁ జెప్పియుండలేదు. నాకర్మలో నీయపకీర్తి ప్రవాసి యుండెను. అనుభవించు చుంటిని. అనుచు నేమీమోయనినది అదంతయు నాకర్మము కా లేదు. ఏదో

నాన్ననుగుఱించి భార్గవు దుద్విగ్నుడై :-—నాన్నను
గుఱించి యేమనెను ? జ్ఞాపకమున్నదా ?

కేశ :—ఆమాటలు నాకు గుర్తులేవన్నా ! కాని యానాటక
మంతయు నాన్నను సంతోషపెట్టుట కాడవలసి వచ్చు-
చుండెనను భావముతో మూలము మాట్లాడినది. ఏవో
ధర్మాధర్మములగురించి యుపన్యసించినది. ఆమాటలు
నాకు బొత్తుగ నర్థముకాలేదు. నీకుచచ్చికిఁ బంపుట
యూమెక్కిచ్చియు లేదు. మూలము నాకు నమ్మకము
కలిగినది.

భార్గ :—నీవీయెత్తుల నెఱుంగవు ఇది చాల గొప్పపీచీలు.

కేశ :—నీకు తెలియునేమో కాని నాకుమూలము తెలియవు.

భార్గ :—నీకు క్షేత్రగణితమే తెలియవుడిని యెట్లు తెలి-
యును ? ఆమె యారోజుని భోజనమునకు రమ్మని
పిలిచి, నేను సిద్ధముగుసంతలో నాన్న రాగానే యాయ
ననుచూచి యెట్లు కవటనాటకమూడెనో మఱవగలరా ?

కేశ :—నాకును నదేయర్థముకాదు. నీకు నిచటనుండి వెళ్ళి
గితే నీనంగతులమగసాగినది. ఇక్కడనుండి యెన్నడును
నీవు రానంటివని నేనుచెప్పితిని. నేనబద్ధము చెప్పలేదు
గదా. నీవే నాలోరానంటిని. ఈ మాటవినఁగానే
యూమె యేడ్వసాగెను. ఎందుకీమాట చెప్పితినిరాయని
నేను విచారించితిని. మాటిమాటికి నావలన నాతఁడిల్లు
వదలివెళ్ళునా ? నేనెన్ననింతకోపమా ? వెళ్ళిపోవుచు
నావంకనైన చూచుటకురాదా ? భోజనము సిద్ధముగ

నున్న తిసిమైననో, దా? అశ్యా! నాదుస్థితి యనుకొను
చుండ నింతలో నాన్నవచ్చెను. వెంటనే యేడ్పుమాని
కన్నీరు తుడుచుకొని నవ్వుచు నాయనయొద్ద కేగినది.
అదేమో నాకుఁబడదను. నేడువచ్చుచు వెంటఁగొని
రమ్మని బలవంతపెట్టినది. నేనీరోజున నిన్నీడ్చుకొని
పోయెదను. రెండురోజులలో నామె యెంతచిక్కిపోయి
నదో చూచిన యందలికడును వచ్చెనవు? దా !

భార్గవుడు జనాబు చెప్పినను వాని పాదములు కంపిం
చుచుండెను. కేశవుడు బడిగంట విని వరుగెత్తెను. అతఁడు
బల్లపైఁ జేరఁబడి ఎంతనేటినుండియో యూహి నీల్చుకొన
లేదా యనునంత దీర్ఘముగ నుచ్చ్వసించెను. నోటినుండి యప్ర
యత్నముగ నిశ్వరా! యను దీర్ఘవేదనా భరితములగు శబ్దములు
వలువడెను. ఆనామోచ్చాసము లే యాశనికి తన జీవితము
శూన్యముగఁ దోచుచుండెను. కేవలమూ యచ్చాసమునం
దెంత నైరశ్యము, ఎంతనాన భూతి, ఎంతజాలి, ఎంతదైన్యము
నిండియుండెనో యూహించుట కష్టసాధ్యము. ఇపుడాతనికి
రహస్యమంతయు నవగతమగుచుండెను. ఆతని పీడిత హృదయ
మార్తనాద మొనరింపసాగెను- ఈశ్వరా! యింత ఘోర
కలంకమా?

జీవితము నందింతకంటె మించిన యానద యేమియుం
డును? ఇంతకన్న మించిన ఘోరము, మించిన నైచ్యము
నూహింపగలమా? నేటివఱ కే నిర్దయుడైన తండ్రియు పుత్రు

నిపై నింతటి ఘోరనింద నారోపించియుండఁడు. ఎవని ప్రవర్తనమును లోకము వేనోళ్ళ ప్రశంసించు చుండెనో, యెవఁడు యవకులందఱకు నాదర్శరూపుఁడుగ నుండెనో, దురాలోచనల నెవఁడెన్నఁడును దర్శితవఁ జేరనీయఁడో యాతని పైననే యింతటి ఘోరఃకలంకమా? భార్గవునకు తనవృద్ధయము బద్దలగు ననిపించెను.

రెండవ గంట పైతము మ్రోగెను. పిల్లలు తమ తమ గదులలోని కేగిరి. భార్గవుఁడు చెంపక్రింద చేయినుంచుకొని నేలవంకఁ జూచుచుండెను. అతనికి తన సర్వస్వము పోయినట్లుండెను. తన మొగమేర్పికైన నట్లు చూపుటా అని భయము కలుగుచుండెను. బడియందు గైరుహజరగుచో జరిమానా విధింపఁబడును. అందు కారానికి విచారములేదు. తన సర్వస్వము నీటఁ గలిసిపోయిన తరువాత నీచిన్న చిన్న విషయముల లెక్కయేమి? ఇంత కలంక మాపాదింపఁబడినను నా ప్రాణములు నిలిచియుండుట ధిక్కారము.

శోకాతిరేకమున భార్గవు 'ఉమ్మా యెక్కడనుంటివ'ని బిగ్గరగ నఱచెను. నీవు ప్రాణ సమాసముగఁ బ్రేమించు కుమారుఁడు నేఁడు ఘోరవిపదక యందున్నాఁడు. స్వయముగ నాతని తండ్రియే యాతని గొంతుకొయ నమకట్టి యున్నాఁడు. అమ్మా! యెక్కడ నుంటివోగదా!

భార్గవుఁడు కాంతచిత్తుడై యాలోచింపసాగెను. నాపై నీనందియ మెలకల్గెను. దీనికేమి కారణము! ఇంత సందేహము కలుగుటకు నాలో వారేమి చెడుగును జూచిరి? ఆయన నా

తండ్రిగాని శత్రువుకాదుగదా. అనావశ్యకముగ నాపై వారేల
యవరాధము నారోపింతురు? తప్పుక వారేదో విషయము
చూచియుందురు వారికి నాపై నొత్తపేనుయండెను? నేను
లేక భోజనముపైతము చేసెడివారు కాదు. వారే అకారణ
ముగ నాశత్రువులగుట యసమంజసము

ఈసందేహమునకు బీజారోపము మెప్పుడు జరిగియుం
డును. నన్ను ఛాత్రాలయమున నుంచువిషయ మాతరువాత
వచ్చినది. ఆరోజునరాత్రి యాయనవచ్చి నన్ను పరీక్షింపసాగిరి.
కోపములో మొగమెట్టువడి యుండెను. వారికిష్టములేని పని
యానాడు నేనేమిచేసితిని? నేను శ్రొత్తయమ్మ నేదైన తిను
టకు పెట్టుమని అడుగబోతిని. నాన్న అవుడచటనే కూర్చుండి
యుండెను. అవునివుడు జ్ఞప్తికించుచున్నది అవుడే వారి
మొగము కోపాద్రిక్తమైనది నాటినుండి అమ్మనాకడ చదువు
మానివేసినది. అనాడే నేనమ్మకడ కరుగుచుండట, ప్రవాత
కోతలుజరుపుట, మాటచుంచియాడుట యాయనకిష్టము
లేదని తెలిసిన నింతటిప్రమాదము వాటిల్లెడిది కాదు. పాపము
శ్రొత్తమ్మ యెంత మఱిచుచున్నదో!

భార్గవుడింతవఱకును శ్యామల విషయ మెన్నడును
యోజింపలేదు. ఆమె జ్ఞాపకము రాగానే అతనికి రోమాంచ
మయ్యెను. పాపనూమె నరళన్నహాళీలనుగు హృదయమున
కెంత యాఘాతముకల్గెనోగదా. ఆహా నేనెంత భ్రమనందు
తిని! నేనామె వాత్సల్యమును కపటమనుకొను చుంటిని.
తండ్రిని తృప్తిపెట్టుటకామె యాకపటనాటక మాడవలసి వచ్చు

చున్నదని తెలియిస్తేతిని. నేనామెకంత యగ్యము మొనరించి
తిని. ఆమె నాకంటెచు దుర్దశయందున్నది నేనిచటికి వచ్చి
వైచితినిగాని యామె యెచటికి పోగలను? ఆమె కందు దిన
ములుగ భోజనముచేయలేదని కేశవుడు చెప్పుచుండెను. నిరం
తరము విలవించు చుండునట పోయి యామె కెట్లునచ్చజెప్ప
గలను? ఈ యభాగ్యులకై యామె యాశుదనేల నెత్తినిజుట్టు
కొనివలెను. మాటి మాటికి నానివయ యామె యేలయగును
చుండవలెను ? ఏల నన్ను రమ్మని కబురంపుచుండవలెను ?
అమ్మా ! నాకు నీపై రవంతయు నందియములేను. నాహృద
యము నీపట్ల స్వచ్ఛయని యెట్లు తెల్పుగలను ?

ఆమె యిప్పటికిని నేన్నుచుండి యుండును. ఎంతటి
అసర్థము ? తండ్రి ! యిదేమిట్లు చేయుచున్నావు ? వినాహ
యందులకేనా యాడినది? ఒక అమానుక బాలికను హత్య
కొనర్చుటకేనా పెండ్లి? ఈ పూవును నలిపిపాటవేయుటకేనా
పోసితెచ్చితివి ?

ఆమె యుద్ధరింపబడుటెట్లు? ఆ నిరపరాధిహృదయము
కల్లబడుటెట్లు? ఆమెనాపట్ల నెంతోప్రేమను ప్రదర్శించి
యుండెను. ఆమె సాజన్యమున క్షిప్రత్యుపకారమా? ఆమె
యారహితముగ నిట్లు బాధింపబడుచుండగ నేను చూచుచు
పాటకండుటయా? నా మాసరక్షణకై గాకున్నను నామె
కూర్మను రక్షించు నీ ప్రాణములను బలిదాన మొనరింప
లెను. ఇంతకంటె సుద్ధరణోపాయము వేటొందులేదు అహా!
చనమానం దెన్నెన్ని కోర్కెలుండెడివి ? వాసినన్నింటిని

గడిద పాలోనర్పవలసినదేనా! నామూలమున నొకపత్నివేతా
 యి శంకింపబడుచున్నదా! నా ప్రాణములనిచ్చియైన నామెకు
 క్షించుటయే నాకర్తవ్యము ఇదే నిజమగుశౌర్యము. తల్లీ!
 నా మచ్చను నారక్షణముతో కడిగివేయుదును ఇందే మన
 ముభయముల కల్యాణము నున్నది.

అతడు దినమెల్ల నీయూలోచనలందే సునిగియుండెను.
 గాయంకాలనిరువుకు సోదరులును వచ్చి యింటికిరమ్మని
 పడింపసాగిరి.

శీశ :—రావేనున్నయా! నూతోరావలసినదే.

భార్గ :—నీవుపిలువగదా వచ్చుటకు నాకు తీరిక లేదు.

మాధ :—రేపాది వారమేకదా.

భార్గ :—అదివారమునాఁదుకూడఁ బనియున్నది.

శీశ :—నరే రేపువత్తువా?

భార్గ :—లేదు. రేపు నేనొకయూటకు వెళ్ళవలెను.

మాధ :—అస్సె లడ్లుకట్టుచున్నది రాకున్న నొక్కటియుఁ
 దక్కదు. నేనును నీవును కలిసి తిందుము రా శీశూ---
 అంతేరా—

శీశ :—అన్నా! రేపునీవురాకన్న నమ్మయే యిచటికి వచ్చు
 నేమో.

భార్గ :—జమేనా! లేదు. ఆమె యత్లేలచేయును? ఇచటికి
 వచ్చిన నెంతో శ్రమయగును. డెక్కడికో యూట
 చూడఁగోయెనని నీవుచెప్పుము.

శ్రీశ :—నేనబద్ధ మేలచెప్పవలెను! వాఁడు మొగము మాడుచు
కొని కూర్చుండెనిని చెప్పెదను. వెంటపెట్టుకొని వత్తునో
లేదో చూడుము.

మాధ :—నీవు చదువనైనా బోవ లేదని, పడి నిద్రపోవుచుంటి
వని మేము చెప్పుదుము.

భార్గవుఁడు రేపురండనిచెప్పి యాదూతలను పదలించు
కొనెను. ఇద్దరును వెళ్ళినతరువాత తిరిగి చింతామగ్నుఁ
డయ్యెను. రాత్రియంతయు కునుకు పట్టలేదు. సెలవుదిన
మంతయు వ్యర్థముగఁ గడచెను. ఎక్కడ నామె వచ్చిపోవునో
అని యాతఁడు భయమందు చుండెను. ఏబండిశబ్దము వినిపించి
నను నామె వచ్చెనేమో అని యులికి పడుచుండెను.

ఛాతాలయము వందొక చిన్నయాషఘాలయ ముం
డెను. సాయంతనముల అందొక వైద్యుడొక గంటకాలము వచ్చి
పోవుచుండెను. ఏకట్టవానికైన జబ్బుచేసినచో నతఁడు మంది
చ్చిపోవును. నేడతఁడు రాగానే భార్గవుఁడేదో యాలోచిం
చుచు నతనియొద్ద కేగి నిలువఁబడెను. ఆతఁడు భార్గవుని బాగుగ
నెఱుంగును. చూచి యాశ్చర్యముతో “నీవిట్లెల నుంటి
వోయీ ! ఎండిపోవుచున్నావేమి ? బజారుగాలి పోక లేదు
గదా! అనలు నీకేమివచ్చినదో యిటురమ్ము చూతము ”

భార్గవుఁడు నవ్వి—నాకు జీవనరొగము పట్టినది. మీ
యొద్ద దీనికి మందుగలదా ?

వైద్యుడు:—నేను నిన్న పరీక్షింప వలెను. నీయాకారమే
మాటిపోయినది. గుర్తుపట్టుటకైన నీలు లేకున్నది.

వైద్యుడు భార్గవుని చేయి, గుండెలు, వీపు, కనులు, నాలుక మొదలైన వన్నియు నెన్నోసార్లు పరీక్షించి చూచెను.

విచారపడి 'అయిన నింక స్త్రీడరుగారిని నేడేపోయి కలియుదును. నీకు "థాయిసిస్" రోగము తట్టుచున్నది. లక్షణములన్నియు దానివే' అనెను.

భార్గవుడు త్యక్తతో—అయిన నింక నెన్నిదినము లలో నావని పూర్తియగును డాక్టరుగారూ ?

వైద్యుడు:—చాలు చాలు నీమాటలు కట్టిపెట్టుము. స్త్రీడరు గారిని కలిసి విన్నచటికి నఁ బ్రత్యక్షపదేశముల కంపుఁ డని చెప్పెదను భగవంతునిదయవలన నీకు త్వరలోనే నయము కాఁగలదు. రోగముంకను ప్రథమదశయందే యున్నది

భార్గ:—అయిన నింకను రెండు మూడు సంవత్సరములు పట్టునట్లున్నదే. నేనంతకాలము వేచియుండఁ జాలను. నాకు "థాయిసిస్ గీయుసిస్" ఏమియులేదు. వేతాక జబ్బునలులేదు. అనవసరముగ తండ్రిగారి నిబ్బంది పెట్టకుఁడు ఇప్పుడు నాకు తలనొప్పిగా నున్నది. రవంత మందేమైన నింక. నిద్దురకూడ పట్టవలెను. నాకు రెండు రాత్రులనుండి నిద్రలేదు.

వైద్యుడు విషపుచుందుల బీరువా లేఱచెను. చిన్న సీసాలోని మందును తీసి భార్గవునికిచ్చెను. భార్గవుఁడిదియేమైన విషమాయని అడిగెను. దీనినెవరైన తాగిన మరణింతురా?

వైద్యుడు:—మరణింపరుగాని తల తిరిగి క్రింద పడిపోవును.

భార్గ:—తాగఁగనే ప్రాణములుపోవు ముందు సైత మిందే దేని కలదా?

వైద్యుడు:—ఒకటి రెండుగాదు. వందలున్నవి ఇనుగోనీ సీసాలోని వందొక చుక్క కడుపులోని కేగినను ప్రాణములు యీదములో పోవును.

భార్గ:—అయితే దాక్షయ్యగారూ! విషము తాగినవారికి చాల బాధ కలుగునా?

వైద్యుడు:—అన్ని విషములకును అంత బాధ యుండదు కొన్నింటికి దాగఁగనే యొడలు చల్లుబడి పోవును. ఈసీసా యిట్టిదే ఇది తాగఁగనే మూర్ఛ వచ్చును. అపైని బాధ యేముందును?

భార్గవుడు తొన “నయినచో ప్రాణములు తీసికొనుట అంత కష్టము కాదన్నమాట. అయిన చావన్న చోకులింత భయమందెదరేల? ఈసీసా యెట్లు లభింపఁగలదు? మందు పేగు చెప్పి యేదుకాణమందైన అడిగినంత నాతఁడీయఁడు. ఆ అమాతము నుండే దొరకకపోవునా? తేలికగా ప్రాణములు తీసికొనవచ్చునని బాగుగ తెలిసిపోయినది” ఏదో అమూల్య బహుమానము లభించినట్లు భార్గవుడు డుప్పొంగి పోయెను. అతని శిరముపైనుండి యొక భారము తొలఁగినట్లయ్యెను. మనమున నానందియొన్న విచారమేఘములు పటావంచలయ్యెను. ఒక నెల దినముల పిన్నిట తిరిగి యాశని ముఖము కలకలలాడుచుండెను. పలువురు పిల్లలు సరీక్షకుని యాజ్ఞ గైకొని

నాటకమును చూడఁగోవుచుండిరి. భార్గవుఁడు సైతము వారి వెంట నేగెను. తనకంటె నుఖజీవి ప్రపంచమున నింకొకఁడు లేడన్నంత సంతసముగ నుండెను. నాటక ప్రదర్శనమును జూచి విటుగఁబడి నవ్వుచుండెను. మాటిమాటికి నీలలువేయుట యందును, మఱొకమారు మఱొకమారని కేక లిడుటయందును నాతఁడే సర్వవధముగ నుండెను. పాటవిని తల గిర గిర యూచుచు నోహో యోహో అనుచుండెను. ప్రేక్షకు లందఱు నాతనివంకఁ జూచుచుండిరి. నటకులు సైత మింకటి రసితఁ డెచటనుండి వచ్చెనాయని అతనిఁజూడఁ నుత్సుకుఁగు చుండిరి. అతని యుచ్చృఖితకు మిత్రులాశ్చర్యము నందు చుండిరి. అతఁడు ప్రశంసఁ జిత్తుఁడును గంభీరుఁడగు యవకుఁడై యుండెను. నేఁడాస్మికముగ నాతఁడేల యింత హాస్య శీలుడయ్యెను? అతని వినోదమున కంతులేకున్న దేమి? ఎవరికిని అరము కా లేదు.

రాత్రి రెండు గంటలకు నాటకము నుండి తిరిగి వచ్చిన పిమ్మటఁ గూడ సతని వినోదమున కంతు పట్టకుండెను. అతఁడొకని మంచము నెత్తినైచెను. అనే కుల గదుల తలుపులు మూసివైచెను. లోపలి నుండి వారు కటకట మ్రోగించినను తీయలేదు. నవ్వుచు నూరకుండెను. చాతాలయ నిరీక్షకుని నిద్రకుఁగూడ భంగము కలిగెను. భార్గవుని యీ మూఢత్వమున కాతఁడు దుఃఖించెను. అతని హృదయాంతరాళమునఁ జెలరేగు భీషణమగు తుపాను

నెవరెఱుంగుదురు ? అసత్య నిందారోపణ మతని యాత్మ గౌరవమును, సిగ్గెగ్గులను సమూలముగ నాశమొనరించెను. అవమానమన్నను, తిరస్కృతియన్నను నాశనికావంతయు భయములేదు. అది వినోదముకాదు. అతని యాత్మయొక్క దయనీయమగు విలాపము. పిల్లలందఱును నిద్రింపగా నాశఁడు కూడ మంచముపై వరుండఁడు. కాని నిద్రపట్టలేదు. తనము నేపటికాతఁడు లేచి పుస్తకములన్నియునర్ది పెట్టెలోపెట్టెను. చావవలసియుండఁగా చదివి యేమిఫలము? బతుకనందిన్నన్ని కష్టములు నవమానములునుండఁగ చచ్చుటయే మేలు.

ఆలోచించుచుండఁగ నె తెల్లవఱు జనుయ్యెను. మూఁడురాత్రులనుండి యాతనికి సిద్దురపట్టకుండెను లేచి నిలువఁబడగ నాతనిపాదములు వడఁగసాగెను. కనులు చిరు తలు క్రమ్ముచుండెను. తలగిట్టునదిరిగిపోవుచుండెను నకలాంగ ములును శిధిలమైయుండెను. ప్రొద్దొక్కచున్నను లేచి మొగము కడుగుకొననైనను నతనికి శక్తిలేకుండెను. ఇంతలో నేదోరుమూలున మూటకట్టుకొని పరిచారికవచ్చుట కనిపించెను. ఆమెయెంట నొకనొకరుండెను. అతని హృదయమాగిపోయెను. దైవమా ! ఆమె రానేవచ్చినది. ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమి ? ఈ పరిచారిక యొంటరిగవచ్చియుండదు. బండి తప్పక బైటనిలిచి యుండును. లేవనైన నోపికలేని యతఁడామెను చూడఁగనే యదరిపడిలేచి బిగ్గరగా-‘అమ్మగారుగూడ వచ్చిరటే ?’ యని కేకవేసెను. అమ్మరా లేదని తెలియఁగనే యాతని మనమున శాంతినెలకొనెను. పరిచారిక “బాబూ! సిన్న మీరురా లేదు.

అమ్మగారు మీకై నిరీక్షించుచుండిరి. వారన్న మీకేల యింతకోపము బాబూ ! ఆమె మీపై నుంతయు నిందారోపణము చేయలేదనుచున్నాను. నేడేడ్చుచు నాతో నీమిఠాయి తీసికొనిపోయి వారికిచ్చి నావలన సింటి నేల వీడిపోయిరో యడుగునునిరి ఈవల్లెము నెచటనుంతును ?

భార్గవుఁడు కఠోరముగ—పల్కెము నీనెత్తిని గొట్టుకొనుము. రాక్షసి మిఠాయి తీసికొని వచ్చినది తగుదునమ్మా అని బ్రాగత మఱొకసారి యిటు తొంగిచూచితివా ప్రాణములతో విడువను. కానుకలు తేవచ్చినది! పోయి వారి మిఠాయి నాకువందని తిరిగి యిచ్చివేయుము. తనయిల్లు నుఖముగ నుండుమని చెప్పుము. నాకిచటనే హాయిగా నున్నది. కడుపునొండ తిని కలసాగా నుంటినని చెప్పుము. నాన్నగారు చూచుచుండఁగ చెప్పుము. తెలిసినదా? వారి మొగమునెదుట చెప్పవలెను. నాకెవరిభయమును లేదు. ఎవరేమి చేయఁదలచినను జేయనిమ్ము. పొమ్మన్న నేపట్టణమునకో లేచిపోయెదను. చెన్నపట్టణమో, కలకత్తాయో, బొంబాయో ఎచటికి పొమ్మందురో కనుఁగొనుము. నాకీయూరంతో నాయూరు నంతియే. ఇక్కడ విశేషమేమున్నది ?

పసి:—బాబూ ! మిఠాయిచుంచుకొనుము. లేకున్న నామె యేడ్చి యేడ్చి గుండెలుబద్దలు కొట్టుకొని వచ్చి పోవును.

భార్గవుఁడు పొంగిపొరలు నశ్రువుల నతికవ్వమున నాపుకొని చావనిమ్ము. నన్నెవరేమి నుఖపెట్టిరి. గనుకనే నేడ్వ

వలెను! నన్నామె సర్వనాశమే యొనరించెను. నాయొద్దకు నేమియు కలురంపవలదని చెప్పుము. తెలిసినదా?

పసి:—బాబూ! కడుపునిండ తినుచున్నాను, బాగుగా బలిసితి నంటిని. వచ్చినప్పటికంటె నిప్పుడు సగమైపోతివికదా!

భార్య:—ఇది నీకన్నులదోషము. నాలుగైదు దినములలో బలిసి యొద్దునైపోవుదనో రీదో చూడుము. ఏప్పులు మొత్తు కోళ్ళు మానకొనుమని కూడ నామెతో చెప్పుము. ఆమె యెద్దైననా, నన్నము తినకున్నను సిందు నాదోషమేమి కలదు? ప్పొంటినుండి వెడలఁగొట్టియైన నుఖముగ నుండఁగూడదా! కడుగొప్ప ప్రేయచూపింప బయలు దేతినది. నేటిస్త్రీల స్వభావము బాగుగ నెఱుఁగుదును.

పరిచారిక వెడలిపోయెను. దానితో మాట్లాడుచుండి, గనే యాతని యొడలు చల్లఁబడసాగెను. ఈ కపటాభినయము చేయుటకై తన మనోభావముల నణఁచుకొనుటకు తగినంత దార్ఢ్య మాతని యందు లేకుండెను. ఈకుటిల వ్యవహారమును వీలైనంత త్వరగ పూర్తిచేయుట కాతని యాత్మాభిమానము బలవంత పెట్టుచుండెను. కాని దీని పరిణామ మేనుగునో! శ్యామల యీ యాఘాతమును నహింసఁగలుగునా? నేటికర కాతఁడు మృత్యువును దలంచుకొనునపుడే యన్యప్రాణి విషయ మును యోచించియుండ లేదు. నేడామోజన యాకస్మికముగ మనమున నుద్భవించెను. తనజీవితముతో మఱొక ప్రాణిజీవితము ముడిపెట్టఁబడి యుండెనని యాతనికిఁ దోచెను. శ్యామల తన నిష్కరతయే నాప్రాణములఁ దీసెననుకొనును. ఈనూట దలం

చుకొని యామె కోమల హృదయము బ్రద్దలు కాకుండునా? ఆమె జీవితమిప్పటికిని సంకటమునందున్నది. మాటి మాటికిని శంకింపబడుచు, తానే నా మృత్యువునకు మూలకాణమని యెఱుఁచుకొనుచు నామె యెంత కాలము జీవింపఁగలుగును?

భార్గవుడు మంచముపై పండుకొని దుప్పటి కప్పకొనెను. ఆతనికి చలిమాత్ర మాగకుండెను. గుండె లదరిపోసాగెను. ఊణములో తీవ్రజ్వరము వచ్చెను. ఆతనికి స్మృతి తప్పెను. ఆ యాచేతన దశలో నాతనికి వివిధములగు కలలు వచ్చెను. అంతలో నులికిపడును కన్న తెరిచి చూచును. తిరిగి స్మృతి రప్పి పడిపోవును.

ఇంతలో తన తండ్రి యలికిడి విని యాతఁడదరిపడెను. అవునాతని తండ్రియే. అతఁడు దుప్పటి నావల పాఱవైచిక్రింద నిలువఁబడెను. ఆఊణమున తండ్రి పాదములకడ నాతనికాత్మార్పణముఁ గావింప బుద్ధిపుట్టెను. నేను మరణించిన నీయనకు నిజముగ నంతోషము కలుగునఁపించెను. నేనింక నెంత నేపటికి మరణింతునో చూచుటకే యీయన వచ్చియుండు నని యాతఁడు తలంచెను. శివరా నాతని చేయిపట్టుకొనెను. అతఁడు పడకుండ పట్టుకొని—నీశరీర మందెట్లున్నది బాబూ! ఏల పండుకొనవు? పండుకొనుము. నీవు నిల్చియుంటివా?

భార్గ:—నాయారోగ్యము చాల బాగుగ నున్నది. మీరనవసరముగ శ్రమపడి వచ్చితిరి.

శివరావు జవాబీయలేదు. కుమారుని స్థితి జూచి యాతని కన్నులనీరు తిరిగెను. ఎవని జూడఁగనే యుల్లాస

ముదయించుచుండెనో అతడే చిక్కి కల్యమై యుండెను. ఐదారు దినములలో నాతఁడు గుర్తు పట్టలేనంత మారిపోయెను. శివరావతనిని జాగ్రత్తగ పరుండఁబెట్టి దుప్పటి కప్పి నేయి చేయవలెనా అని యాలోచింప సాగెను. పిల్లవాఁడు చేయి దప్పిపోఁడుగదా. ఈమాటఁ దలంచుకొనిన కొలఁది నాతని గుండె తఱుగుకొని పోవుచుండెను. అచటనే యొక బల్లపై కూర్చుండి వెక్కి వెక్కి యేడువ సాగెను. భార్గవుఁడు సైతము దుప్పటి కప్పుకొని యేడువసాగెను. కొలఁది దినముల క్రిందట నాతనిచూచుకొని తండ్రిహృదయముప్పుంగుచుండెను. కాని నేటి దారుణస్థితినిఁజూచి యాతని నింటికిఁ గొంపోవుదునా వలదాయని యాలోచింపసాగెను. ఇచట వైద్యముజరుగదా ? నేనిచటనే యిటువదినాలుగు గంటలు కనిపెట్టుకొనియుండును. డాక్టరుగారుండనేయున్నారు. కష్టమేముండును ? ఇంటియొద్ద తలఁచుకొనినకొలఁది కష్టములే యాతనికి గోచరించుచుండెను. అన్నిటికంటె మించినకష్టమింటియందు శ్యామల యహర్నిశలాతనియొద్ద కూర్చుండియుండును. తానామెనువలదని నివారింప వీలుండదు. ఇది యాతని కనహ్యముగనుండెను.

ఇంతలో నిరీక్షకుఁడరుదెంచి, మీరీతనినింటికిఁ గొంపోవుట యుక్తమని నాయభిప్రాయము. బండియుండనే యున్నది కాన నిబ్బందిలేదు. ఇచట సరియైనచికిత్స జరుగుట దుర్లభము.

శివరావు :—అవును. నేనుసైతమూ యభిప్రాయముతోడనే పచ్చియుంటిని. కాని యీతని పరిస్థితిఁజూడ విషమ

ముగనున్నది. ఏమాత్రమశ్రద్ధజరిగినను మన యధీనము తప్పిపోవును.

నిరీక్షకుఁడు :—ఇచటనుండి యాతనిని కదలించుటలో రవంత యిబ్బంది లేకపోలేదు. కాని యింటియొద్ద లభింపగల విశ్రాంతి, యువచారములిచట లభ్యమగుట యసంభవ మని మీకుఁజెలియని విషయముకాదు. పైఁగా నన్వ ణులగు బాలకుల నిచట నుంచగూడదను నిషేధము పై తముకలదు.

శివరావు :—మీరవనరమన్న చో ప్రధానోపాధ్యాయుల యను మతిని పొందెదను. ఈతని నీస్థితియండిచటనుండి తీసి కొనిపోవుట నాకావంతయు మనస్కరించుటలేదు.

నిరీక్షకుఁడు ప్రధానోపాధ్యాయుని పేరువినఁగానే యాతఁడు తన్న భయపెట్టఁదలఁచు చుండెనని యనుకొనెను. మొగము చిట్లించుకొని ప్రధానోపాధ్యాయుఁడైనను నియమ విరుద్ధముగ పోజాలడు. నేనింతటి బాధ్యత నెత్తుకొనలేను.

అయిన నిపుడేమిజరుగవలెను ? ఇంటికి తీసికొనిపోక తప్పదా! తీసికొనిపోయినచో స్వాస్థ్యము మఱింతఁజెడునను నెవ మున నచటనుంచదలంచెను, ఇచటనుండి కదలించి వైద్యాలయ మునకుఁ దీసికొనుపోవుటకుఁ దగినకారణమేమియును లేకుండెను వినినవారందఱును వైద్యునికి సామీప్యవలసి వచ్చునను భీతిచే వైద్యాలయమున బిల్లవానిని పాఱవైచివచ్చెనని నిందింతురు. కాని యిప్పుడు వైద్యాలయములో జేర్చుటకన్న వేఱుపా యము లేకుండెను. నిరీక్షకుఁడా నమయమున లంచము

తీసికొనఁదలంచిన రెండు మూఁడువత్సరముల జీతము ముట్టియుండును. కాని నీతినియమములకు లొంగిన బల హీనులకంత తెలివియెట్లుండును? శివరావునకప్పుడు భార్గవుని తీసికొని వెళ్ళకుండుటకేదైన నెఱుమును జావఁగలుగు వాఁడె వఁడైన నుండిన జీవితాంత మరెసకి కృతజ్ఞుడుగా నుండెడి వాఁడు ఆలోచించుకొనుటకైన నతనికిఁదగినంత నమయము లేకుండెను. నిరీక్షకుఁడు యమదూతవలె వెన్నఁటి యుండెను. వివశుఁడై శివరావు బండిలోలువారి నిద్దరినిపిలిచెను. అందఱును భార్గవునెత్తి బండిలో నుంపసాగిరి. భార్గవుఁడర్థ చేతనావస్థలో నులికిపడి—‘ఏమిది? ఎవరి’ని యఱచెను.

శివ:—ఎవరును లేదు నాయనా ! నేను సన్నింటికిఁ గొంపోవ వచ్చితిని. రమ్మ తండ్రి ! ఒడిలోఁ బెట్టుకొందును. ఇచటనుండుటకు వీలులేదు. ఇచటి నియమము లట్టివి.

భార్గ:—ఏమైన నచటికిరాను. నన్ను మఱచటికైనఁ గొం పొండు. ఏచెట్టునీడకైన నేచాకలోనికైనఁ దీసికొని పొండు. ఇంటికిమాత్రము వలదు.

నిరీక్షకుఁడు శివరావుతో—మీరీమాటలను లక్ష్య పెట్టుకుఁడు. ఇతఁడొడ లెఱుంగని స్థితియందున్నాఁడు.

భార్గ:—ఒడలెఱుంగని దెవరు ? నేనేనా ? ఎవరినైనఁ దిట్టు చుంటినా ? కఱచుచుంటినా ? స్మృతియంచేలలేను ? నన్నిచటనే పడియుండవలెను. జరుగవలసినదేదో యిచటనే జరుగఁగలదు. లేకున్న నన్ను వైద్యాలయము నకుఁ గొంపొండు. అచటనైన పడియుండును. బ్రతుక

వలసియుండిన బ్రతికెదను. చావవలసియున్న చచ్చెదను. అంతేగాని యింటికిమాత్రమురాను.

ఈఅవకాశముఁ జూచిగొని శివరావు నిరీక్షకుని మరల బ్రతిమూలుకొనసాగెను. కానినియమబద్ధుఁడగు నానిరీక్షకుఁడనియు లొంగకుండెను. ఇదే అంటురోగమై యితర బాలురకు వ్యాపించిన నెవఁడు బాధ్యత వహింపఁగలఁడు ! ఈవాదము ముందు శివరావుమాటలు బొత్తుగ సాగకుండెను.

కడకు భార్గవునితో శివరావు—‘నాయనా ! ఇంటి కేల రానందువు ? అచట నీకన్నివిధములుగ వీలుగనుండునే.’ శివరావు మాటవరుస కాతని నిట్లడిగినే కాని కర్మముచాలక యొప్పుకొనునేమో అని భీతినందుచునే యుండెను. భార్గవు నానువృత్తికిఁ గొంపొపుటకతఁడైన నెవమువత్తె వెనకుచుండెను. చానిబాధ్యతనంతను భార్గవుని నెత్తినే రుద్దఁజూచుచుండెను. ఆపైనిదియంతయు నిరీక్షకుని సమక్షమున జరుగుచుండుటచే అతఁడు సాక్షిగ పైతముండును భార్గవుఁడు తన మొండివట్టుదల వలననే యానువృత్తి కేగుచుండెనని అతఁడు చెప్పుగలడు. ఇందులో శివరావు దోషమావంతయును లేదు.

భార్గవుఁ డెగిరిపడి—లేదు. లేదు. నేను ముమ్మాటికి రాను. నేనింటికి రాను. నన్నానువృత్తికిఁ గొనిపోందు. ఇంటి బారెవరును రాకుండ కట్టుదిట్టము చేయుఁడు. నా కేమియును జుట్టులేదు. బొత్తుగ లేదు. మీరు నన్ను వదలఁడు. నేనే స్వయముగ నడువఁగలను.

అతఁడున్నత్తునివలె లేచి వాకిలివైపునకు నడచెను. కాళ్ళు తొట్టు వెనుచుండెను. శివరావు వట్టుకొనకున్న క్రింద పడి పెద్ద గాయము తగిలియుండెడిది నొకర్ల సాయముతో శివరావుతనిని బండియొద్దకుఁ దెచ్చి లోనఁ గూర్చుండబెట్టెను.

బండి వైద్యాలయము వైపునకు నడచెను. శివరావు కోరకొని నట్లే జరిగెను. ఈదుఃఖము నందారని మనము తృప్తముగ నుండెను. కుమారుఁడు తన యిచ్చానుసారము వైద్యాలయమున కేగుచుండట అతని కింటితో సంపర్కము లేకుండటకుఁ బ్రబల తార్కాణముకదా! భార్గవుఁడు సిగ్గోషి యనుట కింతకంటె నేమి ప్రమాణము కావలెను? తానాతని యెడ నకారణముగ సందేహపడుచుండెను.

క్షణము లో సితృప్తికి బదులారని మనమున దుఃఖ మావరించెను. అతఁడు ప్రాణననూనుడగు కుమారు నింత దుర్దశియందు సైతమింటికేఁ గొంపోక వైద్యాలయమునకు తీసి కొనిపోవుటయా? అతని ప్రాణములు నట్టేటనున్నప్పుడు సైతము తన విశాల భవనమునం దారనికి జానెను చోటులేకపోయెనా? ఎంత విచిత్రము!

మఱొక్క క్షణములో శివరావు మనమున కర్జము చాలక యీ విషయమంతయు భార్గవుఁడెఱుంగదు గదా అను ప్రశ్న యుదయించెను. ఇందుచేతనే యాతని కిల్లన్న ద్వేషము జనింపలేదుకదా? అంతే యగుచో నన్నియు తలక్రిందగును.

ఆ యనర్థకల్పన మాత్రము ననే శివరా వాపాదమస్తము కంపించిపోయెను. గుండెలు టకటక కొట్టుకొన సాగెను.

హృదయమునకు తీవ్రమైన దెబ్బ తగిలెను. ఈ జ్వరమున కిదియే కారణమగుచో పరిణామము దైవమునకే యెఱుక. ఈసమయమున నాతని స్థితి మిక్కిలి శోచనీయముగ నుండెను. తన కొంకరలు పోయిన చేతులు కాచుకొనుటకు రాజేశ్వరిగొనిన అన్నియే తన గృహమును కాల్చి వేయుచుండెను. ఈదయాశోక వశ్యాత్తాప సందేహములతో నాతని చిత్తము క్షోభించు చుండెను. అతని గుప్తరోదనము బయటికి వినిపించుచో విను వారలు వెక్కి వెక్కి యేడ్చెదరు. అతని యశ్రువులు బయలెడలినచో ప్రవాహమైపాటును. అతడు నిస్తేజమై వెల్యెల బాటు వుత్తుని మొగమువంక వాత్సల్యపూర్ణముగఁ జూచెను. వేదనా విచారముడై యాతనితొమ్మిదవ వాత్సుకొనెను. శోక వేగమున నాతనికి నెక్కిళ్ళు గాసాగెను.

ఎనుట వైద్యాలయము సింహద్వారము కనిపించు చుండెను.

ఏ కాద శ ప్ర క రణ ము

సాయంకాలము శివరావు కచేరినుండి యింటికిరాగానే పిల్లవానిస్థితి మెట్లుండెనని శ్యామల యడిగెను. శ్యామల ముఖముపై నామమాత్రమునకైనను చింతాశోకములు దేకుండెను. ఆమెయరికరగా మెప్పటికన్న విను మిక్కిలిగ

నుండెను. ఇదివఱకు చంద్రహారము కంఠమున ధరింపనిది నేడదియు కంఠమున విరాజిల్లుచుండెను. ఆమెకు నొడ్డాణ మన్నను పూర్వమంతగ నిష్టములేకుండెను కాని నేడది సన్నని జలుగుపట్టుచీరపై నూత్న శోభలీనుచుండెను.

శివరావు మొగముత్తిప్పుకొని- 'జబ్బుగానున్నది. ఇంకేమి కల'దనెను.

శ్యామల :—మీరు వానినితీసికొని రానేగితిరి గదా.

శివరావు విడలించుకొని- 'వాడురానిది నేనేమిచేయుదును? నేను బలవంతముగ నీచుకొని రాలేనుగదా? నాయనా! యింటికిరమ్ము. నీకచట నేయిబ్బందియు నుండదని యెంతవచ్చుఁ జెప్పినను వినలేదు. ఇంటిమాట విన్నకొలది నాతనిజ్వరము పెక్కు పెరిగిపోవుచుండెను. నేనిక్కడనే మరణింతునుగాని యింటికిరానని మొండిపట్టువట్టెను. చివరకు విధిలేక వైద్యాలయమునందుఁ జేర్చినదీర్చితిని. ఏమిచేయుచుండువు?'

వియ్యమ్మ సైతమువచ్చి పంచలోనిలువఁబడి "వాడు జ్వరం చాల మొండివాడు. చూచుచుండుడు. వాడిక్కడికి రానురాడు, అక్కడ వానికి నయము నుకా"దనెను.

శివరావు తురతలో—నీవు నాలుగైదు దినములచటికి వచ్చిన బాగుగానుండునక్కా! నీవున్ననాతనికి కొంతమనశ్శాంతి కలుగును అక్కా! నాప్రార్థన నుంతయాలకింపుము. వాడొంటరిగ నేడ్చియేడ్చి ప్రాణములు వీడును. అమ్మా యమ్మా యని నిరంతర మొక్కటేయెడు. నేనచటనే పడియుండును. నీవును

నాతో బయలుదేలుము. వానిపరిస్థితి బాగుగలేదు. ఆ యా
కారమేలేదు. దైవకృప యెట్లున్నదోదేమా శివరావు
కన్నులనీరునిండెను. కాని వియ్యమ్మ యవిచనితిభావముతో
నేవచటనున్న నా బంగారునాయన దగ్గర నేని యిదే పరుగెత్తి
కొని వచ్చెదను. కాని నామాటమాత్రము నమ్ముము. వాని
కచట నయమగుటకల్ల. నేను వానిని సంపూర్ణముగ నెఱుంగు
దును. వానికి జబ్బేమియును లేదు. ఇంటినుండి వెడలగొట్టఁ
బడితి నను ముఖమే జ్వరరూపమునఁ బ్రీడించుచున్నది. నీవు లక్ష
మంచులు వేయుము. సివిలునర్జనుకైనఁ జూపుము. అతనికి
మాత్రమచట నయముకాదు.

శివ:—ఇంతకు నాతని నింటినుండి వెడలగొట్టిన దెవరమ్మా?
చదువుకొనునని నేనే ఛాతాలయమున కంపిరిసంతియే
కదా?

వియ్యమ్మ:—నీవేయుదైకముతో సంపిరను నాతని మనము
క్షోభించిపోయినది నామాట యిపుడెవరికిని లెక్క
లేదు. నాకధికార మంతకన్నను లేదు. నీవు యజ
మానుడవు. నీ భార్య యజమానురాలు. నేను గుఱ్ఱుఁ
డుమెతుకులకై మీయింటఁబడియున్న యనాధను. నా
మాట యెవరువిందురు? లక్ష్యమెవరికి? అట్లని నోరు
మూసికొని యుండఁజాలను. భర్గవుఁడింటికి వచ్చినఁ
గాని బాగుపడఁడు నీవు మొదటివలె నాతనివల్ల ప్రేమ
జూపినఁగాని కోలుకొనఁడు.

వియ్యమ్మ అచటినుండి వేగముగ వెడలిపోయెను. తన జ్యోతిర్విహీనములును ననుభవపూర్ణములునగు కన్నులయెదుట నామె కన్నివిషయములును, స్వభావములును మూర్తీభవించి వట్లుండెను. ఈసాప భారమంతయు నామె శ్యామలనెత్తి యుద్దుచుండెను. ఈదేవి యింటనుండు సంతవతి కీయింటిదుర్గతి యింతియే యని నోటివలకు వచ్చినమాట నామె ప్రయత్న పూర్వకముగ నాపుకొనినను దానియూశయము మాత్రము శివ రావునకు బోధపడక పోలేదు. వియ్యమ్మ వెళ్ళిపోయిన తరువాత శివరావు శిరమువంచి యాలోచించుకొన సాగెను. అతనికి తనపై సమితకోపము వచ్చుచుండెను. ఎదుటనున్న గోడను తలవగులఁగొట్టుకొంద మనిసిరిచెను. తాను వివాహమేల యాడవలెను? అసలు వివాహమేమింత అవసరము? దైవమారానికి నొకరుకాదొద్దరుకాను ముగ్గురుకుమారుల నొసఁగియుండెను. వయస్సుకూడ సుమారేబది సంవత్సరములువచ్చెను. ఇంక తానేల పెండ్లియాడవలెను? దైవమీమిషతో తనసర్వనాశ మొనరింపనొచ్చెనా? అతడు కన్నెత్తి సాహసముక్తమును, నిశ్చలమానగు శ్యామలరూపము కరికించెను. ప్రపంచమును సరకుగొనిన యామె యా యాకృతినిఁజూచి శాంతచిత్తుడయ్యెను. ఎన్నిదినముల తరువాతనో యాతనికట్టి శాంతచిత్తము నగుకూరినది. ప్రేమ పీడితహృదయ మిట్టిస్థితిలో నింతశాంతము గను, సవిచలితముగను నుండఁగల్గునా? లేదెన్నఁటికిని లేదు. హృదయక్షోభము భావకౌశలమున నిలుగువడఁబొందు. తన మనోదౌర్బల్యమునకా యుగములో నతనికెంతయో బాధలలి

గెను. తా సకారణముగ సందియమునకు తావొనంగి యింతటి యనర్థమును కొనితెచ్చుకొనెను. అతనిమనస్సు భార్గవువట్ల కూడ నిశ్శంకమయ్యెను. కాని యానందేహమునకు బదులు మఱియొక సందేహము బాధింపఁ జొచ్చెను. భార్గవుఁడిది అంతయుఁ దెలిసికొన లేదుకదా? తెలిసికొనియే యింటికి రాననుచుండెనేమో! అతనికి విషయము తెలిసివచ్చునైన నుహానర్థము సంభవించును. ఈయూహయే అతనిని కంపించి నైచెను. శరీర మంశయు శిథిలమై వశము తప్పెను. అతఁడు బండివానిని వేగముగా బండితోలుమని హెచ్చరించెను. అతని హృదయా కాశము నావరించిన సందేహమేఘు పటల మిన్నాళ్ళకు నేఁడు పటాపంచలయ్యెను వెలుఁగు కిరణములు లోనండి కలుము కొని వచ్చుచుండెను. బండివాఁడు నిద్రపోవుటలేదు కదా యని యతఁడు బైటికి తలపెట్టి చూచెను. గుఱ్ఱమింత నెమ్మదిగ నడచుట పూర్వమాయన యెన్నఁడు నెఱుంగఁడు.

నైద్యాలయముఁ జేరుటతోడనే యతఁడు భార్గవుని నైపున కుఱిశెను వైద్యుఁడు చింతామగున్నఁడై అతని ముందు నిలిచియుండెను. శివరావు చేతులు, కాళ్ళు చచ్చుచుండెను. గద్గదస్వరమి తో. — 'నల్లున్నది డాక్టరుగారూ!' అని యడిగెను. అడుగుట తోడనే యేడ్వనారంభించెను. డాక్టరు జవాబు చెప్పటకు రవంతి యాలస్యము చేయఁగా నతని ప్రాణము లెగిరి పోయె ననిపించెను. అతఁడు మంచముపై నాసీనుఁడై యొడలు మఱచిపడియున్న కుఱ్ఱవాని నొడిలోని కత్తుకొని పిల్లలవలె వెక్కి వెక్కి యేడువ సాగెను. భార్గవుని యొడ లినువ

పెంకువలె కాలిసోపుచుండెను. అతఁడొక పరి కన్ను త్రిచూచెను. ఎంత భయోత్పాదకమగు దీనదృష్టి! శివరావు పిల్లవానిని కాగిలిచుకొని డాక్టరుతో 'విషయమీమో చెప్పక మానము'ద వహించితిరేమ'ని అడిగెను.

డాక్టరు సంకర్షణముగ—'ఉన్నపరిస్థితి తాము చూచుచునేయున్నాము. నూటయారు డిగ్రీల జ్వరమున్నది. ఇంక నేని చెప్పవలెను! ఇంకను జ్వరము ప్రకోపించుచున్నది. నాచేతనై నంత వఱకుఁ జేయుచున్నాను. దైవ వృష యెట్లున్నదో. మీరు వెళ్ళినప్పటినుండి నేనొక ఊణమైన నెచటనుండి కదలలేదు. భోజనమునకైన సోజాలకుంటిని. ఇది మహాజ్వరము స్ఫురియే లేదు. ఒక్కఊణములో నేమి జరుగునో చెప్పజాల అంతవిషమపరిస్థితి సంభవించినది. ఉండియుండి మైకము క్రమ్ముచున్నది. ఇతని నింటినుండెవరైన దూషించిరాయేమి! మాటి మాటి కమ్మా! నీవెచట నుంటివను మాటయే.

వైద్యుడిట్లు మాట్లాడుచుండఁగానే భార్యపుడొస్సికముగ లేచి కూర్చుండి శివరావును మంచముపైనుండి నట్టివేసి యుద్బృతస్వరముతో 'నన్నెల గద్దెంతురు! నన్ను మీలే చంపుడు. ఇప్పుడే చంపుడు. కానిండు కత్తిలేదా! ఉరి తాడైన నున్నదా అదియునులేదా! నేను నాకంఠమున ధరింతును. అమ్మా! నీవెక్కడనుంటివోగదా!' అని తిరిగి యచేతనుఁజై పడిపోయెను. శివరావు ఊణమునేనా శిథిలాంగుఁడై పడియున్న పుత్రునివంకఁ వ్యధితనేత్రములతోఁ జూచెను. వైద్యుని రెండు చేతులుపట్టుకొని అత్యంత దీనముగ—అయ్యా! గూఁకుట్టువానిని

రక్షింపుడు. దైవసాక్షిగ రక్షింపుడు. లేకున్న నాసర్వస్వము నాశనమైపోవును. నేను భాగ్యవంతుడను కానుగాని యేమి మృన్న నదితెచ్చియిచ్చెదను. వీనిని మాత్రము రక్షింపుడు. మీరు పెద్ద పెద్దవైద్యులను పిలిపించి సలహాగైకొనుడు. వీని యాస్థితి చూడజాలను. నేనంతయైన ధనమువెచ్చింతును. అయ్యో ! కుమారా!

వైద్యుడుజాలిపడి—బాబూ ! నేను మీకు యథార్థము వచించుచున్నాను. నేనతనికై చేయుదగినదంతయు జేయు చుంటిని. మీరితరవైద్యుల సలహాలను సైతము తీసికొనుచును చున్నారు గాన చట్లే కావలెను. ప్రసిద్ధవైద్యులందఱిని పిలి పింతును. కాని మీకిదమిల్లెనుని యేమియు ధైర్యముచెప్ప లేను. పరిస్థితి అత్యంత విషమముగ నున్నది.

శివరావేష్టుచు—వద్దు డాక్టరుగారూ! ఆమాట నోట రానీయవద్దు దైవము నన్నింత చిన్న చూపు చూడకు మీరు చెన్నపట్టణమునుండి కలకత్తానుండి వైద్యులను పిలిపిం పుడు. నేనామరణము మీసేవ జేయుదును. ఏడే నాకు దీవకుడు. ఏడే నాజీవితాధారము. నాహృదయము బ్రద్దలగు చున్నది. వీసికీమైకను తప్పిపోవుటకేదేని చూపదము నిండు. నన్నగుర్తుపట్టినామాటలు తెలిసికొనఁ గలుగనట్లు చేయుడు. అట్టి సోజేవని వంటి చూపద మేమియునులేదా! నేను వీనితో నాలుగైదుమాటలు మాట్లాడవలెను.

శివరావా వేశముతో భార్గవునికడ కేగి—‘నాయనా! కన్నులు తెరిచి చూడుము. నేను నీకడ కూర్చుండి యేడ్చుచున్నాను. నీవన్న నా కేమియు దుర్భావనలేదు. నా హృదయము నీవట్ల నిశ్శంక మైనది’.

వైద్యుడు:—తిరిగి మీయనిర్గళధోరణి ప్రకారంబించితారా? అయ్యా! మీరు పిల్లలు కాదు, పయస్సువచ్చిన వారు ధైర్యముగ నుండవలెనుగాని.....

శివ:—సరే డాక్టరుగారూ! ఇంక నేను నోరెత్తను. పొరపాటైనది. మీయిష్టమావచ్చినట్లు చేయుడు. నేనంతయు మీకే వదలినైచితిని. ఈతనిపట్ల నా హృదయము నిష్కళంక మైనదని తెలుపుటకేదేని యుపాయము లేదా? పోనీమీరే చెప్పివేయుడు డాక్టరుగారూ! మీరే చెప్పివేయుడు. నీ యభిగ్రుహము తండ్రి నీకడ కూర్చుండి యేడ్చుచున్నాడనియు, నతని హృదయము నీవట్ల మిక్కిలి స్వచ్ఛమైవదనియు, నీపైఁలిగిన భ్రమలన్నియుఁ దొలఁగిపోయినవనియుఁ దెల్పుడు. ఇంతియే. నాకింక నేమియు నక్కఱలేదు. నేను మెదలకుండ కూర్చొండెదను. నోరైన్ కదల్చను. కాని తాము మాత్రము తప్పక యీమాటఁ జెప్పవలెను.

డాక్టరు:—బాబూ! మీ పెద్దలకొరవనుస్కారము. దయయుంచి మాటలఁ గట్టిపెట్టుడు. లేకున్న విధిలేక మిమ్మావలికిఁ బంపివేయవలసివచ్చును. నేనాఫీసునకుఁబోయి మీ

ములో నితరవైద్యులకుఁ గలుగుపెట్టి వచ్చెదను. నిశ్చ
బ్దముగఁ గూర్చుండవలెను జాడీ!

డాక్టరు దయాశూన్యుఁడు. కాకున్న నేతఁడి చెట్టంత
తనకుఁ జూచి నిట్టి దుర్దశయందుఁ జూచి సహింపఁగలడు ? శివ
రావు వస్తుతః కుక్కిలి గంభీరుఁడు ఇప్పుడు కుయ్యో మొట్టో
యనిసంతమాత్రమున నేమియు మేలుజరుగదని యతనికిఁ దెలి
యక పోలేదు. అయినను నాతఁడాసమయమున శాంతముగ
కూర్చుండఁజాలక పోయెను ఇది కేవలము రోగమియగుచో
సతఁడు ధైర్యముగనుండెడివాఁడు. తానే వైద్యులఁ బిలిపించెడి
వాఁడు. ఇతరులకు సచ్చఁజెప్పెడివాఁడు. అన్నివచులకు మెలకు
వతో నిర్వహించెడివాఁడు. కాని యీదుర్దశకు దానేకారణ
మని యెఱింగి యెఱింగి, యీ నిప్పు తానేముట్టించినదని
తెలిసి తెలిసి యే పితృహృదయము వ్రజకాశిన్యము వహింపఁ
గలడు ? అతని మేఁగల ప్రత్యణువు నాతని ధిక్కరించు
చుండెను. 'నాకీదుర్భాస జనింపనేల'యని యాతఁడు పశ్చాత్త
ప్తుఁడగుచుండెను. ప్రత్యక్ష ప్రమాణములేకయే నేనింత
ఘోరము నెట్లుఁగొంచి విశ్వసించితిని ? అవును తానాపరిస్థితు
లందేమి చేయవలయున ? తాను చేసినదానికంటె భిన్నముగఁ
జేయవలసినది యాతనికిఁ గోచరింపలేదు. వాస్తవమునకు వివా
హబంధమే చేనేత మెడకుర్చి తాడు బిగించుకొనుటయైనది. ఇదే
యన్ని యాతనలకును మూలకారణము.

నేనేమియు విచిత్రపువని నాచరింపలేదే ! శ్రీపురుషు
లందఱును వివాహమాడెదరు. వారి జీవితము లానందముగనే

గడచును. అందమునకేగదా వివాహమాచుట. ఈ బనారు నందెందఱు రెండు, మూడు, నాలు పెండ్లిండ్లు చేసికొనలేదు. ఏడవవివాహము సైతము చేసికొన్నవారు లేకపోలేదే. వారి వయస్సుకూడ నాంటె అధికమేయగునే. కాని వారు బ్రతికి యున్నంతకాలము సుఖముగనుందురే. అందఱును భార్యలకన్న ముందు మరణించుట యనునది సైతములేదు. రెండుమూడు పెండ్లిండ్లు చేసికొనినవారు సైతము భార్యపోయిననారెంతో మందికలరు. అందఱు నావలెనే బాధపడుచుండిన నేల వివాహ మాడెదరు? నాతండ్రిమాత్ర మేబదియైదవయేట వివాహము చేసికొనలేదా? నాపుట్టుక కాయనవయస్సులువదికిఁ దక్కువ కాదు. కాని యప్పటికి నిప్పటికి కొంచెముభేదము లేకపోలేదు. పూర్వస్త్రీలు చదువుకొనినవారుకారు. పతియెట్లున్నను భార్య యాతనిని పూజ్యునిగ నెంచుచుండుటో లేక పురుషుఁడు సిగ్గు విడిచి యట్లు వనర్తించుటో జరుగుచుండెను. యువకుడు ముసలిదానితో తృప్తిఁజెందనపుడు యువతిమాత్రమేల ముదు సలిసిజూచి సంతసించును? కాని నేనంత ముసలివాడనుకానే! నన్నుఁజూచి యెవరును నలువదికి మించినవనుకొనరు. ఏదియెట్లున్నను యశావసము పోయినపిదప యువతిని పెండ్లియాడిన నెంతోకొంత సిగ్గువిడువవలసి వచ్చును. స్త్రీలు స్వభావసిద్ధముగ లజ్జాశీలలైయుందురు. కులటలనిషయమువేఱు. సాధారణముగ స్త్రీలు పురుషులకన్న నెక్కువ సంయమశీలలు. తగిన వరుడు లభించిన స్త్రీ పరాయిముగవానితో నవ్వులాటలు, పరిహాసములు నాడునేమో కాని యామె హృదయముమాత్రము

సాధారణముగ నిర్దోషముగ నుండును. ఈమజోడు కాని సంబంధము జరిగినపుడామె కన్నెత్తి యితరునివంకఁ జూడకున్నను మనమున మాత్రము దుఃఖంపకతప్పదు. మొదటిది రాతిగోడ. వర్షించినకొలది గట్టివడును. రెండవది బోలుచుట్టిగోడ. ఇట్టే నీరుపడఁగనే కరగిపోవును.

అలోచించుచుండఁగనే శివరావునకు కునుకుపట్టెను. అతని మనోభావములే తాత్కాలికముగ స్వప్నరూపముఁ దాల్చెను. మొదటిభార్య భర్తవుని యెదురుగనిలువంబడి స్వామీ! ఇదేమిట్లుచేసితిరి? నేను రక్తమునోడ్చి పెంచుకొన్న బిడ్డనింత నిర్దయముగ చంపివేసితిరా? ఇంత యాదర్శయువకునిపై నింతటి ఘోరకలంక మాపాదింతురా? ఇప్పుడేడ్చి మొత్తుకొని ప్రయోజనమేమి? మీరే వానిని చేతులారఁ జంపితిరి నేను మీనిర్దయ హస్తములనుండి లాగికొని నావెంటఁ గొంపోవుచున్నాను. మీరింతి సందేహ పడుటదివఱకులేదే. వివాహముతోపాటు సందేహమునుగూడ మెడకుఁగట్టుకొంటిరా? ఈకోమలహృదయముపై నింతటి కఠోరాఘాతమా? ఇంతటి భీషణకలంకమా? ఇంత అవమానము నహించి యేసిగ్గులేనివారోగాని జీవింపఁజాలరు. నాపుత్రుని కది చేతకాదు. అమెయట్లనుచునే పుత్రునోడిలోఁ గూర్చుండబెట్టుకొని కొంపోయెను. శివరావేడ్చుచు నామె యొడినుండి పుత్రుని తీసికొనుటకుఁ జేతులఁ జాచుచు, కన్నులు తెఱచెను. ఎదురుగ నైదారుగురు వేద్యులు నిలిచియుండిరి.

ద్వాదశ ప్రకరణము

మూడు దినములు గతించినను శివరావింటికి రా లేదు.
 వియ్యమ్మ కెందు పూటలపోయి భార్గవుని జూచి నచ్చుచుం
 డెను. ఇద్దరు పిల్లలు నైతమేగుచుండిరి. శ్యామల యెల్లు
 పోవును? అమె కాళ్ళకు సంకెలలు వేయబడి యుండెను.
 అమె భార్గవుని శరీర వర్తిస్థితులను వినుటకొఱ్ఱో యాతము
 జెందుచుండెను. వియ్యమ్మ నడిగిన నామె కోపమున దెప్పి
 పొడుచును. పిల్లల నడిగిన తలయు శోకయులేని మాటల
 బల్కెదను. న్యాయముగ నొకమాటు పోయి చూడవలెనని
 యామె మనము వ్యాకుల పడుచుండెను. సందేహము
 శివరావు పుత్త పేమను శిథిలమొనరించెనేమోయనియు, నాతని
 కృపణత్వము భార్గవుని చికిత్సకు బాధాకరమయ్యెనేమో
 యనియు నామె భయనుంచుచుండెను. వైద్యులెవరివారును
 గారు నానికి డబ్బుతోనే సంబంధము. రోగి బ్రతికిననేమి,
 చచ్చిననేమి. పోయి యానునతి వైద్యునకు వేయకూప్యముల
 మూటనిచ్చి “యెట్లైన నీకట్టివానిని బ్రతికింపుడు, మీకిమి
 బహుగాన” మనవలెనను తీననుగుకొర్క జనించుచుండెను.
 కాని యామెయొద్ద రూప్యములులేవు. నాహననుంశకన్న
 ముందే లేదు. తానిప్పట్లైన నచటికేగిన భార్గవుడు కుదుట
 పడును. అతనికి జరుగవలసినంత యుపచారము జరుగుటలేదు.
 లేకున్న నింతమాత్రపుజ్వరము మూడురోజులకైన తగ్గనా

ఇది దేహజ్వరముకాదు. మానసికము, చిత్తము శాంతించినఁ గాని దీని ప్రకోపముతగ్గదు. తానచట నొకరాత్రియంతయు కూర్చుండినచో, భర్త యందుల కేనుయు నభ్యంతరము పెట్ట కన్నచో, మనమున సందియమందకన్నచో, బహుశః భర్తవు నీకి తనవట్ల తండ్రివృద్ధయము నిష్కలంకముగనున్నదని తెలిసి యతఁడు శ్రీఘముగ నార్జునవంతుఁడు కావచ్చును కాని యిది యెట్లుజరుగును ? తన్నచటఁజూచిన భర్తసహించి యూర కుండునా ? ఆయన యింకను సందేహమునీడలేదా ? ఇచట నుండి వెళ్లునపుడు తనపొరపాటునకు పశ్చాత్తాపపడుచున్నట్లు కనిపించెను. తానువెళ్ళగనే తిరిగి గూయన సందేహగ్ని ప్రవ్వ రిల్లి పుత్రుని ప్రాణముల గ్రసింపదుగదా ?

ఈ వెనుకఁగ ముందాలోచనలతో మూఁడురోజులు గతించెను. ఇంటిలో ప్రాయ్య రా కేయలప లేదు. ఎవ్వరును పచ్చినుంచినీ భైనఁ బ్రాగ లేదు పూటకూటియింటినుండి యన్నముఁ దెప్పించి నిల్లలకుఁ బెట్టిరి. శ్యామల, వియ్యముయు నన్నముమాట నెత్తలేదు వారి కన్నముపై చిప్టములేప్పినది.

నాల్గవదినమున కేశవుఁడు బడినుండి తిరిగివచ్చుచు వైద్యాలయము మీఁదుగవచ్చెను. శ్యామల—‘నాయనా ! వైద్యాలయమునకేగి వచ్చితివా. నేటిస్థితిగతులేమి ? మీ యన్న లేచి కూర్చుండెనా’యని యడిగెను

కేశవుఁడు మొగముచిట్లించి—అమ్మా ! నేడతడు కద లట మెదలుట సైతములేదు. ఊరకమంచముపై కాళ్ళుచేతులు గొట్టుకొనుచు పరుండెను.

శ్యామలముఖము తెల్లవోయెను. ఆశురతతో—‘నా నాయనగారచటలేరా’యని ప్రశ్నించెను.

శేక:—ఎందుకులేను? నేడాయన యదేపనిగ నేడ్చుచుండెను.

శ్యామల హృదయము టకటక కొట్టుకొన సాగెను. “వైద్యులక్కడలేరా?” యనియడిగెను.

శేక:—వైద్యులచటనే నిలువఁబడి సంప్రతించు కొనుచుండిరి. అందరికన్న పెద్దసివిల నర్జునిగ్గీ ముఖావలో రోగికికొత్త నెత్తు రెక్కించవలెనని చెప్పుచుండెను. ఇది విని నాన్న గారు నాదేహమునుండి యెంతవలయునన్న నంత రక్తము తీసికొనుఁడని వల్కిరి. నన్ను నవ్వి మీర రక్తము వలన ప్రయోజనము లేదు. యువకరక్తము కావలె ననెను. చివర కతఁడు పిచికారితో నేదో మంద న్నయ్య చేతిరెక్కించెను. ఆనూది నాలుగంగుళము లకుఁ దక్కువలేదు. అన్నయ్య కదలనైనలేదు. నేను భయపడి కన్నులు మూసికొంటిని

మహానంకల్పములు చాలభాగ మావేశమునందే జనించుచుండును. భయముతో వణకెపోవుచుండిన శ్యామల ముఖముపై దృఢనంకల్పముచే నపూర్వశోభ ప్రకాశింపసాగెను. ఆమె తనదేహమునుండి రక్తము నీయ నిశ్చయించెను. ఆమె రక్తమువలన భర్గవుని ప్రాణములు రక్షింపఁబడునేని యామె నంతోషముతో తుదిచుక్కవఱకు నర్పింపఁగలదు. ఇప్పుడెవరే మనుకొనినను నామె లక్ష్మ్యపెట్టదు. ఆమె శేకవునితో—‘నీవు

పోయి వెంటనే యొక బండిని తీసికొనిరమ్ము నేను వైద్యాలయమున కేగెదన' నను.

కేశ:—అచట నివుడు చాలనుంది యుదురు. రాత్రికి పోవచ్చును.

శ్యా:—కాదిప్పుడే పోవలయును.

కేశ:—నాన్నగారు కోపగితురేమో?

శ్యా:—కోపపడనిమ్ము. నీవుపోయి వెంటనే బండిదెట్టు.

కేశ:—అమ్మనాచేత బండి తెప్పించినదని నేను చెప్పివైచెదను.

శ్యా:—అట్లే చెప్పుము

కేశవుడు బండి తెచ్చుటకు పోగానే శ్యామల తల దువ్వుకొని జడ వేసికొనెను. దుస్తులు ధరించెను నగలు పెట్టుకొని తాంబూలము వైచికొనెను. వాకిట బండికై సిరిక్కించుచు నిలువబడెను.

విద్యున్ను తనగదియందు కూర్చుండి యుండెను శ్యామలసంసిద్ధయై యుండుటఁ జూచి 'ఎక్కడి కేప్రయాణము' నను

శ్యా:—ఇదే వైద్యాలయమువఱకు పోయివత్తును.

విద్యు:—అచటి కేగి యేమిచేసెదవు ?

శ్యా:—ఏమియులేదు. చేయుట కేమున్నది? చేయుట దైవము పని. చూడవలెనని యున్నది.

విద్యు:—నామాటవిని వెళ్ళకుము.

శ్యామల వినయపూర్వకముగ — కేశవుడు నేటివృత్తి బొత్తుగ బాగుండ లేదని చెప్పెను. నోయి యిప్పుడే తిరిగి వత్తును. లేకున్న నుససాగుటలేదు. ఏమియిట్లు రారాదా ?

వియ్యం: — నేను చూచియే నచ్చితిని. బయటనుండి యెవరిదైన కొత్త క్త మిక్కించినా గాని పాణములు దక్కు నాశ లేదను కొనుము. ఎవరు తమర స్థము నిత్తురు ? ఎందుకిత్తురు? పాణధ యములేని దెవరికి?

శ్యామల: — అందుకే నేను వెళ్ళుచుంటిని నా రక్తము పనికిరాదా?

వియ్యం: — ఎందుకు పనికిరాదు? యవక రక్తమే కానలెను గదా? కాని ఏ రక్తముతో భర్తీయింపబడించుటకంటె మరణించుటయే మేలు.

బండి వచ్చెను. శ్యామలయు, కేశవుడును నోయి కూర్చుండిరి. బండి బయలుదేరినది.

వియ్యన్ను వాకిట నిలిచి యెంతో నేపీష్యుచుండెను నేడు ప్రథమముగ నామెకు శ్యామలపై జాలి కలిగెను. ఆమెకు చేతనైనచో శ్యామలను నాడు బంధించి యుంచెడిది. దయాసానుభూతు లామె ప్రవయత్నముగ నెంత దూరము గొంపోవుచున్నవో యామె ప్రకటిత మాపమున దృగ్గోచరమగుచుండెను, దురదృష్టవశమున సర్వనాశమార్గమున బట్టిపోవుచున్నది.

శ్యామల వైద్యాలయమునకుఁ జేరనప్పటికి దీపములు వెలిగింపబడెను. వైద్యులు తమనలనాల నొనంగి పెడలి

పోయిరి. భగ్నవుని జ్వరము కొంచెము తగ్గెను. అతడు తదేక దృష్టితో ద్వారమువంకఁ జూచుచుండెను. ఏదేవతా నిరీక్షణ మునతో యాకాశమునంక దృష్టి ప్రసరించుచుండినట్లు తోచు చుండెను తానెచట నుండెనో యతనికి తెలియదు.

ఇంతలో శ్యామలను జూచి యాతడులికి పడెను. అతని నిశ్చల సమాధి భగ్నమయ్యెను. అతని విలువ వైరి న్యము ప్రదీప్తమయ్యెను. మఱచిన మాట జ్ఞప్తికి వచ్చినట్లతనికి తన స్థితి తెలియవచ్చెను. అతడు కన్నలు కప్పి శ్యామల వంక చూచి ముగ్ధుఁడై ప్రవేశించి యున్నాడనినను.

శివరావు హఠాత్తుగ—‘విచటికేమి చేయ వచ్చితివని ప్రశ్నించెను

శ్యామల నోడు మెదల్చుచాలక పోయెను. ఏమిచేయ వచ్చితివనినూ? ఇంత సూటి ప్రశ్నకైన తాను జవాబీయఁ జాలకుండెనా? ఏమిచేయవచ్చితిని? ఇంత క్లిష్ట సమస్య యెవరి కైన నెన్నుకొన నుదయించెనా? ఇంటిలోని పెద్ద పిల్లవాడు జబ్బుతో పడియుండుట చూచుటకు వచ్చెనని ప్రశ్నింపకున్న తెలియదా? ఈ ప్రశ్నయేల?

ఆమె చేష్టలుడిగి హఠఘ్నియై నిలిచి యుండెను. శివరావు తోచిన తాపములను పిల్లలిద్దరినలన విని యాయన మనస్సు నిశ్చల మయ్యెనని తలంచెను. ఇప్పుడది తన భ్రమ యని స్పష్టమయ్యెను. అప్పుడు సుహృథము. అశ్రువర్షము సైతము నందేహము నాద్వారములకుండెనని తెలిసిన నామె

యెన్నఁడును రాకుండెడిది. ఆ మెక్కుల్ని కుల్ని మరణించెడిది ? కాని యింటినుండి బయట కాలు పెట్టెడిది కాదు.

శివరావు తిరిగి--'నీవేమిచేయ వచ్చితివ'ని ప్రశ్నించెను.

శ్యామల నిస్సందేహముగ--'మీ రేమిచేయ వచ్చితి ర' నెను.

శివరావు ముక్కుపుటము లుబ్బెను. అతఁడు మండిపడి మంచముపై నుండి లేచి శ్యామలచేయిపట్టుకొని 'నీవిచటికిరా, బనిలేదు, నేను పిలిచినపుడురమ్ము. తెలిసినదా?' యనెను

అయ్యో! ఎంతఅనర్థము వాటిల్లినది? మంచముపైనుండి కదలనైనజాలని భార్గవుఁడులేచి నిలువఁబడి శ్యామలపాదము లపై వాలి యేడ్చుచు "అమ్మా ! మీ నిర్భాగ్యునికై వ్యర్థముగ మీ కెంత శ్రమయైనది ? నేను మీ మాతృవాత్సల్య మెన్నఁడును మఱువజాలను మీయుగమునుండి విముక్తుఁడ నగుటకు దైవము నన్ను తిరిగి మీగర్భమున జన్మింపఁజేయు గాక అని ప్రార్థింతును. నేను మిమ్ము నవతిత్తలిఅని భావించ లేదు. నాహృదయము దైవమెఱుంగును. నాన్నతల్లి యసియే భావించియుంటిని. మీవయస్సు నాకంటె నెక్కువ కాకపో వచ్చును. కాని మీరు నామాతృ దేవతలు. నేను నిరంతరము మిమ్మాదృష్టితోడనే చూచుచుంటిని.....ఇంక నేను మాటాడజాలను. క్షమింపుఁడు. ఇది తుదిమాట.

శ్యామల యశ్రువవాహము నాపుకొనుచు--'ఏల యిట్లందువు? నాలుగైదు దినములలో నారోగ్యము కుదుట పడ గలను.'

భార్గవుడు క్షీణస్వరముతో — ఇంకనాకు బ్రతుకుపై నాశ లేదు నాకు మాట్లాడు శక్తి సైతము లేదనెను.

భార్గవుడశక్తుడై నేలకూలబడియెను. శ్యామల నిర్భయముగ భర్తవంశచూచి వైద్యులైయని సలహా నిచ్చినెను.

శివ: — అందఱును బెల్లము కొట్టినరాళ్లైరి. క్రొత్తరక్తము కావలెనట.

శ్యా: — క్రొత్తరక్తము లభించుచో ప్రాణములు దక్కునా?

శివరావు శ్యామలవంశ కోపదృక్కుతోఁజూచి — నేనీశ్వరుడనుగాను. వైద్యునిపైత మీశ్వరుడని తలంపను.

శ్యా: — క్రొత్తరక్తమంత యలభ్యమగు వస్తువా?

శివ: — కొండమీదికోరియు సలభ్యముకాదు.

శ్యా: — నేను నారక్త మిచ్చుటకు సిద్ధము వైద్యుని పిలిపింపుడు.

శివరావాశ్చర్యపడి “సీవా?” అనెను.

శ్యా: — అవును. నారక్తము పనికిరాదా?

శివ: — నీవు నీరక్తమిత్తువా? నీరక్తమువసరములేదు అందులో ప్రాణభయముండును.

శ్యా: — నాప్రాణ మింతకన్న నేనాడు పనికివచ్చును?

శివరావు నజలనేత్రుడై — లేదు శ్యామలా! దానివిలువ నాదృష్టియందు పూర్వముకన్న హెచ్చినది. నేటివఱకది నా భోగవస్తువైయుండెను నేటినుండి యది నాభక్తికి దగిన దైనది. నేను నీవట్లకడుంగడు సన్మాయ మొనరించితిని. ఓమింపుమనెను.

త్ర మో ద-శ ప్ర క రణ ము

జరుగవలసిన దేమో జరిగిపోయినది. ఎవరి వయత్నమును నేమియు కొనసాగలేదు. వైద్యుడు శ్యామల శరీరమునుండి రక్తమునుతీసి స్త్రోమిల్పించుచుండఁగనే భార్గవుడు తన యుజ్వలజీవితపు తుది శోభను ప్రదర్శించి యీ మామృతపంచమును వీడిపోయెను. ఇంతవఱకును నాతఁడు శ్యామల దర్శనార్థమై తన ప్రాణములను నిలబెట్టుకొనియుండును. అమెను నిర్దోషిణిగ నిరూపింపని దా ప్రాణములు దేహము నెట్లువీడును. నేటికి వానియాశయుము సంపూర్ణమయ్యెను. శివరావునకు శ్యామల నిర్దోషిణిని తేలిపోయెను. కాని చేతులు కాలినపైఁగాని యాకులు లభింపలేదు.

పుత్రశోకముతో శివరావుజీవితము దుర్భరమయ్యెను నాటినుండి యాతని పెదవులపై చిఱునగవు తాండవింపలేదు. జీవితమునికి వ్యర్థమై ట్లుతోచుచుండెను. ఇచేరికి వెళ్ళును గాని కేనులు విచారింపలేదు. ఏదో కాలక్షేపమునకై గూతము వెళ్ళుచుండెను. గంట రెండుగంటలలోవిసిగి యింటికి తిరిగి వచ్చును. తిండికిగూర్చుండిన నన్నము రుచింపదు. శ్యామల చాల గుచికరముగవండును. కాని శివరావు రెండుమూఁడు మద్దలకన్న నెక్కువ తినఁజాలకుండెను. తినినముద్దమైనను వెళ్ళిపోవునా యనిపించుచుండెను. భార్గవుని గదివంక చూడఁగనే యాశనిహృదయము బద్దలగుచుండెను అతని యాశ

జ్యోతి వెలిగెడిచోట నిరాశాంధకారము వ్యాపించియుండెను. అతనికింకను నిరువురు పుత్రులుకలరు. కాని పాలిచ్చునపు పాడైపోవగ దూడలపైనేమియాశ? పూతపూచి కాయలు కాయుచెట్టు విడిగికులఁగా మొక్కలపై నాశనిఁగొని యేమి ఫలము? మరణము సర్వజన సామాన్యమే. కాని తన చేతులారా పాణము దీసితివను చింత యాతని దుఃఖిపెట్టుచుండెను. ఈ మాట జ్ఞాపకమురాగానే యాతనికి గుండెలుబద్దలగునని పించుచుండెను.

శ్యామలకు భర్తయెడల ససవ్యసానుభూతి యేర్పడెను. వీలైనంతవఱకాతనిని చింతావిదూరుని నుంచుటకామె నిరంతరము యత్నించుచుండెను. మఱచికూడ నామె పూర్వపు మాటలనెత్తుచుండెను.

శివరావామెతో భర్తవుని మాట యెత్తుటకు సిగ్గుపడుచుండెను. ఒకసారి శ్యామలతో తన మనోభావము లన్నియు విప్పి చెప్పదనునుకొనునుగాని సిగ్గు నోట మాట రానీయకుండెను. తన మనోవ్యధ నితరులకు చెప్పటచే లభించు నుపశాంతి సైతమాతని కందుచే లభింపకుండెను. దుఃఖిమిట్లు లోలోన విషమువలె శరీరమంతటను వ్యాపించుచుండెను దేహము నానాటికి క్షీణించుచుండెను.

కొన్ని దినమునములనుండి శివరావునకును భర్తవునకొషధము నిచ్చిన వైద్యునకును నేహము గాఢమయ్యెను. పాపమాయన అప్పుడప్పుడు వచ్చి శివరావునకు సచ్చఱజెప్పుచుండెను. ఒకప్పుడు వెంట వాహ్యానికి గొంపోవుచుండెను. అతని

భార్య సైతము రెండుమూడు సార్లు శ్యామలను చూచిపోవ
వచ్చెను. శ్యామలకూడ వారియింటికి చాలసార్లు వెళ్ళి వచ్చెను.
కాని, వెళ్ళిన కొన్ని దినముల వఱకామె మనస్సు చింతాకాం
త మైయుండును. ఆదంపతుల సుఖజీవన మవలోకించి యామె
తన దుర్దశపట్ల దుఃఖింపకుండ నుండఁజాలక పోవుచుండెను.
వైద్యునికి నెలకు మొత్తము మీఁద రెండువందల రూపాయలు
ఁభించుచుండెను అందులోననే నానీ ఖయముగ కాలము
వెళ్ళుచుచుండిరి. ఇంటిమందొక దాసిమాత్ర ముండెను.
ఇంటి పనులు చాలభాగము యజమానురాలే చేసికొను చుండె
డిది. నగలు కూడ నామె శరీరముపై కొలఁదిగనే యుండెను.
ధనమును తృణాసమానముగ నెంచగల్గు ప్రేమబంధనము వారి
మధ్యమండెను. మగని చూచి పెండ్లము మొగము వికసించు
చుండెను భార్యను చూచి భర్త పరమానంద మందుచుం
డెను శ్యామల యింట ధనమంతకన్న నెక్కువయే యుండెను.
ఆభూషణములతో నామె శరీరము బరువెక్కుచుండెను. ఇంటి
పనులేవియు తాను స్వయముగ చేసికొన నక్కఱలేదు.
శ్యామల సంపన్నురాలయ్యు అధిక దుఃఖినునుభవించుచుండెను.
యశోధర విపన్నయయ్యు సుఖముగ నుండెను. యశోధరకు
శ్యామలకు లేని వస్తువేదో యుండెను. అదే వైభవమును,
సంపదను తుచ్చముగ భావింపజేయుచుండెను. ఆమె యశోధర
యింటికి నగలు పెట్టుకొని పోవుటకు గూడ సిగ్గుపడుచుండెను.

ఒక రోజున శ్యామల వైద్యునింటికి వెళ్ళెను. ఆమె
విచారములో నుండుటఁ జూచి యశోధర—'అక్కా నేడేల

విచారముగ నుంటిని? ఎక్కిలుగారు కులాసాగా నున్నారా? అని యడిగెను.

శ్యా:—ఏమిచెప్పను యశోధరా! ఆమన యారోగ్యము నానాటికి క్షీణించుచున్నది. ఏమి చేయుటకును, దోచ కున్నది. దైవకృప యెట్లున్నదో?

యశో:—నా రు వాతావరణముమార్చి యెట్లుకైన నేగుట యవసరమని మాయించి వారనుచున్నారు. లేకున్న భయంకరరొగము సంప్రాప్తించునట. ఎన్నోసార్లు ఎక్కిలుగారి కీవిషయము చెప్పిరికూడ. కాని వారు మాత్రము తమ యారోగ్యము చాలబాగుగ నుండె ననియు, జబ్బేరుయు లేదనియు త్రొసివుచ్చుచుండిరి. నేడు నీవుకూడ చెప్పుము.

శ్యా:—డాక్టరుగారు చెప్పిననే వినని వారు నేనుచెప్పిన విందురా?

క్షణములో శ్యామలకన్నులు సజలమయ్యెను. నెలల తరబడి హృదయము నాందోళనపెట్టుచున్న సుదేహము నేడు బయల్పడలేను. ఇప్పటివఱకామె దాసని దాచిపెట్టి యుండెను. ఇంక దాపజాలకపోయెను. “అక్కా! నాకు లక్షణములు శుభావహముగఁ దోచుటలేదు. భగవంతుని కృప యెట్లున్నదో” అనెను.

యశో:—వాతావరణము మార్చితరవలెనని నీవు గట్టిగ వారికి నొక్కి చెప్పవలెను. మూడు నాలుగు నెల

లెచటనైనా గడపినా జాలమాటలు మఱపునకు
వచ్చును. ఇల్లు మార్చినను దుఃఖము కొంత యవశ
మించునని నాయభిప్రాయము. నీవు కదలుటకు సైతము
ఏమి కాదు? దా? నీకెన్నవనెల ?

శ్యా:—ఎనిమిదవనెల గడచుచున్నది. ఈచింత నన్ను మఱింత
వేధించుచున్నది. నేను దైవమునన్నదైన కావలెనని
కోరియుంటినా? ఈబెడద నాతలపై నేలరుద్దవలెను? నేను
కడుంగడు నిర్భాగ్యురాల నక్కా! వివాహమునకొక నెల
ముందే తండ్రి మరణించెను. ఆయన చనిపోయినది
మొదలు నాకశనిగ్రహముపట్టినది. మొదట వివాహము
స్థిరపడినదే. వారు వెనుకాడగా తప్పిపోయినది. పాప
ముమ్మ విధిలేక నావివాహమిట్లు చేయవలసి వచ్చెను.
ఇప్పుడు మాచెల్లెలు వివాహము కానున్నది. దాని
నాక యేరేవునబట్టునో తెలియదు

యశో:—మొదట స్థిరపఱుచుకొన్న సంబంధమువారు వెను
కేల యుండిరి!

శ్యా:—ఆవిషయము వారికే తెలియవలెను. మాతండ్రి
లేనపుడు వారికి వేలకువేలు కట్టమెట్లు లభించును?

యశో:—ఇదిమిక్కిలి నై చ్యము. ఏయూరివారో !

శ్యా:—విజయవాడ. పేరు గుర్తులేదు కాని యాబ్బూరి
శాఖలో పెద్దయద్యోగస్థుడు.

యశోధర గంభీర భావముతో—‘ఆయన కుమారుఁ

డేమిచేయుచుండె న’నెను.

శ్యా:—పనియేమియు లేదు. ఎచటనో చదువుచుండెను. చాల తెల్పివైన వాడట.

యశోధర శిరమువంచి—‘అతడు తండ్రితో నేమియు ననలేదా! తాను యువకుడుగదా. అంతమాత్రము తండ్రి నొప్పింప లేకపోయెనా?’

శ్యానుల:—ఆమాట నాకేమి తెలియును? ధనమెవరికిచేదు? సందేశమంపిన బ్రాహ్మణుడు పిల్లవానికే యంగీకారము లేకుండెనని చెప్పెను. కాని పిల్లవానితల్లి మాత్రము దేవతయట. ఆమె పతిపుత్రు లిరువురకు నచ్చుజెప్పెను. కాని యామెమాట నాగలేదు.

యశో:---నాకా యువకుడు కనబడినచో మొగమువాచునట్లు తిట్టెదను.

శ్యానుల:—నాయదృష్టమున వ్రాసియున్నట్లు జరిగినది. సాపము వినులగతి యేమగునో!

సాయంకాలము శ్యానుల యేగినపిమ్మట వైద్యుడు రాగా యశోధర ‘యేనుండి’ ఒకచోట వివాహము స్థిరపఱుచు కొనినపిమ్మట లోభవశమున వేతొకచో వివాహమాడు వానిని మీరేమందుర’ నెను.

చలపతి భార్యవంక కుతూహలముగఁజూచి—‘అట్లు చేయఁగూడదందు సంతకంబు నేమందును!’

యశో:—అది మిక్కిలి నైచ్యమునలేమి! మొదటితరగతి యవి నీతియనలేమి?

చల:—అవునట్లునుటకు నా కభ్యంతరములేదు.

యశో:—అపరాధమెవరిదెక్కువ? పరునిదా? పరునితండ్రిదా?

యశోధర యీ ప్రశ్నల నేలవైచుచుండెనో యంత వఱకు చలవతి కర్థముకాలేదు. ఆశ్చర్యపడి పరిస్థితినిబట్టి చెప్ప వలసియుండును. వరుడుతండ్రి యధీశుడగుచో తండ్రిదే దోష మనుకొనుము.

యశో:—అధీశుడైనను యువకుడగు నానికి తనకర్తవ్య మేమియులేదా? తనకునచ్చినకోటు తండ్రికివ్వము లేనంతమాత్రమున నేడ్చియో ముత్తుకొనియో కొని పించుకొనక మానునా? ఇట్టి మహత్తరవిషయమున తండ్రి నవసరమగుచో విరోధింపలేడా? నరుడు, వరునితండ్రి యిద్దరును నపరాధులేయనుము. ఇందు పరునియపరాధమే యెక్కువ. వరునితండ్రి ఖర్చు లన్నియు నేనేభరింపవలెనుగదా! వధువుపక్షమునుండి యెంతగుంజగల్గిన సంతమందిదనుకొనును. స్వార్థమున కమ్ముడుపోని వరుడగుచో తనయాత్మబలమును జూపి తండ్రి నెదిరించవలెను. అతడట్లు చేయనిచో లోభియు, భీరువునని యందును. దౌర్భాగ్యవశమున నిట్టి పాణియే నాకు భర్తయయ్యెను. అతని నేమాటలతో తిరస్కరింపవలెనో నాకు బోధపడుటలేదు.

చలవతి తడబడుచు—ఆ విషయము... అది... వేఱు.

ఇచ్చిపుచ్చుకొను మాటకాదది. వధువు తండ్రిగతించెను. అట్టి స్థితియందు మేమేమిచేయగలము. కన్యయందు సైత మేదో

దోషముండెనని వింటిని. ఆ దోషమును వేయి సరేగాని నీకీ కథ నెవరు చెప్పిరి?

యశో:—అకస్య చెప్పితిదనియో. గూసిదనియో, చాకలికో మంగలికో పుట్టినదనియో, భ్రష్టురాలనియో చెప్పుము. ఊరక విషవనే! ఐనను చెప్పడా కస్య యందలి దోషమేమో విందను.

చలవతి:—నేనైతే చూడలేను. ఏదో దోషముమాత్ర ముండె నని వింటిని.

యశో:—అన్నిటికన్న మించినదోష మామె కండ్లి పరలోక వాసుడగుటయే. వారు మాట మల్లెల కట్టబెట్టలే కుండుటయే. తిప్పువ్వకొనటకు జంకెదరే! మీప రువు ప్రతిష్ఠల కిదియేమి భంగకరము! నేను నాలుగు మాటలన్న నీచెవిని విని యాచెవి నెగురగొట్టుదు. ఇంకను మాటలనిన బెత్తను నకుబని చెప్పవచ్చును. స్త్రీబాతి కజ్జితోగాని మాట వినదు. ఆ కస్య యందే దోషమున్న లక్ష్మీదేవికి సైతమేదేని యుండి యుండు నని నేను గట్టిగ చెప్పగలను. మీ యదృష్టము బాగుగా లేదంతయే. కాకున్న నేనేల మీపాల బడు మను.

చల:—అమె యిట్లుండె నట్లుండెనని నీకెవరు చెప్పిరి? నీవెవరు చెప్పగనో విని నమ్మినట్లే మేమును నమ్మియుంటిమి.

యశో:—నేను విని నమ్మలేను. కన్నులార చూచితిని. అతి

కయ్యాక్తి యేల చెప్పవలెగాని యామెను మించిన
అందకత్తెను నేనెన్నఁచునుఁ జూడలేదు.

చలవతి వ్యగుడై—ఆమె యిచట నెక్కడనైన
నున్నదా? ఆమె నెక్కడ చూచితివో నిజముచెప్పుము. మన
యింటికి వచ్చెనా?

యశో:—అవును మన ఇంటికే వచ్చెను. ఒకసారి కాదు.
వందసార్లు వచ్చెను. నేనుకూడ నామె ఇంటికి పలు
సార్లు వెళ్ళియుంటిని. వకీలుగారి భార్యయే మీరు
దోషమెన్నిన కన్య.

చల:—నిజమా?

యశో:—నూటికి నూఱుసాళ్ళు నిజము. మీరే యా మహాపురు
షులని యామెకుఁ దెలిసిన నిఁక నీయింటనైన కాలిడ
దేమో. అంత సుగుణవతి, శృహనిర్యహణ చతురలు
సౌందర్యవతులు పట్టణమున నొకరిద్దరుండురో లేదో
మీరు నన్నేదో పొగడుచుండురు. నేనామె దాసిగ
పైఠముండుటకుఁ దగను. ఇంట భగవంతుని దయవలన
నంతయుఁ గలదు కాని యీడుజోకు కాని మగనితో
నేముండి యేమి లాభము? ఆ ముదుసలి వకీలుతో
రోజులు వెళ్ళఁదీయుచున్న యామె ధైర్య మసామా
న్యము. నేనైన నెప్పుడో విషము పుచ్చుకొనియుండును.
మనస్సులోని వ్యధ వెళ్ళుకోసికొనిన తీరునా? అందుచే
నామె నర్హుడు మెదలుచుండును. సగలు, దుస్తులు

ధరించును. కాని యామెలోని ప్రత్యణువు నిరంతరము విలపించు చుండును.

చల:—వకీలుగారిసిగుఱించి నిత్యముచెప్పి మొత్తుకొనునేమో!

యశో:—ఏల చెప్పును? ఆతఁడామె భర్తకదా. ప్రసంచమున నామె సర్వస్వ మతఁజేకదా. ఆతఁడు ముదుసలియైన నేమి ? రోగియైననేమి ? చేసికొనిన మగఁడు. కుల కాంతలు భర్తల సందింపరు. అది కులటలపని. ఆమె భర్తను జూచి లోలోన కుమిలి పోవును. కాని సందింపదు.

చల:—ఇంత వయసుమీరిన పిమ్మట నీవకీలుగారి కివివాహ మేమో?

యశో:—ఇట్టిధర్మాత్ములు లేకున్న బీదతా కన్యల నెవరుద్ధరింతురు ? మీరును, మీసహచరులును వేల మూటలు క్రుమ్మరించిన గానిరారు. పాపమీ కన్యలనెవరు చేపట్టెదరు? మీరామెవల్ల ఘోరాన్యాయ మాచరించితిరి. ఇందుకు మీరు ప్రాయశ్చిత్త మొనరించుకొనవలసియున్నది. దైవమామె కుంకుమను నాల్గు కాలములు నిల్పవలయునే కాని లేకపోయిన నామె సర్వనాశనమై పోవును. నేఁడామె మిక్కిలి యేడ్పుచుండెను. మీజాతి నిజముగ నిర్దయమైనది. నేను నానుభాకరున కేబీదపిల్లనో పెండ్లిచేసికొందును. వైద్యునికి చివరమాట వినిపింపలేదు. ఆయన ఘోర

చింతా మగుడుడయ్యెను. వకీలుగారి కేమైననైనచో నేమగునని మాటి మాటికాయన హృదయము వికలమగుచుండెను. నేడ తనికి తన స్వార్థము యొక్క భయంకర స్వరూపము గోచరమయ్యెను. నిజమునకిది తన యవరాధమే. తండ్రితో తానీవివాహమే చేసికొందునని నొక్క చెప్పియుండినచో నాయన తనకు విరుద్ధముగ చేయఁగలిగి యుండెడివాఁడు కాఁడు.

ఇంతలో యశోధర — “ఏమి రేపు శ్యామలను పిలువనా మాట్లాడెదను గాని ఆమెకూడ మీయాకారమును జూచును. ఆమె యేమియు ననదు. కాని మీరెన్నిటికిని మఱువలేనంత తిరస్కారమును మాత్రము చూపును. ఏమి రేపు పిలువనా! మిమ్ము గుఱించి సంక్షిప్తముగ పరిచయము కూడ చేయుదు న” నెను.

చలః—వద్దు యశోధరా! నీకొక దండము. కొంపతీసి యట్లు చేయకము నుమా. ఇట్లు విడిచి పాటిపోవలసివచ్చును.

యశోః—చేసిన పాపఫలము ననుభవించ నింత జంకెడరేల? గొంతుకోసిన దానిని గిలగిల కొట్టుకొనుచుండఁగా కూడ చూడుడు. మానాయన యెదువేలిచ్చెనుకదా! తమ్మునివివాహమునకు మఱియైదాఱువేలు లభింపఁగలవు. పదునొకండువేలు అమ్మా పదునొకండువేలే? లెక్కపెట్టుకొనుచు కూర్చుండిన నెలలు పట్టును. పిల్లలెగురఁగొట్టినను మూడుతరములవఱకు సరిపోవును. ఎక్కడనైన సంబంధము మాట్లాడుచుంటిరా?

చలవతి యీ పరిహాసమునకు సిగ్గుపడి తలనైన నెత్త జాలకపోయెను. అతనివాక్పాతుర్య మదృశ్యమయ్యెను. దెబ్బ తగిలిన ముఖమువలె చిన్నపోయెను. ఇంతలో నెవరో బయట నుండి పిలిచిరి బ్రతుకుజీవుడా యని మాత్రము పరుగెత్తెను. శ్రీరెంత పరిహాసకుళలలో నేడాతనికి తెలిసివచ్చెను.

చలవతి రాతిశయనింపబోవుచు యశోధరతో—
'శ్యామలకెన్నరైన చెల్లెండున్నారా?' యనెను.

యశో:—ఉన్నారు. నేడామెనుగూర్చియే శ్యామల వాపోవు చుండెను. తన కర్మమెట్లోకాలింది. ఇక చెల్లెలిజీవిత మేనుగూడెనని కుందుచున్నది. తల్లియొద్ద సీపుడా మాత్రము సైతములేదు. బలవంతముగ నేముసలివాని మొదనో కట్టుటతప్ప వేటుపాయకులేదు.

చల:—శ్యామల తనతల్లికి సాయపడవచ్చునుగదా?

యశోధర తీవ్రస్వరముతో—'మీరుకూడ నప్పుడప్పుడు బొత్తుగ తెలియఁపిల్లలనలె చూట్లాడుదురు. శ్యామల గూయ దలంచిన నేరెండుమూడవందలో యిచ్చునేమో అంతకన్న నేమిచేయఁగలుగును? వకీలుగారిపరిస్థితి యిట్లున్నది. ఆమెయింక నెంతజీవితము గడవవలెను? సాపమాయన యాటునెలలనుండి కచేరివంకనైనఁ జూడలేదు. రూపాయ లాకసమునుండి కురి యవు పది పదునైదువేలున్నను శ్యాంకునందుండును. మనకు నెల్లరి రెండువందలు ఖర్చైన వారికి నాలుగువందలైనఁగావా?

యశోధరకు స్త్రీదపట్టెను. కాని చలపతికి రాత్రియంతయు కునుకుపట్టలేదు. ఏదో యాలోచనతో లేచి కూర్చుండి యాతఁడు లేఖనవాయదొడఁగెను.

చ తు ర్ద శ ప్ర క రణ ము

శ్యామలకు కుమార్తె జన్మించుటయు, విమల వివాహము నిశ్చయమగుటయు, శివగావు గృహము వేలమగుటయు మూఁడు విషయములు నొక్క మాటుగ సంభవించెను. కుమార్తె జన్మించుట సామాన్యమగు విషయమే, కాని శ్యామలకు మాత్రమే మహత్తర మైనదిగ నుండెను. మిగిలిన రెండు విషయములును ససాధారణములు. విమల సంబంధ మింత సరసన్న గృహమందెట్లు నిశ్చయమయ్యెను? ఆమె తల్లి చేత చిల్లిగవ్వయైన లేకుండెను. కట్నము మాట తలఁచుట కైన వీలు లేకుండెను. ఇటు ముదునలి యగు వరుని తండ్రి అపుడే పింఛను పుచ్చుకొనెనట. మహాలోభి అని బంధువులలో పేరుపడి యుండెను. అతఁడింత బీదకటుంబమున కుమారుని వివాహము చేసికొన నేల తలపెట్టినో యెవరికిని నవగతము కాకుండెను. అన్నిటికన్న మించిన యాశ్చర్యము వకీలుగారి గృహము వేలమైపోవుట. లోకమారనిని లక్షాధికారి

యనుకొనకున్నను దగినంత ధనికుడని తలంచుచుండెను. అతని
గృహము వేలమెట్లయ్యెను? జరిగిన విషయ మేమనగ శివరా
వొక ధనవంతునికడ కొంత సొమ్ముపూ పుచ్చుకొని యొకరి
గ్రామమును తాకట్టు పెట్టుకొనెను. ఒకటి రెండు సంవత్సరము
లలో నప్పు తీర్చెదమని భావించెను. ఏడనిమిదేండ్లలో
గ్రామము తనకు స్వాధీన మగునని యోజించెను. తాకట్టు
పెట్టినవాడెట్లో అనలుఫాయదాలను తీర్చజాలడు, గ్రామము
తనకే దక్కునని యెంచెను అది పెద్ద గ్రామము. సంవత్స
రమున కొకటి రెండువేలదాయము వచ్చుచుండెను. కాని
శివరావు మనోరథము లీడరలేదు. ఎంతమనస్సునకు నచ్చు
జెప్పుకొనియు శివరావు క చేరికి పోజూ కుండెను. పుత్తికోక
మాతని నేపనియుఁ జేయఁజాలని వాని నొనర్చెను. పుత్తుని
ప్రాణముల చేసేతఁ దీసిన యేతండ్రి చిత్తశాంతి ననుభవించు
సంత హృదయ కూన్యుడుగ నుండఁగల్గును?

సాహుకారికి సంవత్సరము వఱకు వడ్డీచేరలేదు. ఎన్ని
మార్లు కబుంపినను శివరావు పోనైన పోలేదు. “సాహు
కారి తన యిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చును. మేమాతని
నొకర్లము గామ”ని ధిక్కరించుట సైతము జరుగఁగా అతనికి
మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. అతడు వ్యాధ్యము చేసెను.
శివరావు క చేరికైన హాజరు కాలేదు. అందుచే డిక్రీయయ్యెను.
ఇంటియొద్ద ధనము లేకుండెను. శివరావు నార్ధిక
ప్రతిపత్తి కూడ కొన్నాళ్ళ నుండి తరిగి పోవుచుండెను
అందుచే నతడు సొమ్ము నేరరింపఁ జాలక పోయెను.

చివరకిల్లు వేలమునకువచ్చెను. శ్యామల పురుటింట నుండెను. ఈనంగతినిని యామె హృదయము క్షోభించెను. జీవితము నందే ముఖములేకున్నను పూర్వము ధనాభావము మాత్రము లేకుండెను. మానవునకు ధనమే సర్వవధానమగు వస్తువు గానను ముఖ్యమగువానిలో ప్రథమము మాత్రము కాక పోదు. ఇతర అభావములతోపాటు ధనాభావముకూడ నామెకు బట్టుకొనెను. ఆమె తన యాభరణములన్నింటి నమ్మి వేలము గాకుండ నాపవలసినదని దాసిద్వారా భర్తకుఁ గలుగుచేసెను. కాని శివరావునకీయాట బొత్తుగ నిష్ఠము లేకుండెను.

నాటినుండి శివరావు మఱింత చింతాకాంతుఁడై పోయెను. ఏధనమును హాయిగ ననుభవించుట కతఁడు వివాహ మాడెనో అదే నేడపురూపమై పోయెను. దుఃఖాతిరేకమున కతఁడు శ్యామల మొగమైనఁ జూడఁజాలకుండెను. తానామె వట్ల నాచరించిన అన్యాయమతనికి కన్నులయెరుటఁ గట్టినట్లగ పడుచుండెను. కుమార్తె పుట్టుటతో దుఃఖము పరపూర్ణ మయ్యెను. తన జీవితమంతయు సర్వనాశమే యైనట్లుండెను.

వండ్రిండెవదినమున శ్యామల సూతికా గృహమునుండి పవజాత శిశువును జేతులనిడికొని భర్తకడ కేగెను. ఆలేమి యందు సైతమామె చింతయేలేనట్లు ప్రసన్నురాలై యుండెను. బాలిక నాలింగన మొనర్చుకొని యామె సకల దుఃఖములను విస్మరించెను. హర్షప్రదీప్తములగు తనకుమార్తె నయినచద్ద ముల నవలోకింపఁగ నామెను హృదయము ప్రవృల్లమగు చుండెను. మార్మత్వానుభూతి యామెను దుఃఖాతీత న్నొన

యెంచెను. కుమార్తెను భర్తయొడిలోనికిచ్చి యామె యానందమున నోలలాడనెంచెను. కాని శివరావు కుమార్తెనుజూచి ములిగిపడెను. ఒడిలోనికి దీసికొన నాతని హృదయముపొంగలేను. ఆతఁడామె నొకపరి జాలిగ నవలోకించి కలవంచుకొనెను. కుమార్తె యాపమచ్చుగడ్డిఁట్లుగ భర్తవుని బోలియుండెను.

శ్యామల యాతని మనోభావమును వేటుగఁదలఁచెను. ఆమె శతగుణాధిముగ కుమార్తెను తొమ్మున కద్దుకొనెను. అందు మీఠీపిల్ల బరువైనచో నీమె నీడయైన మీపై బడనీయనను భావముద్యోతిత మగుచుండెను. తాను ఘోరతపస్సు నొనరించి ఏడసిన యఃర్ఘ్యరత్నమును నిరాదరించనతని హృదయ మెట్లాప్పినది? పిల్లనొడిలోన నెత్తికొని యాక్షణమే యామె తనగదిలోనికి వెడలిపోయెను. పొంగి పొరలివచ్చు చూఁఖము నాపుకొనలేక వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు గెను. ఆమె తన పతి యాదాసీన్యమునకుఁగల కారణము యోజింపనైనఁ బ్రయత్నింపలేదు. లేకున్న నతని నింతఃకోరునిగ భావించియుండను. తన భర్తపై పడినంత బాధ్యత న్యాయమున కామెపై నేమిపడినది? ఆమె యాలోచించినచో నీచూతము తెలిసికొనఁజాలక పోయెడిది కాదు.

శివరావునకు యుగములో తనపొరపాటు తెలిసినదెప్పును. మాతృహృదయము భవిష్యచ్చింతలను, బాధలను దలంచుకొని భయభీతముకానంత యనురక్తమైయుండెను. నకలభాధల నతిగమింపఁగల యొక యులొక కిక్కి యామెహృదయమున గర్భి

తమై యుండును. శివరావు పరుగెత్తుకొనిపోయి పిల్లనాడిలోనికి దీసికొనెను. 'నాకిప్పుడు స్పష్టముగ జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది. ఈమె యచ్చముగ భార్గవునివలెనున్నది. ముమ్మాగులనంతియే !'

శ్యామల:—వదినకూడ నట్లేనున్నది.

శివ:—అచ్చముగ నవే పెద్దపెద్దకన్నులు. అవే యెఱ్ఱపెనవులు.

దైవము నాభార్గవుని నాకీకూపమున తిరిగి ప్రసాదించెను.

అదేతల, అదే మొగము, అదేనోయి, అవేకాలు చేతులు.

దైవమా! నీలీల యద్భుతము.

ఇంతలో వియ్యమ్మవచ్చెను. శివరావును చూడఁగనే చూచితివా శివా! అచ్చముగ భార్గవుడే కాదటరా! వాడే పునర్జన్మనందినాడు. ఎవరెంత చెప్పినను నామాటమాత్రము ఖాయము. భార్గవుడే జన్మించినాడు. సావత్సరముపైఁగా నైనదికదా!

శివ:—అక్కా! ప్రత్యంగమును భార్గవునిపోలికయే నిజముగ దైవము నాకు భార్గవుని తిరిగి ప్రసాదించెను. (పిల్లతో) ఏమే నీవు భార్గవుడేనా? తిరిగి పోవనెంచితివా, నిన్నిట్టి తీసికొనివత్తును. ఎంతనిష్ఠురుడై వీడిపోయెను? చివరకు బంధించుకొని తెచ్చితిమాలేదా? నుటల విడిచివెళ్ళు మాటనైన తలపెట్టితివా, జాగ్రత్త చూచుమక్కా! ఎట్లుకన్నార్పకుండ చూచుచున్నదో.

ఆక్షణమునుండియే శివరావు తిరిగి యాశాభవన నిర్మాణము ప్రారంభించెను. మోహమాతనిదిరిగి ప్రపంచమువైపున కీడ్చెను. మానవజీవితమా! నీవెంత క్షణభంగురమవో నీమాతా

చనలంత దీర్ఘాయువులు. విరక్తుడై రాతిండిచములు మృత్యువు
నాహ్వానించు శివరావే తిరిగి గడ్డిపరక నాధారపఱచుకొని
యొడ్డునకుఁ జేర కాలుసేతులు కొట్టుకొనుచుండెను.

పరక సాయమున గట్టుచేరఁగలిగిన వారెవరేని కలరా?

పంచదశ ప్రకరణము

శ్యామల తన గృహకృత్యములతోడనే తలమునకులుగా
నుండినను విమల వివాహముమాట విని మాత్రమాగఁజాలక
పోయెను. తల్లి తప్పుక రమ్మని కబురుచేసెను. అన్నిటికన్నను
శ్యామల వివాహము మొదట నెచట నిరాకరింపఁ బడియుం
డెనో అచటనే విమలనంబంధము నిశ్చయింపఁబడుట మిక్కిలి
యాకర్షణీయులుగ నుండెను. వారు కట్నము వుచ్చుకొనకయే
వివాహము చేసికొందుమని యొప్పుకొనుట మిక్కిలి యాశ్చ
ర్యము గొల్పుచుండెను శ్యామలకు విమల వివాహ విష
యము చాల చింతగానుండెను. విమలకు నుంచినంబంధము
లభించుటకుగాను తల్లికి సాయముచేయువలెనని యామెయెంతో
అనుకొనుచుండెను. కాని భర్త వకీలువృత్తిని కట్టిపెట్టుటచేతను,
సాహుకారి వ్యాజ్యము చేయుటచేతను, నామె యేమియు
చేయ జాలకుండెను. కాన నీశుభవార్త వినఁగనే నామె

మిక్కిలి సంతసించెను. చూచుటకు బయలుదేలుకుండ నుండఁ జాలకపోయెను. శివరామమెను స్తేషమవఱకు నుండును. చంటి పిల్లలనిన సతనికి మిక్కిలి ప్రేమ. కదలుట కష్టమై శ్యామల వెంట తానును బయలుదేలి సిద్ధమయ్యెను కాని వివాహము నెల దినములుండఁగనే బయలుదేలుట యుచితముకాదని యాగిపోయెను.

శ్యామల తల్లితో సంతవఱకును తనవికత్కథ వెళ్ళి పోయలేదు జోగినదాస్త్రై యేడ్చి మొత్తుకొని తల్లినిదుఃఖ పెట్టుటవలన ప్రయోజనమేమి? అందుచే శ్యామల యానందముగ నుండఁచి తల్లితలచుచుండెను. శ్యామల యాకారము చూడఁగనే యామెకుండె చెఱునైపోయెను. ఆడపిల్ల లత్తింటి నుండి దిక్కిరాకు. అన్నిచుఖము లనభించుచున్న శ్యామల యిట్లెలనుండవలె? ఎంతనుండిపిల్లలు ద్వితీయచంద్రునివలెనేగి పూర్ణచంద్రులవలె రాగా తానుచూడలేదు? శ్యామల రంగు తేలి యొడలుపైకనునచ్చి యుండునని యామె మనమున నూహించుకొనుచుండెను. ప్రత్యంగమును నపూర్వశోభలను చుండునని యనుకొనెను. చూచెనుగదా శ్యామల యిదివఱకున్నదానిలో నగభాగమైన లేకుండెను. ఆ యానన చాంచల్యమేది? హృదయ మోహనకరమగు నాకాంతివిలాసమయ జీవనమువలన సంపాదించు కమనీయతా, వికాసమేది?

సాకుమార్యము లామెయందు నామ మాత్రమునకైన లేకుండెను. మొగము తెల్లబడి, అంగములన్నియు శిథిలములై

చేష్టలుడిగి వందొమ్మిది వర్షములకే యామె మునునలి
యయ్యెను తల్లి కూతుండ్రుడేస్పట మొత్తుకొనుట లైన తరు
వాత 'నేమే! నీకచట తిండికి లేదా యేమి! ఇంతకన్న నిచట
నుండఁగనే బాగుంటివే! అచట నీకు కష్టముగ నుండునా?

విమల:—అచట తానే యింటి యజమానురాలుగదా! యజ
మానురాలి కనంభ్యాకములదు చింతలుండును. తిరుట
కైన తీరిక యుండదు.

శ్యా:—లేదమ్మా! నాకచటి నీకు పడలేదు. అరోగ్యము
సరిగ నుండదు.

తల్లి:—ఆమెన పెండ్లికివచ్చునుగదా. 'పువ్వువంటి పిల్లనుగొల
పోయి ముల్లు నొసొంచితిరేల' యని యడిగెదను.
అది అట్లుండనిమ్ము. గాని నీచిచటికి డబ్బేల సంపితివి!
నేను విన్నాన్నను అడిగియుండలేదే! లక్ష చెడినను
కూతురు సొమ్ము తినుసంతటి హీనురాలను గాను.

శ్యామల ఆశ్చర్యపడి,—డబ్బేవరు పంపిరి! అమ్మా
నేనుమాత్రము పంపలేదు.

తల్లి:—అబద్ధమాడకుము. నీవైదువందల నోట్లు పంపలేదా?

విమల:—పంపకున్న నాకాశమునుండి యూడిపడునా? నీపేరు
స్వప్తముగ వ్రాసియుండెను. ముద్రకూడ వచ్చుటిదే.

శ్యామల:—అమ్మా నీతోడు. నేను డబ్బుపంపలేదు. ఇదెవ్వరు
జరిగినది?

తల్లి:—అప్పుడే రెండుమూడు నెలలైనది. నీవుపంపకున్న నెవరుపంపిరో.

శ్యామల:—నా కేమి తెలియును? నేనుమాత్రమంప లేదు. చెట్టంత కుమారుడు చనిపోయి నప్పటినుండి యాయన కచేరికే వెళ్ళరు. మాకే చాలకష్టముగనుండగ మీకెట్లు పంపవలగును?

తల్లి:—అయిన నిదిమిక్కిలి యాశ్చర్యముగ నున్నదే. అక్కడ నీకు కావలసిన వారెవరైన నుండిరా? లేక వకీలు గారే నీకు తెలియకుండ సంపిరేమో?

శ్యా:—లేదమ్మా. నాకు నమ్మకములేదు.

తల్లి:—దీనిజాడ తీయవలెను. నేనాసామ్యంతయు విమల వస్త్ర భూషణములకై వెచ్చించితిని. పెద్దబెడదయే వచ్చినది. ఏదో పిల్లలవివాదముతీర్చుటకు విమలవస్త్రగానే శ్యామల

తల్లితో—‘ఈ వివాహము మాటవిసగ నాకెంతో యాశ్చర్యము కలిగినది. ఇదెట్లు జరిగినదమ్మా’యనెను.

తల్లి:—ఇచట నెవరువిన్నను నాశ్చర్యపడుచున్నారు. నిశ్చయించుకొనిన సంబంధమునే నాల్గురాళ్ళకై త్రిప్పివేసిన వారు కట్నము లేకుండ పెండ్లి చేసికొనుటకేల యొప్పుకొనిరో తెలియకున్నది. వారే స్వయముగ కబురంపిరి. నాయొద్ద నిచ్చిపుచ్చుకొనుటకు చిల్లిగవ్వయైన లేదనియు, ఈశకన్యావివాహమే చేసికొనవలెననియు నేను చెప్పి పంపితిని.

శ్యామల:—దీనికి జవాబురా లేదా?

తల్లి:—శాస్త్రిగారు వర్తమానము తీసికొనివెళ్ళిరి. వారు కట్నములు బొత్తుగ నాశించుటలేదనియు, మున్ను మాటతప్పినదానికే సిగ్గుపడుచుండిరనియు చెప్పి పిల్లవాని తండ్రివిషయమెఱుంగసిది కాదుగాని పెద్దకుమారుడు చాల చెప్పుకొనదగినవాడని విందుము. ఆయనయే తండ్రి నొప్పించియుండు ననుచున్నారు.

శ్యామల:—అప్పుడాయనకుగూడ మూటలు కావలసివచ్చినే ?

తల్లి:—అవును. ఇప్పుడు కట్నముమాట నెత్తుటయేగిట్టదట. ఇచట వివాహముచేసికొనిమికి చింతించుచుండిరట కట్నమునకై యీ వివాహము త్రోసివేసెను. కట్నములు మాత్రము విరివిగ పుచ్చుకొనగలెను. గాని పిల్ల తగినదికాదట.

తన్నవహేలనచేసి తనచెల్లెలినుద్ధరింపఁ జూచుచున్న పా. డెవరో చూడవలెనని శ్యామల యాతముజెందుచుండెను. ప్రాయశ్చిత్తమీ యగుగాక! చేసినతప్పునకు ప్రాయశ్చిత్తము మాత్ర మెందరుచేసికొందురు? అతనితో సంభాషింపవలెనని, మెత్తనిమాటలతో తిరస్కారము చూపింపవలెనని, తనయనుపమసౌందర్యమును జూపి యేడ్పింపవలెనని యామెతలపోయుచుండెను. రాత్రి యిద్దరప్రచెల్లెండును నొకగదియందే నిద్రించిరి. తనువీధిలోని యేయేపిల్లలకు వివాహమయ్యెనో, యెవరెవరికి పిల్లలులిగిరో, యెవరెవరి వివాహమార్భాటముగ జరిగెనో, యెవరెవరికి తగినవరులు లభించెనో, యెవరికెవరెన్ని నగలుపెట్టిరో యివే విషయములు ప్రొద్దుపోవునఱకును చెప్పు

కొనిరి. విమల మాటిమాటికి శ్యామల యిటినిషణ్ణుమాలకుగ నత్తహించును. శ్యామల మాత్ర మామె కట్టి యనకాశము నీయదు. ఆమె యడుగుమాటలకు తాను తగిన నమాధానము నీయ సంకోచింపవలసినచ్యునని యెఱుంగును. విమలమాత్రము విమలక—‘బావగారుకూడ వత్తురా’యని యడిగెను.

శ్యామల:—వత్తుమనియే చెప్పిరి.

విమల:—ఇప్పుడునీవన్న నిష్టముగానున్నారా ? లేక యెప్పటి వలెనే యుండిరా ?

రెండవ పెండ్లివారు భార్యను పాదసమానముగ ప్రేమింతురని విందును. ఈవిషయము తలక్రిందైనదే. ఇంతకు నీవన్న కోపమెందులకో ?

శ్యా:—ఎవరిమనస్సులోనిమాట యెవరికి తెలియును ?

విమ:—నీవు మొగము ముడుచుకొనుటచూచి యాయనకు కోపమేమో. నీవిచటనుండియే మండిపడుచుపోయితివి. పెళ్ళి యామాట నూమాట విడలించియుండువు.

శ్యా:—లేదేవిమలా! వారిన్న నాకావంతయును కోపము లేదు. ఒట్టు. నాచేత నయినంతగ వారినవ చేయుచుంటిని. వారిస్థానమున వారుకాక నుత్తొక దేవత యున్నను సంతకంతు నెక్కువగ నేను చేయఁగల్గినది లేదు. వారికిగూడ నేనన్న ప్రేమయే. ఎప్పుడును నావంకఁ జూచుచుందురు. ఉభయులకును వశముతప్పినదానికి వారేమిచేయఁగలరు? నేనేమిచేయఁగలను ? ఆయన నేను యువకుఁడు కాఁజాలఁడు. నేను ముడు

నలి సంతకంబెను కాజాలను యశావస వర్ధకములగు
నావధములు వారెన్నో పుచ్చుకొనుచుందురు? నేను
మునుసలి నగుటకు పాలు నేతులను విడిచి పెట్టితిని.
బలహీనత చేతనైనను నయోభేదమంతగ నగపడకుండ
పోవునని యాశించుచుందును. కాని పౌష్టిక పదార్థ
ములవలన వారికిఁగాని, యుపవాసములవలన నాకుఁ
గాని కోరినపని నమకూరుట లేదు. భార్గవుఁడు మర
ణించినదాది వారిపని బొత్తుగ క్షీణించినది.

విమః—భార్గవుని నీవుకూడ చాలా పేమించు చుంటివికదా!

శ్యాః—ఆకుఱ్ఱవాడే అట్టివాఁడు. చూచినవాఁడెవ్వడైనను
పేమింపకుండ నుండఁజాలకుండెను. అంతంత అంద
మైన విశాలవేతములు నేసింకెక్కడను జూడలేదు.
వద్దమునంటి ముఖము. అవసరమగుచో నివ్వునదూకఁ
గలుగునంత సాహసికుఁడు. విమలా! నేనాంతర్యమును
చెప్పుచున్నాను వినుచు. నిజముగ నతఁడువచ్చి దగ్గర
కూర్చుండిన నేనొడలు మఱచెడిదానను. అతఁడు
నిరంతరమెక్కుట కూర్చుండిన చూచుచుండ వలెనని
పించెడిది. నానానమనం దినుమంతయు పాపభావము
లేకుండెను. ఆతనివంశ క్షణమైన వత్సాన భావముతో
చూచియుండిన నానన్నలు పోయినట్లే అతనిని
సమీపమునఁ గాంచినపు డేలొకో హృదయము పల్ల
వించుచుండెడిది. అందులకే చదువుకొనుట అనెడి
నపము పెట్టితిని. లేకున్న నతఁడింటిలోనికి రాకుం

డెను. నిజముగ నతనియనుననున పాపభావమీయున్నచో
నతనికి నేను చేయలేనిది లేదు.

విను:—చాలు చాలారకుండుము. ఏమిమాట లనుచుంటివే?

శ్యా:—అవును. వినుటకీ మాటలెంతో చెడ్డగుండును. నిజ
ముగ చెడ్డయే. కాని మనుష్యవ్యభావము నెవరు
మార్చగలరు? ఏబదిసంవత్సరముల మునునలిగో
నీవివాహమగుచో నీ నేమిచేయుదువో చెప్పుము.

విను:—నేనైన విషముతిని ప్రాణముల విడవనక్కా! నేనా
తని మొగమైన కన్నెత్తి చూడలేను.

శ్యా:—అయిన నింకేమి? ఆపిల్లవాడు కన్నెత్తియైన నావంక
నెన్నడు చూడలేదు. కాని మునునలివారికెంతో అను
మానము. మీబావగారతనికి శత్రువైరి. చివరకతని
ప్రాణములుతీసి కాని విడువలేదు. తండ్రికి తనపై నను
నగానము కలిగెనని తెలిపిన దినమునుండి అతనికి తీవ్ర
జ్వరము రాసాగెను. అది మరణమువలకు విడువలేదు.
పాపమా యంతివదృశ్యము మఱియున్నను మఱివు
రాదు. నేనకూడ నానుకూతికి వెళ్ళితిని. జ్వరముతో
నతడొడలు గుఱచి పడియుండెను. కదలుటకైన నోపిక
లేకుండెను. నాఅలికిడి వినగానే యలికిపడి లేచి
కూర్చుండి యమ్మా అమ్మా అని కాళ్ళపైబడి యేడ్వ
సాగెను. (వడ్చి) వినులా! ఆసమయమున నతనికి
ప్రాణము లర్పింశమిచ్చించెను. నాకాళ్ళపై నేమాతడు
మూర్ఛిమై ధిరిగి కన్నులు తెఱవలేదు. వైద్యు

డాతని దేహమునకు క్రొత్తరక్తము నెక్కించవలెననఁగా పరుగెత్తికొని పోతిని. రక్తము తీయకముందే యాతని ప్రాణములు పోయినవి.

విమః—క్రొత్తరక్తమెక్కించిన నాతని ప్రాణములు పోయెడివి. కానా?

శ్యాః—ఎవరి కెఱుక? నాయంతిను రక్తబిందువుపైతము ధార వ్రోయుటకు నేను సంసిద్ధునైయుంటిని. ఆ సీరనస్థితి యందుఁగూడ సతనిముఖము దీపమువలె ప్రకాశించు చుండెను. నన్నుచూడఁగనే తడఁబడిలేచి వచ్చి నా పాదములపై వ్రాలి ప్రాణముల విడనాడకముందు దేహమున క్రొత్తరక్తము ప్రవేశించినచో నొకవేళ బ్రతికియుండునేమో!

విమః—అయిన సీవతని వెంటనే యేల పండుకొనఁ బెట్టలేదు?

శ్యాః—పిచ్చిదానా, సీకసలర్థము, కాలేదు. అతఁడు నాపాదములపై వ్రాలి మాతాపుత్ర సంబంధమును నిరూపించి తన తండ్రి మనముననున్న సందేహమును బాప నిశ్చయించుకొనెను. అందుకే అతఁడులేచెను. నాదుఃఖమును నివారించ సతఁడు ప్రాణముల ధారవోసెను. తనకోర్కె నాతఁడు సఫలమొనరించు కొనెను. నాటి నుండి మీ బావగారిబుద్ధి కదుటపడినది. ఇప్పుడు వారి స్థితిఁజూచిన నాకు జాలి కలుగుచుండును. పుత్రశోకము వారినిమాత్రము బ్రతుకనియదు. నన్ను సందేహించి నాపట్లనొనరించిన అపరాధమునకు వారు ప్రాయ

శ్చిత్తము నొనరించు కొనుచున్నారు. ఇప్పుడు వారి
యాశ్చరినిజూచి నీవుభయపడిపోదువు. ముసలితాత
యైనారు. నడుముగూడ వంగిపోయినది.

విమల:—ముసలివారితో యనుమానపు మనుష్యులగుదురేల?

శ్యామల:—ఈమాట ముసలివారినే యడుగుము.

విమల:— వారి మనమును నేనీయువతిని సంత్పత్తి పెట్టజాలక
పోవుచున్నానను నందేహము నిరంతరము బాధించు
చుండునని నాయూహ అందుకే వారికి మాటిమాటికి
సనుమానము

శ్యామల:—తెలిసినదానవు నన్నడిగెద వేల?

విమల:—అందుకే పాపము భార్యకులొంగి కూడచుండునను
కొందును. చూచువారు భార్య నంత ప్రేమించుచు
న్నాడనుకొందురు.

శ్యామల:—నీవీ కొలదిదినములలో నన్నిమాటల నెచటనేర్చు
కొంటివి? పోనిమ్మా మాటల కేమిగాని నీకు నీమగడు
నచ్చెనా? అరినిపటమును చూచితివేమో!

విమల:—అవును పటమునచ్చినది. చూచెదవా తీసికొనివత్తును?
క్షణములో విమల పరుగెత్తికొనిపోయి పటమునుదెచ్చి
శ్యామలకిచ్చెను.

శ్యామల చిఱునవ్వునవ్వి— ‘నీవదృష్టవంతురాలవే’
యనెను.

విమల:— అమ్మగూడ నట్లేయనెను.

శ్యామల:—నీకిష్టమో లేదో చెప్పుము. ఎవరినంగరియొనెను?

విమల: — ముక్కుమొగము తీగు బాగుగనేయున్నది. స్వభావము దైవమునకెఱుఁగి. శాస్త్రీగారుమాత్ర మట్టిగుణవంతుఁడు మఱొకఁడుండఁడని చెప్పిరి.

శ్యామల: — ఇచటనుండి నీపటము సైతము పంపఁబడెనా?

విమల: — అఁ శాస్త్రీగారే తీసికొనిపోయిరి.

శ్యామల: — వారికి నచ్చెనా?

విమల: — ఎవరి మనస్సులో మాట యెవకెఱుఁగుదురు? చూచి మిక్కిలి సంతసించిరని శాస్త్రీగారు మాత్రము చెప్పిరి.

శ్యామల: — సరే. నీకేమి చదివింపవలయునో కోరుకొనుము. ఇప్పుడే చెప్పిన చేయించియుంచెదను.

విమల: — నీకు నచ్చిన దేదోయిమ్ము. వారికి పుస్తకములన్న మిక్కిలి ప్రీతి. మంచిమంచి పుస్తకముల తెప్పించియిమ్ము.

శ్యామల: — వారిమాటకాదు. నీమాటచెప్పుము.

విమల: — చెప్పనది నామాటయే

శ్యామల: — (పటమువంక చూచుచు) గుడ్డలు ఖద్దరువలె నున్నవే!

విమల: — అవును ఖద్దరన్న నెక్కుమ మక్కువయఁట. వీవున ఖద్దరుమూటలు మోయుచు నమ్ముచుందురఁట. ఉపన్యాసములిచ్చుటయందు సైతము ప్రవీణులని విందుము.

శ్యామల: — అట్లైన నీవును ఖద్దరే ధరింపవలసియుండు నేమో. నీకు మోటు గుడ్డలన్న చాల కోపముగదా.

విమల:—వారికి మోటు గుడ్డ లిప్టమైనపుడు నాకేల కోపము కలుగును? నేను రాత్నము తిప్పట సైతము నేర్చికొంటిని

శ్యా:—నిజమా? నీవు నూలు వడుకఁగలవా?

విమల:—కొంచెము కొంచెము నేర్చుకొంటిని. ఖద్దరన్న నంత ప్రేమయైనపుడు వారు రాత్నము సైతము వడుకుచుండురు. సేనాపతి నెఱుఁగకున్న సిగ్గు పడవలసి వచ్చును.

అక్క సెల్లెండిట్ల మాట్లాడుకొనుచు నిద్రించిరి. సుమారు రాత్రి రెండు గంటల వేళ పిల్ల యేడువగ శ్యామలకు మెలకువ వచ్చెను. చూడఁగా విమల ప్రక్క భాళిగా నుండెను. ఇంతరాత్రి విమల యెచటకేగెనా యని శ్యామల కాశ్చర్యము కలిగెను. మంచిసీటి కొఱకేమైన పోయెనేమో! కాని మంచిసీరు తలవైపుననే కలదే. ఇంక నెచటికేగి యుండునో. అమె రెండుమూఁడు సార్లు విమల పేరుపెట్టి పిలిచెను. జవాబు లేదు. ఆమెకు తహతహ జనించెను. మనమున వివిధములగు సందేహము లుద్భవించెను. అంతలో తన గది లోనికి పోలేదుగదా యను నాలోచన తట్టెను. పిల్ల నిద్రింప గనే యామె విమల గదియొద్ద కేగెను. ఆమె యనుమానము ధృవమయ్యెను. విమల తన గదియందే యాసీనయై, యిల్లంత యు నిద్రించుచుండ తాను రాత్నము వడుకుచుండెను. అంత తన్నముతతో శ్యామల నాటకమునైన చూచి యెఱుఁగదు. శ్యామల కత్యంతాశ్చర్యము వేసెను. లోపలికేగి 'యిదియేమి రాత్నము వడుకుట కిదియేనా సమయము' నెను.

విమల యులికిపడి లేచెను. సంకోచముతో తలవంచి 'సీతెట్లు మెలకువ వచ్చెను! మంచిసీరు మొదలైనవన్నియు తల వైపుననే యుంచితి నే!' యనెను.

శ్యా:—రోజంతయు తీరికయేలేదా. అర్ధరాత్రి యంకమ్మ శివములన్నట్లీవును రాత్నము వడుక నారంభించితివేమి!

విమల:—పగలు బొత్తుగ తీరదు.

శ్యా:—(నూలుచూచి) నూలు మిక్కిలి సన్నగానున్నది.

విమల:—ఏమి సన్న మో. ఇప్పటికిని చాల ముదుక యనిపించుచున్నది. సన్నసి నూలు వడికి వారికొక ధోవతుల చావు నేయించవలె ననుకొనుచున్నాను. నా కానుక యిదియే.

శ్యా:—నీయ లోచన బాగుగనే యున్నది. వారిదృష్టి యందింతకంటె విలువగల వస్తువు వేరొకటుండదు. కాని వడుకుట యిప్పటికిచాలు నిగలెక్కు రేపు వడుక వచ్చును. ఒంటికేమైన వచ్చిన అన్ని ముచ్చటలు నల్లే యుండిపోవును.

విమల:—సరేగాని నీవు పోయి పరుండుమక్కా! నేనిదే వత్తును.

శ్యామల యిక పట్టు పట్టకపోయి పరుండెను. కాని నిద్ర పట్టనేలేదు. విమల యుత్సాహోద్వేగము లొక యననుభూతముగు నాకాంక్షతో నామి నాందోలిత నొనర్చెను. ఆహా! విమల హృదయమెంత యానందమున నోలలాడు

చున్నది! అనురాగ మామె నంత యున్నత నొనరించినది! ఆమెకు తన వివాహము గుర్తునకు వచ్చెను. పెండ్లికి తరలి వెళ్ళిన నాటినుండి ఆమె యుత్సాహము, సంకోచము నశించి పోయెను. తనగదిలో కూర్చుండి అదృష్టమున కేసుచు చావె వ్వుడు వచ్చునా యని దైవమును ప్రార్థించుచుండెను. అపరాధి తన శిక్ష కెదురుచూచినట్లామె పెండ్లి దినము నెదురు చూచుచుండెను. ఆవివాహ మామె సకలాభిలాషను హావన గుండమున కాల్చి ముసిచేసి వైచినది.

పో డ శ ప్ర క రణ ము

నెలదినము లిట్టే గడచిపోయెను. వివాహ శుభము హూర్త మాసన్నమయ్యెను. అతిథులతో నిల్లు నిండిపోయెను. శివరావొక రోజుముందేవచ్చెను. ఆయనతో శ్యామల స్నేహితురాలగు యశోధర సైతము వచ్చియుండెను. శ్యామల యామె నంత బలవంతము చేయకున్నను నామెయే యుత్సాహపడి వచ్చినది. అన్నిటి కన్నను వరుని పెద్దన్నగారిని చూడ వలెననియు, వీలైన నాతని సద్బుద్ధికి ధన్యవాదము లర్పింప వలెననియు శ్యామల తహతహలాడు చుండెను.

యశోధర:—(నవ్వి) వీవు వారితో మాట్లాడగలుగుదురా? అనెను.

శ్యా:—ఏమి! మాట్లాడుటకేమి! ఇప్పటి బంధుత్వమే వేటు.
ఐనను నేను మాట్లాడఁ జాలకున్న నీవుంటివిగదా.

యశో:—లేదమ్మా. నాచేతకాని పనియది. నేను పరాము
మగవానితో మాట్లాడఁ జాలను ఎటువంటి వాడో
యేమో యెనరెఱుంగుదురు.

శ్యా:—మానిసి నుంచివాడని తెలియుచునేయున్నది. అపైని
నీవాతనిని వివాహమాడవలసిన పనిలేదుకదా. మాట్లా
డినంత మాత్రమున నీదేమి పోవును? డాక్టరుగారున్న
వారి యనుమతి తీసికొని యుందును.

యశో:—హృదయము మంచిదైనంత మాత్రమున ప్రవర్తన
మంచిది కావలెనా? అన్యస్త్రీల నదేవనిగఁ జూచుట
కేపురుషులును వెనుదీయరు.

శ్యా:—సరే నీవు మాట్లాడుకున్న నేనే మాట్లాడెదను. చేత
నైనంత యెగాదిగ చూడనిమ్ము ఇప్పుడు సరిపోయినదా?

ఇంతలో విమల వచ్చి కూర్చుండెను. శ్యామల నన్వి-
నిజము చెప్పవే వియలా! నీమనమిప్పు డేల కలవర పడుచున్నది?

విమల:—చాలు. సరసములు తరువాత నాడవచ్చును. నిన్ను
బావగారు పిలుచుచున్నారని. వారికి కోపము వచ్చును.
వెంటనే పొమ్ము.

శ్యా—ఎందుకో నీవడుగ లేదా?

విమల:—ఏదో జబ్బుగా నున్నాను. చాల బలహీనమై
పోయిరి సుమా.

శ్యా:—అయిన కొంతనేపు వారిదగ్గర కూర్చుండి యువచారము చేయఁజాలక పోతివా? ఇచటికేల పరుగెత్తికొని వచ్చితివి? ఏదో దైవకృపవలన బ్రతికిపోయితివి గాని నీకుఁగూడ నట్టివాఁడే లభించెడివాఁడు కొంచెము నేపు కూర్చుండి మాటలాడుము. మిసలివారు మంచి మాటకారులై యుందురు యువకులు వారి ముందు టిసివేతయే.

విమల:—లేదక్కా, నీవే పొమ్ము. నేనాయనయొద్ద కూర్చుండలేను.

శ్యామల పెడలిపోఁగా యశోధర విమలతో—‘పెండ్లి వారు వచ్చిరి గదా. వరపూజ జరుగఁజేయి’ యనెను.

విమల యదేమో నాకు తెలియదు శాస్త్రీగారిటు నటు పరుగెత్తుచున్నారనెను.

యశో:—పిల్లవాని వదిన చాల కఠినురాలట.

విమల:—మీకెట్లు తెలియును?

యశో:—ఎవరో చెప్పగ వింటిని గాన ముందుగ చెప్పితిని.

ఎప్పుడును తిట్టిపోయి చుండునట

విమల:—నాకు జగడమాడు నలవాటు లేదు. నావలన పొర పాటు లేనపుడమె యూరకయేల తిట్టును?

యశో:—ఏమో యూరకయే జగడమాడుచుండునని వింటిని.

విమల:—నేను నూరు మాటల కొకమాట యైన ననను. విన యము రాతిని న కరగించును

ఇంతలో పెండ్లివారి గల్లంతయ్యెను. వారిరువురును
శిశుకీయొద్దకు పోయి నిలువఁబడిరి. కొంచెము నేపటికి శ్యామల
పైతము వచ్చెను.

వరుని పెద్దన్నగారిని చూడవలెనని శ్యామల త్వరపడు
చుండెను.

యశో:—పెద్దన్నగారెవరో యెట్లు తెలియును?

శ్యా—శాస్త్రిగారి వడిగినఁ దెలియవచ్చును. ఆయేనుఁగు
మీఁద వినుల మామగారు. అరే! డాక్టరుగారు కూడ
వచ్చిరే యుగో! యాగుట్టము మీఁద కప్పించుట
లేదా?

యశో:—అవును వారే.

శ్యా:—వారి స్నేహితులేమో బంధుత్వమేమియు లేనుగదా.

యశో:—ఈసారి యడిగిన తెలిసికొనవలెను? నాకేమియు
తెలియదు.

శ్యా:—ఆవల్లకిలో కూర్చున్నవారు వరుని అన్న కాదను
కొందును.

యశో:—బొత్తుగ కాదు. ఆ పొట్ట శరీరమంతటను వ్యాపించి
యున్నదేమి?

శ్యా:—ఆరెండవ యేనుఁగుమీఁద నెవరో తెలియుట లేదు.

యశో:—ఎవరై నను వరుని అన్నగారుమాత్రముకాదు. అతని
వయస్సు చూడరాదా.—నలువదికంటె పైనే
యుండును.

శ్యా:—శాస్త్రిగారు వరపూజ తొండరలో నున్నారు. వారి నడిగిన తెలియగలదు.

ఇంతలో చాకలివచ్చెను. పెట్టె తాళము చెవులు శ్యామలయొద్ద నుండెను. వరపూజ నందభమున కొన్ని రూపాయలు కావలసి తల్లి అతనినివంపెను. ఈచాకలికూడ పెండ్లి చూపులకు శాస్త్రిగారితో వెళ్ళియుండెను.

శ్యా:—రూపాయలిప్పుడే కావలయునా ?

చాకలి:—అవునమ్మగారూ! త్వరగావచ్చి యిండు.

శ్యా:—ఇత్తునుగాని ముందు వసుని పెద్దన్నగారెవరో చెప్పుము. నీకు తెలియునా?

చాకలి:—నాకెందుకు తెలియదు అగునో యాయెకుటచున్న దాయనగారే.

శ్యా:—ఎక్కడ? నాకు కన్పింపరేమి

చాకలి:—అయ్యో ! ఆ గుఱ్ఱముదూడ కూర్చుండలేదా. ఆయనయే.

శ్యామల యాశ్చర్యముతో—చాలు చాలు. తెలిసి చెప్పచుంటివా ? నోటికివచ్చినట్లు చెప్పచుంటివా ? అనినది.

చా:—ఇంత యొడలు వజ్రచిహ్నమనండి ! ఎప్పుడేకదా వారికి ఫలహారములు సైతమిచ్చి వచ్చితిని.

శ్యా:—అరే! ఆయన డాక్టరుగారు. మాపొరుగింటివా రే.

చా:—అవును. వారు డాక్టరుగారే.

శ్యామల యశోధరవంకజాచి—“చూచితివమ్మా ! ఏనిమాటల” ననెను.

యశోధర నవ్వునాపుకొని—‘అంతయు నబద్ధ’ మనెను.

చా:---నరే అబద్ధమే అనుకొనుడు. మీచే తిట్లనెవరు తిందురు?
ఇదిగో శాస్త్రీగారి నడిగిన నెవరిమాట అబద్ధమా
తెలియగలదు.

చాకలి వచ్చుట యాలస్యముకాగా కొండిభొట్టు
దొడ్డిలోనికి పరుగెత్తుకొనివచ్చి గోలపెట్టసాగెను. ‘ఈయింటి
మర్యాద దైనమునకెఱుక. చాకలివచ్చి అటగంటయైనది.
రూపాయలు తేకపోగా తిరిగియైనరాదు!’

శ్యా:—ఒక్కసారి యిటుగందు శాస్త్రీగారూ ! ఎన్నిరూపా
యలు కావలెను ?

కొండిభొట్టు రునరునలాడుచు రొప్పుకొనుచు పైకివచ్చి
దీర్ఘముగ నుచ్చ్వసించి—‘ఇదేనా మాటలకు నమయము ?
వెంటనే రూపాయలు తీసియిమ్ము’ నెను.

శ్యా:—ఇదుగో తీయుచుంటినిగదా. నాకును రెండేనా
చేతులు ? సరేగాని వరుని అన్నయెవరో !

కొండి:—రామ రామ. ఇంతమాత్రపుమాటకు నన్ను పాతా
ళమునుండి యాకనము నెక్కింపవలెనా ? చాకలి నడి
గిన నరిపోదా ?

శ్యా:—చాకలి నడుగఁగ నాగుట్టయు నెక్కినవారే యనెను.

కొండి:—అవును వారే. మఱెవరని చెప్పవలెను?

చా:—గంటనుండి చెప్పచున్నను అమ్మగారు నమ్మరు.

శ్యామల యశోధర వంశ ప్రేమ, మనుత, వినోదము, కృత్రిమ తిరస్కారముగల భావముతో చూచి 'యయిన సిది అంతయు నీనాటకమన్నమాట. నాకు ముందుగ తెలిసిన నిన్ని చటికి పిలువకయే యుండును. ఓహో! యెంతదానవమ్మా! ఎన్ని నెలలనుండియో యీమాట కిడుపున దాగుకొనియు నొక్క మాటైన నాలోననక పోతివి? నేనైన రెండుమూడు రోజులలో బైట పడియుండున' నెను

యశో:— నీకు తెలిసినచో మాయంటి కేల వత్తువు?

శ్యా:— ఎంతపిచ్చితము! నేను డాక్టరుగారితో నెన్నిసార్లు మాట్లాడలేదు! ఈమాయ అంతయు నీదే. చూచి తివా విమలా! మీతోడుకోడలు చాల మాయలాడి. కనిపెట్టి మెలగవలెను.

విమల:— నేనిట్టి సాధ్యముగి చరణముల నాగాధింతును. వారి దర్శనముననే పవిత్రురాలనైతిని.

శ్యా:— ఇప్పుడు నాకు తెలిసినది. సామ్మకూడ నీవేకుంపి యుండువు. ఇక తలతిప్పిన దెబ్బలే.

యశో:— ఇంటికి పిలిచి యతిధి నవమానింపరాదు.

శ్యా:— సరే. ఇక నీపనిపట్టెంతు నుండుము. నేను రవంత రమ్మని వ్రాయగనే యిచటికి వచ్చివేసితివే. ఇంటి వారేనుందురు!

యశో:— అందఱకు చెప్పియే వచ్చితిని.

శ్యా:— ఇక మీయింటికి రాను. డాక్టరుగారి యెదుట పడ వద్దనియైన చెప్పక పోతివే.

యశో:—వారు చూచినంత నేను మునిగిపోవును? చూడకున్న తమ దురదృష్టమున కెట్లేడ్తును? మూట ముల్లెల యాశతో నెట్టిరత్నమును పోగొట్టుకొనిరో చూచుకొందురు. ఇపుడయ్యగాను లోలోన నేప్పుచు పైకే నుయు అనరుగాని మనమున నెంతో పొరపడితిమని పశ్చాత్తాపము చెందుదురు.

శ్యా:—ఇక మీయింటి కెప్పుడును రాను.

యశో:—నాకు మీయింటి దారి తెలియకన్నగదా!

వరపూజ పూర్తి యయ్యెను. అతిథులు ఫలహారము చేయుచుండిరి. శివరావు ప్రక్కనే డాక్టరుగారు కూర్చుండి యుండిరి. శ్యామల తెరచాటునుండి వారినభయులను జూచెను. ఆమె గుండె యాగిపోయెను. ఒకరు మూర్ఛిభవించిన యావనము. ఆరోగ్యము. ప్రతిభ వతొకని గూర్చి ముచ్చటించుకుంటుంటే మేలు.

శ్యామల యంతకుముందు డాక్టరు నెన్నో మార్లు చూచి యుండెను. కాని యామె హృదయమున నేటి యాలోచన లెక్కుడుగు తలయెత్తియుండలేదు. పిలిచి, చీవాట్లు పెట్టి, దెప్పి యెద్దింపవలెనని యెంతో యాత్రముచెందెనుగాని భయపడి యూరకుండెను. పెండ్లి వారు విడిదికేగిరి. వంటలు తయారగుచుండెను. శ్యామల వడ్డన సామాను సర్దుచుండెను. ఇంతలో పరిచారికవచ్చి 'అమ్మా! మీమ్ము యశోధరుడుగారు రమ్మచుచునా గు రొగడిలో నున్నారని చెప్పెను

శ్యామల యాత్రముతో పనివిడిచి గదివైపునకేగెను. లోన కాలిడగనే యట్టే యాగిపోయెను. డాక్టరు చలపతి యెదురుగ నిలిచియుండెను.

యశోధరనవ్వి—‘ఇదాగో పిలిచితివక్క-య్యా! నీకు చేతనయినంతగ తిట్టుము. నేను తలుపునొద్ద నుందును. పరుగెత్తు కొని పోజాలి’ నను.

చలపతి గంభీరముగ—‘ఎవరు పరుగెత్తు, జూచు చున్నారు? నేను తలవంచుకొని నిలబడి సిద్ధముగ నున్నాన’ నెను.

శ్యామల చేతులెత్తి నమస్కరించి—‘ఇట్లే దయతో కాపాడుచుండవలెనని ప్రార్థన. మీ మీలు మఱవను’ నను.

స ప్త ద శ వ్ర క రణ ము

విమలపెండ్లియైనతరువాత యశోధర వెడలిపోయెను గాని శ్యామల పుట్టింటనే యుండెను శివరాత్రిని మార్గ రమ్మని వ్రాసినను నామె పోలేదు. ఆమెకచటికి పెళ్ళుట కష్టముగ నుండెను. తన్నాకర్షించగలుగు పరిస్థితులచట నేమియు లేకుండెను. ఇచట మార్త్యనేవ, పిల్లల లాలనపాలనలతో నామె సమయము నుఖముగ గడచుచుండెను. శివరావు

స్వయముగవచ్చిన వెళ్ళియుండెడిది. కాని పెండ్లిలో నావీధి పిల్లలందరు పట్టి యేడ్చించుటచే నాతనికా యూరువచ్చు సాహసము లేకుండెను. యశోధరసైత మెన్ని యోమాటలు రమ్మని వ్రాసెను. కాని శ్యామల యాసూట యీమాటచెప్పుచు వెళ్ళకుండెను చివఁకొఁరోజున యశోధర యొకనొకరును వెంటఁబెట్టుకొని స్వయముగ వచ్చెను.

కుశల ప్రశ్నలైన తరువాత యశోధర — 'నీవచటికి రా వెఱచుచుంటివివలె నున్నదే' యనెను.

శ్యా:—నిజమేనమ్మా. నాకు సిజముగ భయమగుచున్నది.

పెండ్లియైన మూఁడేండ్లకువచ్చితిని. తిరిగి జీవితమున వత్తునో లేదో. పిలుచువారెవరు? వచ్చువారెవరు?

వచ్చుటకేమి ? ఇష్టమున్నపుడెల్ల రావచ్చును. 'అచట సాపము వకీలుగారు చాలనిబ్బంది పడుచున్నారు.

శ్యా:—అవును. చాల నిబ్బందియే. రాత్రుల నిద్రవట్టుట లేదేమో !

యశో:—అక్కా ! నీగుండె రాతిదమ్మా వారినిఁజూచిన జాలికలుగుచుండును. ఇంట్లో పలుకరించువారు లేరు. పిల్లలు లేరు. సాపలు లేరు. కాలమెట్లు వెళ్ళును ? అద్దె యింటికి వెళ్ళినప్పటినుండి మఱిత కష్టముగ నున్నది.

శ్యా:—పిల్లసాపలు లేకేమి. ఒక్కఁడు, కాఁడిద్రు కుమారులున్నారు.

యశో:—నా రినిగూర్చియే యెంతో గోలపడుచుండిరి. కేశ ప్రదు బొత్తుగ మాటనినుట మానినాడు. ఇక చిన్న

వాడు వానిబంటు సావమాయన భార్గవుని తలచు
కొని యేడ్చుచుండును

శ్యా:—కేళవుడు ముంకివాడు కాడే. ఈ యల్లరి యేవుడు
సేన్చివా? నామాట కాదనువాడు కాదు. చెప్పి ట్లు
నడచుచుండెడివాడు.

యశో:—నాకేమి తెలియునమ్మా మీరే యన్నను విషము
పెట్టి చంపితిరనునట. ఎన్నోమూర్ఖు సిన్ను వివాహ
మాడినందులకు దెప్పిపొడిచెనట. ఎన్నోమాటలని
వారి నేడ్చించునట. ఒకరోజున రాతిబండ తీసికొని
నెత్తి పగులగొట్ట బయలుదేఱెనట.

శ్యామల చింతాకాంతయై—“ఏడొక రాక్షసుఁ
డయ్యెనే! అన్నను వారువిషముపెట్టి చంపిరని వానికెవరు చెప్పిరి?
యశో:—ఏమో. వాడుమాత్రము నీవులేక బాగుపడడు.

శ్యామలకు మఱియొక క్రొత్తదిగులు వట్టుకొనెను. కేళ
వుడు తండ్రితోడనే యుద్ధమాడుచున్నపుడు తన్నేల మన్నిం
చును. తానతనికొక లెక్కయా? ఈవిచారముతో రాతి
యెంతో నేనామెకు నిద్రపట్టలేదు. ఆమెకు మాట మాటికిని
భార్గవుడు గుర్తువచ్చెను. అతడుండినచో జీవితము నిశ్చింతగ
గడచెడిది. తండ్రిమాటయే లక్ష్యములేని యితడు తననేమి
లెక్కపెట్టును ఇల్లు చేయిజాతీగోనే వోయినది. ఎంతోకొంత
అప్పు నెత్తినొకను కలదు. రాబడిసంగతి చెప్పనక్కఱలేదు.
దైవమేమిచేయఁదలంచెనో. నేడు మొట్టమొదటక శ్యామలకు
తనకుమార్తెను గుఱించిన దుఃఖముకలిగెను. సావమీమెగతి

యేమగును? నేను కావలెననుకొన కుండఁగనే భగవంతుఁడీ భారము నానెత్తిని వైచెను. పుట్టిన నొకధనవంతుని యింటి యందైన పుట్టియుండవలసినది. పిల్లయ్యామెను కౌగిలించుకొని నిద్రించుచుండెను. ఎవరో యామెను లాగి కొనిపోవు చున్నట్లు తల్లియ్యామెను మఱింత దగ్గఱకుఁ దీసికొనెను.

శ్యామల ప్రక్కనే యశోధర పగుండియుండెను. శ్యామల చింతానాగరమునఁ దేలియాడుచుండ యశోధర యానంద తరంగముల నోలలాడుచుండెను. ఆమెకు తనకుమారునిఁ గూర్చి దుఃఖము కలుగునా? మృత్యువునకు పయోధేధము లేదుగదా. యశోధర కా చింత లేదేమి? ఆమె భవిష్యత్తును గూర్చి దుఃఖ పడదేమి?

ఆకస్మికముగ యశోధరకు మెలఁకువ వచ్చెను. శ్యామల అతవఱకును నిద్రింపకుండుట చూచి 'అరే సీవింకను నిద్రింప లేదా' యని ప్రశ్నించెను.

శ్యామల:—నిద్ర బొత్తుగ పట్టుటలేదు.

యశో:—కన్నులు మూసికొనిన నిద్ర యదే వచ్చును. నేను పంచ మెక్కఁగనే యొడలు మఱచుచుందును. ఆయన లేచినను నాకు తెలియదు. నాకింత నిద్ర యేమో తెలియదు. ఇదేమైన జబ్బేమో.

శ్యామల:—అవును పెద్దజబ్బే. దీనిని రాజరొగమందురు. మండి మ్మని డాక్టరుగారికి చెప్పము.

యశో:—పోనిమ్ము మేలుకొని యేమాలోచింపవలెను? ఎప్పుడైన పుట్టినట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చినను వెంటనే నిద్రపట్టును.

శ్యా—డాక్టరుగారు గుర్తురారా?

యశో:—ఎన్నడును రారు. అయినను వారేల గుర్తునకు రావలెను? యిష్టము వచ్చినట్లు తెలియచునాడి, కడుపునిండ తిని హాయిగ పరుండియుండురని నాకు తెలియును గదా!

శ్యా:—అదుగో సుధాకరుడు కూడ లేచెను. నీవు మేలుకొన్న నితఃజేల నిద్రించును?

యశో:—అవునమ్మా. నీనికి దే విచ్చిత్రపు బలవాటు. నాతో నిద్రించి నాతో లేచును. పూర్వజన్మమున నేదో యోగ్యుడై యుండును. చూడము వీని నొసట నట్లు బొట్టున్నదో? తప్పక యేదో యోగియే.

శ్యా:—యోగులు బొట్టు వోసములు పెట్టుకొనకు. పూర్వజన్మమున నితఃజేదో దొంగ పూజారియై యుండును. ఏరా! నీవోకడి పూజారివో చెప్పము.

యశో:—నీనికి నీపిల్లను చేసికొందును.

శ్యా:—చాలునమ్మా తిట్లు చెల్లెలితో నన్నకు పెండ్లి చూ?

యశో:—ఏమైనను నేను చేసికొందును. ఇంత అందరితై యగు కోడలు నాకింకొకచోట దొరకునా? చూచునుక్కా! వీని యొడలు వేడిగ నున్నట్లున్నది. అంతేనా, నాకట్లని పించుచున్నదా?

శ్యామల సుధాకరుని నొసట చేయివైచి చూచి 'అవు నమ్మా యొడలు వెచ్చగ నున్నది. ఈజ్వర మెప్పుడు వచ్చినది? పాలు త్రాగుచున్నాడు గదా.

యశో:—ఇప్పుడే పరుండునప్పుడొడలు పుట్టినందున. జలుబు
చేసినదేమో. చుప్పటికప్పి పరుండునప్పుడను.
మునకు నయమగును.

ఉదయమగునప్పటికి సుధాకరునిస్థితి మఱింత చెడెను.
ముక్కువెంట నొక్కటేను. జ్వరము తీవ్రమయ్యెను. కన్నులు
బిచ్చెను. తలవ్రేలుబడెను. కాళ్ళుచేతు లాడించెను. కన్నుల్ని
యైన చూడెను. మంచముపై కడలకుండ పడియుండెను.
ఎవరేమి పలుకరించుటయు సతనికీష్టములేనట్లుండెను కొంచెము
దగ్గుకూడ నుండెను. యశోధరుకు భయముచేసెను. శ్యామ
లకుగూడ డాక్టరుగారిని పిలిపింపవలె ననిపించెను. కాని
యామెశల్లి డాక్టర్లవలన నేమియు ప్రయోజనము లేదు.
స్పష్టముగ పిల్లవానికి దృష్టిదోషమే తగిలినది. డాక్టరువచ్చి
యేమిచేయగలుగు' నని వాదించెను.

యశో:—ఇక్కడ దృష్టితగిలించు వారెవరమ్మా ! ఇంతవఱ
కును బైటికైన పోలేమగదా!

తల్లి:—దృష్టితగులుట కవరో అక్కఱలేదు, ఒక్కొక్కని
కన్నులే మంచినికావు. అట్టివానిదృష్టి తనంతనే
తగులును. ఒకప్పుడు తల్లిదండ్రులదృష్టికూడ తగులు
చుండును. వచ్చినప్పటినుండి యొక్కసారియైన నేడ్వ
లేదు. పండ్లురాని పిల్లలుస్థితి యిట్లేయింతును. కన్నులు
చూడు మెట్లున్నవో.

ఉబ్బి పొంగివచ్చినది. అదేదృష్టి దోషమునకు గుర్తు.

మునలిపరిచారిక పోరుగుననున్న పంతులమ్మయు సీ మాట ననుమోదించిరి. గురువులువచ్చి “అమ్మా యిది దృష్టి దోషమే. మఱేమియు కాదు. కొంచెమాముదమును “గుడ్డ పేలికయుఁ దెప్పింపుఁడు సాయంకాలమునకు దేవునిదయవలన పిల్లవాఁడు పకపక నవ్వగలఁడ” నెను.

ఆముదము, గుడ్డపేలికలు తేలుటెను. గురువులు పేలి కల నొకపుడకకుఁజూట్టి యాముదమునముంచి వెలిగించి పిల్ల వానిచుట్టును ద్రిప్పెను. మూఁడుసార్లు తిప్పి గోడకుఁ గ్రుచ్చెను దీపమునుండి నీటిబొట్లు పడెను. అందఱు స్త్రీలు సీనింతమాది యాశ్చర్యపడిరి. ఇక నెవ్వరికిని దృష్టిదోష మనుటకు సందియము లేకుండెను. గురువులుదీపమును మఱల పిల్లవాని చుట్టును ద్రిప్పెను. ఈసారి నీటిబొట్లు రాలలేదు. ఇది దృష్టిదో షము కొంతలగ్గననుటకు సాక్ష్యమైయుండెను. గురువులందఱికిని జెప్పి సాయంకాలము వత్తుననిచెప్పి వెడలిపోయెను పిల్లవానిస్థితి రోజంతయు మఱింత యధ్వాన్నముగ నుండెను. దగ్గు పోచ్చి పోయెను. గురువులు హఠాత్తువచ్చి మఱల నాముదపునింత నొన రించెను. స్త్రీలందఱు సశ్చింతలైరి. కాని రాత్రిమంతయు సుధాకరుఁడు దగ్గుచునే యుండెను. ఎన్నోసార్లు తఁడు కన్నులు తేలవైచెను. యశోధరయు శ్యామలయు దీపములవలె నుద యము వఱకు మేలుకొనియే యుండిరి. ఏదో యారాత్రి గండము తప్పెను. మఱువాఁడు శ్యామల తల్లి క్రొత్త పాట పారంభించెను. ‘గురువులు దృష్టిదోషము తప్పింపలేక పోయెను. ఈసారి భూషయ్య యొద్ద మంత్రము వేయింప

వలెను! యశోధర అప్పటికిని భర్తకు తెలియజేయఁ జాలక పోయెను. పరిచారిక పిల్లవానిపై గుడ్డ కప్పకొని భూషణ్యు యొద్ద కేగి మంత్రము పెట్టించెను రాత్రికిఁ గూడ మంత్రము వేయింపఁబడెను. సుధాకరుఁడు కన్నెత్తి యైవ చూడలేదు. రాత్రి సుఖముగ గడచినచో మరునాఁడు యశోధర భర్తను పిలిపింప నిశ్చయించుకొనెను.

కాని రాత్రి సుఖముగ గడవలేదు. అర్ధరాత్రుమగు నాకి పిల్లవాఁడూపిరివిడిచెను. యశోధర జీవిత సర్వస్వము చూచు చుండఁగనే అదృశ్యమయ్యెను.

పెండ్లికి ముందు చూచువారందఱికి మదము గూర్చు చుండిన సుధాకరుఁడే నేడింటిలోని వారినందఱి నేడ్పించు చుండెను. ఏ ముగ్ధమోహనరూపము మాతృహృదయమును పల్లవింపజేయుచుండెనో అదియే నేడామె హృదయమును బ్రద్దలు చేయుచుండెను. అందఱును యశోధర నోదార్చు చుండిరి. కాని యామె యశుధార లాగలేదు. ఎంతకును శాంతి లభింపకుండెను. అన్నిటికన్న భర్తకు తన మోము చూపించు పెట్టాయను చింత యెక్కువయ్యెను. వారికి కలు రైన సంపలేడే!

రాత్రికి పెల్లిగ్రామునిచ్చిరి. మఱునాఁడు డాక్టరు చల పతి తొమ్మిది గంట లగు నరికి కారుపై వచ్చెను. అయన వచ్చిన కలుకు విని యశోధర మఱింత వెక్కి వెక్కి యేడ్వ సాగెను. డాక్టరు గారెన్నో సార్లు లోనికివచ్చిరి. గాని యశోధర యాయన దరికేగలేదు ఆయన ముందు కిట్లగనలేదు! ముగ

మెట్లు చూపవలెను? ఆమె తన తెలివి తక్కువచే నాయన జీవన సర్వస్వమును హరించి మట్టిపాలొనరించెను. అతనికడ కేగుట కామె గుండె బద్దలగుచుండెను. తన యొడిలోని బొలకుని చూచి యాతని కన్నులు మిలమిల మెరియుచుండెను. పిల్లవాడెగిరి తండ్రి యొడిలోనికి దూకుచుండెను. తల్లి తిరిగి పిలువగఁ జూచు తండ్రి నంటుకొని పోవుచుండెను. ఎంత లాలించి బుజ్జగించినను తండ్రి యొడి వీడి రాకుండెను. తల్లి వానిని 'తండ్రివలె స్వార్థపరుడ'ను చుండెను. నేడెవని నొడియందుంచుకొని భర్తకడ కేగును? తన శూన్య హస్తములను జూచి యాయన గొల్లుమని యేడ్చునేమో. భర్త నమ్ముఖమునకేగుట కంటె మృత్యు మాఖమున కేగుట యామెకు నులభ మనిపించుచుండెను. భర్త యెదురు పడునేమోయని యామె యీడ్చుమైన శ్యామలను వీడకుండెను.

శ్యా:—సోదరీ! జరిగినదేదో జరిగియే పోయినది. ఎంతకాల మిట్లు వారికి దూరదూరముగ నుండువు? రాత్రికే వెళ్ళెదరని అమ్మచెప్పినది.

యశోధర సజల నేత్రయై—'ఏ మొగముతో నాయన మొగము చూడఁగలను? ఆయన యెదుటికరుగఁగనే కాళ్ళు తేలిపోయి పడిపోవుదునేమో' యని భయము కలుగుచున్నది.

శ్యా:—నేనను నీవెంటవత్తును పద. ప్రక్కనే కనిపెట్టుకొని యుందును.

యశో:—నన్ను వదలి పాటిపోయిరావు గదా!

శ్యా:—లేదు. పరుగెత్తికొని పోవను

యశో:—నాకిప్పటినుండి యేళ్ళుపొంగి వచ్చుచున్నది ఇంతటి
పిడుగువడినను నేను బతికియుండుటయే యాశ్చర్యము.
నుభాకరుడన్న వారికి తగనిపేను అక్కా! వారి
హృదయమెట్లుండునో. నాకు నేనే యేళ్ళుదాన నాయన
కేరుదైర్యము చెప్పగలడు! రాతికివెళ్ళెదరా?

శ్యా:—అమ్మ అట్లనుచుండెను. సెలవు తీసికొన లేదట.

ఉభయులను మగవారి గది డక్కేగిరి. గది వాకిటికేగి
యశోధర శ్యానులను పంపివేసెను ఒంటరిగ గదిలోని కేగెను.

యశోధర్ధితి యెట్లుండెనో యని చలవతి యాతురతఁ
జెందుచుండెను. మనమున వివిధములగు సందేహములుద్భ
వించుచుండెను. వెళ్ళవలెననుకొనును గాని వెళ్ళలేకుండెను.
జీవితమంతయు శూన్యముగఁ దోచుచుండెను. మఱలనింతలో
లాగుకొనుటకు దైవమేల నీపుత్రరత్నము నీయవలెనని లోలోన
కుములుచుండెను. అతఁడు సంతానమునకై యెన్నఁడును
దైవము సర్పించియుండలేదు. జీవితమంతయు నతఁడు సంతాన
రహితఁడగు నుండఁగలఁడు గాని పుట్టిపెరిగిన కుమారుని
పయోగమతనికి దుర్భరముగ నుండెను. మనుష్యుఁడు నిజముగ
నీళ్ళకుని యాటబొమ్మమా? మానవ జీవితమింతేనా? పిల్లలు
బొమ్మరింటి నిర్మాణమునకును, వినాశమునకును కారణము
లై నట్లతని జన్మమరణములకు సైతము కారణములు లేవా? పిల్లలకు
తమ బొమ్మరిల్లన్నను, తమ కాగితపు పడవ
లగ్నను, తమ కట్టిబొమ్మలన్నను మురుతయందును. మంచి

మంచి బొమ్మలను వారు ప్రాణసమానముగ కాపాడు
కొందురు. ఈశ్వరుడు బాలకుడేమైనను విచిత్రబాలకుడు.

దైవము చేసినదైనను బుద్ధి దీపనంతకు స్వీకరింపదు.
అనంతవిశ్వమును సృజించిన దైవముద్దండ బాలకుడు
కాజాలడు మన బుద్ధికందని సకల గుణముల నాతని కారో
పింతుము. కాని యానుహాగుణములలో నీయాటకాని తన
మును జేర్చజాలము. చూచుచుండగనే బాలకుల ప్రాణము
హరించుట యేమిచూట ! ఈశ్వరుడింత ప్రేశాచిపుటాట
లాడునా?

యశోధర గుట్టు చప్పుడు కాకుండ గదిలో ప్రవేశిం
చెను చలపతి లేచిసదీపమున కరుదెంచి 'నీవెచ్చట నుంటివి
యశోధరా. నేను నీక్త వేచియుంటి' ననెను.

యశోధర కన్నులలో గది యీదులాడు చున్నట్లుం
డెను. భర్త మెడను కాగిలిండుకొని వక్షముపై తన శిరము
నుంచి యీమె యేడ్వసాగెను. కాని యీ యశు ప్రవాహ
ముననే యీమె కనంత ధైర్యము, ననన్యమగు నోదార్పును
లభించుచుండెను. పతివక్షస్థలమునంటియున్న యీమె తన
వృద్ధయమునందొక విచిత్ర స్ఫూర్తియు బలమును ననుభవిం
చుచుండెను. గాలికి రెపరెప కొట్టుకొను దీపమునకు తెరచా
పైన చందమున నామె తుబ్బచ్చాదను మొకింత ప్రకాంతి
సందెను.

అశునిక్త మగు భార్య కపోలమాలనంటి చలపతి
యశోధరా యింతగ నగడనేల! సుధాకరు! జేరిజేయు బస్తి

సందేహో యావని ముగించుకొని వెడలిపోయెను. మనకై కూర్చుండి యుండఁగలడా!' యనెను.

“వృక్షము జలఁ ప్రకాశముల సాయమున పెరిగి వృద్ధి చెందిన బలమైన గాలితాకుడునఁగాని సుదృఢము కానట్లు ప్రణయమును దుఃఖాఘాతములు లేనిది వికాసమందదు నుఖమున పాల్గొన నెందఱో మిత్రులరుదెంతురు కాని దుఃఖముఁ దోడ నేడ్చువారే పరమ మిత్రులు. దుఃఖమున కలిసి యేడ్చు నవకాశములభింపని దంపతులు ప్రేమ నేమెఱుంగుదురు? సుధాకరుని మరణము నేడు మన భిన్నత్వమును తొలఁగించెను నేడే మన మొకరొకరి నిజస్వరూపమును దర్శించుకొంటిమి.

యశోధర యెక్కిళ్ళతో—“నేను దృష్టి తగిలినదని మోసపోతిని. పాపము మీరుచాని మొగ్గమైన చూడలేక పోయితిరి. ఈమధ్య పానికెట్లు వచ్చినదో తెలివి నేనేడ్చుచుండట చూచి నన్నోదార్చుచుండును. తన కష్టములనైన మఱచి నన్ను సన్నిహించును. మూన్నాళ్ళలో సన్నిహితులు తిరి పోయినవి మందుమాకులుపైతము వేసికొన జాలనైతిని.

యశోధర కన్నులనీరు గిట్టున తిరిగెను. చలవతి యామె వక్కునఁ జేర్చికొని కరుణార్ద్ర స్వరముతో “ప్రియా! మందు మాకుల లోపము జరిగెనని యింటిలోని వారనుకొన కుండ నేటివఱకే వృద్ధుడైనను బాలకుడైనను నెచ్చటైన ముడించెనా?

యశోః—పాపము శ్యామల యెంతో సాయ మొనర్చినది నేనొకటి రెండు కుసుకులు నిద్రపోయినను నామె

మాత్రము దీపమువలె నట్లే కూర్చుండెను. రాత్రి
యంతయు పిల్లవాని నెత్తుకొని తిరిగెడిది ఆమెసాయము
జన్మలో మఱువరానిది మీరు నేడే వెళ్ళుదురా?

చల:—అవును సెలవుతీసికొనుటకు వీలులేకపోయెను. సివిల్
నర్జన్ వేటాడనేగియుండెను.

యశో:—ఆ నానకెప్పుడును వేటచేరా?

చల:—జరిందార్లు, నుద్యోగస్థులంతకన్న నేమిచేయుదురు?

యశో:—నేడు మిమ్ముఁ బోనీయను.

చల:—నాకుఁగూడ సంతక విస్తములేదు.

యశో:—అయిన వెళ్ళనేవలదు. తెల్లిగాముఁడు రేపు
నేనును మీ వెంట వత్తును శ్యామలయు నడుచును.

అచటినుండి వెడలిపోయిన పిమ్మట నామె హృదయ
భారము తగ్గినట్లుండెను. భర్తయూడిన ప్రేమార్ద్రములగు
మాటలామె శోఃసంతాపములను హరించివైచెను. ప్రేమ
యందనంత విశ్వాసము, అనంతద్వైరము, అనంతబలముగలవు.

అష్టాదశ ప్రకరణము

ఆపద వచ్చినపుడు కేవల మాదుఃఖమేగాక పరుల
విమర్శనవాక్యముల బాధగూడ సహింపవలసి వచ్చుచుండును.
జనులందఱకును దెప్పిపొడుచుటకు తగిన యవకాశము లభిం
చును. వారు నిరంతర మేదో యనుచునే యుందురు.

భార్గవుని మరణ మెల్లరకును నట్టినదవ కాశ మొనంగును. లోనిమూల లెవరెటుంగుదురు! ప్రత్యక్షమునకిది నవతితల్లివనిగా శనుపించుచుండెను. ఎచటచూచిన నచట నిదియేచర్చ. దైవము బిడ్డలను నవతి తల్లులబారినుండి రక్షించుఁగాక. తన కొంపకు తానుగ నిప్పుపెట్టుకొనఁ దలంచువాఁడును, తన మెడకు తానుగ నురిపోసికొనఁగోరువాఁడును. పిల్లలుండఁగ రెండవపెండ్లి చేసికొనవలెను. నవతివచ్చినపిమ్మట నిల్లు నర్వ నాశనము కాకుండుట యనంభవము.

పిల్లలకై ప్రాణములిచ్చు తండ్రియే నవతిరాఁగానే వారికి ఘోరశత్రువై పోవును. అతని మతియే మాటిపోవును. నవతిపిల్లలను తన పిల్లలను కొనునట్టి దేవియింతవఱకు జనింప లేదు.

లోకుల కింతమాత్రపు విచార్యతో తృప్తిలేకుండెను. కొందఱు నజ్ఞులకు కేశవ మాధవులపై నంతులేని ప్రేమ జనించెను. వారిరువురు బాలకులయెడ నంతులేని సహానుభూతి ప్రకటింతురు. ఒకరిద్దరుక్రీస్తుతన తల్లి గుణశీలములను దలంచు కొని యవ్వడప్పుడు కన్నీరుకార్చుచుండిరి. అయ్యో! పిల్లలివ్వధమగు దుస్థితి పాలగుదురని పాపమామె యేమియెఱుంగును! ఇప్పుడు పాలు వెన్నల నెవ్వరు పెట్టెదరు?

కేశవుఁడు:—“ పెట్టకేమి ” అనును.

ఏమిపెట్టుట నాయనా! పెట్టుట యనేక విధములుగ నుండును. నీళ్ళపాలు నేరుదుగ్గానికీ కొందురు. త్రాగినను,

త్రాగకున్నను నెవరడుగుదురు? లేకున్న నొకరుచే పాలుపిరికించి తెప్పింతురు. అపాల మొగము చెప్పకయే చెప్పచుందును.

అప్పటి పాలే వేరు.

కేశవునకు తన తల్లి నాటి పాలగుచి గుర్రేలేదు. అతఁడేమియు అనలేక యూరకుండును. అనాటి తనయాకృతి సైతమాతని యూహాపథమున లేకుండెను. ఈపాతములనత్ర భావమాతనిపై పడకుండ నెట్లుండును? అతనికి క్రమముగ తనయింటివారన్న కోపము జనించెను. ఇల్లు వేలమై పోయి యద్దె యింటికి వచ్చినమీదట శివరావున కద్దెచింత పట్టుకొనెను. శ్యామల వెన్న కొనుట నాపివేసెను. ఆరాబడిసైతము లేనపుడు ఖర్చెట్లు చేయఁగలగుదురు? నొకర్లద్దరును తీసివేయఁబడిరి. కేశవునకీ నిలుపుదల యంతయు కంటకముగ నుండెను. శ్యామల పుట్టినంటి కరిగిన పిమ్మట శివరావు పాలను సైత మాపివైచెను క్రొత్తగఁజనించిన కుమార్తె చింత వారి నిప్పటినాండి వేధింపసాగెను.

కేశవు డొడలుమండి—పాలాపిననే మీకు భవనములు లభించుచో తిండిని గూడ మానఁగూడదా?

శివ:—పాలు త్రాగవలెనను కోర్కె- యంతగనున్నచో పోయి పిరికించుకొని తెచ్చుకొనరాదా? నీళ్ళకు నేను సొమ్ము పోయఁజాలను.

కేశవ:—పాలు పిరికించుకొనఁ బోయినపు డేబడిపిల్లవాడైన చూచిన?

శివ:—చూచిన నేడు! నాకొఱకే పాలు పిరికిరచుకొనుచుంటి నని చెప్పుము. పాలు తెచ్చుకొనుట దొంగతన మేమియు కాదు.

శేక:—అవును:—దొంగతనము కాదు. పాలు తెచ్చుచుం డఁగ మిమ్మెవ్వరైనఁ జూచిన మీకు సిగ్గువేయదా?

శివ:—బాత్తుగ వేయదు. నేనీచేతులతో నీళ్ళు గవర్సు మోసి తిని, భాగ్యపు మూటల మోసితిని. మాతండ్రి లక్షాధి కారికాదు.

శేక:—మాతండ్రి గర్భవర్తియగుదు కాదుగదా. నేనేల పాలు పిరికించుకొన బోవలెను? అనలు మీరు నాకర్ల నేల తీసివైచితిరి!

శివ:—నాకు పూర్వమువలె నాదాయము రాకుండుట నెఱుం గనా? అంతమాత్రము తెలియని వాడవు కావుగదా.

శేక:—అనలు మీ యాదాయ మేల తగ్గినది!

శివ:—నీకు బుద్ధిలేకున్న నేనేమి చెప్పగలను? బతుకుపై రోతపుట్టి నేనేద్యుచుండ వ్యాజ్యము లేట్లు గైకొం దును? తీసికొన్న నెట్లు చదివి సిద్ధము కాగలను? ఆ యుత్సాహమే లేదు. ఏదో రోజులు గడపుచు చావు నకై వేచియున్నాను. కోర్కె లన్నియు భర్త తోనే పోయినవి!

శేక — అందుకే చేతులార చంపితిరి!

శివరావు నుండివడి—మూర్ఖుడా! ఇది దైవేచ్ఛ. ఏమి డైన తన చేతితో నురిపోసికొనునా!

కేశ:— దైవము మీ వివాహముచేయ వచ్చెనా ?

శివరా వాగజాలకపోయెను. శ్రోత్రోదేశమున వాకుచు—‘నీవు నేడు యుద్ధము తలపెట్టి నడుముకట్టుకొంటివేమి నీ యూతయేమో తెలియకున్నది. నాకు నీవేమియు పెట్ట పోవించుటలేదు. నీవు గంజినీళ్ళు పోయినాడనుము. నీక నేటివఱకు నాకుపదేశముల నొసంగు నధికారము రాలేదు కొన్నాళ్ళు వినయము నేర్చుకొనుము. నేనుచేయు ప్రతి కార్యమునకు నిన్ను సంపదించుటకు నీవు నా నలహాదారుడవా నేను సంపాదించిన సొమ్ము నాయిష్టమువచ్చినట్లు ఖర్చు చేశొందును. నీవు నోరెత్తుటకైన వీలులేదు. నీబెన్నడైన మఱి నిట్లు మూర్ఖమగఁ బల్కితివా జాగ్రత్త! పరిణామము బాగు నుండదు. భార్గవునివంటి రత్నమును పోగొట్టుకొన్నను పోప్రాణములు నీవు లేనంతమాత్రమున పోవు.

ఇంత గట్టిగ చివాట్లుపెట్టినను కేశవుడు కదలలేదు నిర్భయముగవయిన మీరేమి చేసినను సైచిపడి యుండవలెననియ మీ భావము ? మా కేశవముకలిగినను నోరెత్తకూడదా ? న కది చేతిగాదు. అన్న వినయమునకు లభించిన బహుమానము మాత్రము నాకు వలదు. విషము తిని ప్రాణము లర్పించ సాహసము నాకు లేదు. ఇట్టి వినయమునకు దూరమునుండిదే నమస్కారము.

శివ:— నీకీ మాటలనుటకు సిగ్గువేరుదా ?

కేశ:— పిల్లలు తమ పెద్దలనే యనుకరింతురు.

శివరావు కోపము తగ్గెను. ఇక కేశవుడు తన మాట విన్నదని యతడు నిశ్చయించుకొనెను. లేచి వ్యాఖ్యానికేగుచు నిక నీయింటి నర్యానాశనము దప్పదనుకొనెను.

నాటినుండి ప్రతిదినము తండ్రి కొడుకులకేదో జగడము జరుగుచునే యుండెను. శివరావు లొంగినకొలది కేశవుడు పెచ్చుపెరిగిపోవుచుండెను. ఒకరోజున నతడు మేనత్తయగు వియ్యమ్మతో— “తండ్రిగదాయని యూరకుండుచున్నాను. లేకున్న నా న్నే హితులకు చెప్పి యొకరోజున మత్తగ తిన్నింపగలను”ని చెప్పెను. ఈవిషయము శివరావునకు దెలిసెను. పైకిమాత్రము లెక్కలేకుండు ప్రవర్తించినను శివరావునకు లోన జంకపుట్టెను. సాయంత్రము లందు మీకాదు మానివేసెను. ఇదొక క్రొత్తచింత నెత్తిపై కడిగెది. ఆమెనుగూడ నిట్లే జడిపించునేమోయని శ్యామల నింతవఱకును తీసికొని రాలేదు. కేశవు డెప్పుడో చాటుగ ‘నిక నామె యింట కాలెట్టిదనో చూతునుగదా. దూరమునుండియే ఛీయని నట్టివేయకున్న నాపేరు కేశవుడు కాదన’నట. ముసలివా డేమిచేయగలడు? శివరావుకూడ తానతని నేమియు చేయజాలడని యెఱుంగును. బయటివా డెవడైన నగుచో పోలీసుల కప్పగించి జైలున బంధింపజేయగలడు. తన కుమారు నేమిచేయును? కొడుకుల యొద్ద తండ్రియూటలు సాగవని నిజమునే చెప్పిరి.

ఒకరోజున డాక్టరు చలపతి కేశవుని పిలిచి బోధింప సాగెను. కేశవున కాయనయన్న గౌరవము. కూర్చుండి నిశ్శబ్దముగ వినుచుండెను. అసలు నీ నేమికావలయునో చెప్పుమని

డాక్టరు నొక్కి యడుగఁగ— “చెప్పునునా ? మీ రేమియు ననుకొనరుగదా” యనెను.

డాక్టరు:— ఏమియు ననుకొనను. మనస్సులోని మాట స్పష్టముగ చెప్పివేయుము.

కేశ:— అయిన విశ వినుఁడు. అన్నయ్య సోయినప్పటినుండి నాకు నాన్న మొగమన్న మంట. ఈయనయే యన్నను జంపె ననిపించుచుండును. నమయము చూచుకొని మమ్మిద్దరనుగూడ చంపించునని నా యభిప్రాయము. ఆయన యాహ యది కాకున్న వివాహ మేల యాడెదరు ?

డాక్టరుగారు నవ్వు నాపుకొని—మిమ్ము చంపుటకు వారు వివాహమేల యాడవలసి వచ్చెనో నాకర్థము కాకున్నది. వివాహము చేసికొనకుండ చంపలేకా?

కేశ:—చంపనేలేరు. అప్పుడు వారి మనస్సేవరు. మేనున్న ప్రాణమిచ్చుచుండిరి. ఇప్పుడు మొగమైనఁజాడరు. వారిరువురుఁడప్ప యింటియం దితరులెవరును నుండ గూడదని వారియభిప్రాయము. ఇప్పుడు క్రొత్తగ పుట్టు పిల్లల కడ్డురాకుండ మమ్మిరువురను జంపవలెనని వారిద్దరి సంకల్పము. మమ్ము నానాబాధలుపెట్టి పెడలఁ గొట్ట నెంచుచున్నారు అందుకే యిప్పుడు కచేరికైన పోకున్నాము. మేమిద్దరన్నదమ్ములము నేడు మరణించిన నింట పండుగ చేసికొందురు.

డాక్టరు:—మిమ్ము వెడలఁగొట్టనెంచిన మీపై నేదైన నేరము
మోపుదురుగదా!

శేష:—అందుకు నేను సిద్ధముగనే యున్నాను.

డాక్టరు:—ఏమిసిద్ధముచేసితివో చెన్చుము.

శేష:—నయమును వచ్చినపుడు చూడుడు.

శేషుఁడు వెళ్ళిపోసాగెను. డాక్టరెంత పిలిచినను వెను
కను తిరిగియైన చూడలేదు.

కొన్నాళ్ళతరువాత డాక్టరు శేషుని ముఱల కలిపి
కొనెను. డాక్టరుకు సినిమాలన్న ప్రీతి. శేషునకిక సినిమాలే
ప్రాణము. డాక్టరు సినిమాప్రసంగముతో శేషునింటికి గొని
వచ్చెను. నయముకాఁగా నిరువ్వురును భోజనమునకు లేచిరి.
శేషునకు భోజనము మిక్కిలిరుచించెను. 'మాయింట వంట
వానిని తీసివైచినప్పటినుండి సరియైన భోజనమేలేదు. అత్తయ్య
వంట విధిలేక తినుటయేగాని కన్నెత్తియైన చూడబుద్ధి పుట్ట
ద'నెను.

డాక్టరు:—మాయింటివారు వండినపుడు భోజనమింతకన్నను
రుచిగానుండును. మీమేనల్ల యల్లిపాయల ముట్ట
దేమో.

శేష:—బొత్తుగా ముట్టదు. ఉడికించి యుప్పుకారముమాత్రము
చెల్లును. నాన్నకవరు తిన్నను తినకున్నను లెక్కలేదు.
అందుకే వారువంటవానిని తీసివేసిరి. అంతడబ్బు లేని
వారు రోజును నగలెట్లు చేయింతురో!

జాక్షరు:—అదికాదు కేశవా ! వారికిబాత్తుగ రాబడితగ్గిపోయి
నది నీవు వారినెంతో యిబ్బంది పెట్టుచున్నావు.

కేశ:—(నవ్వి) నేసిబ్బంది పెట్టుచుంటినా? నేను వారితో
నోరువిప్పి మాట్లాడిననొట్టు. నన్నవతిష్ఠ పాలుచేయ
టయే వారిపని. ఎప్పుడును నన్నేమో అనుచుందురు.
నాన్నేహీతులన్నను వారికిమంటయే. ప్రాణన్నేహీతు
లనువిడిచి యెట్లుబ్రతుకగలమో మీరేచెప్పుడు.
నేను చువ్వులతో స్నేహము చేయుటకంత మూర్ఖుడనా?
మీవంటివారిస్నేహము చేయుచున్నందుకే వారు
నన్నేడ్చించు చుందురు. నాన్నేహీతులు నాయెంటికి
రాకతప్పదు. ఎవరికెట్లున్నను నరేయని నిన్న ఖండి
తముగ చెప్పివైచితిని. అయ్యా ! యెంతమంచి
వాడైనను నిరంతరముపెట్టుపోరు నెట్లుభరించగలడు?

జాక్షరు:—అబ్బాయీ! వారన్న నాకు జాలికలుగుచుండును!
న్యాయమునకు వారీయూడున నుఖముగ కాలమీద
కాలువైచుకొని బ్రతుకపలసినది. ఒకటి మునలితనము
రెండవది చెట్టంతకొడుకు మరణించినదుఃఖము. పైగా
నారోగ్యము సరిగనుండదు. అట్టివాడేమి చేయ
గలడు? ఎంతతక్కువచేసినను గొప్పయే యనవచ్చును.
నీవేమిచేయజాలకున్నను వారిని నీసత్ప్రవర్తనవలన
సంతోషపెట్టవలసినది. ముసలివానిని సంతోష పెట్టు
టంత కష్టముకాదు. నీవు నవ్వుచు పలుకరించిననే
వారికి కొండ లభించినట్లుండును. నాన్నా! మీ

యాశోగ్య మెట్లున్నదని యడుగునంతలో నీకగు
ఖర్చేమి! నీయద్దండతను జూచి వారు లోలోన
కుమారుచుందురు. నేను నీకునిజము చెప్పుచున్నాను.
వారు నాయెదుట నెన్నో మార్గేడ్చిరి. వివాహము చేసి
కొనుట పొరపాటే యనకొనుము. దానిని వారొప్పు
కొందురు. కాని నీకర్తవ్యమును నీవేల విస్మరింపవలెను!
తండ్రిగాన వారిని నీవు నేలించవలెను. వారి మనస్సు
నకు కష్టము కలిగించు నొక్కమాటేని నీవు పలుక
రాదు. అందఱును నా సొమ్ము తినువారేగాని నన్ను
పలుకరించు వారైన లేరని వారేల యనుకొనవలెను!
కేళనా! నావయస్సు నీకంటె చాల నెక్కువ. నేనింత
వఱకు తండ్రిమాట కెన్నడు నెమరాడలేదు. వారు
నేటికిని నన్ను కోపపడుచుందురు. నేను తలవంచు
కొని వినుచుందును వారేమి చెప్పినను నా మంచి
కొఱకే యని యెఱుంగుదును. తల్లిదండ్రుల కన్న మన
హితైషు లన్యులెవ్వరుందురు! వారి ఋణమునుండి
యెవరు విముక్తి నందఁగలరు?

కేళవుడు కూర్చుండి యేడ్వసాగెను. అతనిలో నింకను
నదాభావములు లుప్తము కాలేదు. తన దౌర్జన్య మాతనికి
కన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడుచుండెను. ఎన్ని దినములనుండియో
యాతనికి యాలోచనయే కలుగలేదు. ఏప్పుడు డాక్టరు
గారితో-నాకు చాల సిగ్గువేయుచున్నది. ఇతరుల మాటలను
విని మోసపోతిని ఇఁకనుండి మీరు నన్నుగూర్చి యిట్టిమాటల

విసరు. మీరు నాన్నతో చెప్పి నాయపరాధములకు ఊరింపు మనుడు. నేను నిజముగ దురదృష్టవంతుడను. వారినెంతో బాధపెట్టితిని. నాయపరాధలము విస్మరించి ఊరింపుడని వారికి చెప్పుడు. లేకున్న నెటకేని లేచి పోవుటో, యేమారనో పడి చచ్చుటో యుక్తము.

డాక్టరు తన యువదేశ కుశలతకు మిక్కిలి సంతసించెను. కేశవుని కాగిలించుకొని పంపివై చెను.

కేశవుడింటికి వచ్చుసరికి పదునొకండు గంటలయ్యెను. శివరావు భోజన మాచరించి యప్పుడే బయటికి వచ్చెను. అతనిని చూడఁగనే—‘ఎన్ని గంటలైనదో తెలియునా? పండు మమూరైనద’ నను

కేశవుడు మిక్కిలి న్ననతతో—డాక్టరు చలపతిగారు కలిసిరి. వారితో వారింటివఱకు వెళ్ళితిని. భోజనము చేయుమని బలవంత పెట్టుటచే నాగిపోవలసి వచ్చెను. అందుచే నాలస్యమైనది.

శివ:—డాక్టరు గారితో చెప్పకొని యేమృతకు వెళ్ళివంటియే గదా! మతేమైన పనియండైనా?

కేశవుని వినయమునందు చతుర్ధాంశ మిగిరిపోయెను—
‘నాకితరులయొద్ద నేమృత మొత్తుకొనుట’ యలవాటులేదు.

శివ:—అవును. బొత్తుగ లేదు. నీనోట నాలుకయే లేదు. నాకు నీమాటలు చెప్పవారందఱును కల్పించియే చెప్పుచుండురేమో!

కేశ:—అన్నిరోజుల విషయము కాదుగాని నేడు మాత్రము
జాక్షరుగారి యొద్ద నేనట్టిమాట లేమియు నాడలేదు.
వారి ముందాడిన మాటలన్నియు మీముండు నిర్భ
యముగ నాడుటకు సందేహింప నక్కఱలేదు.

శివ:—చాల సంతోషము. ఇక నేమి? నేటినుండి గురుదీక్ష
గైకొంటివా? కేశవుని వినయము వత్తోక చతు
ర్ధాంశము మాయమయ్యెను—తలయెత్తి—‘మాన
వుడు గురుదీక్ష గైకొనకుండగనే తన దుష్కర్మములకు
లజ్జితుఁడు కాఁగలుగును. సంస్కరించుకొని’ దలచి
నపుడు గురు మంత్రమే యవసరములేదు.

శివ:—ఇక నుండి యింట తుచ్చులు ప్రోగుకారు గదా?

కేశ:—మీరెవరెట్టివారో తెలిసికొనకుండ తుచ్చులను కొను
టకు తగిన కారణమేమియు లేదు.

శివ:—నీన్నేహితులందఱును తుచ్చులే. నీచులే. ఒక్కఁడు
గూడ నుంచివాఁడు లేఁడు ఇంట వారిని ప్రోగుచేయు
వలదని నేనన్నో మార్లు నీతో చెప్పియుంటిని. నీవు
వినలేదు. నేనిదే చివరిసారి చెప్పుచున్నాను వినుము.
నీవా సోకిరివారి నిఁకముందింటఁ జేర్చితివో పోలీసు
సాయము తీసికొనవలసి వచ్చును. జాగ్రత్త.

కేశవుని వినయ మింకొక చతుర్ధాంశ మదృశ్య
మయ్యెను-అదడిపడి-నరే అట్లే కానిండు. పోలీసులనే పిలిపిం
పుడు. వారేమి చేయఁగలరో యదియును జూచెదను. మా
న్నేహితులలో వలువురు పెద్దపెద్ద పోలీసుద్యోగస్థుల కుమా

రులే. మీయంత మీరే నన్ను బాగుచేయఁ దలంచుచో నేనేల కష్టపడవలెను?

కేశవుఁడు విదలించుకొని గదిలోనికి వెడలిపోయెను. ఓణములో లోననుండి హాక్కినియము ధ్వని వినిపింపసాగెను.

సాహ్యాదయము వెలిగించిన దీపము వ్యంగ్యపు గాలి తాకుడున నిట్టే యారిపోయెను. మొండికి వేసిన గుట్టము బుజ్జగించఁగ కదలెను. కొండాదెబ్బ పడుటతో తిరిగి బండిని వెనుకకు నెట్టసాగెను.

ఏ కో న వింశ తి ప్ర క రణ ము

యశోధరతో శ్యామల వచ్చివేయక తప్పలేదు. ఆమె పుట్టినింట మఱిగొన్నినాళ్ళుండఁ దలచెను. కాని శోకాతుర యగు యశోధర యొంటరిగ నెట్లుండఁగలదు? ఆమెకొఱకే బయలుదేరివలసివచ్చెను. వియ్యమ్మ నుబ్బితో 'చూచితివఁట. అమ్మగారంత యొత్తరియై వచ్చెనో!' యనెను.

నుబ్బి:—అమ్మా! తల్లిపెట్టినపెట్టు వృధాయగునా ?

వియ్యమ్మ:—అవునే నుబ్బి. పెట్టిన తల్లియే పెట్టవలెను.

శ్యామలక తనరాక యెవరికిని నంతోష్ఠపదము కాదని తెలియెను. శివరావు తనసంతస మంత వెలిబుచ్చినను హృదయ

గతమగు చింతలను మాత్రము దాచుకొనఁ జాలకపోయెను. శ్యామల పిల్లకు జ్యోతి యని పేరుపెట్టెను. నిజముగ నామెయే తన యాశాజ్యోతివలె నుండెను పిల్లఁడచూచి యామె తన చింతలనన్నిటిని మఱచుచుండెను. శివరావు పిల్లను తన యొడిలోనికిఁ దీసికొనఁజోఁగా నామె యేడ్చి పరుగెత్తికొని పోయి తల్లిని కాఁగిలించుకొనెను. తండ్రినామె గుర్రేపట్టలేదు. శివరావు మిఠాయిచూపి యాశ పెట్టఁదలంచెను. ఇంటినుండవ దును నాకరులేదు. పెళ్ళి యొక బేడ మిఠాయి తెచ్చుని మాధ వునిబంపెను. కేశవుఁడచటనే కూర్చుండియుండెను. 'మాకెప్పు దును మిఠాయి యక్కఱలేదుగదా!' అనెను.

శివరావు చీదలించుకొని—'మీరు చంటిపిల్లలా యేమిటి' అనెను.

కేశ:—కాదు. మునునళ్ళమే. మిఠాయి తెప్పించిచూపుడు. పిల్లలమో పెద్దలమో తెలియఁగలదు. మఱొక పావులా బైటికిఁదీయుడు. జ్యోతివుగ్యామాయని మానోరుకూడ తియ్యవకును.

శివ:—నాయొద్ద నివుకు పైకములేదు. పోరామాధవా— త్వరగా రమ్ము.

కేశ:—మాధవుఁడుపోదు. వాడెవ్వరికిని నాకరుకాదు. జ్యోతి తనతండ్రికికుమార్తెయైన వాఁడుకూడ తన తండ్రి కుమారుఁడే.

శివ:—ఎందుకట్లు పిచ్చిగా వాగెదవు! చంటిపిల్లతో పోటీపడు
వడుటకు నీకు సిగ్గువేయుట లేదా ? పోరామాధవా !
ఇందుగో డబ్బు.

కేశ:—పోనద్దుమాధవా! నీవెవ్వరికిని నాకరువుగావు.

మాధవుడు సందేహమునఁ బడెను. ఎవరిమాట విన
వలెను? చివరకతఁడు కేశవుని మాటవినుటకే నిశ్చయించు
కొనెను. తండ్రి అంతగా కష్టముకలిగిన నాలుగుచీవాట్లుపెట్టి
యూరకుండును 'కాని కేశవుడు కొట్టిచంపును. ఇక తానెవ
రితో చెప్పకొనఁగలుగును ? అందుచేనతఁడు పోననెను.

శివరావు గద్దించి—'నరే నాకడకేవస్తువై నను కావలె
ననిరమ్ము చూత' మనెను.

శివరావు తానే బజారునకేగి యొకరూపాయి మిఠాయి
తెచ్చెను. రెండణాల మిఠాయివడుగుట కతనికి సిగ్గువేసెను.
ఎఱిగియున్న దుకాణదారుఁ డేమనుకొనునో !

మిఠాయితీసికొని శివరావింటికి వచ్చెను. మాధవుడు
పెద్దపొట్లముచూచి తండ్రిమాట నొప్పుకొననందులకుఁ జింతిం
చెను. ఇప్పుడు తానే మొగముతో నింటిలోనికేగును ? ఎంత
పొరపాటైనది! అతఁడు లోలోనఁ కేశవుని దెబ్బల చూచుకును
మిఠాయి తియ్యఁదనమును పోల్చుకొన సాగెను.

ఇంతలో సుబ్బి రెండు పల్లెరములతో మిఠాయి గొడ
వచ్చి పిల్లలిద్దరిముందు నిడెను. కేశవుడు మండిపడి—'నాకు
వద్దు తీసికొనిపోమ్ము' నెను.

సుబ్బి:—కోపమెందుకు బాబూ ! మితాయి మీకురుచింపదా?

శ్రీ:—మితాయి జ్యోతికై తేబడినది మాకొఱకుఁగాదు. తీసి
కొనిపో. లేనిచో వీధిలో పాటవైచెదను. మాకు
దమ్మిడియైన దొరకనిది యాపాయి యెటనుండివచ్చెనో.

సుబ్బి:—మాధవయ్యగామా ! మీరైన తీసికొనుఁడు. వీరు
తీసికొనకున్న నేమి ?

మాధవుఁడు భయపడుచు చేయిచాచెను. కేశవుఁడు కన్ను
లెఱ్ఱచేసి—“మితాయి మాట్టవద్దు. చేయి విలుగఁగొట్టెదను
పీనాసివాఁడా !” అనెను.

మాధవుఁడుజడిసి యూరకుండెను. మితాయి తీసికొను
సాహసమతనికి లేకుండెను. శ్యామల యిద్దరను బాజ్జగింపఁ
బోఁగా శివరావు వద్దని యానపెట్టెను.

శ్యా:—మీకు తెలియదీ కోపమంతయు నామీదనే.

శివ:—ఏమైనఁజేసిన సవతిపిల్లలను వేధించుచున్నాఁడని అందు
రని యూరకుండుచున్నకొలఁది నెత్తికెక్కుచున్నారు
లేకున్న నొక్కక్షణములో వీరిరోగము కుదుర్చు
గలను ?

శ్యా:—నాకును నదేమప్రతిష్ట వచ్చునని భయము.

శివ:—ఇక నేను జంకను. ఎవరేమనుకొన్నను నరే.

శ్యా:—ఇదివఱకితఁడీ మూర్ఖుడనెఱుంగఁడు.

శివ:—వాఁడు నన్నే పిల్లలుండఁగ. నేలవివాహమాడితి రను
చున్నాఁడు. మీరే భర్తవుని విషముపెట్టి చంపితిరను

టకుఁగూడ వాఁడు వేనుదీయకన్నాఁడు. వీఁడు కడు
పునఁబుట్టిన కొడుకుగాదు. గర్భశత్రువు.

కేశవుఁడు మిఠాయినిగూర్చి భార్యాభర్త లేమను
కొందురో వినఁటకై తలుపుచాటున నక్కియొండెను. శివరావు
చివరిమాటివిని యాతఁడుండ లేకపోయెను. 'శత్రువును గాకున్న
నావెంట నేలపడెదరు ! మీరీనాఁడు ప్రొత్తగాఁ దప్పవక్కఱ
లేదు. నాకేనాఁడో తెలియును. అన్నయ్యకు తెలియఁ దేమీ
మోసపోయెను. నాయొద్ద మీవప్పులునుకవు. లోకమంతయు
మీరే విషముపెట్టి యన్నను జంపితిరని వేనోళ్ళ ఫూడించు
చున్నది. నేననినచో మీ కేల కోపము !

శ్యామల నిస్తబ్ధ యయ్యెను. తన దేహము నెవరో
అగ్నియందు పారవైచినట్లుండెను. శివరావు కేశవుని కను
నోరు మూయించవలె ననుకొనెను. కాని అతఁడు దెబ్బకు
రెండు దెబ్బలతో సమాధాన మిచ్చుచుండెను. చివరకు
శ్యామలకుఁ గూడ నాతనిపై కోపము వచ్చెను. 'న్న పుట్టి
కుట్టవాఁడు కన్నులెఱ్ఱఁజేసి యింటిలోని వారందఱిని జడిపి
చునా! తాను దమ్మిడికి కొఱగాఁడు. అందఱికిని పెట్టి పోషిం
చువానికైన తగదే. అమె కోపోద్రిక్తయై- 'చాలు నీక కట్టి
పెట్టు కేశవా! నీమంచితనము తెలిసినదైనది బతుటికి
నడువుము.'

శివరా వింతవఱకును జంకుచున్నవాఁడు శ్యామల
యూతగొని యుద్ధృతత్వము వహించి పొద్దు పటపట కొఱుకుచు
కేశవునిపై కుఱికె. శ్యామల యడ్డు పడకముందే ఫెక్కున

దెబ్బ పడెను. ఆదెబ్బ యద్దుపడిన శ్యామల చెంపకుఁ దాకెను. ఆమె తల గిట్టునఁ దిరిగిపోయెను. నడలిన శివరావు గోతులలో నింత శక్తి యుండెనని యామె కంతవఱకు దెలియదు. తల పట్టుకొని కూర్చుండెను. శివరావు కోపతీవ్రత తగ్గలేదు. మఱొక నారి పిడికిలితో గ్రుద్దుటకు నన్నద్దుడు కాఁగా కేశవుఁడతని చేయి పట్టుకొని వెనుకకు నెట్టెను. 'దూరమునుండి మాట్లాడుడు. అనవసరముగ నేల అగౌరవము కొని తెచ్చుకొందురు? అమ్మను జూచి మూరకుంటిసి. లేకున్న నీరోజున అటో ఇటో తేల్చివైచి యుందును.'

కేశవుఁడు బయటికి వెడలిపోయెను. శివరా వచేతనుఁడై నిలిచియుండెను. ఆక్షణమున కేశవునిపై దైవికముగ్గ పిడుగు పడి అతని తల వేయిచెక్కలైన శివరావు హృదయమునకు పరమానందముగ నుండెడిది. తనయొడి యుండెత్తుకొని యేకుమారునల్లారు ముద్దుగ పెంచెకో అతనిఁగూర్చియే నాఁడతని మనమున అనేకములగు దుష్పంకల్పములు జనించుచుండెను.

వియ్యమ్మ యింతవఱకును తన గదియందే కూర్చుండి యుండెను బయటికరుదెంచి "కొడుకు తన యంతనాఁడైన పిమ్మట చేయి చేసికొనుట కూడద" నను.

శివరావు పెదవులు బిగించి—'నేను మీ నింటినుండి వెడలఁగొట్టెదను. ముష్టి యెత్తుకొన నిమ్ము. కన్నములు వేయ నిమ్ము. నాకవసరము లేదు.

వియ్యమ్మ:—అవతిష్ఠ యెవరికి ?

శివరావు:—నాకాలెక్కలేదు.

శ్యామల:—నాతో నీకుపానుసైతము వచ్చునని యెరింగిన రాకయే యుండును. ఇప్పుడైననీది. నన్ను వంపి వేయుఁడు. ఈయింట నేనుండఁజాలను.

వియ్య:—నీవన్న నే అతనికి కొంతగౌరవము. లేకున్న నేడే మయ్యెడిదో !

శ్యా:—ఇంకేమి కావలెనువది నే! ఎంతజ్ఞాన శ్రవహించి నడచు కొనుచుండినను రావలసిన అపత్తి తప్పనేతప్పట లేదు. ఇంటనడుగుపెట్టి క్షణమైనఁ గాకముందే యింత వనియైనదిగదా! దై వేచ్ఛ యెట్లున్నదో !

రాతి భోజనమునకెవరును లేవలేదు. శివరావుకొఁడు మాత్రము తినెను. ఇక నీచీవితమెట్లు వెళ్ళునా అనుచింత శ్యామల నేడ్చింపసాగెను. తనకడుపొక్కటేయైన నతదిగులు లేదు. ఈపిల్లగతి యేమికానన్నదో !

వింశతిప్రకరణము

దుఃఖములందు నిద్దరసైతము సాయమువీడును. శ్యామల మంచముపై నటునిటు మగలుచుండెను. నిద్రవచ్చిన బాగుగానుండునని యెంతో యనుకొనెను. రానని నిద్రకూడ పతినపట్టినట్లుండెను. దీపము తీసివైచి కిటికితెక్కలు తెరిచెను.

టిక్కు టిక్కుమను గడియారమునుగూడ తీసికొనిపోయి
అవతలిగదియందుంచి వచ్చెను. కాని నిద్రఅనుమాట రాకుం
డెను ఆలోచించినమాటలనే తిరిగి తిరిగి యాలోచించెను. ఇంక
పట్టిమాటలుగూడ నై పోయెను. అప్పటికిని కునుకురా లేదు.
మఱల దీపము వెలిగించి యేదోపుస్తకము చదువనారంభించెను.
నాలుగైదు పుటలు చదువునప్పటికి నిద్దురవచ్చెను. పుస్తకముట్టే
తెరిచియుండి పోయెను.

అంతలో కేశవుడు గదిలోన కాలిడెను. అతనికాభ్యు
గడగడ వణకుచుండెను. అతడు గదినంతయు కలఁజూచెను
శ్యామల నిద్రించుచుండెను. ఆమె తలవైపున గూటియందొక
యిత్తడిపెట్టె యుండెను. కేశవుడు పిల్లివలె గుట్టుచప్పుకు
కాకుండనేగి నెమ్మదిగ పెట్టెతీసికొని గదియండి శీఘ్రముగ
వెడలిపోయెను ఆక్షణమునకే శ్యామల కన్నులు తెరిచెను.
ఉలికిపడి లేచి నిలబడెను. గుండెలు దడదడ కొట్టుకొనసాగెను.
అతడు కేశవుడు కాదుగదా? నాగదిలోని కేమిచేయవచ్చెను?
నాకేళిమ కలిగినేమా! వదిన గదిలోనుండి వచ్చినేమా!
అతని కిచటనేమివని? నాతోనేమైన చెప్పవచ్చినేమా. అయి
నను నీసమయమున చెప్పటకేముందును? అతని యద్వేషమేమై
యుండును? ఆమె హృదయము కంపించిపోయెను.

శివవాపు జాబాబిద నిద్రించుచుండెను. పోయి
యతనిని మేల్కొల్పవలె ననుకొనెను. కాని సాహసము చాల
లేదు. వట్టి అనుమానపు మనుష్యులు. ఏమనుకొని యేమిచేయ
సిద్ధమాదురో! తిరిగి వచ్చి యాపుస్తకమునే చదువ నారం

భించెను. ఉదయమున నడిగిన నన్నియు తేలును. నేనే భ్రమ పడితినేమో! నిద్రయందప్పు డప్పడిట్టి భ్రమ కలుగుచుండుట కద్దు. ఉదయమున నమగుదమని నిశ్చయించుకొన్నను నామెకు నిద్దుర సట్టలేదు.

ఉదయమున నామె స్వయముగ కేశవునకు ఘోషారము గొంపోవ నామెను జూచి యతఃకులికి పడెను, ప్రతి దినమును నుబ్బి వచ్చుచుండఁగ నేడిమి యేల వచ్చినది! ఆమె వంక జూచుట కతినికి ధైర్యము చాలకుండెను.

శ్యామల యతనినాదర పూర్వకముగఁ జూచి 'రాత్రి నీవు నాగదిలోనికి వచ్చితివా' యని అడిగెను.

కేశవుఁ డాశ్చర్యము నభినయించి—'నేనా? రాత్రి మీగదికా? నా కేమివని యన్నచదట! ఎవడైన వచ్చెనా?

శ్యామల యతని మాటల విశ్వసించినట్లుగ—'అవు నెవరో వచ్చి గదినుండి యావలి కేగినట్లు భ్రమ కలిగెను. నేనా తని మొగము మాత్రము చూడలేదు. వీపుమాత్రము చూచి నీవేమైన వచ్చితివేమో యనుకొంటిని. ఎవడు వచ్చెనో యెట్లు తేలును? ఎవడో మాత్రము తప్పక వచ్చెను. ఇందు సందేహ మావంతయు లేదు.

కేశవుఁడు తాను నిరవరాధి యని నమ్మకము కల్గింప ప్రయత్నించుచు—'నేను రాత్రి సినిమా చూడనేగితిని. చూచి యటనుండియే యొక మిత్రునింట పరుండఁ బోతిని. ఇన్నడే వచ్చి యాము నేపైనది. నావెంట నెంతోమంది న్నహితులు

సైతముండిరి. ఎవరినైన నడిగి చూడుడు నాకుమాత్రము
సహాయము. ఏదైన వస్తువు పోయిన నామీదికి వచ్చి
పోవునేమో యని నిరంతరము జాగ్రత్త నుండును. దొంగ
నెవరును బట్టజాలరు. ఇంక నేరము నానెత్తిని బడును. నాన్నను
మీరెఱుంగుదురు గదా, నన్ను జంపవచ్చుననెను.

శ్యామల:—నీమీదికేల వచ్చును? నిజముగ నీవే తీసినను
నిన్నెవరును దొంగ యనజాలరు. పరుల వస్తువైన
దొంగిలింపవలసి యుండును. తన వస్తువే యైనపుడు
దొంగతనమేల చేయవలయును?

ఇంతవఱకును శ్యామలదృష్టి తన యిత్తడిపెట్టి పైకి
పోలేదు. ఆమె వంటచేయసాగెను. శివరావు కచేరికి పోయిన
పిమ్మట నామె యశోధరను కలియఁబోయెను. చాలకాలము
నుండి యామెను చూడలేదు. పైగా రాత్రిజరిగిన దామెతో
చెప్పి యావిషయము మాట్లాడవలెను. నుబ్బితో—‘గదిలో
నుండి పెట్టెతీసికొనిరావే’ అనెను.

నుబ్బి తిరిగివచ్చి—‘అక్కడ పెట్టెలేదు. ఎక్కడపెట్టెరో
యేమో!’ అనెను.

శ్యామల కోపముతో—‘ఒక్కసారిగ నీచేతనే పనియ
కాదు. అక్కడకాక మఱొక్కడ నుండును? బీరువాలో
చూచితివా?’

నుబ్బి:—లేదమ్మగారు! అబద్ధమేల యాడవలెను. చూడలేదు

శ్యామల వక్కున నవ్వెను. 'పోయి చూచిరా'పో అనెను.

నుబ్బి ఊణములో వట్టిచేతులతో తిరిగివచ్చెను. 'బీరు వాలోకూడ లేదు, ఇంక మీరెక్కడ చూచునునిన ఎక్కడ చూతు' ననెను.

శ్యామల యదరిపడిలేచి—నీ కీళ్ళరుణు కన్నులేల యిచ్చెనో తెలియదు. నీవు చూచుచుండగనే యాగదినుండి తెత్తునో లేడో చూచునునెను.

నుబ్బికూడ వెంటగదిలొనికేగెను. శ్యామల గూటి వంకఁజూచెను. బీరువాఅంతయు గాలించెను. మంచముక్రింద తొంగిచూచెను. పెద్దపెట్టె తెరిచివేసెను, నగలపెట్టె యెచ్చటను కనుపింపలేదు. పెట్టెయేమైనదాఅని యాశ్చర్యమంద సాగెను.

అంతలో రాత్రిజరిగిన నఁభుటనము మెఱపువలె కన్నులముందు మెఱసెను. హృదయము దద్దరిల్లెను. ఇంత వఱకును నిశ్చింతగ వెదకుచున్న యామె కాకస్మికముగ నొడలంతయు తీవ్రజ్వరము వచ్చివట్లుండెను. వెదకఁదగినచోట తగనిచోట నన్నితావులయందును చూటి మాటికిని గాలించెను. ఎక్కడను పెట్టెలేదు. అంతపెద్దపెట్టె పఱపుక్రింద నెట్లుండును? అయినను పఱపుక్రిందపైతము చూచెను. ఊణఊణమునకు మొగము కళ దప్పుచుండెను. ప్రాణములు క్రుంగిపోవు చుండెను. చివరకు నిరాశాహతయై గుండెబాదుకొని యేడ్వ సాగెను.

శ్రీ సర్వస్వము నగలే. తనభర్త యాస్తిపాస్తులయం
 దీక్షరములపై నామె కధికారముండదు. ఆమెకు నగలబలమే
 బలము. అదే గౌరవము. శ్యామలకు నైదారు వేలరూపాయల
 నగలుండెను. ఆనగలనన్నింటి నలంకరించుకొని బయటికేగిన
 యొక్కొక్కణమునీపైన నామె యుల్లాసము నందుచుండెను.
 ఒక్కొక్కనగ యొక్కొక్క సుహృదిపత్తునుండి రక్షింపఁగల
 దివ్యాస్త్రమువలె నుండెను. దైవానుగ్రహమున్న నామె యిత
 రులయెదుట చేయిచాపనవసరములేదు. ఈనగలనే నౌక నొస
 రించుకొని తానును తనపిల్లయు దుఃఖిసాగరము తరింపగలరు.
 తనకేదింతయు నవసరములేదు. ఏదియెటుపోయినను నగలను
 మాత్రమేవరును లాగికొనలేరు. నేడివి శృంగారములు.
 రేపటి కాధారములగును. ఈయూలోచనలతో నామె
 యెంత నంబరమునుచుండెను? ఆనంపదయే నేడామె చేయి
 దాటిపోయెను? ఇప్పుడామె నిరాధార. ప్రపంచము నందామెకే
 యాలంబనమును లేదు. ఏసాయమునులేదు. అమె యాశల
 నియము భగ్నమై పోయెను దైవమా! ఇంతమాత్రమైనచూడ
 లేక పోతివా? ఇదివఱకే కాలునేతులు విరిగి కూర్చున్న నా
 కన్నును సైతము పెఱికి వైచితివా? ఇప్పుడామె యెవరిని యా
 దించును? ఎవరి వాకిట భిక్షమిత్తును? ఆమె యొడలం
 కయు చెమ్మటలు గ్రమ్మెను. ఏడ్చి నేడ్చి కన్నులు వాచి
 పోయెను. శ్యామల తలవంచుకొని యేడ్చుచుండ వియ్యమ్మ
 ధైర్యము చెప్పుచుండెను. కాని యామె యశ్రువులు శోక
 జ్వాల నార్పఁ జాలక పోయెను.

మూడు గంటలకు కేశవుడు బడిచుండి తిరిగి వచ్చెను. అతనిరాక నెఱింగి శ్యామల విడ్డి ప్తయై లేచి గది వాకిటకేగి 'నాయనా! పరిహాసమునకుఁ దీసిన నిచ్చివేయుము. అనలే యేడ్చెడి వన్నెద్పించిన నీకేయి లాభ'మనెను.

కేశవుడొక్క ఊణము కాయఁడయ్యెను. చోరవిద్య యందతఁ డింకను ప్రవీణత సందలేదు. ఇతరుల బాధ పెట్టి యానందించు నంత కఠోరత యాతని కింకను నలవడలేదు. పెట్టె యాతని యొద్దనేయుండి, తిరిగి గూటిలోపెట్టు నవకా శమతనికి లభించి యుండిన ఆతఁడట్లే చేసియుండెననాడు. కాని పెట్టె అప్పటికే యాతని చేయి వాటిలోయినది నేహితులా పెట్టెను దుకాణమునకుఁ జేరవేసి కానికి దుగ్గానికి నమ్మి వేసిరి. దొంగల కబడ్డ మీ శరణ్యు! 'అమ్మా! మీతో నాకు పరియాచకమా? మీరింకను నన్ను శంకించుచున్నారా? నేను రాత్రి యింటియొద్ద లేనని చెప్పినను మీకు విశ్వాస ముదవుటలేదు. నన్ను మీరింత నీచునిగ భావించుట నాకర్థమనె'ను.

శ్యామల కన్నీరు తుడుచుకొనుచు—'నేను నిన్ను శంకింపను నాయనా! నీకు దొంగతన మాపాదించుటకుఁగాదు. పరిహాసమునకు తీసితివేమో యని అడిగితి' ననెను.

కేశవుని దొంగయని యామె యెట్లు సంజేహింపఁ గలదు! లోకము తల్లిలేని పిల్లఁడు గాన దొంగతన మారోపించి రనును. తిరిగి అదియు తన కప్రతిష్ఠయే యగును.

కేశవుడోదార్పుచు—‘పోయి చూచెదము రండు
శివలెవరెత్తుకొని పోయిరి! దొంగ అనలే త్రోవను వచ్చెనో!’
యనెను.

సుబ్బి:—దొంగలు వచ్చుటకేమి కావలెను? ఎలుక కన్నముల
నుండి గూడ దూరివత్తురు. ఈయింట నెచట చూచి
నను కిటికీలే గదా!

కేశ:—బాగుగ వెదకితిరా?

శ్యా:—ఇల్లంతయు గాలించి వైచితిమి. ఇంకెక్కడని వెదక
గలము?

కేశ:—మూరందఱు కుంభకన్ఠులవలె నిద్రపోదురు. .. ఎవరు
వచ్చిన మీకేమి తెలియగలదు?

నాలుగు గంటలకు శివరావు కచేరినుండి వచ్చెను.
శ్యామలను చూడఁగనే యాశ్చర్యపడి యారోగ్యము బాగుండ
లేదా’ యని అడిగెను. ఏమియు బాధలేదు గదా యనుచు
నతఁడు జ్యోతి నొడిలోనికిఁ దీసికొనెను.

శ్యామల జవాబేమియు చెప్పఁజాలక యేడ్వసాగెను.

సుబ్బి కల్పించుకొని—ఇట్లున్నందును జరుగలేదు.
నాబతుకంతయు నీయింటనే గడచినది. నేటివఱకొక్క శ్వాసైన
పోయి యెఱుఁగము. లోకమంతయు సుబ్బి తీసినదనును. ఆ
దైవకృప యెట్లున్నదో!’ అనెను.

శివరావు తనకోటు బొత్తాములు విప్పుకొనుచున్నవాడై తిరిగి బిగించుకొనుచు—‘ఏమైనది? ఏమైన దొంగతనము జరిగినదా?’ యనెను.

నుబ్బి:—అమ్మగారి నగలన్నియు మాయమైనవి.

శివ:—ఎక్కడ పెట్టిరి?

శ్యామల యెక్కిళ్ళ నాపుకొనుచు రాత్రి జరిగిన దంతయు వర్ణించి చెప్పెను. కాని కేశవుని వంటి వాడొకడ తనగదిలోనికి వచ్చి వెళ్ళిన యుదంతము మాత్రము చెప్పలేదు. శివరావు నిట్టూర్చి ‘దైవము కూడ మిక్కిలి కఠినము చచ్చిన వారినే చంపును. మనకు చెడు దినములు వచ్చినవి. అయినను దొంగ యెటనుండి వచ్చెను? కన్న మెచటను లేదే. వచ్చు త్రోవ యింకెచటను లేదు. నేనేమిసావ మొనర్చితినో యీ విధముగ శిక్ష ననుభవించు చున్నాను. నగలపెట్టె గూటిలో పెట్టవద్దని యెన్నిసార్లు చెప్పితిని. వినువారెవరు?’

శ్యా:—ఇట్లు పిడుగు పడునని నాకేమి తెలియును?

శివ:—రోజులన్నియు నొకతీరున గడవవని మాత్ర మెఱుంగు దువుగదా. నేడు చేయింపనెంచిన పదివేలకు తక్కువ గావు. నేటి మనగతి నీకు తెలియనిదా? ఇట్లు గడచుటయే దుష్కరముగ నున్నది. నగలు చేయించుట దైవ మెఱుంగును. పోయి పోలీసులకు తెలిపి వచ్చు దను. కాని దొరకుట మాత్ర మనంభవము.

శ్యామల నివారించుచు—‘దొరకవని తెలిసినప్పుడింక పోలీసులకేల తెలుపవలెను?

శివ:—యన సెట్లావ్వుకొనును? ఇంత సొమ్ము పోయినపుడు మాటాడకుండ మూరకుండఁ గలమా?

శ్యా:—దొరకవలసి యుండిన నేలపోవును? అదృష్టము లేనపు డెట్లాగును?

శివ:—వాసిపెట్టియున్నచో దొరకును. లేకున్న పోనేపోయి నవిగదా.

శివరావు గదినుండి బయటికి వెడలెను. శ్యామల యాతని చేయివట్టుకొని—‘నామాటవిని యాగుఁడు. వచ్చుటకుబదులు పైపెచ్చువారికే యాయవలసి వచ్చునేమో’ యనెను.

శివరావు చేయి విడలించుకొని—‘నివును పిల్లలవలె మొండికివేయుచుందువు. పదివేలరూపాయలను ప్రయత్నించకుండఁగనే వదలిపెట్టఁగలమా? నే నందుకేడ్చి మొత్తుకొనుట లేదు. కాని నా మానసిక బాధ దైవమెఱుంగును. ఈదెబ్బ నూటిగ నాగుండెకుఁ దగిలినది. శివరావా పైమాట్లాడఁజాలక పోయెను. కింతము రుద్ధమయ్యెను. వేగమగ గదినుండివెడలి నూటిగవత్తఁడు పోలీసుస్టేషనుకు చేరెను. నబ్యున్ స్పెక్టరున కతఁడన్న ముగమోట ముండెను. అతనిని శివరావొకవరి లంచగొండితనపు నేరమునుండి శిక్షవడకుండ రక్షించి యుండెను. అతఁడు శివరావు వెనువెంటనే యాచూకి తీయ వచ్చెను. పేరు నన్నూసాపాబ్

సాయంకాలమయ్యెను. నన్నూ యింటిచుట్టును తిరిగి కలహఁజూచెను. లోనికిగి శ్యామలగది పరికించెను. పైకిపోవు

మెట్లు పరీక్షించెను. అవీధిలోని నలుగురైదుగురు పెద్ద మనుష్యులతో గునగునలాడెను. శివరావుతో అయ్యా! అల్లాపై నొట్టు. ఇదిమాత్రము పై వారుచేసిన పనికాదు. ఎవరైన బయటివాఁడు చేసినట్లు తేలినచో నాయుద్యోగమానాటి నుండి మానిపేసెదను. అల్లాపై నొట్టు. ఇంటిలో నెవరిపైనైన మీకనుమానమున్నదా ?

శివ:—ఇంటిలో దాసియొక్క తెమాత్రమే పరాయిమన్నది.

నన్నూ:—అబ్బే అదిపిచ్చిదండీ. ఇది యారితేసినవాని పని గాని వేఱుగాదు. అల్లాపై నొట్టు.

శివ:—అయిన నింట మఱెవరుకలరు ? నాకుమారులిద్దరున్నారు. భార్యయున్నది అక్కయున్నది. ఇందులో నెవరినని నందేహింపఁదగును ?

నన్నూ:—ఇది యింటివానిపనియే. ఎవరైన నేమి యింటివారే యెయుండవలెను. నాలుగైదురోజులలో పూర్తిగా దీని యాచూకి తీసియాయఁగలను. వస్తువులన్నియు దొరకునని చెప్పలేనుగాని దొంగనుమాత్రము తప్పక పట్టియిచ్చెదను.

నన్నూ వెడలిపోయెను. శివరావు శ్యామల కతఁడన్న మాటలన్నియు పూనగుచ్చినట్లు చెప్పెను. శ్యామల కంపించి పోయెను. 'మీరిన్సపెక్టరుగారితో నాచూకి తీసువలదని చెప్పుడు. మీకాశ్చవేళ్యబడి బ్రతిమాలుకొందును. దయ యుంచి యాచిచారణ మాన్నిపుడ'ని ప్రార్థించెను.

శివ:—ఎందుకని ?

శ్యాః—ఎందుకో చెప్పవలెనా? ఇంటి వారి పనియే యని యతఁడు
చెప్పుచుండెనుగదా ?

శివః— వానిని వాగవిమ్ము.

శేకవుఁడు తన గదియందు కూర్చుండి భగవన్నామము
స్మరించుకొనుచుండెను. వాని ప్రైహణములు వైసెగిరిపోవు
చుండెను పోలీసువారు మొగముచూచియే తెలిసికొందురట.
అతనికి బైటి కేగుటకు సైతము ధైర్యము లేకుండెను. తండ్రియు
నిన్ స్పెక్టరును నేమి మాట్లాడుకొనుచుండిరో వినుట కాతఁ
డాత్రముఁ జెందుచుండెను. ఇన్స్పెక్టరు వెళ్ళగనే నుబ్బి
బయటికిరాగా 'నుబ్బీ! అతఁడేమనుచుండెనే?' యని యడి
గెను. నుబ్బి సమీపమునకు వచ్చి— 'ఇంటి వారి పనియేగాని
బైటివారు చేసినది కాదనుచుండె' ననెను.

శేకః— నాన్నగారేమియు ననలేదా ?

నుబ్బిః— ఏమియు ననలేదు నిలబడి యూకొట్టుచుండిరి.
ఇంటిలో వరాయిది నుబ్బి యొక్క తెయేగదా ! మిగి
లినవారందరు తనవారే.

శేకః— సీవొక్క తెవే యననేల? నేనుమాత్రము వరాయి
వాఁడనుకానా ?

నుబ్బిః— సీవు వరాయివాఁడ వెట్లగునువు బాబూ !

శేకః— ఇంటిలో నెవరిపైని తమ సందేహములేనట్లు నాన్న
గారు చెప్పలేదా ?

నుబ్బిః— చెప్పఁగామాత్రము వినలేదు. సావమా యిన్స్
పెక్టరుగారు మాత్ర మాయన తల్లికడుపు చల్లగ—

‘నుబ్బి కేమి తెలియును. పిచ్చిద’నిరి. అయ్యగారు నా గొంతుక కురిపోయి సిద్ధపడుచుండ నాయనగారే రక్షించిరి.

కేశ:— అయిన నీవును బ్రతికిపోయితివి. ఇక నేనే కలను.

ఓసీ నీవు నన్నారోజున సెంటఁ జూచితివఁట ?

నుబ్బి:— లేదు నాయనా. నీవు సినీమాకు పోయితివిగదా.

కేశ:— నీవే సాక్ష్యము చెప్పవలయునునుమా.

నుబ్బి:— అట్లందు వేమి బాబూ. అమ్మగా రాచూదికినే యాపించి వేయుదురట.

కేశ:— నిజమా ?

నుబ్బి:— నిజమే ఆచూకి వలదని యామె మాటిమాటి

‘కనుచున్నది. నగలు పోయినవేమో పోయినవని యెంత చెప్పినను మీ నాన్నగారే యొప్పుకొనకున్నారు.

నాలుగె దురోజులు కేశపుడు కడుపునిండ భోజన మాచరింపలేదు. ఒకసారి నాలుగు ముద్దలు తినిన మఱొకసారి యాఁకలిలేదనును. అతని మొగమున కత్తివేటువైచినను నెత్తురుచుక్క లేకుండెను. రాత్రులు నిద్రపట్టకుండెను. ప్రతిక్షణమును పోలీసుల భయము పెన్నాడుచుండెను. విషయ మింతవఱకు వచ్చునని యెఱింగిన నాతఁడీవని చేరుకడే పోవును. ఏ దొంగయో తీసెననుకొందురని యతఁడూహించెను. తన విషయ మెవరికిని వట్టదనుకొనెను కాని రహస్య మంతయు బైటపడునట్లుగవడుచుండెను. నన్నూ చేయు నాచూకీని బట్టి కేశపుని సంశయము మఱింత బలపడుచుండెను.

ఏడవ రోజున సాయంకాలము కేశవుఁ డింటికి వచ్చి
 పురుషు మిక్కిలి చింతాక్రాంతుడై యుండెను. నేటివఱకు
 తప్పిపోవచ్చునను నాశచే నతనికి ధైర్యముగ నుండెను. సొమ్ము
 బైట పడునను భీతి యతనికి లేకుండెను. కాని నేడది బట్ట
 బయ్యలైనది. ప్రతి క్షణము నన్నూ పోలీసులను వెంటఁ గొని
 వచ్చుచునే యుండవచ్చు ననిపించుచుండెను. ఇక తప్పించు
 కొను నుపాయములేదు. నన్నూ లంచము గైకొనుట సంభవమే.
 పైకము కూడ చేతిలో నుండనే యున్నది. కాని మాట
 మాత్రము బైటికి రాక తప్పదు. సొమ్ము బైట పడకుండనే
 కొడుకే యవహరించినాడని పట్టణానుంతయు గగ్గోలుగ
 నున్నది. ఇక సొమ్ము బైట కడిన పిచ్చుట సాదుసందునకు
 నీవార్త వ్యాపింపదా! తానెవరికిని మొగమైన చూపింపఁ
 చాలఁడు.

కచేరినుండి వచ్చుసరికి శివరావు గాబరా పడుచుండెను.
 తల పట్టుకొని వచ్చినవాఁడు వచ్చినట్లు నుంచముపై కూల
 బడెను.

శ్యాః—గుడ్డలు విప్పరేమి! రోజుకంటె నేడాలస్యమైనదే!

శివః—ఏమి గుడ్డలు విడుచుటో! నీవీ సంగతి వింటివా?

శ్యాః—ఏమిది! నేనేమియు వినలేదే!

శివః—సొమ్ము బైట పడినది. ఇక కేశవుఁడు బైట పడుట
 యసంభవము.

శ్యామల కాశ్చర్యము కలుగలేదు. ఈమాట తాను
 మున్నే యెఱుఁగుదు నన్నట్లామె 'నేను పోలీసు వారికి తెలు

వవలదని చెప్పియుండలేదా! అనెను.

శివ:—నీకు కేశవునిపై ననుమానముండరా?

శ్యా:—లేకేమి! నేనాతనిని గదిలోనుండి వచ్చుచుండఁగ
చూచితిని.

శివ:—నాలో నేని చెప్పవైతివి!

శ్యా:—అమాట నేను చెప్పఁదగినదేనా? ఈర్ష్యావశమున
నేనట్లు చెప్పితినిని మీమనమున ననుకొనరా? నిజముగ
మీకాభావము కలుగునో లేదో చెప్పుడు. అబద్ధ
మాడకుడు.

శివ:—నంభవమే. నేను నిరాకరింపజాలను. కాని యాస్థితిలో
నీవు నాకుఁ జెప్పియుండవలసినది. నేను రిపోర్టుచేసిది
వాఁడనుకాను. నీవు నీవతిష్ట కాపాడుకొంటివి గాని
పరిణామ మేమగునో రవంతయు యోజింపలేదు. నే
నివుడే స్టేషనుకేగెదను. నన్నువచ్చుచునే యుండ
వచ్చును.

శ్యామల హాకాశురాలై 'ఇప్పుడేమిచేయవలె' ననెను.

శివరావాకనమువంకఁ జూచుచు—'దై వేచ్ఛ యెట్లు
న్నదో! ఒకటిరెండువేలు లంచముపోసినచో కేసు మాపు
చేయింపవచ్చును. కాని నానేటి పరిస్థితులు నీవెఱుంగనివి
కావు. ఇంతకు నాయదృష్టము మందిదిగాదు. పాపములు
చేసిన వాఁడననుభవింపక తీరునా! ఒకపిల్లవాఁడట్లయ్యెను.
మఱొకసిగతి యిట్లువట్టినది. అనమర్థుడే, మూర్ఖుడే, తుంట

రియేకాని కన్నకొడుకుగదా. ఒకనాటికిగాకున్న మతోక
నాటికైన బుద్ధిరాకుండెడిదా ! ఈబాధ యిక దుర్భరము.

శ్యామల:— ఏమైననిచ్చి తప్పించుకొన వీలున్నచో నేను
పైకము సంగతి యోజింతును.

శివ:— తేగలవా ? ఎంత తేగలవు ?

శ్యామల:— ఎంత కావలెను ?

శివ:— ఒక వేయికి తక్కువ యనలు వీరేలేదు. నేనొక
వ్యాజ్యమునం దతనియొద్ద నొక వేయి వుచ్చుకొంటిని.
నేడతడది గుంజకొనకమానడు.

శ్యామల:— ఆమాత్రము నే నేర్పాటుచేసెదను. పోయ్యిరంను.

పోలీనుస్తేషనునందు శివరావునకు చాల నాలస్య
మయ్యెను. ఏ కాంతముగ మాట్లాడుట కెంత నేపటికిని నవకాశ మే
చిక్కకుండెను. ఇన్నా మహా ఘటికుడు. తేలికగా నొప్పు
కొనకుండెను చివరకు మొగమాటముతో నైదు వందల
కొప్పుకొనెను. అంతటితో పని పూర్తి యయ్యెను. ఉత్సాహ
ముగ నింటి కరుదెంచి 'పని యైపోయినది, పైకము నీనిచ్చి
ఇను పని నా మాటయే చేసివైచినది. ఎంత నేపటికిని వాడు
చోటుపెట్టకుండెను. చివర కెట్లో చెప్పి యొప్పించితిని. కేక
వుడు భోజనము చేసెనా' యనెను.

శ్యామల:— అతడింకను బయటనుండి తిరిగిరానిదే!

శివ:— పన్నెండు గంటలు సుమారు నదిగదా !

శ్యామల:— పోయి యెన్నోసార్లు గది చూచి వచ్చితిని.

అంతయు సంధకారమయముగ నున్నది.

శివ:— మాధవుడో ?

శ్యామల:— అతఁ డన్నముత్యం నిద్రించినాఁడు.

శివ:— కేళవుఁ డెక్కడికేగినో యలని నడుగలేదా ?

శ్యామల:— అతఁడు నాతో చెప్పి వెళ్ళలేదనెను.

శివరావునకు సంజేహము కలిగెను. మాధవుని మేల్కొల్పి 'నీతో నన్ని యెచ్చటికేగునది చెప్పిపోలేదా ? ఎప్పుడు వచ్చునో.' మాధవుడు కన్నులు నలుపుకొనుచు, తలగోకి కొనుచు—నాతో నేమియు చెప్పలేదనెను.

శివ:—దుస్తులు ధరించుకొని యేగెనా ?

మాధ:— లేదు. లాగుచోక్కామాత్రము కట్టుకొనెను.

శివ:—వెళ్ళునపుడు సంతసముగ నుండెనా ?

మాధ:—అంత సంతోషముగ కన్పించలేదు. ఎన్నోసార్లు లోపలికి రానెంచియు బయటనుండియే వెడలిపోయెను. కొన్నినిముషములు బయట చావడిలో నిలిచి యుండెను. వెళ్ళునపుడు కన్నులుతుడుచుకొనుచుండెను. కొన్నాళ్ళకుండి నిరంతర మేడ్చుచునే యుండెను.

తన జీవితమంతయు భగ్నమై పోయినట్లు శివరావు దీర్ఘముగ నిశ్చయించెను. శ్యామలతో—'నీవు మంచి కేయస

కొని చేసితివిగాని శత్రువుకూడ నాకింతకంటె మించినయివకార
మాచరింపజాలడు. కేశవుని తల్లియగుచో నింతనంకోచించె
డిదా! ఎన్నడును నట్లుచేయద'నెను.

శ్యా:—కొంచెము డాక్టరుగారింటికి పోయిచూడరాదా ?
అక్కడ కూర్చుండియుండునేమో. ప్రతిదినము నెంతో
మందిపిల్లలు వచ్చుచుందురు. వారినడిగిన జాడ
తెలియునేమో! ఎంతజాగ్రత్తగా బ్రదికినను రావలసిన
యపయశము రానేవచ్చినది.

శివరావు గోడలతో చెప్పినట్లు 'అవును. పోక యింక
నేమిచేయఁ గలన'ని అనుకొని బయటికి వెడలెను. "బయట
కాలిడెనో లేదో యెదురుగా డాక్టరు చలవతినిఁ జూచెను.
ఉలికిపడి—'మీరెంత నేవటనుండి యిచటనుండి' రనెను.

డాక్టరు:—నేనిప్పుడే వచ్చితిని. మీరీ నిశీధమున నక్కడికి ?
వచ్చి డెందు గంటలపైఁగానై నది.

శివ:—మీయింటిపైపునకే వచ్చుచుంటిని. కేశవుఁడింకను
నింటికిరా లేదు. మీయొద్దకు వచ్చినేమాయని.....

డాక్టరు శివరావు రెండుచేతులు వట్టుకొని 'మీరిక
దైర్యముగ.....' నని యేమో చెప్పఁబోవుచుండఁగానే
శివరావు తుసాకిదెబ్బతినిన చందమున నేలఁగూలెను.

ఏ క వింశతి ప్రకరణము

వియ్యమ్మ కోపాశ్రేణముతో 'అయిన పిల్లవానిని వట్టికాళ్ళతో బడికిపంపెదవా' అనెను.

శ్యామల పిల్లతల చిక్కుతీయుచు 'నేనేమిచేయఁ గలను ! నాయొద్ద సొమ్ములేద'ని జవాబిచ్చెను.

వియ్యమ్మ:—అవును. నగలు చేయించుకొనుటకు మాత్రము సొమ్ముండును. పిల్లల చెవ్వులకొత్తైనచో సొమ్ము మండిపోవును. ఇద్దరు పోనేపోయిరి. మూడవవాని యునురుగూడ పోసికొని పొట్టను బెట్టుకొందువా?

శ్యామల నిట్టూర్పువిడచి—అయ్యవన్న వాడు బ్రతు కును, చావువాసి పెట్టియుండిన నేను తప్పింపఁగలనా ?

[వదిలినము నట్లే వియ్యమ్మకు శ్యామలకునేదో జగడము జరుగుచుండెను. నగలు పోయినప్పటినుండి శ్యామలస్వభావము విచిత్రముగ మారెను. ఆమె పై నపై నకును పెనుగులాడఁ జొచ్చెను మాధవుడేడ్చి మొత్తుకొని ప్రాణములుపోగొట్టు కొనినను దమ్మిడినైన నిచ్చడిదికాదు. మాధవుని విషయమే కాదు. తన వ్యయముకూడ నామె అట్లే నిర్దయగ కోసివేసి కొనెను. చీరదిరిగి పిల్లలైనను క్రొత్తదీరకొనదు. తలనూనె నెలలకొలది తెప్పింపదు తములపాకులు నిత్యమువేసికొను నట్టిది వానిమాటనే యొర్తదు. చంటిపిల్లకు పాలనైన తెప్పిం

నదు. కన్నులు తెలువని పిల్లభవిష్యత్తు నిరాదూపముధరించి యామెను కలవర పఱచుచుండెను.

శివరావు సంపూర్ణముగ శ్యామల చెప్పచేతలలోనికి వచ్చెను. ఆమె యేమిచేసినను కాదనెను. ఆమె యన్న అత్త నికేలోలో భయము. అతడు ప్రతిదినము విడువకుండ కచేరి కేగుచుండెను. తన చిన్నతనము నందైన చేయనంత పరిశ్రమ చేయును. కన్నులు చెడిపోయెను. వైద్యుడు రాత్రులు చదువుట, వ్రాయట వలదని నిషేధించెను. అతని యరుగుదల యంతకు మునుపే బలహీనముగ నుండెను. ఇప్పుడు బొత్తుగ చెడిపోయెను. శ్వాసకోశము గూడ చెడెను. కాని అతడు మాత్ర మర్థరాత్రము వఱకును పనిచేయుచునే యుండును. అరోగ్యము నరిగ నున్నను, లేకున్నను, ఇష్టమైనను, కాకున్నను పనిచేసి తీరవలసినదే. శ్యామల కతనివై రసంతయు జాలిలేదు. భీషణముగు భవిష్యచ్చింత యామె నదృష్టముల నన్నింటిని నమూన నాశన మొనరించెను. బిచ్చగాని యలికిడి వినిననామె అదరిపడును. చిన్న గవ్వయైన వ్యయపడుట యామెకు గిట్టదు.

ఒక దినమున శ్యామల నెయ్యి తెమ్మని మాధవుని బజారు కంపెను నుబ్బి నామె విశ్వసించదు. ఆమెచే నేపెచ్చమును తెప్పించదు. మాధవునకు డబ్బు మిగుల్చుకొను ధురల వాటులేదు. కాని నెచ్చమున కర్థగా చెప్పటలేడెఱుగఁడు. బజారు పని యంతయు అతఁడే చూడవలసి వచ్చుచుండెను. శ్యామల ప్రతివస్తువును తూచును. రవ్వంత తూకమున తగ్గినను వస్తువుల తిప్పికొట్టును. మాధవుని నమయమంతయును

తెచ్చుట, త్రిప్పియిచ్చుటలతోనే పోవుచుండెను. బజారులో నెవరును నులభముగ నాతినికి వెచ్చును నియకుండిరి. నేడు కూడ అట్టిదే సంఘటనయ్యెను. మాధవుడు దుకాణ లన్నియు వెదకి తనకు నచ్చిన నెయ్యి తీసుకొనివచ్చెను. శ్యామల దానిని వాసన చూచి 'నెయ్యి మురిగినది. త్రిప్పి యిచ్చివేయు' మనెను. మాధవుడు విసుగుకొని—'ఇంతకంటె మంచి నెయ్యి బజారునందే లేకు. నేనన్ని కొట్టులందును చూచి పరీక్షించి తెచ్చితి'ననెను.

శా:—అయిన నేబద్ధమాడు చుంటివా?

మాధ:—అగూటని నేననలేకు. కాని కొమటి నెయ్యి మువుకు తిరిగి తీసికొనడు. నీవిక్కడ బాగుగ పరీక్షించి చూచుకొనుమని అతడు నా.కో గట్టిగ చెప్పెను. ముందుగ బోణీబేరము. వెచ్చము తిరిగి పుచ్చుకొననని కూడ ఖండితముగ పల్కెను. నేను వాసన చూచి నాలుకపై వైచుకొని రుచిగూడ చూచితిని. ఇప్పుడే ముగమాకో త్రిప్పి యాయుగలను.

శ్యామల వండ్లు పటపట కొలుకుచు—'నేతిలో న్నవ్వు ముగ కొవ్వు కలిసియున్నది నీవేమో బాగుగానున్న దందువు. నేను దీనిని పంటయింటి లోనికైన గొంపోవను. నీయివ్వు మున్న త్రిప్పి యిమ్మా లేకున్న నీవే త్రాగుము.

నేతిగిన్నె నచటనే విడిచి శ్యామల వెదలిపోయెను. మాధవుడు కోపభయములతో కంపించిపోయెను. అతడే

మొగముతో నెయ్యి త్రిప్పి యాయగలడు? నేను పుక్కికొన
ని కోమటి నృప్తమగ చెప్పివేయును. అప్పుడు తానేమి
చేయును? బజారున పోవు మనుష్యులందఱు అట మూగెదను.
అంతటిలోను తనకవమానము జరుగును. సాధారణముగ తన
కవ్వరును వెచ్చమునే యాయును. ఏడుకాణమునొద్ద నైనను
తాను గంటల కొలది వేచియుండవలసి వచ్చుచుండెను.
'నేయి యేమైనను నరే. నేను మాత్రము పో'నని యాధవుడు
నిశ్చయించుకొనెను.

ప్రపంచమున తల్లి లేని పిల్లలకంటె దీనులు మఱెవ్వ
రునుండరు. ఇతరులందఱును దుఃఖముల పిన్గరింతురు. పిల్లనికి
తల్లి జ్ఞాపకము వచ్చెను. అమ్మయే యుండిన నేను తనకీ గతి
వట్టునా? అన్న చురపోయెను. కేశవుడు కూడ వెడలిపోయెను.
ఈకష్టము లన్నిటి ననుభవించ తానేల బ్రతికియుండెను?
యాధవుని కన్నులవెంట అశ్రువును ప్రవహింప సాగెను. అతని
కోకార్తు కంఠమునుండి దీర్ఘనిశ్వాసయతో పాటు 'అమ్మా!
నీవుకూడ నన్ను మఱచితివా? నీవెంటనైన గొంపోవరాదా?
యనెడు మాటలు బయల్పడలెను.

శ్యామల యింతలో గదివైపున కేగెను. యాధవుడు
వెళ్ళియుండునని యామె తలచెను. అతనిని చూడఁగనే నండి
పడి—'నీవింకను నిచటనే కూర్చుండిన అన్నమెప్పుడు వండఁ
గలనని' గద్దించెను.

యాధవుడు కన్నులు తుడుచుకొనుచు' నాకు బడివేధ
యైనదనెను.

శ్యా:—ఒకరోజు లస్యమైనంత మాత్రమున కొంప మునుగదు. ఇదిమాత్ర మింటి పనియేగదా!

మాధ:—పతి దినమిదే పనిముందుటచే నేరోజునను బడికి నోయైన సమయమున పోవీలు పడుటలేదు. ఇంటి వద్ద చదువుటకును తీరిక లేదు. ఏవెచ్చమును నాలుగైదు సార్లు తిప్పి కొట్టనిది పుచ్చుకొనరు. నేను చీవాట్లు చెప్పుదెబ్బలు తినవలయును. నలుగురిలో నాకవమాన మగును ఎవరికేమి పట్టినది?

శ్యా:—అవును నాకేమి? నేను మీశత్రువనుగదా? నావార్తైన గదా దుఃఖింతురు. నీకు చదువు సంధ్య లబ్ధవలద నియే దైవమునకు నాప్రాకృత నాలో నన్నియు చెను గురే. మీతప్పులేమియు నుండవు. నవతి తల్లి యన్న పేరే విషము కన్నతల్లి విషముపెట్టినను అన్యుతమే. నవతి అన్యుతము కుడువఁ జెట్టినను విషమి. మీవలన నాజీవిత మంతయు నుట్టిపాలైనది. ఏడ్చుచు రోజులు గడవవలసివచ్చినది. నేనేమో బావుకొనుచుంటినని మీర నుకొందురు. మిమ్ము బాధించుటే నా కానందమని మీరు భావించురు. దైవము నాకు చావు వ్రాసిపెట్టి యుండలేదు. లేకున్న నాకింత ముండివాణమే!

శ్యామల కన్నులనీరు గిట్టునతిరిగెను. ఆమె వెంటనే లోనికి వెడలిపోయెను. శ్యామల యేడ్పుచుండుటగాంచి మాధ వ్రుడు భయకంపితు డయ్యెను. అతనికి ముఖము కలుగలేదు కాని కొట్టించునేమో అను శంక కలిగెను. గుట్టుచప్పుడు

కాకుండ నాగిన్నెను తీసికొని క్రొత్త గ్రామమునకేగు కుక్కవలె
తిప్పి యిచ్చుటకు బయలుదేతెను. అతని ప్రత్యంగమునుండి
కునోవేదన యుట్టిపడుచుండెను. ఎంత తెలియనివాడైనను
కీతని వాలకము చూచి అనాథబాలకుఁ డని యెఱుంగ
వచ్చును.

మాధవుఁ డేగుచున్నకొలఁది రానున్న భీషణసంక్రామ
కల్పనచే భయకంపితు డగుచుండెను. గుండెలు దడదడ కొట్టు
కొనుచుండెను. కోమటి వేతిని తీసికొననిచో నచటనే విడిచి
రావలెనని అతఁడు సిశ్చయించుకొనెను. విధిలేక శుతఁడే తనను
పిలుచును. కోమటిని కోపపడుట కతఁడు మాటలనుసైత
మూహించుకొనెను 'ఏమయ్యా! పెట్టి! చూచుచుండఁగనే
కన్నులలో దుమ్ముకొట్టుదువా? మంచి నరకు చూపించి
యీ కుఱ్ఱునరకు నిత్తురా?' యని తానుగద్దించును. ఈనిశ్చయ
మొనరించుకొననిపిదప సైత మారని అడుగు ముందుకువడ
కుండెను. తానచటి కేగుచుండుట పెట్టి చూడరాదని అతని
సంకల్పము. హఠాత్తుగ తాను దుకాణమునొద్ద ప్రత్యక్షము
కావలెనని యాతని యుద్దేశము. అందు కాతడు సందులో
నుండి చుట్టుతిరిగి దుకాణమునొద్ద కేగెను.

పెట్టి అతనిని చూడఁగనే—'వెచ్చము తిరిగి పుచ్చుకొననని
నేను ముందుగనే చెప్పితిని. చెప్పితి నా లేదా చెప్ప
మ'నెను.

మాధవుఁడు కోపము తెచ్చుకొని—'నీవు నాకు చూపించిన
నేతి నిచ్చితి నాయేమి? చూపించిన దొకటి తూచి

యిచ్చిన దొకటి. ఎందుకు తీసికొనవు. ఇది చారీదోపిడి సాముకాదు.

సెట్టి:—ఇంతకంటే మంచిదేయి యీ బజారున లభించుచో నేను జల్పానా నిచ్చుకొందును. గిన్నె తీసుకొనిపోయి నాలుగైదు దుకాణములు చూచుకొనుము.

మాధ:—మాకింత తీరిక లేదు. నీనెయ్యి నీవు తీసికొనుము.

సెట్టి:—నెయ్యి ముమ్మాటికి పుచ్చుకొనను.

దుకాణముమీదనొక జటాభారియగునన్యాసికూర్చుండి యీ వింత చూచుచుండెను. అతడు లేచి మాధవునియొద్దకేగి గిన్నెలోనిదేయి నాఁఘాణించి 'బిడ్డా! నెయ్యిమాత్రము బాగుగనే యున్నది' దనెను.

సెట్టికి నూతలభించెను. అతడు 'స్వామీ! మేమెప్పుడును వీరికి రెండవరకము సరకు నీయము. తెలిసియున్నచోట చెడ్డవస్తువు నిచ్చుట వ్యాపారధర్మమా?' అనెను.

సాధు:—నెయ్యి బాగుగనే యున్నది. తీసికొని పొమ్ముబిడ్డా!

మాధవుఁ డెడ్వసాగెను. నేతని చెడ్డదని నిరూపించుట కతనియొద్ద మతేమియు సాధనము లేకుండెను. 'నెయ్యిబాగుగ లేదని యామెయే తిప్పికొట్టినది. మంచిదే అని నేనంత చెప్పినను విశద'ని యింకను వెక్కివెక్కి యేడ్వసాగెను.

సాధు:—మంచిది కాదన్న దెవరు?

సెట్టి:—వీరి తల్లి కావచ్చును. వారి కేసరకును నచ్చదు.

సావము పిల్లని పరుగెత్తించి చంపును. సవతికల్లిగదా! కన్నతల్లి యిట్లు చేయగలుగునా?

సాధువు మాధవునిపై సదయవీక్షణములఁ బఱపెను. అతని నుద్ధరింప నాతముఁజేందుచున్నట్లాతని దృష్టులు చెప్పక చెప్పుచుండెను. అతఁడు తమకాస్వరముతో—‘మీతల్లి మరణించి యెన్నాళ్ళయినది నాయనా!’ అనెను.

మాధ:—అఱవయేడు.

సాధు:—అయిన నీవప్పుడు చాల చిన్నవాడవై యుందువు. దైవలీల యెంతనిచిత్రము! ఈచంటిపిల్లవానిని మాతృవిహీను నొనరించితివా? ఏమి యనర్థము? అఱవత్సరముల పిల్లవాఁడు రాక్షసి యగు నవతిపాలఁబడవలెనా? అహ! యేమి దయాఃధివగ్ధ్యా? సెట్టి! పిల్లవానిని కరుణింపుము. నేతని తిరిగి పుచ్చుకొనుము. .. లేకున్న నవతితల్లి వీనిని బ్రతుకపీయదు. దైవకృపవలనను, నాయాశీర్వాదమునను నీనెయ్యి వెంటనే యర్ఘ్యము కాగలదు.

సెట్టి పైకము త్రిప్పి యాయలేదు. పిల్లవాఁడు నేతికై యెట్లును తిరిగి వచ్చునుగదా! రోజు కెన్ని సార్లు తరుగవలెనో! తన దుకాణముననున్న అన్నిటికన్న మించినతని మాధవునకు పోసి పంపెను. మాధవుఁడు సాధువు హంతితనము పొగడుకొనసాగెను. ఎంత దయగలవాఁడో నిజముగ నశఁడే చెప్పకన్న సెట్టి నేతిని పుచ్చుకొననే పుచ్చుకొనఁడు.

సాధువుకూడ మాధవునివెంట నేగుచు తియ్యనిమాట లాడసాగెను.

‘నాయనా ! మాతల్లియు నామూడవ యేటనే పరమ పదించినది. అందుకే తల్లిలేని పిల్లలనుజూచిన నాగుండెలు బద్దలగుచుండును !

మాధవుడు:—మీతండ్రికూడ రెండవపెండ్లి చేసికొనెనా?

సాధు:—లేకున్న నేనేల నేడు సాధువుగ నుండును? మొదట నాతండ్రి వివాహముమాటయే తలపెట్టలేదు. నేనన్న వారికెంతో ప్రేమగనుండెను. మనస్సెందుకుమాత్రానో తరువాత పెండ్లిచేసికొనెను. సాధువునుగాన కఠినముగ మాటలాడఁగూడదు కాని సవతి యెంతఅందకత్తెయో యంతకఠినురాలు. రాక్షసియే నాకు రోజంతయు తిండి పెట్టెడిదికాదు. నేనేడ్చినచో కొట్టెడిది. మాతండ్రి కూడ నాపట్ల విచారముండయ్యెను. అయినకు నన్ను చూచిన నేవగింపుకలిగి యేడ్చుచిన నేన బాదుచుండెను. చివరకు నేనిల్లువీడి వెడలిపోతిని.

మాధవునకుఁగూడ పెక్కుసార్లు విడిచి పోవలెనని పించెను. నిజమున కపుడుగూడ నతఁడదియే యోజించు చుండెను. చాల నుత్సాహముగ —‘ఇల్లువిడిచి ముందుగ మీరెటకేగితిరి’ గని ప్రశ్నించెను.

సాధువునవ్వి—“నాఁడునుండి నాకష్టములంతరించినవి. మోహబంధముతెగి మనముననుండి భయముతొలగిననాఁడే నేనుద్ధరింపఁబడితిని. పగలెల్ల నేనొక వంటెనక్రింద కూర్చుండి యుంటిని. సాయంకాల మగుసరికి నాకొక మహాత్ముడు కని పించెను. వారిశుభనామము పరమానందస్వామి అయిన బాల

బహ్మచారి. నామీద వారికి దయకలిగెను. వెంటపెట్టుకొని నన్నుచూచు దేశ దేశాంతరములఁ ద్రిప్పిరి. వారు సిద్ధులగు యోగులగుటచే నాకుఁగూడ యోగవిద్య నుపదేశించిరి ఇప్పుడు తల్లిని దర్శించునంతటి యోగసిద్ధి నాకు లభించినది. వారితో నప్పుడప్పుడు మాట్లాడుచుండునుగూడ' ననెను.

మాధవుఁడు విస్ఫురుత నేత్రుడై — 'మితల్లి మరణిం చెనుగదా!' యనెను.

సాధు:—అయిన నేమి నాయనా! యోగవిద్యయందు మరణిం చినవారిని దర్శించుశక్తికలదు. ఎవరినికోరిన వారిని పిలిపించుకొనవచ్చును.

మాధ:—నేను యోగవిద్య నభ్యసించి మాతల్లినిఁ జూడ వచ్చునా?

సాధు:—శుభ్రక అభ్యాసమువలన నన్నివనులును నమ కూరును. కాని యోగ్యుఁడగు గురువుమాత్రము కావలెను. యోగమువలన గొప్ప గొప్ప సిద్ధులు లభించును. ఎంతకావలెనన్న సంతధనము యజ్ఞములొ ప్రాప్తించును. ఎంతకుదురని రోగమునకై న నిట్టే యాషఢము కనిపెట్టవచ్చును.

మాధ:—మీనివాన మెక్కడ?

సాధు:—నాయనా! నాకు నివాసమేమి? దేశ దేశాంతరముల తిరుగుచుండును. ఇక నీవేగుము నేనొక్కింత స్నాన సంధ్యల నాచరింపవలెను.

మాధ:—నేనుగూడ నటే వచ్చుచున్నాను వడుంకు. మీ

దర్శన భాగ్యమున నాజన్మ ధన్యమైనది.

సాధు:—కాదు నాయనా! నీబడి కాలన్యాయుగురు. నీవేగుము.

మాధ:—తిరిగి మీదర్శన మెప్పుడు లభించును?

సాధు:—ఎప్పుడో యొప్పు జేగుదెంతును. మీయిల్లెక్కడ?

మాధవుడు సంతసించి—మాయింటికి రంకు చాల నటూపముననే యున్నది. దయచేయుండ నను

మాధవుడు వానందమున నోలలాడుచు ముందు నడుచు చుండెను. అతనికి బంగారు కొండ లభించివట్లుండెను. ంటి ముందాగి రంకు. కొంచెమునేపు కూర్చుండుండని పిలిచెను.

సాధు:—కూర్చుండను నాయనా! రేలో యెల్లుండియో తిరిగి వచ్చెదను. మీయిల్లిదియే కదా.

మాధ:—రేవే వేళకు వచ్చెదరు?

సాధు:—నిశ్చయముగ చెప్పజాలను. ఏదో నయమమున తప్పక వత్తును.

కొంతదూర మగుగఁగనే యాసాధువునకు మఱొక సాధువు కలిసెను. ఆయన పేరు హరిహరానందస్వామి.

పరమానంద:—ఎక్కడక్కడ తిరిగితివి? జంతువేదైన పడెన్నా?

హరి:—ఈవక్కనేమియు పడలేదు. ఒకరిద్దరు కనుపించినను నన్నే గేలిచేయ సాగిరి.

పర:—నాకొకడు దొరకు ననిపించుచున్నది. చిక్కెనా నా సామీ..

హరి:—నీవెప్పుడు నట్లే యందువు ఎవడు వచ్చినను నొకటి
రెండు దినములలో పాటిపోవుచుండును.

పరి:—వీడు పరుగెత్తఁడు. చూడు మీసారి వీసిత్తల్లి మరణిం
చివడి. తండ్రి రెండవ పెండ్లి చేసికొనెను. నవతి యేడ్పిం
చుకొని తినుచుండును. ఇల్లన్న నతనికి మొగము
మొత్తినది.

హరి:—అట్టైన తప్పక చిక్కును. వలనై చితివి గదా-...

పరి:—చాల బాగుగ వేసితిని. ఈయపాయము బాగున్నది.
మొసట బజారున నెంతమంది తల్లిరిని పిల్లలుండెరో,
యెందరిండ్లలో సవతు లున్నారో తెలిసికొనుట, వల
వేయుట మంచిది.

ద్వా వింశతి ప్రకరణము

శ్యామల గద్దించి-‘ఇంతవఱకెచట నుంటివని’ అడిగెను.
చూధవుడు నిర్లక్ష్యమగ—‘తోవలోపడి నిద్రిం
చితి’ ననెను.

శ్యా:—నేనట్లంటిరా ? ఎన్నిగంటలైనదో తెలియురా ? పది
యెన్నడోయైతి. బజారు నరూపముననే యుండెను
గదా!

మాధ:—అవును ఇంట్రివక్కనేయున్నది.

శ్యా:—నూటిగ మాట్లాడవేమి? అంతయు నావనియేమైనట్లు నిర్లక్ష్యముగ జనాబు చెప్పెదవేమి

మాధ:—అట్టైన మీరెందుకు వ్యర్థముగ మొండివాదము చేయవలెను? తెచ్చినవెచ్చము తిప్పియున్నట్లు అంత నులభమగు పనియనుకొంటిరా? గంటలతరబడి పెట్టిని ప్రార్థింపవలసినవచ్చెను. అతడు మొదట తీసికొనననే యనెను. కాని యాయనదయవలన నొకసాధువు చెప్పి యిప్పించెను త్రోవలో నొనియుపమైన నాగకుండ వచ్చివేసితిని

శ్యా:—నేతికరిగి పదునొకండు గంటలకు తిరిగి వచ్చితిని. ఇప్పుడు కట్టలకొఱకేగుచో సాయంకాలమువఱకు చేయుదువు. మీనాన్నగారు తిండితినకయే కచేరికి పోయిరి ఇంతయాలస్యము చేయవలసియున్న మొదటనే నీవేలచెప్పవైతివి? కట్టలకొఱకేగదవా?

మాధవుడిక నహింపజాలకపోయెను — మండిపడి--

కట్టలింకెవరిచేతనైన దెప్పింపుడు. నేను బడికిపోవలె' ననెను.

శ్యా:—అగ్గముతినవా?

మాధ:—తివను.

శ్యా:—నేనన్నము వండగలను. కట్టలుమాత్రము తేలేను.

మాధ:—నుబ్బిని పంపరాదా?

శ్యా:—నుబ్బి తెచ్చినచేరము నీవెప్పుడును చూడలేదా?

మాధ:—నేనిప్పుడు పోలేను.

శ్యాః—అట్లు నాదోషములేదు,

మాధవుఁడనొక దినములనుండి బడికేగలేదు. బజారు పరుగులతో నాతనికి చదువుటకు తీరిక లేకుండెను. బడికేగిన చివాట్లు, బల్లపై నెక్కుట, గోడకు రీప్ వేయుటకన్న నింకేమి లాభము? అతఁడు పుస్తకములుతీసికొని యింటినుండి బయలుదేరి పట్టణముబయటికేగి యేచెట్టునీడనో కాలముపుచ్చును. లేదా, కవాతుచేయు పోలీసులవంకఁ జూచుచుండును. మూఁడు గంటలకింటికి తిరిగినప్పుడు నేడిఁడినుండి బయలుదేఱెను గాని పోయి కూర్చుండుటకు మనసొప్పలేదు. పైఁగా కడుపు కాలుచుండెను. ఆహా! అన్నముకూడ కఱవగురోజులు సంప్రాప్తించినవి. పదిగంటలకు వంట తయారు కాదా? నరే నాన్నగారు వెడలిపోయిననుకొన్నిను నింట తన కొకటి కెండ కాల్చినలే. అమ్మయేయున్న సిట్లు తిండి తిప్పలు లేకుండ పంపునా? నాకు 'నా'యను వారెవరున్నారు?

మాధవుఁడు సాధుదర్శనమునకై వ్యగ్రుఁడగుచుండెను. 'అయిన యెక్కడ భించును? ఎచటికేగి చూడవలెను? ఆహా! యేమా మనోహరవాణి! ఏమా యుత్సాహప్రదమనోదార్పు అతని యన్ని లక్షణములును మాధవు నాకర్షించుచుండెను. తా నతని వెంటనే యగుగనలసినది. ఇంటియొద్ద తనకున్న దెవరు?

అతఁడింటి కేగక నేతి దుకాణమువైపునకు పోయెను. సాధువచట కనబడునేమో యనుకొనెను. ఎంతసేపు లేచినిలు

వఁబడినను సాధు దర్శనము కాలేదు. విసిగి చివరికింటికి తిరిగి వచ్చెను.

ఇంటికి వచ్చి కూర్చుండెనో లేదో శ్యామల అనుడెంచి 'నేడెచ్చట కాలము వెళ్ళవుచ్చితివి? ఉదయము వండలేదు. ఈవూట కూడ నువవాసమేనా? పోయి యేదైన కూర తెమ్మ' నను.

మాధవునకొడలు ముండెను—రోజంతయు తిండిలేక మాడి యింటికి రాగా త్రాగుటకు నీళ్లైన నీయవు. పైగా బజారునుండి కూర తెమ్మని యాజ్ఞాపించు చున్నావు. నేను బజారునకుపోను, నేనెవరికిని నొకరును గాను. కడుపునకింత అన్నమేనా! బంగారము పెట్టుచుంటివా? ఈమాత్రము తిండి ఎచట చాకిరి చేసిన నచటనే లభించును. నొకరి తప్పనప్పు డెచట నైన చేయుదునుగాని మీనొకరి చేయును. నాకొకరిన్నము వండ వలసినపనిలేదు,

శ్యామల నోట మాటరాలేదు. పిల్లనాసికి నేడేదో పట్టినది. ఇదివఱకేవని చెప్పినను నెదురాడక చేయుచుండు వాఁడు నేడెదిరింప నాగెను. అప్పటికిని మాధవునకేమైన నిచ్చి కొనుక్కొని తినుమని చెప్పుదమని శ్యామల కనిపింపలేదు. ఆమె న్యభావ మంత కృపణమై పోయెను. మాధవునితో— 'ఇంటివని చేయుట నొకరి యనిపించుకొనదు. ఇట్లే నేనును వంట చేయనని, మీనాన్నగారు కచేరికి పోనని యన్నచో నేమగును? పోకున్న పోననుము. నుద్బినే పంపి తెప్పించెదను. నీకు బజారున కేగుట యిష్టముండదని నాకేమి తెలియును!

దమ్మిడి వస్తువు కానికి వచ్చినను నుబ్బి చేతనే తెప్పింతును. నాది మాత్రమేమి సోవును. ఇదుగో నేటినుండి నిన్ను బజారున కేగుమన్న నొట్ట' నను.

మాధవుడు మనమున లజ్జితుడయ్యెను. కాని బజారున కేగ లేడు. అతని దృష్టి యంతయు సాధువుపై నుండెను. తన దుఃఖములన్నియు నాతని యాశీర్వచనమువలన తొలగును. తన జీవితాశ లన్నియు నాతని కరుణచే నఫలములగును. తన నిర్లక్షజీవిత మాతని సాహచర్యమున సార్థకమగును సాయంకాలమగునరి కాతఁడొక వేచియుండజాలకపోయెను. బజారంతయు కలయఁదిరిగెను సాధుదర్శనముకాలేదు. తుదాపీడుతుండగు నాయబోధబాలకుడు దుఃఖితహృదయముతో నాశానిరాళల మూర్తిభవించిన రూపనామోలే తన దుస్సహజీవితమునకే సూత్రాధారముగ కనిపించిన సాధువును దర్శించుటకై నందులగొందులబడి తిరుగుచుండెను. ఒకచోట నొక దేవాలయమునొద్ద అతని కొక సాధువు కన్పడెను. అతఁడే యనుకొనెను. హృదయము నంతోషమున పల్లించెను పరుగెత్తుకొనిపోయి సాధువున కెదురుగ నిలిచెను. పరికించి చూడఁగ నతఁడు మఱొకఁడెవఁడో యయ్యెను. హతాశుడై అతఁడు వెనుకకు మఱలెను.

నెమ్మది నెమ్మదిగ వీధు లన్నియు నిశ్శబ్దమయ్యెను. ఇండ్లతలుపులు మూయబడుచుండెను. అరుగులమీదను, మంచపుకుక్కలమీదను, గోనెనంచులమీదను భారత వజ్రయోధుగుచుండెను. మాధవుఁ డింటికి తిరిగిరా లేడు. అన్యధా

శరణ్యములేక పరునివలె, అనాధునివలె తనను ప్రేమింపజేయింట వడియుండుట అతని కిష్టము లేకుండెను. అతని మనస్సు విటిగిపోయెను. అతఁ డంతవఱ కింటి కేగకున్నను నెవరు విచారింతురు? నాన్నగారు భోజనముచేసి పండుకొనియుందురు. అమ్మకూడ నిద్రించియుండును. ఎవరును గదివంక తొంగియైతన చూచియుండరు. అత్తయ్యమాత్ర మాత్రురతఁజెందును నాకై యామెయే నిరీక్షించుచుండునేమో. నేనేగునంతవఱ కామెయే భోజన మాచరింపదు

వియ్యమ్మగుర్తురాగానే మాధవుఁ డింటివైపునకేగెను. ఆమె యేమిచేయ లేకున్నను కనీసమతని నొడియిందు కూర్చుండఁబెట్టుకొని యేడ్చుచుండును. ఆయేడ్పునం దెంత యోదార్పుండును? బయటనుండి వచ్చినపు డామె కాళ్ళుచేతులు కడుగుకొన నీరిచ్చును. ప్రపంచమనం దందఱుపిల్లలు బంగారపుముద్దలే మ్రింగుదురా! కడుపునిండ నన్నము లేనిపా రెండరో. కాని యిల్లన్న విరక్తి మార్తృనిహీనులకే జనించును.

మాధవుఁ డింటికి బయలుదేఱఁగానే సాధు పరమానందుఁ డొక సందునుండి వచ్చుచు కనఁబడెను. మాధవుఁ డేగి సాధువు చేయి పట్టుకొనెను. పరమానందుఁ డలికిపడి— 'నాయనా ! నీనిచటనుంటివేమి' యని ప్రశ్నించెను.

మాధవుఁడు మాటలల్లి— 'ఒక న్నేహితు డింటికివచ్చి తిని, మీరుండుచోటిచటి కెంతదూరము ?

పర:— మేమీరోజున నిచటనుండి పోవుచున్నాము. హరి ద్వార మేగెదము.

మాధవుడు హతోత్సాహుడై— 'నేడే వెళ్ళదరా' యనెను.

పర:—అవును నాయనా ! మఱల వచ్చినపుడు దర్శన మొసంగెదను.

మాధవుడు భయాతురుడై— 'మఱల వచ్చినపుడా ?' అనెను.

పర:—త్వంలోనే ఎత్తునునాయనా !

మాధవుడు దీవముగ— నేనుకూడ మీతోవచ్చెదను.

పర:—నాతోనా ! మీయింటివారు వెళ్ళిత్తురా !

మాధవుడు వారికి నావిషయము పట్టినదా అనెను. అపైనాతడు చెప్పలేకపోయెను. అతని యశువూరిత నేతము లాతని కరుణగాధను మాటలకన్న నెక్కుడుగ వర్ణించిచెప్పెను.

పరమానందుడు బాలకుని కొరిగించుకొని— 'నరే నాయనా ! నీయిష్టమున్నవల్లేరమ్ము. సాధు సాంగత్యఫలము ననుభవింపుము. దైవానుగ్రహమునలన నీకోర్కెలు ఫలించు న'నెను.

ఎఱివై, దిరుగాడు పక్షిచివరకు దానివై వాలెను. వలలోనే సాగములవీచునో, బోయవాని కత్తివేటున నొక్కబడునో యెవరెఱుంగుదురు ?

త యో వింశతీ ప్రకరణము

శివగామైదుగంటలకు కచేనుండివచ్చి మంచముపై కూలబడెను. అసలే మునుసలి. అందులో నతనికి దినమెల్లను భోజనములేకుండెను. మొగమొడిపోయెను. ఆరోజున నేమియు లభింపలేదని యాతని మొగముచూచియే శ్యామల గ్రహింపఁ గలెను.

శ్యామల నేడేమియు దొరకలేనా అని ప్రశ్నించెను. దినమెల్ల వేసారినను నెఱ్ఱనియేగాని లభింపలేదని శివరావనెను.

శ్యా:—క్రిమిసల్ కేనమైనది ?

శివ:—నాపాత్రీకి శిక్షవడినది.

శ్యా:—ఆశాస్త్రీగారి వ్యాజ్యమా ?

శివ:—శాస్త్రీగారిమీద దీక్షియైనది.

శ్యా:—దావా కొట్టివేయఁబడునంటిరా?

శివ:—అన్నమాట నా న్తనమే. దావా కొట్టివేయఁ

సినదని యిప్పటికిని వాదించవచ్చును. కాని యెవరు

బుట్ట వగులకొట్టుకొందురు?

శ్యా:—మఱి వారసత్వపు తగాదా యేమైనది.

శివ:—అందునను అవజయమే యైనది.

శ్యా:—నేడే దురదృష్టవంతుని మొగముచూచి లేచితిరా.

శివరావిపుడు బొత్తుగ పనిచేయఁ జాలకుండెను. అతని యొద్దకు సాధారణముగ కేనులేరాకుండెను. వచ్చిన వైననుచెడి పోవుచుండెను. కాని యతఁడా యవజయముల వన్నింటిని శ్యామలకు చెప్పక దాచుచుండెను. ఏమియు లభింపని దిన మున నెనవినుండియైన నాలుగు రూపాయ లప్పుపుచ్చుకొని వచ్చి శ్యామల కిచ్చుచుండెను. దాదాపందఱు మిత్రులయొద్ద నుండియు అప్పు తీసికొనుట పూర్తియైనది. నేడదియు సాధ్యము కాలేదు.

శ్యామల చింతాకాంతయై—గాఁబడి యిట్లున్న నీక నిల్లుగడచుట యెట్లో దైవమొఱుంగును. కుట్ట నాడు చూడఁ బోయిన నీతీరు. బజారున కేగుటయే యతనికి దుర్భరము. అన్నిపనులను నుబ్బిచేతనే చేయించరాదా యనుకొనును. నేయి తెమ్మని పంపఁగా పనునొకండు గంటలకు గాని యిల్లు చేరలేదు కట్టలు తెమ్మని యెంత మొత్తుకొన్నను విననైన లేదు.

శివ:—అయివ నన్నము ఎండలేదా.

శ్యా:—ఇదుగో యిందుకే మీరు వ్యాజ్యములలో నోడి పోవుచుందురు. కట్టలు లేకుండ నెవరైన నన్నము పండఁ గలరా?

శివ:—వాడేమియు తినకుండగనే పెళ్ళిపోయెనా?

శ్యా:—పెట్టుట కింటి యందేమున్నది గనుక?

శివరావు భయపడుచు—‘ఏమైన డబ్బు నీయలేక పోతివా? యనెను. శ్యామల కనుబొమలు ముడిచివైచి—

“అవు నింటియొద్ద డబ్బులు కాయనగదా!”

శివరావు జవాబీయలేదు. ఫలహార మేమైన లభించు నేమో యని కొంతతడవు వేచియుండెను. కాని శ్యామల దాహమైన నడుగలేదు. అతడు నిరాశతో బయటికి వెడలి పోయెను. మాధవుని కష్టముల నూహించుకొని యాతని హృదయము కంపించెను దినమెల్ల పిల్లడు పాప ముప వానమే. గదిలోపడి యేడ్చుచుండు నేమో. కట్టలొక సారి నుబ్బిచేత తెప్పించినంత మాత్రముననేమి మునిగి పోవును? ఇంటిలోని వారందఱిని నుపవాసము చేయించు నీపొదువని తనమేల? రెండుమూఁదకాలయిన దొరకునేమో యని అతడు తనపెట్టె తెఱచి గాలించసాగెను. లోని కాగితముల నన్నింటినిఁ దీసి బయటపడవైచెను ప్రత్యంగుళము వెదకెను కాని యొక్క పైసైన లభింపలేదు. శ్యామల పెట్టెలో డబ్బులు కాయనవును తనపెట్టెలో పూవయిన పూయకుండెను. సంయోగవశమున కాగితమునుండి యొక పావలా బిళ్ళ రాలెను. శివరావు నంతనమున నుప్పొంగెను. అతఁ డెన్నన్నివేలనో సంపాదించి ఖర్చుపెట్టెను. కాని యెన్నఁడును నింత యానంద మనుభవించలేదు. పావలా తీసికొని అతఁడు మాధవుని గది యొద్ద కేతెంచి మాధవా అని పేరుపెట్టి పిలిచెను ఏమియు జవాబులేదు. గదిలోని కేగి చూచెను. మాధవుని జాడ లేకుండెను. ఇంకను బడినుండి రా లేదా? మనమున నివ్రళ్ళ జనింపఁగనే యింటిలోని కేగి నుబ్బి నడిగెను. బడినుండి తిరిగి వచ్చెనని తెలిసెను.

శివరా వతః డేమైన తినూ యని ప్రశ్నించెను. నుబ్బి
ఃశ్రాబీయక ముక్కు, మూతి బిగించుకొనెను.

శివరావు నెమ్మది నెమ్మదిగ తనగదిలోనికి గూర్చుం
డెను. నేడు ప్రథమముగ నతనికి శ్యామలపై కోపమువచ్చెను.
క్షణములో నాకోపము తనమీఁదకే ప్రసరించెను. ఆచీకటి
గదియం దొంటరిగ గచ్చునేలపై పరుండి పుత్రునియెడ నంత
యాదాసీస్యము వహించిన తనను దానిందించుకొనసాగెను.
పగలంతయు నలసినానాసిన యుండుటచే క్షణములో నిద్రవట్టెను.

నుబ్బివచ్చి వంటయైనదని కేకపెట్టెను. శివరా వ్రలికి
వడిలేచి కూర్చుండెను. గదిలో దీపము వెలుగుచుండెను.

శివ:—ఎన్ని గంటలైనదేసుబ్బి! నాకు నిద్రవట్టిపోయినది.

నుబ్బి:—తాణాలో తొమ్మిది గంటలు కొట్టిరి. ఆపై నన్ని
గంటలయ్యెనో నాకు తెలియదు.

శివ:—మాధవుడు వచ్చెనా?

నుబ్బి:—వచ్చిన నింటియం దుండరా?

శివరావు విదలించుకొని—వచ్చిరా లేదా అని నేనడుగుచుండ
యేమేమో వాగెడవేమే!

నుబ్బి:—నేనుమాత్రము చూడలేదు. అబద్ధమేలయాడవలెను.

శివరావఱగంటవఱకు నాకిటివై పుమాచుచు నిరీక్షించు
చుండెను. పిమ్మట బయటికిరుదెంచి కుడివైపుగ నుమారు
రెండుఫర్లాంగులేగెను. తిరిగియింటికి వచ్చి—‘మాధవుడు
వచ్చెనా’ యని అడిగెను

లేదని యింటనుండి కేకవినవచ్చెను.

శివరావెడనువైపున సందుచివఱకేగెను. మాధవుఁ డెక్కడకనుపింపలేదు. అచటినుండి తిరిగివచ్చి ద్వారమునొద్ద నిలిచి 'మాధవుఁడువచ్చినా' అని అడిగెను.

లోనుండి లేదని జవాబువచ్చెను.

తానాలో పదిగంటలు మ్రోగెను.

శివరావు వేగముగ పార్కుకడ కరిగెను. అచటికి సాయంకాలము తిరుగనేగి గడ్డిపైవరుండి యుట్లొదింపనేమో! పార్కు నలువైపుల కలయఁజూచెను బల్లబల్లకు తిరిగి వెదకెను గడ్డిపై ననేకులు వరుండియుండిరి. కాని మాధవుఁడు కాన రాలేదు. అతఁడు పేరుపెట్టి మాధవరాఅని బిగ్గరగ నఱచెను. ఎటనుండియు జవాబురా లేదు.

అతనికి బడియందేమైన వినోదము జరుగుచుండనేమో అను తలంపుకలిగెను. బడిఅచటికి మైలుకన్న నెక్కుడే దూరముండెను. అతఁడు బడివైపునకు బయలుదేఱెను. కాని నగము త్రోవనుండియే తిరిగివచ్చెను అచ్చటికే వీధిమాటు మణఁగెను. బడియందింత రాత్రివఱకు వినోదము జరుగుట యనంభవము. తానింటికేగు నప్పటికి మాధవుఁ డరుదెంచి యుండునని యీతని కాశజపించెను. వాకిటియొద్దకురాఁగానే 'మాధవుఁడు వచ్చినా' అని కేకవేసెను. తలుపులు మూసి యుండెను. జవాబురా లేదు. అతఁడు తిరిగి బిగ్గరగిలిచెను. నుబ్బి తలుపుతెరిచి 'ఇంకనురా లేదే' యనెను శివరావు నుబ్బిని

నమ్మదిగ దగ్గఱకు పిలిచి కరుణన్వరముతో 'సీవింటి విషయము అన్నియు నెఱుగుదువు. నేడేమిజరిగినో చెప్పుము.'

నుబ్బి:—బాబూ ! అబద్ధము నేనాడలేను. అమ్మవారు తీసివైచిన ప్రాయోదను. కవిపెంచిన పిల్లలనెవరైన నిట్లా రడి పెట్టదరా? ఎప్పుడేసనియున్నను మాటమాటికి బజారుకు తోలుటయేనా? రోజంతయు కాళ్ళగుగ్గ తిరుగుటయే? నేడు కట్టలు తెచ్చుట కేగననెవరట ఇంటనన్న మే యుడకలేను. అమాట నేననిన మొగము ముడుచుకొందురు మీ కేయతని విషయము వట్టనపు డెవరికైన నేలవట్టును?' లేచి భోజనమున కరు గుడు. అమ్మగారెప్పటినుండియో వేచియున్నారు.

శివ:—ఈపూట తినరని చెప్పుము

శివరావు తనగదిలో సకేరి దీర్ఘముగు నిట్టూర్పువిడిచెను. వేదనాభరితముగ 'సీత్యరా ! ఇంకను శీతపూర్తికాలేదా? ఈగుడ్డివాని చేతికట్టను సైతము లాగుకొందువా?' యని యప్రయత్నముగ అనెను.

శ్యామలవచ్చి—మాధవుడు నేడింకను రాలేదు 'అన్నముకుచున్నది. తిని పొమ్మ'ని చెప్పుచునేయుంటిని ఎప్పుడు లేచి వెళ్ళెనో తెలియదు. ఎచట ద్రిమ్మరుచుండెనో డేమో! ముటవిచుట యనునది లేదుకదా. ఎంతని వేచి యుండగలను? మీరు వచ్చి భోజనము చేయుడు. అతనికి తీసియొంచెదన' నను.

శివరావు శ్యామలవంశ కఠోరముగఁ జూచి—‘ఇప్పుడెన్ని గంటలగున’ నను.

శ్యా:—నేనే మెఱుఁగుదును? పదిగంటలగు నేమో?

శివ:—కాదండీ! పండ్లెండు గంటలైనది.

శ్యా:—పండ్లెండ్లీ అప్పుడే! ఇంక యాలస్య మెవ్వఁడు చేయఁడే అయిన నిత నెంతవఱ కతని కొఱకు వేది యుందురు? నుభ్యాహ్నము కూడ నేమియు తినలేదు. ఇట్టి రాక్షసి పిల్లల నెచటను జూడలేదు.

శివ:—అవును. నిన్ను చాల నిబ్బంది పెట్టుచుండును!

శ్యా:—చూడుడు. ఇంతరాత్రి యైనను నిల్లు పట్టకున్నాడు.

శివ:—ఇది కట్టకడపటి నేరమేమో!

శ్యా:—ఏమి మాటలందురండీ! ఇంతకు నెచటి కేగును? ఏన్నేహితుని యింటనోడి నిద్రించుచుండును.

శివ:—దైవకృపవలన అంతే యగుచో బ్రతికిపోదుము.

శ్యా:—ఉదయమువచ్చిన కొంచెము బుద్ధిచెప్పుడు.

శివ:—కొంచెమేమి? బాగుగనే చెప్పెదను.

శ్యా:—రండు. చాల నాలస్యమైనది. భోజనముచేయుదురు గాని.

శివ:—ఉదయము వానికి బుద్ధిచెప్పి యూపిమ్మట భోజనమా చరింతును. రాక్షసి నీకు నమ్మకమైన నాక రెక్కడ లభించును?

శ్యామల గింజకొని—‘అయిన నేనే వికలగొట్టితివా?’ యనెను.

శివ:—అయ్యో! ఆమాట యెవరనిది? నీవెందుకు పెడల గొట్టుదువు? నీవని చేయుచుండరాదా. చేసిచేసివాసకే ప్రాణము విసిగెనేమో.

శ్యామల యాపై నోరెత్తలేదు. విషయము ముదురు నవి జంకి యూరకుండెను. నిద్రింపుఁడని యైన చెప్పకుండ లోనికి పెడలిపోయెను. కొంత నీవటికి నుబ్బి తలుపులు కూడ మూసివైచెను.

శివరావున కెట్లు నిద్రిరవట్టును? ముగ్గురు కొడుకులలో నొకఁడు మిగిలియుండెను. అతఁడుగూడ చేతినుండి జారిపోయిన నిక నేమిగతి యగున? జీవితమునం దంధకారముకాక యేమి మిగులును? పేరు తలంచువాఁడుపైత ముండఁడు. ఆహా! యెట్టిరత్నములు చేయిజాటిపోయెను? శివరావు కన్నలనుండి నిరంతరాశుధార ప్రవహించుచుండిన నందేమి యాశ్చర్యము కలదు? అంధకారాకృతంబైన తన జీవితాకాశమునం దతఁడొక యాకాశజ్యోతియై వెలుగొందుచుండెను. పశ్చాత్తాప తప్తమైన తన దుఃఖజీవితమున కతఁడొక మందమలయానిలము. ఆజ్యోతి యాటిపోయిన, నాశీతలానిలస్పర్శ అంతరించిన, తన గతి యేమగునో! అనుస్థితి యాహతీతము.

శివరావున కెన్నోసార్లు కుమకుపట్టెను. కాని యే రవంత యలికిడియైనను మాధవుఁడు వచ్చినేమో అని యలికి పడుచుండెను.

ఉదయము కాగానే శివరావు మఱల మాధవు నన్వేషింప బ్రతు దేటెను. ఎవరినైననడుగుటకా సిగ్గువేయుచుండెను.

ఏ మొగము పెట్టుకొని అడుగును? ఏవరికిని తనవట్ల సానుభూతి యొండదని అతని అభిప్రాయము. పై కనకున్నను చేసిన కర్మ మునుభవించుచున్నాడని లోననుకొందును. దిన మంతయు అతడు సాతశాలమైనానములందును, తోటలయందును, దొడ్లయందును గలయదిరిగెను. రెండు రోజులనుండి తిండి లేకున్నను నతని కింత శక్తి యెట్లు లభించెనో యూహితీతము.

రాత్రి పండ్లెందుగంటలకు శివరావింటికి దిరిగినప్పుడు. వాకిట దీపము వెలుగుచుండెను. శ్యామల మండిగమునొద్ద నిలిచియుండెను. శివరావును జూచి “చెప్పనైనలే దెప్పుడేగి తిరో? ఏమైనా జాడ తెలిసెనా?” అని అడిగెను.

శివరా వగ్గి కురియు నేతములతో నామె వంకఁ జూచుచు నిట్లనెను—“నాయెదుటనుండి తొలఁగుము. నేని పుడు మానిసినిగాను. ఇదంతయు నీవు చేసినదే. నీవలననే నేడు నాకీ దుర్గతి పట్టినది. అటు సంవత్సరముల క్రిందట నీ యింటి పరిస్థితి యిట్లే యిండెనా? నీవు నాయెట్లు కూర్చి మట్టము చేసితివి. నానందనోద్యానమును ధ్వంసము గావించి తివి. ఒకే యొక మొక్క మిగిలియుండ దానినిగూడ పెట్టి వైచినగాని నీకు తృప్తి కలుగలేదు. నేను నిన్ను వంశనాశ మునకై తెచ్చుకొనలేదు. సుఖమయజీవితమును సుఖకర మొనరించుకొనఁదలంచి వివాహమాడితివి. తగిన ప్రాయశ్చి తమైనది. తములపాకులవలె పెంచుకొనుచున్న పిల్లలను నీవు నొకర్లొకని హింసనాతో జూచితివి, నేను నిన్ను లుండియు

సంధుఁడనై ప్రవర్తించితిని. పొమ్ము. నాకుఁగూడనింతవిషము పెట్టుము. అదిగిలిన రవంతలోపముకూడ పూర్తియగును.

శ్యామల భోరునయేడ్చుచు—‘నేను దురదృష్టవంతురాలని నాకే తెలియును. వేటొకరామాట తెలియఁజెప్ప నక్కఱలేదు. నన్న భగవంతుఁడేల పుట్టించెనో యెఱుఁగను. ఐనను మాధవుఁడిక తిరిగిరాఁడని మీరెట్లు నిశ్చయించుకొంటిర’నెను.

శివ:—నన్ను మండింపకుము. పోయి మనసార నానందింపుము. నీఅభీష్టము నేటికి నెఱవేరినది.

చతుర్వింశతి ప్రకరణము

శ్యామల రాత్రియంతయు నేడ్చుచునే యుండెను. ఇంతభీషణ కలంకమా ! కేశవుఁడు నగలపెట్టె నెత్తుకొన్నవాని చుండుట కన్నాలారచూదియు తాను పొక్కలేదు. కారణమేమి ! అబద్ధపునేరము నారోపించి నవతిబిడ్డలను నతఁతము సాధించుచున్నదని నలుగురును ననిపోవుమరనికదా ! నేఁడు తన మూకీభావమే మహాపరాధముగ నెత్తిపై మోవఁబడుచున్నది. తాను కేశవునప్పుడే అడ్డగించిన సతదనమానము భరింపఁజాలక యెచటికైన వెడలిపోయిన నేమందురు ! అప్పుడు మాత్రము నేరము తనపై మోవఁబడకుండునా !

మాధవునివట్లమాత్రము తానొనరించిన అవచారమేమి కలదు? తిక్కునగ వెచ్చించుచు కొంతకూడ బెట్టు తలచియే గదా తాను మాధవునిచే నరుకులు తెప్పించుచుండెను! కూడ బెట్టి తాను బంగారు తొడుగు వేయించుకొనునా? రాబడి లేనపుడింట పొదుపుగ వాడు కొనుటకంటె కూడ బెట్టుట కన్యమార్గ మేము దును? వరుస్సుననున్నవారి విషయమే నమ్మకములేనపుడు నాదునలు, జీవితముల నేమివిశ్వసింప గలము? పిల్లల పెండ్లిండ్లకై తానెవరిని యాచింపగలదు? పిల్లభారము లేనయొక్క శిరముపై నే లేదుగదా? పతిసాలభ్యముననేగదా తాను నాల్గురాళ్ళు కూడ బెట్టుట? పతియే అన నేల? ఆయన తరువాత మాధవుడింటి యజమానికాదా? ఇల్లెలి వివాహ మారని బాధ్యత కాదా? ఈసామపరితనము తయు శ్యామల పతిపుత్రుల నీలునకేచేయు చుండెను. ఈపరిస్థితులలో పిల్లపెండ్లిపిడుగు వడుట వంటిదిగదా తన యానత్కార్యమునకుకూడ శ్యామల కవయశమే వ్రాసెబడి యుండెను.

సుధ్యాహ్నమైనను నాడు ప్రాయ్యిరాజలేదు. భోజనము జీవితమున నొక ముఖ్యాంశమని యాయింటివారు గుర్తించినట్లే లేదు. శివరావు నిర్జీవుడై బైటపడియుండెను. శ్యామల యింటిలో మణిగియుండెను. పిల్ల లోనికై బైటికి తిరుగుచుండెను. ఆమెతో మాటాడు వారు లేకుండిరి. మాటిమాటికి మాధవుని గదికడకేగి యన్నా అన్నా మని పిలుచును జనాభిచ్ఛునున్న యున్నగదా!

సాయంకాలము శివరావు శ్యామలకడ కరుదెంచి—‘నీయొద్ద
‘మీన ధనమున్నదా’ అని ప్రశ్నించెను.

శ్యామల యలికిపడి—‘ఏమిచేసెదర’ నను.

శివ:—చేనడిగినదానికి జవాబిమ్ము.

శ్యా:—మీకు తెలియదా? ఇచ్చువారు మీరేగదా.

శివ:—నీయొద్ద నేమైన గలదా? లేదా? ఉన్నచో నిమ్ము
లేకున్న లేదని చెప్పుము.

శ్యామల యప్పటికిని సూటిగ జవాబు నీయలేదు—
‘ఉన్నచో నింటనే యుండును. నేను పరాయిచోటి కెచటికి
వంపలేదనెను.

శివరావు బయటికి వెడలిపోయెను. శ్యామల యొద్ద
పైకి యుండెనని అతనికి తెలియును. సజముగ నుండెను గూడ.
శ్యామల లేదనిగాని యాయనని గాని సైతము చెప్పియుండ
లేదు. కాని యామె చూటల వలన నామెకిచ్చుట కిష్టము
లేదని స్పష్టముగ తెల్లనుగుచుండెను.

రాత్రి తొమ్మిది గంటలకు శివరావుదెంచి వియ్యమ్మ
తో ‘అక్కా! నేను గ్రామాంతరము పోవుచున్నాను. కొంచె
ము సుబ్బితో చెప్పి పడకను, పెట్టలో కొన్నిదుస్తులను సర్దిం
చుచు’ని చెప్పెను.

వియ్యమ్మ అన్నము వండుచు—‘అమె గదిలో
నున్నదిగదా. చెప్పి సర్దించుకొనరాదా? అనలు ప్రమాణ
మొక్కడిక’ని అడిగెను.

శివ:—నేను నీతో చెప్పచున్నాను. ఆమెతో చెప్పవలసి
యుండిన నీకేల చెప్పుదును? నేడు నీవేల వండు
చున్నావు?

వియ్యమ్మ:—యెవరు వండుదురు? ఆమెకు తలనొప్పి. అయి
నను నీసమయమున నీవెచటికేగెదవు? ప్రాద్దుననే
పోరాదా?

శివ:—ఇట్లే వాయిదాలతో మూడు రోజులు గడించినవి.
మాధవుడెచటనైనఁ గనఁబడునేమో దేశము తిరిగి
చూచెదను. ఎవరో సాధువుతో మాట్లాడుచుండఁని
కొందఱు చెప్పిరి. వాడే బహుశః మీసగించి వెంటఁ
గొంపొయి యుండును.

వియ్యమ్మ:—అయినఁ దిరిగి యెప్పుడు వత్తువు?

శివ:—చెప్పఁజాలను. వారమే యగునో నెలరోజు లే యగునో!

వియ్యమ్మ:—నేడేమిదినమో! శాస్త్రిగారినడిగి పంచాంగము
చూపించుకొనరాదా, ప్రయాణమునకు మంచిదగునేమో!

శివరావు భోజనమువకుఁ గూర్చుండెను. శ్యామలకాతనిపై
నానమయమున నెంతో జాలికలిగెను. ఆమెకోపమంతయు
చల్లారెను. ఆమె స్వయముగ వలుకరింపఁజాలక బిడ్డను ముద్దా
డుచు— 'చూడవే మీనాయనగా రెచటికేగుచున్నారో
అడుగు'మని బుజ్జగించెను. పిల్ల తలుపుచాటుననుండి తొంగి
చూచుచు 'నాన్నా యొక్కడికి వెళ్ళుచున్నా' వనెను.

శివ:—మీ ఆస్నయ్యను వెలికితెచ్చుటకు పోవుచున్నానమ్మా

పిల్ల అచ్చటనే నిలువబడి—‘మేము కూడ వచ్చెద’ మనను.

శివ:—చాలదూరము వెళ్ళుచున్నానుతల్లీ ! నీకేమైన తెచ్చి పెట్టెదను. ఇటు నాయొద్దకురమ్మా.

పిల్లచిటునవ్వునవ్వి తలుపుచాటునకేగను. తిరిగి బయటికివచ్చి ‘మేముకూడ వచ్చెద’ మనను.

శివ:—మేము వెంటతీసికొని వెళ్ళము.

పిల్ల:—నుమ్మెందుకు తీసికొని వెళ్ళు?

శివ:—నీవు నాయొద్దకు రావుగా.

పిల్ల యొయ్యారముగా నడుచుచువచ్చి తండ్రియొడిలో నొదిగెను. అమె బాలకీడలో కొంతతడవు శివరావు తన యంతర్వేదనను విస్మరింపఁగలిగెను.

శివరావు భోజనమాచరించి బయటికేగెను. శ్యామల చూచుచు నిలువబడెను మీరువ్యర్థముగ పోవుచుంటిని అనవలె ననుకొనెను. గాని అది జాలకుండెను. కొంతపైకము తెచ్చి యాయవలెనని అనుకొనెనుగాని యాయజాలక పోయెను.

చివరకు పట్టజాలక వియ్యమ్మతో—‘వదినే ! మీరైన జెప్పరాదా ! ఎచటికేగుచుండిరో యేమో ! నేనేమియున్నను జెడుగేయగును. అందులకని మాట్లాడకుండ నుండజాలను. ఎక్కడనున్నది తెలియకుండ నెచటని వెదకెదరు ! వృథాగా త్రిప్పుట అగును.’

వియ్యమ్మ జాలిగాఁజూచి తనగదిలోనికి వెడిలిపోయెను.

బయటికేగుటకుముందు జ్యోతిసిఁ జూచుటకైన తన యొద్దకరుగుదెంతురని శ్యామల తలంచెను. కాని యామె యాశవిఫలమయ్యెను. శివరావు పడకమూటనుదీసికొని స్నానము బండిలోఁ గూర్చుండెను.

శ్యామల హృదయము క్షోభింపసాగెను. మఱల సీయన దర్శనము తనకగునా యను సంశయ మీలోలోహో యామెను బాధించుచుండెను. ఆమె యాతురతతో శివరావు నాపుటకు బయటికరిగెను. అంతలోననే బండి వీధినులుపుచు దాటి పోయెను.

పంచవింశతీ ప్రకరణము

దినములు గతింపసాగెను. ఒకనెల గడచినను శివరావు తిరిగి రాలేదు. జూబైన్ల వాయలేదు. ఆయన తిరిగి రాకుండిన నేమగునా యనుచింత యామెను నిరంతరము వేధింపఁ దొడగెను. ఆయన మెచటెచట తిరుగుచుండెనో, దేహరోగ్య మెట్లుండెనో యేబాములు ఎదుచుండెనో యనునదామె కంతగ వట్టలేదు. ఆమెకు తనను గూర్చియు, అంతకన్న నెక్కుమగ తన కుమార్తెను గూర్చియు విచారము. ఇల్లు గడచుట మెట్లు? పిల్ల యేనుగును? దైవశ్రవ మెట్లున్నదో! ఎట్లో పోయెను.

పుగ వాడి తాను కొంత ధనముఁ గూడపెట్టెను. కాని పతిదీ-
 యుం దేకొంతయోఖర్చుగుచుండెను. శ్యామల కాసామునుండి
 యొక్కొక్క నూవ్యమును వెచ్చించుచుండ తన శరీరమునుండి
 కొంత రక్తము భారవోయుచున్నట్లుండెను. ఆమె మాట
 మాటికి శివరావుపై విమగుకొనును. పిల్లయేమైన గావలెనని
 యేడ్చిన అదృష్టహీనయని తిట్టెను. అంతేకాదు
 వియ్యమ్మ యింటనుండుట సైతమామెకు కష్టముగ నుండెను.
 ఆమె తననెత్తినన్నట్లే భారమనిపించుచుండెను. హృదయము
 ముందునపుడు మాటలు నిప్పులు గ్రక్కచుండును శ్యామల
 న్వభావసిద్ధముగ నృమభాషిణియై యుండెను. కాని యిపు
 డామె గయ్యాలిగంపలలో నొకతెగ నెత్తుటకు వీలుగనుం
 డెను దినమంతయు నామె యేవో కఠినమగు మాటలు
 పల్కుచునేయుండును. ఆమె మాటలలోని కోమలత్వమేలకో
 అంతరించి పోయెను. భావమలలో మాధుర్యమేలేదు. నుబ్బి
 యాయెంట నెంతకాలమునుండియో పనిచేయుచుండెను. ఆమె
 చాలనోర్పుగలదే కాని యహర్నిశములు శ్యామలపెట్టు
 గాపిడికి నోర్వఁజాలక యామె యింటిదారి వట్టెను. ప్రాణ
 నచూసముగ ప్రేమించు పిల్ల విషయమై కూడ శ్యామలకు
 చిరాకే మాటిమాటికి కోపగించి పిల్లను కొట్టుచుండును.
 వియ్యమ్మ పిల్లనోదార్చి బుజ్జగించును. ఆ యనాధ కామె
 యొక్కతెదే యాశ్రయమై యుండెను.

శ్యామలకు యశోధరతో సంభాషించుట యొకలే
 మానంద ప్రదమగు విషయమై యుండెను. వారింటి కేగుట

కేనో వ్యాజము కొఱకామె యెదురు చూచుచుండును. పిల్లను వెంటతీసికొని పోవుట యిపుడామెకు రుచింప కుండెను. తినుట కన్ని తినుబండారము నింట లభించుచున్నపుడు పిల్ల వారింట నానందముగ నాడుకొనుచుండెను. ఇపుడచటి కేగిన నామెకాకలి వేయును శ్యామల యెంత కనరినను, గుడ్లుని మినను పిల్లయాకలి యని యేడ్చుట మానదు. అందుచే శ్యామల పిల్లను తన వెంటఁ గొంపోవను. యశోధర యొద్ద కూర్చిండి నప్పుడు తానొక వ్యక్తి ననిపించును. అంతనేవు మాత్ర మామె తన చింత లన్నింటి విస్మరించుచుండెను. కల్లుత్రాగువానికి మత్తుననే దుఃఖములు గుర్తుండనట్లు యశోధర యెదుట నామె కేరియు స్మరణకు రాదు. అమె నింటియొద్దఁ జూచువా రిచట పరికించినచో విస్మయమందక మానరు. ఆతిట్టులమారి గయ్యాభిగంపయే యిట వినోదములకు మధురభాషణమునకు నాకరిమైయుండెను. తనయింటియొద్ద పరావ్రమై యదృశ్యమైన స్వాభావిక యానన భావములిట పొంగిపొరలుచుండెను. ఏయెగురు దుస్తులో, నగలో ధరించి తన విపత్కథను మనమందే అణచుకొని ఆమె యిట కరుడెంచును. ఆమె యిట కేడ్చుటకఁగాక ఆనందించుటకే పచ్చుచుండెను

ఆమె యదృష్టమున, నాయానందముకూడ వ్రాసె. బడియుండలేదేమో! శ్యామల మామూలుగ నెడ మధ్యాహ్నమవుడు యశోధర యింటికేగుచుండెను. ఒకరోజున మన మెంతో చికాకుగ నుండుటచే నుదయముననే అచటి కేగను.

యశోధర నదీస్నానమున కరిగి యుండెను చలపతి అనువ్రతి
 క్షేమములు ధరించుచుండెను. పనికత్తె తన పనిపాటలలో
 మగ్నయై యుండెను. శ్యామల తన నచ్చలి గదిలోని కరిగి
 నిశ్చింతగఁ గూర్చుండెను. యశోధర యేదో పని చేసికొను
 చుండును. అప్పుడే రాగలదని యామె తలంచెను. రెండు
 మూఁడు నిమిషములు వేచియుండి యామె రాకుండుటచే బీరు
 వాలోనుండి యేదో పటముఁదీసి దానిని బరికించుచు నుక్త
 కేళయై సంచముపై పరుండెను. ఇంతలో నేదో అవసరమై
 చలపతి అగదిలోనికి రావలసినచ్చెను. తన సులోచనములు
 వెదకికొనుచు నేమో హఠాత్తుగ గదిలోన కాలిడెను.
 శ్యామల చాలిలి తలవైపుగ విరియఁబోసిన జట్టుతో పరుండి
 యుండెను. డాక్టరును జూచి యులికిపడిలేచి జట్టు ముడ్డివైచు
 కొనుచు నామె మంచముపైనుండి క్రిందికి దిగెను. డాక్టరు
 తిరిగి వెళ్ళుచు గోడచాటున నిలువఁబడి 'క్షమించు శ్యామలా!
 నీవిచట నుంటివని యెఱుంగను. సులోచనములు నా
 గదిలో కన్పింపలేదు. ఎచట వుఱచితినిో యేమో. ఇక్కడ
 నున్నవేమో అనుకొంటి' ననెను.

శ్యామల తలవైపునఁ జూడఁగ గూటియందు సులో
 చనముల పెట్టె కనంబడెను. ఆమె ముంచుకరిగి పెట్టె తీసి
 కొనెను. తల నంచికొని యొడలు కుంచింది, యొడిగి యొడిగి
 సంశయభయములతో డాక్టరువైపునకు చేయి చాచెను. డాక్టరు
 కామె నదివఱలో నొకటి రెండుసార్లు చూచినను నాఁడువచ్చిన
 భావములు మున్నెన్నడు నాతనికి రాలేదు సంవత్సరములుగఁ

దన హృదయమునఁ గప్పిపెట్టి యుంచికొనిన యగ్ని నాఁడు గాలితాకుమన ప్రజ్వరిల్లెను. కన్నులజోడుకొఱకు చాచినయాతని హస్తము కంపించుచుండెను. జోడుదీసికొని సైతము కదలక యాతఁడట్లే బొమ్మవలె నిలిచియుండెను అవకాంతమున భయపడి శ్యామల 'యశోధర యెచటికైన నేగినదా' అని ప్రశ్నించెను. డాక్టరు తలవంచుకొనియే 'అవును స్నానము చేయనేగినద'ని ప్రత్యుత్తర మొసంగెను

డాక్టరింకను బయటికరుగక అచటనే నిలిచియుండెను శ్యామల ! తిరిగి యెప్పుడువచ్చునో ! అని మఱి ప్రశ్నించెను. డాక్టరు తలవంచుకొనియే 'వచ్చుచునే యుండవచ్చున' నెను.

అతఁడింకను బయటికరుగ లేదు. 'అతని హృదయమున భయంకరద్వంద్వయుద్ధము జరుగుచుండెను. తగునా తగనా అను ఔచిత్యబంధము కాక పిటికితననను నూలుపోగాతని నడ్డియుండెను.

శ్యామల మఱిలనిట్టనెను. 'అమె యెచటికైన వాహ్యలి కరిగినదేమో నేనునుపోయి తిరిగివచ్చెదను.'

పిటికితఁడు నూలుపోగు సైతము తెగిపోయెను. వెన్ని చ్చి పాటిపోవు సైన్యమును నదియడ్డుకొనినచో ముండిపోవా నము వచ్చును డాక్టరు కన్నెత్తి శ్యామలవంకఁజూచి అను రాగభరిత స్వరముతో 'పోవచ్చునలెమ్ము అదివచ్చుచునే యుండును. ఇప్పుడే నీవుపోవలదు. ప్రతిదినమూమెక్త నేచి యుండుదానవు నేను నాకై యుండును. ఎంతదనుక నీమద నాగ్నిచే తపింపఁజేయుదువు ? నిజముగ శ్యామలా 'అనెను.

శ్యామల యాపై వినజాలకపోయెను. భూమియంతయు
గిరిగిర తిరిగిపోవుచున్నట్లు, తనపై వేయిపిడుగు లొక్కుచుండి
కూలినట్లామె కంపించెను. నోటకొక్కమాటైన పలుకరయే
యామె గదినుండి శీఘ్రముగ వెడలిపోయెను. డాక్టరు బిక్క
మొగమువైచుకొని అచటనే నిలిచియుండెను. ఆమెనాపుటకు
గాని, యేమైననుటకుగాని అతనికి సాహసము లేకపోయెను.

ద్వారమునొద్ద కరుగఁగనే శ్యామలకు బండిదిగుచున్న
యశోధర కనిపించెను. యశోధర యామెను జూడఁగనేపోయి
పలుకరింపవలెనని ముందుకేగెను. కాని శ్యామల యామెకా
యవశాశము నీయకయే విక్ష్రి ప్రశరమువలె దూసికొని వెడలి
పోయెను యశోధర విస్మితయై యొక్కక్షణము నిలువఁబడెను.
విషయమేమో యామె కవగతము కాలేను. ఆమె ఆత్మరతఁ
జెంది గడఁగబ యింటిలోని కేగెను. ఇంటనేను జరిగిపడేయని
దాసి నడిగెను క్రిందటిరోజున నెనిరో నాక రామ నేదోయని
నట్లు తెలిసెను. అపరాధ యెవరో గట్టిగ తెలిసికొని యున్న
వానినున్నట్లు నొకరినుండి తొలఁగింపవలెనని యామె నిశ్చి
యించుకొనెను చుచర తనగదిలోని కేగెను లోన కాలిడఁగనే
బిక్క మొగముతో కూర్చుండియున్న డాక్టరగుపడెను. శ్యామల
యిటకు వచ్చెనా'యని యశోధర యతని నడిగెను.

డాక్టరు తలఁగోకికొనుచు—అవు నామె వచ్చియుండే
ననెను

యశో:—ఆమె నెవరైన నేమైన ననిరా' నన్ను జూచియు
పలుకరింపకుండ చరచర వెడలిపోయినది.

డాక్టరు మొగము. తెల్లపోయెను. ఆమె నెవ్వరును నేమియు ననలేదే అనెను.

యశో:—ఎవ్వరైన నేమైన ననినట్లు తెలిసినా యున్న వారి నున్నట్లు తీసివేచెదను. వారిపాట్లు దైవమున కెఱుక. డాక్టరు తడఁబడుచు—నేను మాత్ర మెవ్వరి ననుచుండ చూడలేదు. నిన్నామె చూడనేలేదేమో.

యశో:—బాగుబాగు నన్ను చూడకపోవుటేమి? ఆమెముందే గదా నేను బండిదిగితిని. ఆమెనావంకఁజూచియు పలుక రింపలేదు ఈగదిలోనికి కామె వచ్చియుండెనా?

డాక్టరు ప్రాణములు పైకెగిరిపోవుచుండెను. వెనుక ముందాడుచు 'గదిలోనికి రాకేమి' యనెను.

యశో:—మిమ్మిచటఁజూచి వెళ్ళిపోయినదేమో. ఏదానియో ఏమైన ననియుండును. నీచజాతి పరువుపత్తిపలు తెరిసినఁగదా. ఒసీ పెంకీ యిటురావే

డాక్టరు—దానినేం పిలిచెదవు? ఆమె సూటిగ తలుపు కదలేగనేగాని యెవ్వరితోడ నేమియు మాటాడ లేదు.

యశో:—అయిన మీరే యామెనేమో యని యుందురు.

డాక్టరు గుండె కొట్టుకొనసాగెను—నేనేమందును? అంత మూఢుడనా' యనెను.

యశో:—ఆమె గదిలోనికి వచ్చినను మీరట్లే కూర్చుండి యుంటిరా?

డాక్టరు:—నేనిక్కడ లేనేలేను. వసారాలో నాకన్నులజోడు పెదకి కొనుచుంటిని బయట దొరకకపోగా గదియం

దున్నదేమో యని తలంచితిని. వచ్చి చూడఁగా నామె గదియందే కూర్చుండి యుండెను. నేను బయటికేగదలంచుచుండ నింతలో మీకేమైన కావలెనా యని యామెయే యడిగెను. ఇచట నాకన్నులజోడు లేదుగదా యంటిని. జోడు తలవైపున గూటియందుండెను. ఆమె దానిని తీసియిచ్చెను. అంతే యింక నేమియు జరుగలేదు.

యశో:—కన్నుల జోడిచ్చి యామె చీదరించుకొనుచు వెడలి పోయెనా? ఎందుకట్లు చేసినదో!

డాక్టరు:—ఆమె చీదరించుకొనుచు వెడలిపోలేదే. వెళ్ళుచుండఁగా కూర్చుండుఁ జామె వచ్చుచునే యుండునని అంటిని. ఆమె ఆగలేదు. నేనేమి చేయఁగలను?

యశోధర ఆలోచించుచు—నా కేమియుఁగర్హ మగుటలేదు. పోయి ఆమెనే అడిగి తెలిసికొనవలెను. అనలేమి జరిగినదో!

డాక్టరు:—అట్లయిన పోవచ్చును. కాని యిప్పుడే యేమి తొందర వచ్చివడినది? రోజంతయు నేమి చేయుదువు?

యశోధర పోవ సిద్ధ మగుచు—‘నా మన మంతయు గందరగోళముగ నున్నది. పోవచ్చును తొందర యేమని మీరందురు.’

యశోధర చరచర శ్యామల యింటివైపు నడచుచు నైదునిమిషములలో వారింటకి చేరెను. శ్యామల గదిలో మంచముపై పరుండి వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండెను. చెంత శ్యామి నిలిచి యెందుకే ఏడ్చుచుంటివని ప్రశ్నించుచుండెను.

యశోధర జ్యోతి నాడిలోనికి దీసికొని శ్యామలతో—
నిజము చెప్పు మక్కా! మాయంట నన్నెవరైన నేమైనననిరా?
నేనందఱి నడిగితిని. ఎవ్వరును చెప్పర నను.

శ్యామల కన్నీరు తుడుచుకొనుచు నన్నెవ్వరును నేమి
యు ననలేదు. నన్నెవరేమందు రనెను.

యశో:—అయిన నన్న ఇలుకరింపగయే శ్రీఘముగ వెడలి
వచ్చుటయే తడవుగ నేడ్చుచుంటివేమి?

శ్యామల:—నాదునిట్లన్నచా న కేడ్చుచుంటి నంతియేగాని
నా తేమియు లేదు.

యశో:—నీవు నిజము చెప్పుకున్న పెద్దయొట్టు.

శ్యామల:—ఒట్టులు పెట్టకుము నన్నెవ్వరు నేమియు నన లేదు
అబద్ధముగ నెవ్వరి నేనునగలను?

యశో:—నాతోడి యొట్టు పెట్టుము.

శ్యామల:—నీవూరికి మొండిపట్టు పట్టుచుంటివి.

యశో:—నీవు నిజము చెప్పుకున్న నామీద నీకు ప్రేమ
యేమాత్రము లేదనుకొందును. అంతే మన స్నేహ
మంతయు ముఖప్రీతిమాటలని నిశ్చయమగును. నేను
నీయొద్ద నేనుయు దాచను. నీవు మాత్రము నన్నన్య
రాలనుకొందువు. నీవన్న నాదానవని యెంతో విశ్వ
సించి యుంటిని. కాని యెవ్వరును నెవ్వరికిని గారని
మువుడు తెలిసినది.

యశోధర కన్నులు చెమ్మగిల్లెను. పిల్లను దింపివేసి
యామె ద్వారమువైపునకు నడచెను. శ్యామల ఆమె చేయి

నట్టుకొని యాపి యేడ్చుచు 'యశోధరా! నీకాశ్చపైఁ బడెదను. నన్నామాట మాత్ర మడుగకుము. వినిన నీకెంతో దుఃఖము కలుగును. నీకు నామొగము పైతము తిరిగి చూపింపఁజాల నేమో! నాకర్మము కాకున్న దినము లిట్లువచ్చునా దైవమునకు నాపైదయయున్న నేల నన్నెత్తికొనిపోడు! ఇప్పుడే యా దుర్గతి వట్టినదిఁక ముందొంకేనుగనో!'

ఈమాటలలో నిమిడియున్న సూఢార్థము బుద్ధిమంతు రాలగు యశోధరకు తెలియఁబోలేదు. దాక్ష్ట్యలేదో వెకిలిపని యొనరించియుండునని యామె నిశ్చయించుకొనెను. అతని మాటల తడఁబాటు, ప్రశ్నలకు సూటిగ జవాబీయకండుట, కళదప్పిన తెల్ల మొగము మొదలగునవన్నియు నామె కన్న లకుఁ గట్టినట్లుండెను. ఆమె యాపాద మస్తకము కంపించి పోయెను నోటవల్లెత్తుమాటని అనక యామె క్రుద్ధసింహివలె ద్వారమువైపున కుఱికినది. శ్యామల యామె నావఁదలంచెను గాని అందుకొనఁజాలక పోయెను. క్షణములో నామె యింటికి చేరుకొనెను. శ్యామల అచటనే కూలఁబడి యేడ్వసాగెను.

ష డ్వి ం శ తి ప్ర క రణ ము

శ్యామల రోజంతయు మంచముపై పడియుండెను. ఆమె దేహమునందు ప్రాణమే లేనట్లుండెను. స్నానముచేయ లేదు. భోజన మాచరింపలేదు. సాయంకాలమున కామెకు

తీవముగ జ్వరమువచ్చెను. రాత్రిఅంతయు దేహము వేడి
పెనమువలె కాలుచుండెను. మఱునాఁడుకూడ జ్వరమువశ
మింపలేదు. కొంచెముమాత్రము తగ్గెను. ఆమె మంచముపై
వరుండి శిశులదృష్టితో ద్వారమువైపు చూచుచుండెను. నలు
దిక్కుల శూన్యముగనుండెను. లోని శూన్యతయే; వెలుపలను
శూన్యతయే. విచారములేదు దుఃఖములేదు. స్మృతిలేదు.
బుద్ధియందు నిద్రలేకయే లేకుండెను.

ఇంతలో వియ్యమ్మ పిల్లనెత్తుకొనివచ్చి నిలిచెను.
శ్యామల పిల్లయేడ్చుచుండెనా అనె అడిగెను.

వియ్యమ్మ:—లేదు. నోరై ననెత్తలేదు. రాత్రిఅంతయు మెదల
కుండ పడియుండెను. యశోధర కొంచెముపాలు
పంపెను. త్రాగినది.

శ్యా:—గొల్లది పాలిచ్చిపోలేదా?

వియ్యమ్మ:—వెనుకటి పైఁమీయనిది యివ్వననెను. నీశరీరముం
దెట్లున్నది?

శ్యా:—నాకేమి? నిన్నమాత్రము దేహమున జ్వరతాప
ముండెను.

వియ్యమ్మ:—పాపమాడాక్టరుగారి పరిస్థితి అన్యాయమైనది.

శ్యామల గాబరావడి—‘ఏమైనది? కుశలముగ నున్నా
రా’అనెను.

వియ్యమ్మ:—కుశలముగ నుండుటేమి? పాడెక్కట్టుచున్నాను. విషము
తీని చచ్చెనని కొందఱుచున్నారు, కొందఱు మృత

యమాగిపోయి చచ్చెనను చున్నాడు. నిజము దైవ మెఱుంగును.

శ్యామల కంఠము నగద్గదిక మయ్యెను తడఁబడుచు-
నాపమిఁక యశోధర గతియేమగును. అమె యెట్లు జీవింపఁ
గలుగునని యేడ్వసాగెను. ఎంతో నేపట్లెచ్చి తుద నామె
యశోధర కడఁగి సిద్ధపడెను కాళ్ళు గడగడ వణకుచుండెను.
అమె గోడను పట్టుకొని నిలువఁబడఁగలిగెను. కాని మనస్సు
మాత్ర మాగలేదు. ఇటనుండి యరిగి యశోధర భర్త నేమి
న్నదో యేమో, నేనామెతో నేమియు జెప్పలేదే. నామా
టల నామె యెట్లర్థము చేసికొనెనో! అయ్యో అంతటి రూప
వంతుఁడు దయాశీలుఁడు, గుణవంతుఁడు మృత్యువు కెఱియ
య్యెనా? తన క్రోధమునకింతటి భీషణ పరిణామ మొదవునని
యామె యెఱింగియుండిన శివుఁడు హాలాహలమట్లు తన యావ
మానమును మ్రింగి యూరకుండెడిది

తన నిష్ఠురత వలన డాక్టరు కీగతి పట్టెనని తలఁచు
కొని నవ్వుచు శ్యామల గుండెలు బ్రద్దలగుచుండెను. వృద్ధ
యమున శూలముతో పొడిచినట్లు వేదన యగుచుండెను.
పెంటనే యామె చలవతియింటికేగెను.

అప్పటికే శవము నెత్తి. బయట నిశ్శబ్దముగ నుండెను
ఇంటినిండ స్త్రీలు మూగియుండిరి. యశోధర నేపై చతికిలఁ
బడి యేడ్చుచుండెను శ్యామలను జూడఁగనే యామె గగ్గోలు
గ నేడ్చుచు వచ్చి యామెను కాగిలించుకొనెను. ఇద్దరు నెంత
తడవో యేడ్చుచుండిరి.

శ్రీల గుంపు తగ్గిపోగానే యేకాంతమున శ్యామల యశోధరతో, అక్కా! ఇదేమి? నీవాయనతో నేమి చెప్పితి' వనెను.

యశోధర యీ ప్రశ్న కన్నోమూర్తు తన మనయిన సమాధాన మిచ్చుకొని యుండెను. ఆమె మనమేననూధా నమునఁ దృప్తిఁజేందెనో యద్దానినే శ్యామలకు సైత మునఁ గెను. 'నేనెట్లు మెదలఁపడ నుండఁగలనో చెప్పుము. కోపపు మాట మీఁద కోపము రాదామరి?' యనెను.

శ్యా:—నేను నీతో నేనుంఠ చెప్పియుండలేదే.

యశో:—నీవెట్లు చెప్పుచువు. చెప్పనేలేవు. కాని వారి మాత్రము జరిగినది జరిగినట్లు చెప్పిరి. నేనపుడు నోటికి వచ్చినట్లు నంటిని. మనమునందొక తలంపు కలిగి నపుడు క్రియ జరిగినట్లే భావించవలెను. తగిన యవ కాశము వీలు లభించుచో ఆతలంపు నెఱవేరినట్లు. నేను నవ్వులాట కట్లు చేసితినిని యెవరును తప్పించుకొనఁ జాలరు. ఏకాంతమున నెట్టిమాటలు వలుకుటయే లోనఁగల దుర్భాసమునకు నీడర్శనము. నేను నీతో చెప్పలేదుగాని యాయన నీవంక అదొక దృష్టితో చూచుచుండుట నెన్నిసార్లో గమనించి యుంటిని. నాకే మోసము కలుగుచున్నదేమో యని యపు డపుడు భావించుచుంటిని. ఆ చూపుల భావ మేమో నేడవగతమైవని. నేను ప్రపంచ మెఱింగిన దాననగుచో నీవిషయమంతవఱకు వచ్చెడిదికాదు.

కనీసము నీపైచారి నృప్తిపడకుండనైన చూచెడిదానను.
 కాని పురుషుల మాటలకు చేతలకు నితభేదముందునని
 యేమెఱుంగును. భగవదిచ్చ యిట్లుండఁగ నన్యధా
 యెట్లుజరుగును! అట్టి ముత్తైదువు తనముకంటె వైధవ్య
 ము తక్కువదని నేనుభావింపను. తనధనముపామైకఱచు
 ధనవంతునికంటె దర్శింపఁడంతో మేలు. వివాహము
 భుజించుటకంటె నుపసించుట మిక్కిలి నులభము.

ఇంతలో డాక్టరుకమ్మఁడు విసుల లోనికివచ్చిరి. ఇల్లం
 తయు నొక్కసారి గగ్గోలయ్యెను.

సప్త వింశతి ప్రకరణము

మఱొకమాసము గతించెను. యశోధర తన మఱఁది
 వెంట మరునాఁడు పెడలిపోయెను. శ్యామల యెంటరిగ నుండ
 వలసివచ్చెను. ఏ ప్రాసవ్యులతో, సంభాషణలతో పూర్వము
 రోజులు గడచుచుండెను. ఇప్పుడప్పుట యొక్కటేపని. ఆమె
 యారోగ్యము నానాటికి క్షీణించుచుండెను. పూర్వముండిన
 యింటిఅద్దె యొక్కడగుటచే తక్కువఅద్దెకు మఱొకయిల్లు
 తీసికొనెను. ఇదియొక యిరుకునందున నుండెను. లోననొకగది,
 చిన్నదొడ్డి మాత్రముండెను. గాలి, వెలుతురులపురూపమే.
 దుర్వాసనతో ముక్కులు పగిలిపోవుచుండెను డబ్బుండియు

కొన్నినా భృవవాసమే అగుచుండెను. బజారునుండి వస్తువు లెవరు తెత్తురు ? ఇంట మగవారులేరు. మగపిల్లలుయిలేరు. ప్రతి దినము వంటయెవరికై చేయవలెను ? అడువారు ప్రతిదినము భుజింపవలసిన అవసరమేమున్నది ? ఒకనాడొకసారి భుజించి నచో రెండుమాఁడు రోజులవఱకు నక్కఱలేదు పిల్లకు బజారునుండి మిఠాయివచ్చును. ఈవర్షితులలో నారోగ్యము చెడకుండ నెట్లుండును ? చింత, శోకము, దుఃఖవృద్ధి వీనిలో నేయొక్కటయైన భరింపవచ్చును. ఆమెను మాఁడును ముప్పి రియై బాధించుచుండెను. శ్యామల తాను మంతుతిననని యొట్టు పెట్టుకొనెను. సాపమేమిచేయఁగలదు ! తనయొద్దనున్న స్వల్ప ధనములతో వైద్యమెట్లగును ? తిండికిగడవనవును మందుల మాట యేమనవలెను ? శ్యామల రోజురోజునకు చిక్కి శల్యమై పోవుచుండెను.

ఒకరోజున వియ్యమ్మ—‘శ్యామలా ! యెంతకాల మిట్లు కుమిలియణఁగారెదవు. బ్రతుకుతోగదా ప్రపంచ మున్నది. పదవీవైద్యునికైన చూపించివత్తు’ననెను

శ్యామల పిరక్తి భావముతో ‘బ్రతుకుట యేమిట కొఱకే యైనపుడు చచ్చుటయే మేల’నెను.

వియ్యమ్మ:—పిలిచినంతమాత్రమున మృత్యువు రాదుగదా.

శ్యా:—మృత్యువు పిలువకుండఁగనే వచ్చును. పిలిచిన నేల రాదు! ఇది నది వచ్చుటకెన్ని దినములో పట్టదు. వదినే! నాకు దినమొక సంవత్సరముగ నున్నదను కొనుము.

వియ్యం:—నీవంత విరక్తిఁ జెందుట నుంచిదికాదు. ప్రపంచ సుఖ నుప్పుడే యేనునుభవించితివి?

శ్యా:—నేనిన్నాళ్ళనుండి యనుభవించుచున్నదే ప్రపంచ సుఖమునుచో దానికొక ననుస్కారము. నిజముగ వదిలే నన్నీ పిల్ల మోహము బంధించి యుంచుచున్నది గాని లేకున్న నేనాఁడో ప్రాణముల విసర్జించి యుండెడి దానను. కావము దీని యదృష్ట మెట్లున్నదో.

ఇద్దరును నేడ్యపాగిరి శ్యామల మంచము పట్టి పుట్టి నుండి వియ్యమ్మ పృథ్వీమూన దయావవాహము జనించెను. ద్వేషము లేకమైన మిగులలేను. ఏవని చేయుచుండినను శ్యామల మాటవినినంతనే యామెకడకు పరువెత్తును. గంటల తరబడి పురాణ గాథలను వినిపించు చుండును. శ్యామల కిష్టమగు పదార్థముల నండ నిశ్చయించును శ్యామల యెన్నఁడైన నవ్విన తన కపరిమితా నందము. పిల్లయింక నామె కంతహారమేయైనది. ఆమె నిద్రలో నామెయే, మలకువలో నామెయే. ఆబాలికయే యిపుఁక వారి ప్రాణాధారము వియ్యమ్మ కొంతతడవైనపిమ్మట—నీవంత నిరాశఁ జెందె దవేమే. భవంతుని దయవలన నీకు నాలుగైదు రోజులలో నెమ్మదింపఁగలదు. ఏవైద్యుఁకడకైన పోవుదము లేమ్మనెను.

శ్యా:—వదిలే ! నాకింక నేవైద్యులవలనను ప్రయోజనము లేదు. నన్ను గుఱించి మీరుచింతింపకుఁడు. పిల్లను మీకొప్పగించి పోవుచున్నాను. దైవకృపవలన నిది బ్రతికి బట్టగట్టిన నేడైన నుంచితావుననిచ్చి పెండ్లి

చేయదు. నేను బ్రతికియుండగ నీమొఱకేమియు చేయజాలనైతిని కేవలము కనినయకరాధముమాత్ర మొనరించితిని. దీనిని కన్యగనుంచినను సరే విషము పెట్టివంపిన నరేగాని యపాత్రునికిచ్చి వినాహము మాత్రమాచరింపవలదని వాచార్థన. నేను మీ కేమియు నేవచేయజాలకపోయినందునకు దుఃఖించుచున్నాను. దురదృష్టవంతురాలనగు నావలన నెవ్వరికిని నుఖములేక పోయినది. నానీడపడినచోపెల్ల నన్యనాశనమైపోయినది. ఆయనగారింటికేవాడై తిరిగివచ్చుచో నీనిర్భాగ్యురాలు తనతప్పులను యింప వేడినదనిచెప్పుడు.

వియ్యమ్మ యేడ్పుచు:—అమ్మా! నీ అపరాధ యేమి యును లేదు. దైనసాక్షిగ నీపెట్ల నా కేమియు దురభిప్సాయము లేదు. కాని నేను మాత్రము నీయెడల నిరంతరము కవలము గ నే ప్రవర్తించితిని అందు కాయరణము నేను దుఃఖ పకతప్పను.

శ్యామల కాతరనేశ్రయై—‘వదినే! అస’ గూడదుగాని అనకుండ నుండజాలకున్నాను ఆయన నన్నెప్పుడు నవిశ్వాస దృష్టితోనే చూచిరి. నేను మనము నం దైన నెన్నడు వారి నుపేక్షింపలేదు. జరుగరానిదేదో జరిగినది ఇహము లేకున్నను సధర్మమాచరించి పరముగూడచెడగొట్టుకొందునా? పూర్వజన్మయం దేహప మొనర్చితికో యీపాపశ్చిత్తము జరిగినది. తిరిగి యీజన్మయందు పైతను పాపనీ యొన రించిన నాముందుగతి ఏమగును?

అపస్మి

శ.నం. 461

14061